सत्यमेव जयते

31 માર્ચ 2019 ના રોજ પુરા થતા વર્ષ માટેનો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકનો રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો લેખાપરીક્ષા અહેવાલ

भारतीय लेखापरीक्षा और लेखा विभाग
INDIAN AUDIT AND ACCOUNTS DEPARTMENT

लोकहितार्थ सत्यनिष्ठा
Dedicated to Truth in Public Interest

ગુજરાત સરકાર

વર્ષ 2020 નો અહેવાલ નં. 2

31 માર્ચ 2019 ના રોજ પુરા થતા વર્ષ માટેનો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકનો રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો લેખાપરીક્ષા અહેવાલ

ગુજરાત સરકાર

વર્ષ 2020 નો અહેવાલ નં. 2

વિષયસૂચિ

		પૃષ્ઠ
પ્રાસ્તાવના		v
કારોબારી સારાંશ		vii
પ્રકરણ I **રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ**		
	રાજ્યના સામાજીક-આર્થિક દર્શકો	1
1.1	રાજકોષીય વ્યવહારો	2
1.2	રાજ્યના સંસાધનો	12
1.3	મહેસૂલી આવક	13
1.4	મૂડી આવક	26
1.5	જાહેર હિસાબની આવક	27
1.6	સંસાધનોનો ઉપયોગ	28
1.7	ખર્ચની ગુણવત્તા	35
1.8	સરકારના મૂડી ખર્ચ અને મૂડીરોકાણોનું નાણાકીય પૃથક્કરણ	38
1.9	અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓ	48
1.10	ઋણનું વ્યવસ્થાપન	56
1.11	રાજકોષીય અસમતુલન	59
1.12	આગળની કાર્યવાહી	64
પ્રકરણ II **નાણાકીય વ્યવસ્થાપન અને અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ**		
2.1	પ્રસ્તાવના	65
2.2	વિનિયોગ હિસાબોનો સારાંશ	66
2.3	નાણાકીય ઉત્તરદાયિત્વ અને અંદાજપત્રિય વ્યવસ્થાપન	66
2.4	અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ વ્યવસ્થાની સમીક્ષા	74
2.5	આકસ્મિક ભંડોળમાંથી પેશગીઓ	81
2.6	સહાયક અનુદાનનું મૂડી ખર્ચ તરીકે ખોટુ વર્ગીકરણ	82

		પૃષ્ઠ
પ્રકરણ III નાણાકીય અહેવાલ		
3.1	વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજુ કરવામાં વિલંબ	83
3.2	ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ પર ઉપાડેલી રકમ માટે હિસાબ રજુ કરવામાં નિષ્ફળતા	87
3.3	સરકાર તરફથી નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં નાણા મેળવતી સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોને	90
3.4	હિસાબો રજુ કરવામાં અને સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના અલગ ઓડિટ અહેવાલો (SARs) મુકવામાં વિલંબ	92
3.5	વ્યક્તિગત થાપણ/વ્યક્તિગત લેજર હિસાબ	93
3.6	ગેરરીતિ, નુક્સાન અને ઉચાપત	97
3.7	સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 નો ઉપયોગ	99
3.8	હિસાબો પર ટિપ્પણી	101
પરિશિષ્ટો		
પરિશિષ્ટ 1.1 ભાગ A	રાજ્યની રૂપરેખા	105
પરિશિષ્ટ 1.1 ભાગ B	સરકારના હિસાબોનું માળખું અને પ્રારૂપ	106
પરિશિષ્ટ 1.1 ભાગ C	નાણાકીય હિસાબોની રચના	106
પરિશિષ્ટ 1.2 ભાગ A	નાણાકીય પરિસ્થિતિના આકલન માટે અખત્યાર કરેલી પધ્ધતિ	108
પરિશિષ્ટ 1.2 ભાગ B	રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ	109
પરિશિષ્ટ 1.3 ભાગ-I	વર્ષ 2017-18 અને 2018-19 માટે આવક અને ચૂકવણીનું પત્રક	110
પરિશિષ્ટ 1.3 ભાગ -II	ગુજરાત સરકારની 31 માર્ચ 2019 ના રોજની નાણાકીય પરિસ્થિતિનો સારાંશ	113
પરિશિષ્ટ 1.4	વાસ્તવિક આંકડાઓની તુલનાએ અંદાજપત્રીય અંદાજના સંદર્ભ અને સુધારેલ અંદાજ 2018-19	114
પરિશિષ્ટ 1.5	રાજય સરકારની નાણાંકીય સ્થિતિ પર સમય શ્રોનીવાર માહિતી	119
પરિશિષ્ટ 1.6	2014-19 દરમિયાન કરવેરા આવકના મુખ્ય ઘટકોની સરખામણી	122
પરિશિષ્ટ 2.1	ગત વર્ષોની જોગવાઇ કરતાં અધિક ખર્ચ વિનિયમિત કરાવવો જરૂરી	123
પરિશિષ્ટ 2.2	2016-19 દરમિયાન ₹ 50 કરોડ કરતાં વધારે સતત અધિક ધ્યાનમાં આવી હતી એવા કિસ્સાઓ	125
પરિશિષ્ટ 2.3	દરેકમાં બચત ₹ 100 કરોડ અથવા અધિક વધુ બચત રહી હતી એવા જુદા જુદા અનુદાનો/વિનિયોગોનું પત્રક	127
પરિશિષ્ટ 2.4	2016-19 દરમિયાન ₹ 100 કરોડ અથવા અધિક સતત બચત ધ્યાનમાં આવી હતી એવા કિસ્સા	130

		પૃષ્ઠ
પરિશિષ્ટ 2.5	નોંધપાત્ર પરત સોંપણી (કુલ જોગવાઇના 50 ટકાથી અધિક અથવા ₹ 100 કરોડ થી અધિકની નોંધપાત્ર પરત સોંપણી)	134
પરિશિષ્ટ 2.6	પરીક્ષણ-ચકાસાયેલ કંટ્રોલિંગ અધિકારીઓ મોકલેલી અનુદાનની વિગતો દર્શાવતું પત્રક	139
પરિશિષ્ટ 3.1	2017-18 સુધી આવેલા અનુદાન ના સદર્ભમાં ચડત વપરાશી પ્રમાણપત્રો	143
પરિશિષ્ટ 3.2	સંસ્થાઓ/સત્તામંડળો જેમના હિસાબો ઓડિટ માટે મળ્યા નથી તેમના નામ દર્શાવતું પત્રક	144
પરિશિષ્ટ 3.3	બાકી હિસાબો ન લીધે અલગ ઓડિટ અહેવાલ (SAR) રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં થયેલ વિલંબ દર્શાવતું પત્રક	150
પરિશિષ્ટ 3.4	ગેરરીતિ, ઉચાપત વગેરેના વિભાગવાર/સમયવાર પડતર કિસ્સાઓની વિગતો.	157
પરિશિષ્ટ 3.5	ચોરી, ઉચાપત/સરકારી માલસામાનના નુકસાનની અને આગ/અકસ્માત ન લીધે સરકારને થયેલા નુકસાનના કિસ્સાઓની વિભાગવાર/ વર્ગવાર વિગતો	158
પરિશિષ્ટ 4.1	પારિભાષિક કોષ	159

પ્રસ્તાવના

1. આ અહેવાલ ભારતના બંધારણની કલમ 151 હેઠળ રાજ્યપાલશ્રી સમક્ષ રજુ કરવા માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

2. આ અહેવાલના પ્રકરણ I અને II માં, 31 માર્ચ 2019 અંતિત વર્ષ માટેના રાજ્ય સરકારના અનુક્રમે, નાણાકિય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબોમાંથી ઉપસ્થિત થયેલ બાબતો પરત્વેના ઓડીટ અવલોકનો સામેલ છે. જરૂર હોય ત્યાં ગુજરાત સરકાર પાસેથી પણ માહિતી મેળવવામાં આવી છે.

3. "નાણાકિય અહેવાલ" પરના પ્રકરણ III માં વિહંગાવલોકન અને વિવિધ નાણાકિય નિયમો, પધ્ધતિઓ અને સૂચનાઓનું રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચાલુ વર્ષમાં કરવામાં આવેલ પૂર્તતાની સ્થિતિ સામેલ છે.

4. વિવિધ વિભાગોની કામગીરી અને વ્યવહારોના ઓડીટ અને વૈધાનિક નિગમો, બોર્ડ અને સરકારી કંપનીઓના ઓડિટમાંથી ઉભા થતા અવલોકનો અને મહેસૂલી આવક પરના અવલોકનો અંગેના અહેવાલ અલગથી રજુ કરવામાં આવ્યા છે.

નોંધ: મૂળ અંગ્રેજી અહેવાલ ઉપરથી અનુવાદ કરેલ હોઇ, આ અહેવાલમાં રહેલ હકીકત દોષ માટે મૂળ અંગ્રેજી અહેવાલમાં આપેલી વિગત સાચી ગણવી.

કારોબારી સારાંશ

પૂર્વ ભૂમિકા

ગુજરાત સરકારની રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો ઓડિટ અહેવાલ 2018-19 દરમિયાન રાજ્ય સરકારની નાણાકીય કામગીરીની તટસ્થપણે આકારણી કરવાના અને રાજ્ય સરકાર અને નાણાકીય માહિતીના પૃથક્કરણના આધારે રાજ્ય વિધાનસભાને માહિતી પુરી પાડવાના ઉદ્દેશ્યથી બહાર પાડવામાં આવે છે. આ પૃથક્કરણને યથાર્થતા પુરી પાડવા માટે, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005, નાણાપંચની ભલામણો અને 2018-19 ના અંદાજપત્રીય અંદાજો અને સરકારના જુદા જુદા વિભાગોમાંથી મેળવેલી અન્ય નાણાકીય માહિતીમાં કરવામાં આવેલા અંદાજીત લક્ષ્યાંકોની સાથે સિધ્ધિઓની તુલના કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

અહેવાલ

માર્ચ 2019 અંતિત વર્ષ માટેના ગુજરાત સરકારના ઓડિટ થયેલા હિસાબોના આધારે, આ અહેવાલ રાજ્ય સરકારના વાર્ષિક હિસાબોની પૃથક્કરણાત્મક સમીક્ષા રજૂ કરે છે. આ અહેવાલ ત્રણ ભાગમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રકરણ I નાણાકીય હિસાબો પર આધારિત છે અને સરકારની 31 માર્ચ 2019 ના રોજની નાણાકીય સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન કરે છે. રાજકોષીય અસમતુલનનું ટુંકાણમાં વૃતાંત આપવા ઉપરાંત સરકારની આવક, ખર્ચ અને ઋણનાં સ્વરૂપનાં જુદા જુદા ઘટકોના વલણો પર દ્રષ્ટિપાત કરે છે.

પ્રકરણ II વિનિયોગ હિસાબો પર આધારિત છે અને અનુદાન મુજબ વિનિયોગનું વર્ણન કરે છે અને ફાળવવામાં આવેલા અનુદાનોની સેવાઓ પુરી પાડનાર વિભાગો દ્વારા ક્યા પ્રકારે વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી તે દર્શાવે છે.

પ્રકરણ III સરકારના વિવિધ અહેવાલો રજુ કરવાની આવશ્યકતા અને નાણાકીય નિયમો અંગેની પૂર્તતા બાબતની યાદી છે.

આ અહેવાલમાંના અવલોકનોના સમર્થનમાં વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી એકઠી કરેલી માહિતી પણ સામેલ છે.

રાજ્ય સરકારની સિધ્ધિઓનો સંક્ષિપ્તમાં સારાંશ

2018-19 દરમિયાન ગુજરાતની ₹ 2,32,329 ની માથાદીઠ આવક ₹ 1,42,719 ની અખિલ ભારતીય આવક કરતાં ઉંચી હતી.

રાજ્યે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નિયત કરેલા મુખ્ય નાણાકીય ચલાંકોના તમામ લક્ષ્યાંકો હાંસલ કર્યા હતા. રાજ્ય 2011-12 થી મહેસૂલી પુરાંત ધરાવે છે. GSDP ની સામે રાજકોષીય ખાધનો 1.76 ટકાનો ગુણોત્તર અને જાહેર ઋણનો 16 ટકાનો ગુણોત્તર ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલા લક્ષ્યાંકોથી નીચા રહયા હતા.

2018-19 દરમિયાન ₹ 4,699 કરોડની રાજ્યની વણચુકવાયેલ બાંયધરીઓ ગુજરાત રાજ્ય બાંયધરી અધિનિયમ,1963 હેઠળ નિયત કરેલી ₹ 20,000 ની મર્યાદાથી ઘણી નીચી હતી. રાજ્યની માલિકીની તમામ ચાર ઉર્જા વિતરણ કંપનીઓએ (DISCOMS) 2005-06 માં નાણાકીય કાયાપલટ હાંસલ કરી લીધી હતી અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉજ્જવલ ડિસ્કોમ એસ્યોરન્સ યોજના (ઉદય) હેઠળ કોઇ નાણાકીય સહાય પુરી પાડવામાં આવતી નથી.

રાજ્યની કરવેરા આવકે 2014-19 દરમિયાન ₹ 61,340 કરોડ થી ₹ 80,103 કરોડ થઇને વધારાનું વલણ દર્શાવ્યુ હતું. રાજ્યની મહેસૂલી આવકની સામે કરવેરા આવકની ટકાવારી 2017-18 માં 58.03 ટકા હતી તે વધીને 2018-19 માં 58.90 ટકા થઇ હતી.

રાજ્યની બજાર લોનની પરત ચૂકવણી માટે કુશન પુરૂ પાડવા માટે એકત્રિત ડૂબત ભંડોળની સ્થાપના કરવાની અને કોઇ પણ આકસ્મિક જવાબદારીઓને સેવા પુરી પાડવા માટે કુશન પુરૂં પાડવા માટે બાંયધરી મુક્તિ ભંડોળની પણ રચના કરીને વધુ સારા રાજકોષીય વ્યવસ્થાપન માટે પહેલ પણ કરી હતી.

મૂડી ખર્ચ 2017-18 માં ₹ 26,313 કરોડ હતો તે વધીને 2018-19 માં ₹ 28,062 કરોડ થયો હતો અને 2018-19 દરમિયાન કુલ જાહેર ઋણની આવક (₹ 43,146 કરોડ) ના 65 ટકા જેટલી થતી હતી. રાજ્યના કુલ ખર્ચની સામે મૂડી ખર્ચની ટકાવારી 17.26 ટકા રહી હતી.

અહેવાલનો વિષયાર્થ

પ્રકરણ I

રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

રાજકોષીય પરિસ્થિતિ

રાજ્યે 2011-12 અને આગળ મહેસૂલી ખાધને શૂન્ય સુધી ઘટાડવાનો લક્ષ્યાંક સિધ્ધ કર્યો હતો. 2018-19 માં ₹ 3,212 કરોડની મહેસૂલી પુરાંત મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક

નિવેદન (MTFPS) ની જોગવાઇ અને 14 મા નાણા પંચના 2018-19 માટેના લક્ષ્યાંક કરતાં નીચી હતી.

2018-19 ના અંતે, GSDP ની ટકાવારી રૂપે રાજકોષીય ખાધ 1.76 ટકા જેટલી રહી હતી જે 14 મા નાણા પંચે ભલામણ કરેલા ત્રણ ટકાની અંદર હતી પરંતુ મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS) માં સરકારની પોતાની 1.71 ટકાના અનુમાનની મર્યાદાથી વધુ હતી.

રાજકોષીય એકસૂત્રિય માર્ગરેખામાં, 2018-19 માટે 14 મા નાણા પંચે એકંદર ધરેલુ ઉત્પાદનની સામે બાકી જવાબદારીઓની[1] 25.79 ની ટકાવારીની ભલામણ કરી હતી જેની સામે ખરેખર બાકી જવાબદારીઓ 19.04 ટકા જેટલી રહી હતી. મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS) માં નિર્ધારિત 15.96 ટકાના લક્ષ્યાંકની સામે, 2018-19 દરમિયાન GSDP ની સામે જાહેર ઋણની 16.00 ટકાની ટકાવારી રાજ્ય સરકાર જાળવી રાખી શકી હતી.

ભારતના સરકારી હિસાબી માપદંડો (IGAS)-2 નિયત કરે છે કે સહાયક અનુદાનની નોંધ મહેસૂલી ખર્ચ હેઠળ કરવી જોઇએ. આમ છતાં, 2018-19 માં, રાજ્ય સરકારે અયોગ્ય રીતે જોગવાઇ કર્યા બાદ ₹ 11.01 કરોડ ના સહાયક અનુદાનને લગતા ખર્ચની નોંધ મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગમાં કરી હતી. જે મહેસૂલી ખર્ચ ઓછો દર્શાવવામાં અને તેના પરિણામે મહેસૂલી પુરાંત એટલા વધુ પ્રમાણમાં દર્શાવવામાં પરિણામ્યુ હતું.

(ફકરો 1.1.2 અને 2.6)

ખાધના વલણો

2018-19 દરમિયાન, રાજકોષીય ખાધ જે 2017-18 માં ₹ 21,366 કરોડ હતી તે મૂડી ખર્ચમાં ₹ 1,684 કરોડનો વધારો, મહેસૂલી પુરાંતમાં ₹ 2,020 કરોડ જેટલો ઘટાડો અને ₹ 1,295 કરોડ જેટલા લોન અને પેશગીઓમાં ચોખ્ખા વધારાના હિસાબે 2018-19 માં ₹ 4,999 કરોડ (23.40 ટકા) જેટલી વધીને ₹ 26,365 કરોડ થઇ હતી.

2018-19 દરમિયાન પ્રાથમિક ખાધ જે 2017-18 માં ₹ 2,412 કરોડ હતી તે 2018-19 દરમિયાન ₹ 3,770 કરોડ જેટલી વધીને ₹ 6,182 કરોડ થઇ હતી. રાજકોષીય ખાધમાં પાછલા વર્ષ કરતાં ચાલુ વર્ષમાં ₹ 4,999 કરોડનાં વધારામાંથી ₹ 1,229 કરોડની વ્યાજની ચૂકવણીનો વધારો સરભર થવાના કારણે આમ થયું હતું.

(ફકરો 1.11.1 અને 1.11.3)

---

[1] કુલ ચડત જવાબદારીઓમાં જાહેર ઋણ અને જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થાય છે. જાહેર ઋણમાં આંતરિક ઋણ અને ભારત સરકાર તરફથી લોનનો સમાવેશ થાય છે. જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓમાં નાની બચત ભંડોળ, ભવિષ્ય નિધિ, અનામત ભંડોળ વગેર સામેલ હોય છે.

રાજ્યના પોતાના સંસાધનો

રાજ્યની પોતાની કર આવક પાછલા વર્ષ કરતાં 2018-19 માં ₹ 8,553.33 કરોડ (11.95 ટકા) જેટલા વધી હતી જ્યારે બિન-કર આવક પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 1,656.98 કરોડ (10.99 ટકા) જેટલી ઘટી હતી. 2018-19 માં રાજ્યની કર આવક 14 માં નાણાપંચના ₹ 1,28,483 કરોડના અનુમાનની સામે ₹ 48,380 કરોડના માતબર ગાળા સાથે નીચી રહી હતી. ઉપરાંત, 2018-19 માં કર આવક અંદાજપત્રીય અંદાજો અને સુધારેલા અંદાજો કરતાં નીચી હતી. ગુડઝ એન્ડ સર્વીસ ટેક્ષ અધિનિયમ 2017 ના અમલીકરણથી આવકના નુક્સાન ભરપાઇ કરવા માટે રાજ્ય સરકાર 2018-19 દરમિયાન ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષનું ₹ 7,311.47 કરોડનું વળતર મેળવવા માટે હકદાર હતું. ખરેખર બિન-કર આવક (₹ 13,417 કરોડ) અંદાજપત્રીય અંદાજો અને સુધારેલા અંદાજો કરતાં વધુ હતી પરંતુ 14 મા નાણાપંચના અનુમાન કરતાં ઓછી હતી. 2018-19 દરમિયાન, 69 ટકા મહેસૂલી આવક રાજ્યના પોતાના સંસાધનોમાંથી આવી હતી.

(ફકરા 1.3, 1.3.3 અને 1.3.5.1)

કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં હિસ્સો અને સહાયક અનુદાન

પાછલા વર્ષ કરતાં 13.03 ટકાની વૃધ્ધિ નોંધાવીને 2018-19 માં કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો ₹ 23,489 કરોડ જેટલો રહ્યો હતો. ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 3,107 કરોડ (19.56 ટકા) જેટલું વધ્યુ હતું. 2018-19 દરમિયાન, રાજ્યની મહેસૂલી આવકના 31 ટકા ભારત સરકાર તરફથી કેન્દ્રિય કરવેરા અને સહાયક અનુદાનમાં રાજ્યના હિસ્સા રૂપે આવ્યા હતા.

(ફકરા 1.3, 1.3.4 અને 1.3.5)

મહેસૂલી ખર્ચ

મહેસીલી ખર્ચ, પાછલા વર્ષ કરતાં 2018-19 દરમિયાન ₹14,730 કરોડના (12.48 ટકા) વધારા સાથે 2014-15 માં ₹86,652 કરોડ હતો તે સતત વધતો રહીને 2018-19 માં ₹1,32,790 કરોડ થયો હતો. GSDP માં ટકાવારીની દ્રષ્ટિએ મહેસૂલી ખર્ચમાં છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાં (2014-19) ઘટાડો થયો હતો અને 2018-19 દરમિયાન સૌથી નીચો 8.84 ટકા જેટલો રહ્યો હતો.

કુલ ખર્ચમાં મહેસૂલી ખર્ચનો હિસ્સો 2014-15 માં 77.65 ટકા હતો તે વધીને 2018-19 માં 81.68 ટકા થયો હતો.

(ફકરો 1.6.1 અને 1.6.2)

મૂડી ખર્ચ

મૂડી ખર્ચ 2014-15 માં ₹24,158 કરોડ હતો તે, 2016-17 માં થયેલા ઘટાડાને બાદ કરતાં, સતત વધતો રહીને 2018-19 માં ₹28,062 કરોડ થયો હતો.

કુલ ખર્ચની સામે મૂડી ખર્ચના હિસ્સાની ટકાવારી 2017-18 માં 18.15 ટકા હતી તેમાં ઘટાડો થઇને 2018-19 માં 17.26 ટકા થઇ હતી. 2018-19 દરમિયાન, મુડી ખર્ચ (₹ 28,062 કરોડ) કુલ જાહેર ઋણની આવકના (₹ 43,146 કરોડ) 65 ટકા થતો હતો.

(ફકરો 1.6.3)

ખર્ચનો પ્રકાર

રાજ્યના વિકાસ ખર્ચમાં સામાજીક-આર્થિક સેવાઓ પર લોન અને પેશગીઓ સહિત મહેસૂલ અને મૂડી ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે. કુલ વિકાસ ખર્ચ 2014-15 માં ₹ 79,684 કરોડ હતો તે વધીને 2018-19 માં ₹ 1,13,728 કરોડ થયો હતો. કુલ ખર્ચની ટકાવારીની રીતે, રાજ્યનો કુલ વિકાસ ખર્ચ 2014-19 દરમિયાન 70 અને 72 ટકા વચ્ચે રહ્યો હતો.

(ફકરો 1.7.2)

મૂડીરોકાણ અને વળતર

31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિ મુજબ, રાજ્ય સરકારે વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામિણ બેંકો, જોઇન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં ₹ 92,804 કરોડનું રોકાણ કર્યું હતું. આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં કરવામાં આવેલા રોકાણ પર સરેરાશ વળતર 2014-19 દરમિયાન 0.13 ટકા હતું જ્યારે સરકારે એ જ સમયગાળા દરમિયાન ઉછીના લીધેલા નાણા પર સરેરાશ 7.63 ટકા જેટલા વ્યાજની ચૂકવણી કરી હતી.

(ફકરો 1.8.3)

રાજ્યના 71 કાર્યરત SPSUs માં મૂડીરોકાણ 2014-15 માં ₹ 1,18,060.71 કરોડ હતું તે વધીને 2018-19 માં ₹ 1,69,957.91 કરોડ થયુ હતું. મૂડીરોકાણ પરનું વળતર 2014-19 દરમિયાન 6.82 ટકા અને 4.78 ટકા વચ્ચે રહ્યુ હતું. એ જ રીતે, 71 SPSUs ની કુલ ઇક્વીટી 2014-15 માં ₹ 66,021.95 કરોડ હતી તે વધીને 2018-19 માં ₹ 1,08,927.41 કરોડ થઇ હતી. ઇક્વીટી પરનું વળતર 2014-19 દરમિયાન 2.56 ટકા અને 0.88 ટકા વચ્ચે રહ્યુ હતું.

(ફકરો 1.8.3.1 અને 1.8.3.2)

ઋણનું ટકાઉપણું

રાજ્યની ચડત જવાબદારીઓ 2014-15 માં ₹ 2,02,313 કરોડ હતી તે વધીને 2018-19 માં ₹ 2,85,844 કરોડ થઇ હતી. 2018-19 માં, જવાબદારીઓ પાછલા વર્ષની સરખામણીએ 11.50 ટકાના દરે વધી હતી. તેમાં ₹ 2,32,875 કરોડ (81 ટકા) જેટલું આંતરિક ઋણ, જાહેર હિસાબના ₹ 45,539 કરોડ (16 ટકા) ₹ 7,430 કરોડ (ત્રણ ટકા) જેટલી ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ સામેલ હતી. આંતરિક ઋણમાં મુખ્યત્વે બજારના લોન (₹ 1,79,324 કરોડ) અને NSSF ને આપેલી વિશેષ બાંયધરીઓ (₹ 39,385 કરોડ) નો સમાવેશ થતો હતો.

GSDP ની સામે કુલ ચડત જવાબદારીઓની ટકાવારી 21.95 ટકા (2014-15) થી સતત ઘટીને 19.04 ટકા (2018-19) થઇ હતી. ઋણ મુક્તિ (મુદ્દલ અને વ્યાજ) બાદ ચાલુ કામગીરીઓ માટે ઉછીના લીધેલા નાણાની ઉપલબ્ધતા 2018-19 દરમિયાન ₹ 9,294 કરોડ હતી.

(ફકરો 1.9.2 અને 1.10.1)

પ્રકરણ II

નાણાકીય વ્યવસ્થાપન અને અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ

2018-19 દરમિયાન ₹ 2,00,576 કરોડની કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઇના સામે, ₹ 1,80,480 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. આના પરિણામે ₹ 20,096 કરોડની (₹ 2,394 કરોડના વધારા દ્વારા ભરપાઇ થયા બાદની ₹ 22,490 કરોડની બચત) ચોખ્ખી બચત થઇ હતી. છેલ્લા ચાર વર્ષ દરમિયાન અધિક ખર્ચ કરનાર વિભાગો હતા કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર, શિક્ષણ, પંચાયતો, ગ્રામ્ય ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ અને માર્ગ અને મકાન.

2007-08 થી 2018-19 ના સમયગાળાને લગતા ₹ 7,064.84 કરોડનો અધિક ખર્ચ વિધાનસભાના ધ્યાન બહાર રહ્યો હતો, કારણ કે ભારતના બંધારણ ની કલમ 205 અનુસાર તેને નિયમિત કરવાનો બાકી હતો.

(ફકરો 2.2 અને 2.3.1)

2014-19 દરમિયાન 18 અનુદાનો અને એક વિનિયોગમાં કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓના ₹ 100 કરોડથી વધારેની સતત બચત રહી હતી. 2018-19 દરમિયાન, ચાર જુદા જુદા અનુદાનો હેઠળના ચાર કેસોમાં એકંદરે ₹ 1,172.52 કરોડ ની પૂરક જોગવાઇઓ (પ્રત્યેક કેસમાં ₹ 50 કરોડ અથવા વધુ) કરવામાં આવી હતી જે બિનજરૂરી પુરવાર થઇ હતી કારણ કે મૂળ જોગવાઇઓ પણ વાપરી શકાઇ ન હતી.

(ફકરો 2.3.4 અને 2.3.5)

15 અનુદાનો હેઠળ 21 પેટા-સદરોમાં માતબર પરત સોંપણી (₹ 100 કરોડ કરતાં વધારે અને કુલ જોગવાઇ ના 50 ટકા કરતાં વધારે) ની પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી. આ 21 પેટા-સદરો હેઠળ કરવામાં આવેલી ₹ 13,297.24 કરોડની કુલ જોગવાઇની સામે, ₹ 11,897.40 કરોડની પરતસોંપણી કરવામાં આવી હતી. મોટા પ્રમાણમાં પરતસોંપણી કરી હતી એ વિભાગો કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર, શિક્ષણ, નાણા, ગૃહ, માર્ગ અને મકાન, શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ અને સામાજીક ન્યાય અને અધિકારિતા હતા.

(ફકરો 2.3.7.1)

પ્રકરણ III

નાણાકીય અહેવાલ

માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, 31 માર્ચ 2018 સુધીમાં ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનોની બાબતમાં એકંદર ₹ 4,233.95 કરોડના 2,573 વપરાશી પ્રમાણપત્રો બાકી રહ્યા હતા જે ચોક્કસ હેતુઓ માટે આપવામાં આવેલા અનુદાનોના વપરાશમાં વિભાગો દ્વારા યોગ્ય દેખરેખનો અભાવ દર્શાવે છે. ₹ 4,233.95 કરોડમાંથી, 70.76 ટકા (₹ 2,995.88 કરોડ) કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગને લગતા હતા જ્યારે 12.35 ટકા (₹ 522.87 કરોડ) આદિજાતિ વિકાસ વિભાગને લગતા હતા.

માર્ચ 2019 ની સ્થિતિ મુજબ, જુદા જુદા વિભાગીય અધિકારીઓ દ્વારા ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પર ઉપાડેલા ₹ 439.97 કરોડ જેટલી રકમના 4,496 વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ કરવાના બાકી હતા.

વપરાશી પ્રમાણપત્રો અને વિગતવાર બિલો લાંબા સમય માટે પડતર રહે તેમાં છેતરપીંડી અને ઉચાપતનું જોખમ રહેલું છે.

(ફકરા 3.1 અને 3.2)

31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ ₹ 581.01 કરોડની બંધ સિલક સાથે જીલ્લા તિજોરીઓમાં 484 વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો સંચાલન હેઠળ હતા. શિક્ષણ વિભાગ પાસે સૌથી વધુ સંખ્યામાં વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો (145) હતા અને ત્યારબાદ સામાન્ય વહીવટ વિભાગ (74) અને કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ (53) હતા. 31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, ₹ 12,401.27 કરોડની બંધ સિલક સાથેના જીલ્લા સ્તરે અને તાલુકા સ્તરે પંચાયતોને લગતા 280 વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો હતા.

(ફકરો 3.5.1 અને 3.5.3)

2018-19 દરમિયાન, એકંદરે ₹ 11,133.79 કરોડનો ખર્ચ જે રાજ્યના કુલ ખર્ચના 6.25 ટકા થાય છે તેનું વર્ગીકરણ ગૌણ સદર "800-અન્ય ખર્ચ" હેઠળ કરવામાં આવ્યુ હતું. એ જ રીતે, એકંદરે ₹ 4,248 કરોડની મહેસૂલી આવક જે રાજ્યના કુલ આવકના 2.37 ટકા થાય છે તેનું વર્ગીકરણ સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર "800-અન્ય આવકો" હેઠળ કરવામાં આવ્યુ હતું.

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 હેઠળ મોટી રકમના ખર્ચ અને આવકનું હિસાબીકરણ નાણાકીય અહેવાલોની પારદર્શકતાને અસર કરે છે કારણ કે તે સરકારની જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓ પરની અસંગત માહિતી હિસાબોમાં અલગ અલગ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહે છે.

(ફકરો 3.7)

પ્રકરણ ।

રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

પ્રકરણ

I

રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

રાજ્યના સામાજીક-આર્થિક દર્શકો

ગુજરાત ભારતના પશ્ચિમ કિનારે સ્થિત છે, જેની પશ્ચિમે અરબ સાગર, ઉત્તરે રાજસ્થાન, પૂર્વમાં મધ્ય પ્રદેશ અને દક્ષિણમાં મહારાષ્ટ્ર રાજ્યો આવેલા છે. રાજ્ય એની ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશાએ પાકિસ્તાન સાથે આંતરરાષ્ટ્રિય સરહદ પણ ધરાવે છે. તે લગભગ 1,600 કીલોમીટરનો સાગરકાંઠો ધરાવે છે જે ભારતની મુખ્ય ભૂમિના સાગરકાંઠાનો એક તૃતિયાંશ ભાગ છે. ભૌગોલિક વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ તે સાતમું સૌથી મોટું (1,96,024 ચો.કી.મી.) રાજ્ય છે અને વસ્તીના હિસાબે નવમું છે. રાજ્યની વસ્તી 2009 માં 5.79 કરોડ હતી તે વધીને 2019 માં 6.53 કરોડ થઇ હતી જે એક દશકામાં 12.73 ટકાની વૃધ્ધિ દર્શાવે છે. 21.90 ટકાની અખિલ ભારતીય સરેરાશની સરખામણીએ 2011-12 માં ગરીબી[1] રેખા હેઠળની વસ્તી 16.60 ટકા હતી. પ્રવર્તમાન ભાવો મુજબ 2018-19 માં રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP) ₹ 15,01,496 કરોડ હતું. 2018-19 દરમિયાન રાજ્યનું ₹ 2,32,329 નું માથાદીઠ એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન એ જ સમયગાળા દરમિયાન ₹ 1,42,719 ની અખિલ ભારતીય સરેરાશ કરતાં ઉંચુ હતું. રાજ્યનો સાક્ષરતાનો દર 78 ટકા (2011 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) હતો. રાજ્યના સામાજીક અને આર્થિક દર્શકો **પરિશિષ્ટ 1.1 ભાગ-ક** માં આપ્યા છે.

રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP) એ ચોક્કસ સમયગાળામાં રાજ્યમાં ઉત્પાદિત અધિકૃત અંતિમ ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓની બજાર કિમત છે. વર્તમાન ભાવોએ[2] ભારતના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સરખામણીએ અને સ્થાયી કિંમતોએ (constant prices) 2014-15 થી 2018-19 દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં વાર્ષિક વૃધ્ધિના વલણો **કોઠો 1.1** માં દર્શાવ્યા છે.

---

[1] આર્થિક મોજણી 2018-19, ભાગ II પૃષ્ઠ ક 160-161, કોઠો 9.8

[2] પાયાનું વર્ષ 2011-12

કોઠો 1.1: વલણો - ભારતના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GDP) ની સરખામણીએ રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP) નો વાર્ષિક વૃધ્ધિ દર -

	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
વર્તમાન ભાવો					
ભારતનો GDP[3] (₹ કરોડમાં)	1,24,67,959	1,37,71,874	1,53,62,386	1,70,95,005	1,90,10,164
GDP નો વૃધ્ધિનો દર (ટકાવારી)	10.99	10.46	11.55	11.28	11.20
GSDP[4] (₹ કરોડમાં)	9,21,773	10,29,010	11,53,327(P)	13,14,680 (Q)	15,01,496 (A)
GSDP નો વૃધ્ધિ દર (ટકાવારી)	14.13	11.63	12.08	13.99	14.21
GDP માં રાજ્યનો ફાળો	7.39	7.47	7.51	7.69	7.90
સ્થાયી કિંમતો					
ભારતનો GDP[3] (₹ કરોડમાં)	105,27,674	1,13,69,493	1,22,98,327	1,31,79,857	1,39,51,849
GDP નો વૃધ્ધિ દર (ટકાવારી)	7.41	8.00	8.17	7.17	5.86
GSDP[4] (₹ કરોડમાં)	8,11,428	8,94,465	9,80,736	10,90,260	11,90,121
GSDP નો વૃધ્ધિ દર (ટકાવારી)	10.51	10.23	9.64	11.17	9.16
GDP માં રાજ્યનો ફાળો	7.71	7.87	7.97	8.27	8.53

અંદાજો: (P) = કામચલાઉ, (Q) = ત્વરિત અને (A) = પેશગી

2014-19 દરમિયાન ભારતના GDP ની ટકાવારી રૂપે GSDP સાત ટકાથી ઉપર રહ્યો હતો. 2014-15 માં તે 7.39 ટકાથી વધીને 2018-19 માં 7.90 ટકા થયો હતો જે આ સમયગાળા દરમિયાન ભારતના GDP કરતાં રાજ્યના GSDP ની ઉંચી વૃધ્ધિ દર્શાવે છે.

1.1 રાજકોષીય વ્યવહારો

આ પ્રકરણ ગુજરાત સરકારની ચાલુ વર્ષની નાણાકીય વ્યવસ્થા વિષે વ્યાપક દ્રષ્ટિબિંદુ અને પાછલા પાંચ વર્ષના એકંદર વલણોને ધ્યાનમાં રાખીને પાછલા વર્ષની સરખામણીએ મુખ્ય નાણાકીય ઘટકોમાં આવેલા અતિ મહત્વના ફેરફારોનું પૃથક્કરણ રજુ કરે છે. સરકારના હિસાબોનું માળખું અને નાણાકીય હિસાબોની રચના **પરિશિષ્ટ 1.1 ભાગ ખ** અને **ભાગ ગ** માં દર્શાવેલ છે. રાજ્યની નાણાકીય સ્થિતિના મૂલ્યાંકન માટે અખત્યાર કરવામાં આવેલી પધ્ધતિ **પરિશિષ્ટ 1.2** માં આપેલ છે.

1.1.1 નાણાકીય વ્યવહારોનો સારાંશ

પાછલા વર્ષો (2009-10 અને 2014-18) ની સરખામણીએ ચાલુ વર્ષ (2018-19) દરમિયાન રાજ્ય સરકારના નાણાકીય વ્યવહારોનો સારાંશ **કોઠો 1.2** માં રજુ કરેલ છે જ્યારે **પરિશિષ્ટ 1.3** આવક અને ચુકવણીની વિગતોની સાથે 2017-19 દરમિયાન રાજ્યની એકંદર નાણાકીય સ્થિતિ દર્શાવે છે.

---

[3] આંકડાશાસ્ત્ર અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલય, કેન્દ્રિય આંકડાશાસ્ત્ર કચેરી

[4] અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગાંધીનગર – ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળનું નિવેદન (2019-20 નું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30).

કોઠો 1.2: નાણાકીય વ્યવહારોનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

આવક	2009-10	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2009-19 દરમિયાન CAGR[5]
મહેસૂલી આવક	**41,672**	**91,978**	**97,483**	**1,09,842**	**1,23,291**	**1,36,002**	14.05
કરવેરા આવક	26,740	61,340	62,649	64,443	71,549	80,103	12.96
બિન-કર આવક	5,452	9,543	10,194	13,346	15,074	13,417	10.52
કેન્દ્રિય કરવેરા/જકાતમાં હિસ્સો	5,891	10,296	15,691	18,835	20,782	23,489	16.61
ભારત સરકાર તરફથી અનુદાન	3,589	10,799	8,949	13,218	15,886	18,993	20.34
મૂડી આવક	**14,532**	**20,316**	**23,611**	**28,074**	**27,299**	**43,362**	12.92
પરચૂરણ મૂડી આવક	136	241	0	240	0	65	-
લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	151	621	125	166	346	151	-
જાહેર ઋણની આવક*	14,245	19,454	23,486	27,668	26,953	43,146	13.10
આકસ્મિક નિધિમાંથી વિનિયોગ	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	-
આકસ્મિક નિધિમાં તબદીલ રકમ	**34**	**0**	**14**	**4**	**0**	**0**	-
જાહેર હિસાબની આવક	**58,660**	**62,388**	**65,132**	**58,959**	**89,133**	**1,05,721**	6.76
ખૂલતી રોકડ સિલક	**13,119**	**15,386**	**21,077**	**18,559**	**23,249**	**16,529**	2.60
a) અંકિત કરેલી સિલકો	4,527	5169	9,034	10,209	10,967	11,686	11.11
b) રોકડ સિલક	8,592	10,217	12,042	8,350	12,282	4,843	-
કુલ	**1,28,017**	**1,90,068**	**2,07,317**	**2,15,438**	**2,62,972**	**3,01,614**	9.99

ચૂકવણીઓ	2009-10	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2009-19 દરમિયાન CAGR
મહેસૂલી ખર્ચ	**48,638**	**86,652**	**95,779**	**1,03,895**	**1,18,060**	**1,32,790**	11.81
સામાન્ય સેવાઓ	16,934	30,003	32,876	35,804	41,402	47,564	12.16
સમાજીક સેવાઓ	19,605	36,714	42,120	44,926	49,039	53,285	11.75
આર્થિક સેવાઓ	11,993	19,399	20,224	22,749	27,145	31,576	11.36
સહાયક અનુદાન અને ફાળો	106	536	559	416	474	365	14.73
મૂડી જોગવાઇ	**8,047**	**24,158**	**24,169**	**22,355**	**26,313**	**28,062**	14.89
ચૂકવેલી લોન અને પેશગીઓ	**428**	**350**	**675**	**478**	**631**	**1,731**	16.80
જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી*	**3,245**	**5,509**	**6,194**	**9,073**	**13,700**	**15,432**	18.92
આકસ્મિક નિધિમાં વિનિયોગ	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	-
આકસ્મિક નિધિમાંથી તબદીલ કરેલી રકમ	**47**	**14**	**4**	**0**	**0**	**0.25**	-

[5] ચક્રવૃદ્ધિ વાર્ષિક વૃધ્ધિ દર

ચૂકવણીઓ	2009-10	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2009-19 દરમિયાન CAGR
જાહેર હિસાબની ચૂકવણીઓ	56,088	52,309	61,937	56,388	87,739	1,03,998	7.10
બંધ રોકડ સિલક	11,524	21,076	18,559	23,249	16,529	19,601	6.08
a) અંકિત કરેલી સિલકો	5,027	9,034	10,209	10,967	11,686	12,705	10.85
b) રોકડ સિલક	6,497	12,042	8,350	12,282	4,843	6,896	0.66
કુલ	1,28,017	1,90,068	2,07,317	2,15,438	2,62,972	3,01,614	9.99

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

* સાધનોપાલય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાયના ચોખ્ખા વ્યવહારો સિવાય

પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2018-19 દરમિયાન નીચે મુજબના નોંધપાત્ર ફેરફારો થયા હતા.

- મહેસૂલી આવક પાછલા વર્ષની સામે ₹ 12,711 કરોડ (10.31 ટકા) જેટલી વધી હતી. બિન-કર આવક સિવાયના મહેસૂલી આવકના તમામ ઘટકોએ 2018-19 દરમિયાન વધારાનું વલણ દર્શાવ્યુ હતું. ભારત સરકાર તરફથી અનુદાનમાં ₹ 3,107 કરોડ (19.56 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો, કરવેરા આવક ₹ 8,554 કરોડ (11.95 ટકા) જેટલી વધી હતી, કેન્દ્રિય કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો ₹ 2,707 કરોડ (13.03 ટકા) જેટલો વધ્યો હતો જ્યારે રાજ્યની બિન-કર આવકમાં ₹ 1,657 કરોડ (10.99 ટકા) જેટલો ઘટાડો થયો હતો.
- સામાન્ય સેવાઓ પર ₹ 6,162 કરોડ (14.88 ટકા), સામાજીક સેવાઓ પર ₹ 4,246 કરોડ (8.66 ટકા) અને આર્થિક સેવાઓ પર ₹ 4,431 કરોડ (16.32 ટકા) જેટલા ખર્ચમાં થયેલા વધારાના કારણે મહેસૂલી ખર્ચ પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 14,730 કરોડ (12.48 ટકા) જેટલો વધ્યો હતો. રાજ્ય સરકાર દ્વારા છુટા કરવામાં અવેલા સહાયક અનુદાનમાં પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 109 કરોડ (23.04 ટકા) જેટલો ઘટાડો થયો હતો. એવું ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે સામાજીક સેવાઓ (11.75 ટકા) અને આર્થિક સેવાઓ (11.36 ટકા) નો CAGR એટલે કે વિકાસકીય ખર્ચ સામાન્ય સેવાઓના એટલે કે બિન-વિકાસકીય ખર્ચના CAGR કરતાં ઓછો હતો.
- મૂડી જોગવાઇમાં પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 1,749 કરોડ (6.65 ટકા) અને લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણીમાં પણ ₹ 1,100 કરોડ (174.37 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો. મુડી જોગવાઇનો CAGR (14.89) મહેસૂલી ખર્ચના CAGR (11.81) કરતાં ઉંચો હતો.
- જાહેર ઋણની આવકમાં ₹ 16,193 કરોડ જેટલો ઘટાડો થયો હતો જ્યારે જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી ₹ 1,732 કરોડ જેટલી વધી હતી. આમ છતાં, જાહેર ઋણનો CAGR (13.10) મહેસૂલી આવકના CAGR (14.05) કરતાં નીચો હતો.
- જાહેર હિસાબની આવક ₹ 16,588 કરોડ જેટલા વધી હતી અને જાહેર હિસાબની ચૂકવણી ₹ 16,259 કરોડ જેટલી વધી હતી, પરિણામે જાહેર હિસાબમાં ₹ 329 કરોડનો ચોખ્ખો વધારો થયો હતો.

અન્ય રાજકોષીય દર્શકો એટલે કે મહેસૂલી પુરાંત, રાજકોષીય ખાધ અને પ્રાથમિક ખાધની સ્થિતિની ચર્ચા આ અહેવાલના **ફકરા 1.1.3** અને **1.11** માં કરવામાં આવી છે.

2018-19 દરમિયાન એકત્રિત નિધિ માં ભંડોળોના સ્રોતો અને ઉપયોગ ની રચના **ચાર્ટ 1.1** અને 1.2 માં આપવામાં આવી છે.

ચાર્ટ 1.1: રૂપિયો ક્યાંથી આવે છે

(₹ કરોડમાં)

ચાર્ટ 1.2: રૂપિયો ક્યાં જાય છે

(₹ કરોડમાં)

વર્તમાન તેમજ સ્થાયી બન્નેના ભાવોએ GDP ના સંદર્ભમાં મહેસૂલી આવક/મહેસૂલી ખર્ચ/મૂડી જોગવાઇ ના વલણો **કોઠો** 1.3 માં રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

કોઠો 1.3: વર્તમાન તેમજ સ્થાયી ભાવોએ મહેસૂલી આવક, મહેસૂલી ખર્ચ અને મૂડી જોગવાઇના વલણો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
વર્તમાન ભાવોએ[6] GSDP (₹ કરોડમાં)	9,21,773	10,29,010	11,53,327	13,14,680	15,01,496
સ્થાયી ભાવોએ GSDP (₹ કરોડમાં)	8,11,428	8,94,465	9,80,736	10,90,260	11,90,121
GSDP ડિફ્લેટર[7]	114	115	118	121	126
વર્તમાન તેમજ સ્થાયી ભાવો મુજબ મહેસૂલી આવક					
વર્તમાન ભાવોએ મહેસૂલી આવક	91,978	97,483	1,09,842	1,23,291	1,36,002
વર્તમાન ભાવોએ મહેસૂલી આવકની વૃધ્ધિનો દર (ટકા માં)	15.01	5.99	12.68	12.24	10.31
સ્થાયી ભાવોએ મહેસૂલી આવક	80,967	84,737	93,405	1,02,245	1,07,798
સ્થાયી ભાવોએ મહેસૂલી આવકની વૃધ્ધિનો દર (ટકા માં)	11.35	4.66	10.23	9.46	5.43
વર્તમાન તેમજ સ્થાયી ભાવો મુજબ મહેસૂલી આવક					
વર્તમાન ભાવો મુજબ મહેસૂલી ખર્ચ	86,652	95,779	1,03,895	1,18,060	1,32,790
વર્તમાન ભાવો મુજબ મહેસૂલી ખર્ચના વૃધ્ધિનો દર (ટકા માં)	15.14	10.53	8.47	13.63	12.48
સ્થાયી ભાવો મુજબ મહેસૂલી ખર્ચ	76,279	83,256	88,348	97,907	1,05,252
વર્તમાન ભાવો મુજબ મહેસૂલી ખર્ચના વૃધ્ધિનો દર (ટકા માં)	11.48	9.15	6.12	10.82	7.50
વર્તમાન અને સ્થાયી ભાવો મુજબ મૂડી જોગવાઇ					
વર્તમાન ભાવો મુજબ મૂડી જોગવાઇ	24,158	24,169	22,355	26,313	28,062
વર્તમાન ભાવો મુજબ મૂડી જોગવાઇની વૃધ્ધિનો દર (ટકા માં)	6.53	0.05	-7.51	17.71	6.65
સ્થાયી ભાવો મુજબ મૂડી જોગવાઇ	21,266	21,009	19,010	21,821	22,243
સ્થાયી ભાવો મુજબ મૂડી જોગવાઇની વૃધ્ધિનો દર (ટકા માં)	3.14	-1.21	9.52	14.79	1.93

6 અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગાંધીનગર – ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળનું નિવેદન (2019-20 નું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30).

7 GSDP ડિફ્લેટરની ગણતરી વર્તમાન ભાવોએ GSDP ને સ્થાયી ભાવોએ GSDP થી ભાગાકાર કરીને કરવામાં આવે છે. વર્તમાન ભાવોએ મહેસૂલી આવક, મહેસૂલી ખર્ચ અને મૂડી જોગવાઇને સ્થાયી ભાવોમાં ફેરવવા માટે GSDP ડિફ્લેટરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

1.1.2 નાણાકીય પરિસ્થિતિની સમીક્ષા

નાણાકીય સંચાલનમાં દુરદેશીપણાની ખાત્રી કરવા માટે અને રાજ્યમાં નાણાકીય સ્થિતિની સ્થિરતા જાળવવા માટે, 2005-10 ના સમયગાળા માટેની 12 મા નાણાપંચ ની ભલામણો અનુસાર, ગુજરાત સરકારે "ગુજરાત જવાબદારી અધિનિયમ, 2005" ની અમલવારી કરી હતી. આ અધિનિયમની કલમ 3 મુજબ, દરેક નાણાકીય વર્ષમાં મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS) વિધાનસભા સમક્ષ અંદાજપત્રની સાથે રજુ કરવા માટે રાજ્ય સરકાર બંધાયેલી છે. મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદન અને રાજકોષીય નીતિવિષયક વ્યુહાત્મક નિવેદન રાજ્ય સરકારના નાણાકીય ઉદ્દેશો, વ્યુહાત્મક પ્રાથમિકતાઓ અને નાણાકીય વ્યવસ્થાપન માટે ત્રિ-વર્ષિય ફરતો લક્ષ્યાંક નિયત કરે છે. નાણાકીય એકત્રીકરણ માટેના એટલે કે મહેસૂલી ખાધ, નાણાકીય ખાધ, એકંદર જાહેર ઋણ અને બાકી બાહેંધરીઓ માટેના લક્ષ્યાંકો અધિનિયમની કલમ 5 માં આપવામાં આવ્યા છે.

સમાન વિકાસને અનુરૂપ રહે એ રીતે સ્થિર અને ટકાઉ નાણાકીય વાતાવરણ જાળવી રાખવા, 2010-15 ના સમયગાળા માટેના 13 મા નાણા પંચે રાજ્યો માટે તેમના રાજકોષીય જવાબદારી ધારામાં સુધારો કરી એકસૂત્રિય રાજકોષીય માર્ગરેખા અપનાવવાની ભલામણ કરી છે. આ માટે રાજ્યોએ 2011-12 થી મહેસૂલી ખાધ શૂન્ય પર લાવવી, 2011-12 થી શરૂ કરીને રાજકોષીય ખાધ વર્ષના અંદાજીત જથ્થાબંધ ભાવાંકના ત્રણ ટકા સુધી ઘટાડવી અને ત્યારબાદ જાળવી રાખવી અને રાજ્ય સરકારના 2011-12 માં 28.80 ટકાના કુલ ચડત ઋણના સ્તરથી 2014-15 ના અંત સુધીમાં જે તે નાણાકીય વર્ષના અંદાજીત જથ્થાબંધ ભાવાંકના 27.10 ટકા સુધી સિમિત રાખવું.

2015-20 ના સમયગાળા માટેના ચૌદમા નાણાપંચે પણ નાણાકિય વર્ષ 2015-16 થી શરૂ કરીને રાજ્ય સરકારની નાણાકીય સ્થિતિની રાજકોષીય એકસૂત્રિય માર્ગરેખામાં સુધારો કરવાની ભલામણ કરી છે (ડિસેમ્બર 2014). 14 મા નાણાપંચ દ્વારા કરવામાં આવેલી જોગવાઇ મુજબના મુખ્ય રાજકોષીય ચલાંકો માટેના લક્ષ્યાંકો અને 2018-19 માટેના મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS) માં કરેલાં અનુમાનોની સામે ખરેખર સિધ્ધિ **કોઠા 1.4** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.4: મુખ્ય નાણાકીય ચલાંકો – 2018-19 માટેના લક્ષ્યાંકો અને સિધ્ધિઓ

રાજકોષીય ચલાંકો	રાજ્ય માટે ચૌદમા નાણાપંચના લક્ષ્યાંકો	MTFPS માં પ્રસ્તાવિત લક્ષ્યાંકો	ખરેખર સિધ્ધિ
મહેસૂલી ખાધ[8] (-)/ પુરાંત (+) (₹ કરોડમાં)	(+)24,101	(+)5,998	(+)3,211.97
રાજકોષીય ખાધ[9]/GSDP (ટકામાં)	3.00	1.71	1.76
GSDP અને કુલ ચડત જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર (ટકામાં)	25.79	-	19.04
GSDP અને જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર (ટકામાં)	-	15.96	16.00
ચડત સરકારી જામીનગીરીઓ (₹ કરોડમાં)	-	16,000 થી નીચે	4,698.55

સ્રોત: 14 મા નાણાપંચનો અહેવાલ, વર્ષ 2018-19 માટેના અંદાજપત્રીય અંદાજો અને નાણાકીય હિસાબો

વર્ષ 2011-12 માં, રાજ્યે મહેસૂલી ખાધ શૂન્ય કરવાનો લક્ષ્યાંક સિધ્ધ કર્યો હતો અને તે વર્ષમાં ₹ 3,215 કરોડની મહેસૂલી પુરાંત દર્શાવી હતી જે ત્યારબાદ ચાલુ રહી હતી. મહેસૂલી પુરાંત 2018-19 માં ₹ 3,212 કરોડ રહી હતી જે ચૌદમા નાણાપંચ અને MTFPS માં કરવામાં આવેલા અનુમાનો કરતાં નોંધપાત્ર રીતે નીચી હતી.

ભારતના સરકારી હિસાબી માપદંડો (IGAS)-2 નિયત કરે છે કે સહાયક અનુદાનની નોંધ મહેસૂલી ખર્ચ હેઠળ કરવી જોઇએ. આમ છતાં, 2018-19 માં, રાજ્ય સરકારે અયોગ્ય રીતે જોગવાઇ કર્યા બાદ ₹ 11.01 કરોડ[10] ના સહાયક અનુદાનને લગતા ખર્ચની નોંધ મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગમાં કરી હતી. આના પરિણામે મહેસૂલી ખર્ચ ઓછો અને તેના પરિણામ સ્વરૂપ મહેસૂલી પુરાંત એટલા પ્રમાણમાં અધિક દર્શાવાઇ હતી.

2017-18 ના અંતે, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે રાજકોષીય ખાધ 1.76 ટકા રહી હતી, જે 14 મા નાણાપંચ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલ ત્રણ ટકાની મર્યાદાની અંદર અને MTFPS માં સરકારના પોતાના પણ 1.71 ટકાના અંદાજની મર્યાદામાં હતી. રાજ્ય સરકારે MTFPS માં નિર્ધારિત 15.96 ટકાના લક્ષ્યાંકની સામે 2018-19 દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે જાહેર ઋણની 16 ની ટકાવારી જાળવી રાખી હતી.

રાજકોષીય એકસૂત્રિય માર્ગરેખામાં, ચૌદમાં નાણાપંચે 2018-19 માટે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે ચડત જવાબદારીઓની[11] 25.79 ની નિયત કરેલી ટકાવારી સામે 2018-19

8 મહેસૂલી ખાધ = મહેસૂલી ખર્ચ – મહેસૂલી આવક

9 રાજકોષીય ખાધ=મહેસૂલી ખર્ચ+મૂડી ખર્ચ + ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓ – મહેસૂલી આવક –પરચુરણ મૂડી આવક

10 નોંધવામા આવેલા ખર્ચની વિગતો પ્રકરણ – II ના ફકરા 2.6 નીચે કોઠો 2.12 માં દર્શાવી છે.

11 કુલ ચડત જવાબદારીઓમાં જાહેર ઋણ અને જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થાય છે. જાહેર ઋણમાં માત્ર આંતરિક ઋણ અને ભારત સરકાર તરફથી મળતી લોનનો સમાવેશ થાય છે. જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓમાં નાની બચત ભંડોળ, અનામત ભંડોળ વગેરે હેઠળની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થાય છે.

દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે ખરેખર ચડત જવાબદારીઓની ટકાવારી 19.04 ટકા રહી હતી.

2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકાર પાસે ₹ 27,714 કરોડની જાહેર ઋણની ચોખ્ખી આવક, ₹ 1,722 કરોડના ચોખ્ખી જાહેર હિસાબની આવક, ₹ 65 કરોડની પરચુરણ મૂડી આવક અને ₹ 151 કરોડની લોન અને પેશગીની વસૂલાત એમ એકંદરે ₹ 32,864 કરોડ સાથે ₹ 3,212 કરોડની મહેસૂલી પુરાંત હતી. આમાંથી, રાજ્ય સરકારે ₹ 28,062 કરોડ મૂડી ખર્ચ માટે, ₹ 1,731 કરોડ લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણીઓ માટે વાપર્યા હતા અને બાકીના ₹ 3,071 કરોડ બંધ સિલકમાં વધારા રૂપે દર્શાવાયા હતા. આ સ્થિતિ દર્શાવતી હતી કે રાજ્ય સરકારે તેની મહેસૂલી પુરાંત અને ઉછીના લીધેલા રકમનો ઉપયોગ એકંદર સ્થાયી મૂડી ઊભી કરવામાં કર્યો હતો.

1.1.3 અંદાજપત્રીય અંદાજો, સુધારેલા અંદાજો અને ખરેખર મૂલ્યો

રાજ્ય સરકાર દ્વારા રજુ કરવામાં આવતા અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં ચોક્કસ નાણાકીય વર્ષ માટે આવક અને ખર્ચના અનુમાનો અથવા અંદાજોનું વર્ણન હોય છે. એકંદર આર્થિક વ્યવસ્થા માટેની નાણાકીય નીતિઓના અસરકારક અમલ સંદર્ભે આવક અને ખર્ચના સચોટ અનુમાનોનું મહત્વ વ્યાપકપણે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. અંદાજપત્રીય અંદાજોથી ચલિત થવાની બાબત એ હકીકત દર્શાવે છે કે ઘણા વિવિધ કારણો, કેટલાક સરકારના નિયંત્રણ હેઠળના અને કેટલાક સરકારના નિયત્રણ બહારનાં, ને લીધે અપેક્ષિત નાણાંકીય હેતુઓ પ્રાપ્ત ન થવા અથવા મહદઅંશે પ્રાપ્ત ન થવાની સ્થિતિ ઊભી થાય છે. રાજ્ય સરકારે 02 જૂલાઇ 2019 ના રોજ, વર્ષ 2019-20 ના અંદાજપત્રીય અંદાજો (BE) સહિત નાણાકીય વર્ષ 2018-19 માટેના સુધારેલા અંદાજો (RE) રજૂ કર્યા હતા.

કેન્દ્રને અનુસરીને ગુજરાત સરકારે નાણાકીય વર્ષ 2017-18 અને આગળ તેના અંદાજપત્રમાં આયોજન અને બિન-આયોજન ખર્ચ વચ્ચેનો ભેદ દૂર કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને તેને રાજ્ય ભંડોળ ખર્ચ એવું નામ આપ્યું છે. રાજ્ય સરકાર માને છે કે આ વિલીનીકરણથી તેઓ મહેસૂલી અને મૂડી ખર્ચ પર ધ્યાન આપી શકાય એવું યોગ્ય અંદાજપત્રીય માળખુ પુરૂ પાડી શકશે.

વર્ષ 2018-19 માટેના અંદાજપત્રીય અંદાજો અને સુધારેલા અંદાજો સાથેની ખરેખર મૂલ્યોની સરખામણી નીચે **કોઠો** 1.5 માં આપી છે અને વિગતવાર સરખામણી **પરિશિષ્ટ** 1.4 માં દર્શાવી છે.

કોઠો 1.5: વર્ષ 2018-19 માટેના અંદાજપત્રીય અંદાજો, સુધારેલા અંદાજો અને ખરેખર મૂલ્યો

(₹ કરોડમાં)

રાજકોષીય માપદંડો	અંદાજપત્રીય અંદાજો	સુધારેલા અંદાજો	ખરેખર મૂલ્યો	ખરેખર મૂલ્ય અને BE વચ્ચે તફાવત	ખરેખર મૂલ્ય અને RE વચ્ચે તફાવત
(1)	(2)	(3)	(4)	5(4-2)	6(4-3)
કરવેરા આવક	88,728.80	89,900.10	80,102.74	(-)8,626.06	(-)9,797.36
બિન-કર આવક	11,705.04	12,102.30	13,416.99	1,711.95	1,314.69
કેન્દ્રિય કર અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો	24,307.08	23,489.32	23,489.33	(-)817.75	0.01
ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન	15,890.23	15,040.00	18,992.48	3,102.25	3,952.48
મહેસૂલી આવક	1,40,631.15	1,40,531.72	1,36,001.54	(-)4,629.61	(-)4,530.18
મહેસૂલી ખર્ચ	1,34,633.30	139,153.06	1,32,789.57	(-)1,843.73	(-)6,363.49
વ્યાજની ચુકવણી	20,179.11	20,339.87	20,183.36	4.25	(-)156.51
મૂડી ખર્ચ	30,341.64	31,417.24	28,061.90	(-)2,279.74	(-)3,355.34
મહેસૂલી પુરાંત(+)	5,997.85	1,378.66	3,211.97	(-)2,785.88	1,833.31
ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓ	1,249.92	1,813.42	1,580.10	330.18	(-)233.32
પરચુરણ મૂડી આવક	10.00	65.00	65.00	55.00	0.00
રાજકોષીય ખાધ (-)	(-)25,583.71	(-)31,787.00	(-)26,365.03	781.32	(-)5,421.97
પ્રાથમિક ખાધ(-)[12]	(-)5,404.60	(-)11,447.13	(-)6,181.67	777.07	(-)5,265.46

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો અને અંદાજપત્રીય પ્રકાશન

મહત્વના માપદંડોના વિશ્લેષણની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

1.1.3.1 મહેસૂલી આવક

ખરેખર મહેસૂલી આવક BE અને RE કરતાં અનુક્રમે ₹ 4,629.61 કરોડ (3.29 ટકા) અને ₹ 4,530.18 કરોડ (3.22 ટકા) જેટલી ઓછી હતી. BE ની સરખામણીએ આ ખાધ મુખ્ય ઘટકોમાં, જેમ કે (i) રાજ્યના ગુડ્ઝ અને સર્વિસ ટેક્ષમાંથી (SGST) આવક (₹ 7,861.29 કરોડ); (ii) વાહનો પર કરવેરા (₹ 666.40 કરોડ) (iii) વીજળી પર વેરા અને જકાત (₹ 781.79 કરોડ)

[12] પ્રાથમિક ખાધ = રાજકોષીય ખાધ– વ્યાજની ચુકવણી

(iv) સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી (₹ 599.38 કરોડ) અને (v) બંદરો અને દીવાદાંડીઓમાંથી આવક (₹ 246.65 કરોડ) ની ઓછી વસૂલાતના હિસાબે ઉભી થઇ હતી.

આનું અંદાજપત્રીય અંદાજની સામે (i) વેચાણ, વ્યાપાર વગેર પર વેરો (₹ 1,631.13 કરોડ); (ii) રાજ્ય આબકારી (₹ 51.51 કરોડ); (iii) વ્યાજની આવક (₹ 411.71 કરોડ); (iv) શહેરી વિકાસ (₹ 238.86 કરોડ); અને (v) બિન-લોહ ખાણકામની આવક (₹ 651 કરોડ) માં અધિક વસૂલાતના હિસાબે પ્રતિ-સંતુલન થયું હતું.

1.1.3.2 મહેસૂલી ખર્ચ

ખરેખર મહેસૂલી ખર્ચ BE અને RE કરતાં અનુક્રમે ₹ 1,843.73 કરોડ (1.37 ટકા) અને ₹ 6,363.49 કરોડ (₹ 4.57 ટકા) જેટલો ઓછો હતો. મુખ્યત્વે પરચુરણ સામાન્ય સેવાઓ (₹ 6,987.33 કરોડ), આવાસન (₹ 1,239.87 કરોડ); પોષણ (₹ 1,195.01 કરોડ) અને શહેરી વિકાસ (₹ 661.73 કરોડ) પર ઓછા ખર્ચના કારણે BE ની સરખામણીએ ઘટ ઉભી થઇ હતી. સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓ હેઠળ ખરેખર મહેસૂલી ખર્ચ સુધારેલા અંદાજો (RE) કરતાં ઓછા હતા.

1.1.3.3 મૂડી ખર્ચ

2017-18 માં, BE અને RE કરતાં મૂડી ખર્ચ અનુક્રમે ₹ 2,279.74 કરોડ (7.51 ટકા) અને ₹ 3,355.31 કરોડ (10.68 ટકા) જેટલો ઓછો હતો. જે મુખ્યત્વે મોટી સિંચાઇ (₹ 1,682.21 કરોડ), શિક્ષણ, કળા, રમતગમત અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ (₹ 800.26 કરોડ); માર્ગ વાહનવ્યવહાર (₹ 465.51 કરોડ) અને જાહેર બાંધકામ (₹ 297.60 કરોડ) પર થયેલા ઓછા ખર્ચના કારણે BE માં કરવામાં આવેલા અનુમાનો કરતાં મૂડી ખર્ચ ઓછો હતો. આમ છતાં, ખરેખર મૂલ્યો મધ્યમ સિંચાઇ (₹ 2,279.91 કરોડ) હેઠળના અંદાજપત્રીય અંદાજો કરતાં ઉંચા હતા.

1.1.3.4 ખાધ/પુરાંત

BE અને RE માં અનુક્રમે ₹ 5,997.85 કરોડ અને ₹ 1,378.66 કરોડની અનુમાનિત મહેસૂલી પુરાંત ની સામે, રાજ્ય પાસે ₹ 3,211.97 કરોડ (જથ્થાબંધ ભાવાંકના 0.21 ટકા) ની ખરેખર મહેસૂલી પુરાંત હતી. BE અને RE માં અનુક્રમે ₹ 5,404.60 કરોડ અને ₹ 11,447.13 કરોડની અનુમાનિત પ્રાથમિક ખાધની સામે, રાજ્યની ₹ 6,181.67 કરોડ (જથ્થાબંધ ભાવાંકના 0.41 ટકા) ની પ્રાથમિક ખાધ હતી. કુલ રાજકોષીય ખાધ ₹ 26,365.03 કરોડ (જથ્થાબંધ ભાવાંકના 1.76 ટકા) રહી હતી જે BE કરતાં ₹ 781.32 કરોડ જેટલી ઉંચી (₹ 25,583.71 કરોડ) અને RE કરતાં ₹ 5,421.97 કરોડ કરોડ જેટલી ઓછી (₹ 31,787 કરોડ) હતી.

1.2 રાજ્યના સંસાધનો

મહેસૂલ અને મૂડી એ આવકના બે પ્રવાહો છે કે જે રાજ્ય સરકારના સંસાધનોના સ્રોત રૂપે હોય છે. મહેસૂલી આવકમાં કરવેરા આવક, બિન-કર આવક, કેન્દ્રિય કર અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો અને ભારત સરકાર તરફથી મળતું સહાયક અનુદાન સામેલ હોય છે. મૂડી આવકમાં બિન-કર આવકો (પરચૂરણ મૂડી આવક જેવી કે રોકાણ છુટું કરવાથી થતી આવક, લોન અને પેશગીની વસૂલાત), આંતરિક સ્ત્રોતોમાંથી ઋણ આવક (બજાર લોન, નાણાકીય સંસ્થાઓ/વાણિજ્ય બેંકો પાસેથી મેળવેલ ઋણ) અને ભારત સરકાર તરફથી મળતી લોન અને પેશગી તેમજ જાહેર હિસાબમાંથી ઉપજતી આવક પણ સામેલ હોય છે. ઉપરાંત, નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, અનામત ભંડોળ, થાપણો, ઉચ્ચક, ભરણા વગેરે જેવો કેટલાક વ્યવહારો જે એકત્રિત નિધિનો હિસ્સો બનતા નથી તેની બાબતમાં આવકે અને ચૂકવણીઓ થયેલી છે. આ બધાને બંધારણની કલમ 166(2) હેઠળ સ્થાપવામાં આવેલા જાહેર હિસાબમાં રાખવામાં આવે છે અને રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર નથી. અત્રે, સરકાર બેંકર તરીકેની ભૂમિકા ભજવે છે. ચૂકવણી બાદની સિલક એ સરકાર પાસે ઉપલબ્ધ વાપરવા માટેનું ભંડોળ છે.

કોઠો 1.2 ચાલુ વર્ષ અને અગાઉના વર્ષો દરમિયાન સરકારની તેના વાર્ષિક નાણાકીય હિસાબોમાં નોંધાયેલી હતી એ મુજબની રાજ્યની આવકો અને ચુકવણીઓ દર્શાવે છે. **ચાર્ટ 1.3** વર્ષ 2018-19 દરમિયાન સંસાધનોના ઘટકો અને પેટા-ઘટકો દર્શાવે છે.

ચાર્ટ 1.3: 2018-19 માં સંસાધનોના ઘટકો અને પેટા-ઘટકો

ચાર્ટ 1.4 2014-15 થી 2018-19 દરમિયાન રાજ્યની આવકોના જુદા જુદા ઘટકોના વલણો દર્શાવે છે.

ચાર્ટ 1.5 ચાલુ વર્ષ 2018-19 દરમિયાન કુલ આવકમાં રાજ્યના સંસાધનોના ઘટકો દર્શાવે છે..

રાજ્ય સરકારની કુલ આવક 2014-15 માં ₹ 1,22,373 કરોડથી 2018-19 માં ₹ 1,81,086 કરોડ થઇ સતત વધારો દર્શાવે છે. 2018-19 માં કુલ આવક પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 29,102 કરોડ જેટલી વધી હતી. આ વધારો મુખ્યત્વે ત્રણ ઘટકો જેવા કે મહેસૂલી આવક, મૂડી આવક અને ચોખ્ખી જાહેર હિસાબની આવકમાં વૃધ્ધિમાં વધારાના કારણે થયો હતો.

પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન કુલ આવકમાં સૌથી મોટો ફાળો મહેસૂલી આવકનો (75 ટકા કરતાં વધુ) રહ્યો હતો. મહેસૂલી આવક, મૂડી આવક અને જાહેર હિસાબની આવકના ઘટકોની ચર્ચા **ફકરા** 1.3 થી 1.5 માં કરવામાં આવી છે.

1.3 મહેસૂલી આવક

સરકારની મહેસૂલી આવકની વિગતો વર્ષ 2018-19 માટેના નાણાકીય હિસાબોના પત્રક-14 માં આપેલી છે. મહેસૂલી આવકમાં રાજ્યની પોતાની કર અને બિન-કર આવક, કેન્દ્રિય કરની તબદીલી અને ભારત સરકાર તરફથી મળતુ સહાયક અનુદાન સામેલ હોય છે. 2014-19 ના સમયગાળા દરમિયાન મહેસૂલી આવકના વલણો **ચાર્ટ** 1.6 માં અને **પરિશિષ્ટ** 1.5 માં પણ રજુ કરેલ છે.

ચાર્ટ 1.6 દર્શાવે છે કે મહેસૂલી આવકમાં અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 12,711 કરોડ (10.31 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો. રાજ્યની કર આવક ₹ 8,554 કરોડ (11.95 ટકા) જેટલી વધી હતી અને બિન-કર આવક ₹ 1,657 કરોડ (10.99 ટકા) જેટલી ઘટી હતી. કેન્દ્રિય કરવેરામાં રાજ્યના હિસ્સામાં ₹ 2,707 કરોડ (13.03 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો જ્યારે ભારત સરકાર તરફથી અનુદાન ₹ 3,107 કરોડ (19.56 ટકા) જેટલું વધ્યું હતું.

2014-19 ના સમયગાળામાં રાજ્યની મહેસૂલી આવકનું બંધારણ (ટકાવારી માં) **ચાર્ટ** 1.7 માં રજૂ કર્યું છે.

ચાર્ટ 1.7 દર્શાવે છે કે 2018-19 દરમિયાન મહેસૂલી આવકના 69 ટકા રાજ્યના પોતાના સંસાધનોમાંથી આવ્યા હતા અને બાકીના 31 ટકા કેન્દ્રના કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો અને સહાયક અનુદાનના રૂપમાં ભારત સરકાર તરફથી હતા. પોતાની કરવેરા આવકનો હિસ્સો 2014-15 માં 67 ટકા હતો તે ઘટીને 2017-18 માં 58 ટકા થયો હતો અને 2018-19 દરમિયાન એક ટકા

જેટલો સીમાંત વધારો થયો હતો. જ્યારે, કેન્દ્રિય કરવેરાના હિસ્સાની તબદીલી 2016-19 દરમિયાન 17 ટકા એ સ્થિર રહી હતી.

1.3.1 મહેસૂલી આવક અને રાજ્યના પોતાના સંસાધનોના વલણો

GSDP ના સંબંધમાં મહેસૂલી આવક અને મહેસૂલી આવકની સામે રાજ્યના પોતાના સંસાધનોના વલણો નીચે **કોઠો 1.6** માં રજૂ કર્યા છે.

કોઠો 1.6: મહેસૂલી આવક અને રાજ્યના પોતાના સંસાધનોના વલણો

	2009-10	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
મહેસૂલી આવક (RR) (₹ કરોડમાં)	41,672	91,978	97,483	1,09,842	1,23,291	1,36,002
મહેસૂલી આવકની પાછલા વર્ષ કરતાં વૃધ્ધિ (ટકા માં)	7.75	15.01	5.99	12.68	12.24	10.31
મહેસૂલી આવક ની GSDP સામે ટકાવારી	9.66	9.98	9.47	9.52	9.38	9.06
રાજ્યના પોતાના સંસાધનો (₹ કરોડમાં)	32,192	70,883	72,843	77,789	86,623	93,520
પાછલા વર્ષ કરતાં રાજ્યના પોતાના સંસાધનોની વૃધ્ધિ (ટકા માં)	12.34	11.82	2.77	6.79	11.36	7.96
GSDP ની સામે રાજ્યના પોતાના સંસાધનોની ટકાવારી	7.46	7.69	7.08	6.74	6.59	6.23
મહેસૂલી આવક ની સામે રાજ્યના પોતાના સંસાધનોની ટકાવારી	77.25	77.07	74.72	70.82	70.26	68.76

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

ઉપરનો કોઠો દર્શાવે છે કે જ્યારે 2018-19 દરમિયાન મહેસૂલી આવક પાછલા વર્ષ કરતાં 10.31 ટકા જેટલી વધી હતી ત્યારે 2009-18 ના સમયગાળા દરમિયાન મહેસૂલી આવકનો CAGR 14.52 ટકા હતો (**પરિશિષ્ટ 1.1 ભાગ A**) જે દર્શાવે છે કે ચાલુ વર્ષ દરમિયાન મહેસૂલી આવકની વૃધ્ધિ મંદ હતી.

ઉપરનો કોઠો એવું પણ દર્શાવે છે કે 2014-19 દરમિયાન જે દરે GSDP ની વૃધ્ધિ થઇ તેની સાથે મહેસૂલી આવકે ગતિ જાળવી ન હતી, કારણ કે GSDP ની સામે મહેસૂલી આવકની ટકાવારી 2014-15 માં 9.98 ટકા હતી તે ઘટીને 2018-19 માં 9.06 ટકા થઇ હતી. આ ઘટાડો મુખ્યત્વે રાજ્યના પોતાના સંસાધનોના (જે રાજ્યની મહેસૂલી આવકનો મુખ્ય ઘટક છે) વૃધ્ધિના દરમાં જ સમયગાળા દરમિયાન 11.82 ટકા થી 7.96 ટકા સુધી થયેલા ઘટાડાના કારણે થયો હતો.

1.3.2 તરલતાના ગુણોતરના વલણો

તરલતાનો ગુણોતર[13], મૂળ ચલાંકમાં આવેલા ફેરફારના અનુસંધાનમાં રાજકોષીય ચલાંકના પ્રતિભાવની માત્રા અથવા સ્થિતિસ્થાપકતા દર્શાવે છે. એક કરતાં વધારે મૂલ્ય મૂળ ચલાંકની સામે રાજકોષીય ચલાંકની પ્રતિભાવનું ઉંચુ પ્રમાણ દર્શાવે છે. જથ્થાબંધ ભાવાંકમાં વૃધ્ધિની સાથે સરકારની મહેસૂલમાં વૃધ્ધિ કરવાની ક્ષમતામાં પણ વધારો થવો જોઇએ. મહેસૂલી આવકોના સંદર્ભમાં વૃધ્ધિ દર, ટકાવારી, ગુણોત્તર અને તરલતાના ગુણોત્તર નીચે **કોઠો 1.7** માં રજુ કરેલ છે:

કોઠો 1.7: વૃધ્ધિ દર, ટકાવારી, ગુણોત્તર અને તરલતાના ગુણોત્તરો

વિગતો	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
મહેસૂલી આવકની વૃધ્ધિ (RR)	15.01	5.99	12.68	12.24	10.31
મહેસૂલી ખર્ચની વૃધ્ધિ (RE)	15.14	10.53	8.47	13.63	12.48
ચડત જાહેર ઋણની વૃધ્ધિ	9.33	10.58	10.29	6.65	13.04
મહેસૂલી આવક/GSDP (%)	9.98	9.47	9.52	9.38	9.06
ચડત જાહેર ઋણ/મહેસૂલી આવકનો ગુણોત્તર	1.78	1.85	1.81	1.72	1.77
RR ના સંદર્ભમાં તરલતાનો ગુણોત્તર					
મહેસૂલી ખર્ચ	1.01	1.76	0.67	1.11	1.21
જાહેર ઋણ	0.62	1.77	0.81	0.54	1.26
ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ	0.81	1.51	0.72	0.53	0.63

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 1.7 પરથી સ્પષ્ટ છે કે 2014-19 ના સમયગાળા દરમિયાન GSDP ની સામે મહેસૂલી આવકની ટકાવારી 2018-19 (9.06) માં સૌથી નીચી હતી જે મહેસૂલી આવકની વૃધ્ધિ આ વર્ષોમાં સૌથી ઓછી રહી હતી એ હકીકતને મજબૂતીથી સમર્થન આપે છે. છેલ્લા 10 વર્ષોમાં મજબૂત આર્થિક વૃધ્ધિ (11 ટકા કરતાં વધારે) ધ્યાને લેતાં, રાજ્ય સરકારે તેની ક્ષમતાનો તેના પોતાના સંસાધનોમાં સુધારણા કરવા માટે ઉપયોગ કરવો જોઇએ. ઉપરાંત, મહેસૂલી આવકની સામે મહેસૂલી ખર્ચની તરલતા પણ છેલ્લા વર્ષ દરમિયાન વધી છે જે તેના પોતાના સંસાધનોમાં સુધારણા કરવાની જરૂરિયાત દર્શાવે છે.

1.3.3 રાજ્યના પોતાના સંસાધનો

ભારત સરકાર તરફથી કેન્દ્રિય કરવેરા અને સહાયક અનુદાનમાં રાજ્યનો હિસ્સો, કેન્દ્રિય નાણાપંચ ની ભલામણો, કેન્દ્રિય કરની આવકની વસૂલાત, આયોજન યોજનાઓ માટે કેન્દ્રિય સહાય વગેરેના આધારે નિર્ધારિત કરવામાં આવતો હોવાથી, વધારાના સંસાધનોની ગતિશિલતામાં રાજ્યની કામગીરીની આકારણી પોતાના કર અને બિન-કર સ્રોતોમાંથી આવકનો

[13] તરલતાનો દર્શક એ એક પરિમાણનો અન્ય પરિમાણના વૃધ્ધિના દરના સંદર્ભમાં વૃધ્ધિનો દર છે.

સમાવેશ થતો હોય એવી પોતાની આવકની દ્રષ્ટિએ કરવી જોઇએ. 2014-19 દરમિયાન મુખ્ય કરવેરા અને જકાત અને બિન-કર આવકના ઘટકોની બાબતમાં પણ એકંદર વસૂલાત, તેની વસૂલાત માટે કરવામાં આવેલો ખર્ચ અને આવા ખર્ચની એકંદર વસૂલાત સામે ટકાવારી, સંબંધિત અખિલ-ભારતીય સરેરાશ સાથે **પરિશિષ્ટ 1.6** માં રજુ કર્યા છે.

રાજ્યની વર્ષ 2018-19 ની ખરેખર કર અને બિન-કર આવકો અને તેની સામે 14 મા નાણાપંચ અને MTFPS દ્વારા કરવામાં આવેલી આકારણી (જૂલાઇ 2019) નીચે **કોઠો 1.8** માં રજુ કર્યા છે:

કોઠો 1.8: 2018-19 માટેના કર અને બિન-કરના અનુમાનો અને ખરેખર મૂલ્યો

(₹ કરોડમાં)

	14 મા નાણાપંચના અનુમાનો[14]	MTFPS / અંદાજપત્રીય અંદાજો	સુધારેલા અંદાજો	ખરેખર મૂલ્યો
કર આવક	1,28,483	88,729	89,900	80,103
બિન-કર આવક	16,169	11,705	12,102	13,417

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના વર્ષ 2018-19 માટેના નાણાકીય હિસાબો અને રાજ્યનું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30

2018-19 માં રાજ્યની ખરેખર કર આવક 14 મા નાણાપંચ, MTFPS/અંદાજપત્રીય અંદાજો અને સુધારેલા અંદાજો કરતાં નોંધપાત્ર રીતે નીચા રહ્યા હતા. ખરેખર કર આવક અંદાજપત્રીય અંદાજો કરતાં નીચી હતી જે મુખ્યત્વે SGST (₹ 7,861 કરોડ), સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી, (₹ 599 કરોડ) અને વીજળી પર કર અને ડ્યુટી (₹ 782 કરોડ). ની ઓછી વસૂલાતના લીધે હતી. ખરેખર બિન-કર આવક 14 મા નાણાપંચના અનુમાનો કરતાં વધુ હતી પરંતુ MTFPS/અંદાજપત્રીય અંદાજો અને સુધારેલા અંદાજો કરતાં ઓછી હતી.

2014-19 ના સમયગાળા દરમિયાન રાજ્યના પોતાના સંસાધનોના ઘટકો **ચાર્ટ 1.8** માં રજૂ કર્યા છે.

ચાર્ટ 1.8: રાજ્યના પોતાના સંસાધનોના ઘટકો (₹ કરોડમાં)

[14] આ અનુમાનો 14 મા નાણાપંચ દ્વારા GST ના અમલકાળ પૂર્વે કરવામાં આવ્યા હતા.

1.3.3.1 કર આવક

2014-19 દરમિયાનની રાજ્યની કર આવકના મુખ્ય ઘટકો **કોઠો 1.9** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.9: રાજ્યની કરવેરા આવકના મુખ્ય ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

મહેસૂલી સદર	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	પાછલા વર્ષની તુલનાએ ટકાવારીમાં ફેરફાર
વેચાણ વેરો/ મૂલ્યવર્ધિત વેરો (VAT)	44,145.26	44,091.05	46,313.78	29,638.88	22,414.25	(-) 24.38
મનોરંજન કર અને સુખસુવિધા કર	185.06	195.63	223.57	85.41	3.32	(-) 96.11
SGST	-	-	-	21,250.85	34,888.71	64.18
રાજ્ય આબકારી	140.27	123.32	151.53	84.75	130.59	54.09
સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	5,503.34	5,549.42	5,782.93	7,254.75	7,780.77	7.25
જમીન મહેસૂલ	1,892.65	2,528.50	1,998.52	1,859.04	2,407.51	29.50
વીજળી પરના વેરા અને જકાત	5,877.65	5,999.66	5,833.10	6,484.29	7,347.79	13.32
વાહનો પરના વેરા અને માલ અને યાત્રિ પરના વેરા	2,905.44	3,273.17	3,279.35	4,016.72	4,235.33	5.44
અન્ય વેરા	690.14	888.66	859.93	874.72	894.47	2.26
કર આવક	**61,339.81**	**62,649.41**	**64,442.71**	**71,549.41**	**80,102.74**	**11.95**
GSDP ની ટકાવારી તરીકે કર આવક	*6.65*	*6.09*	*5.59*	*5.44*	*5.33*	
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી તરીકે કર આવક	*66.69*	*64.27*	*58.67*	*58.03*	*58.90*	

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

રાજ્યની કર આવક પાછલા વર્ષ 2017-18 કરતાં 2018-19 માં ₹ 8,553.33 કરોડ (11.95 ટકા) જેટલી વધી હતી. 2018-19 માં કર આવક મુખ્યત્વે SGST માં ₹ 13,637.86 કરોડ, ₹ 526.02 કરોડની સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી, જમીન મહેસૂલમાં ₹ 548.47 કરોડ અને ₹ 863.50 કરોડ વીજળી પર વેરો અને જકાતના વધારાના કારણે થયો હતો. આમ છતાં, પાછલા વર્ષની સરખામણીએ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન વેચાણ વેરા/VAT હેઠળની આવકમાં ₹ 7,224 કરોડ જેટલો ઘટાડો થયો હતો કારણ કે આ બધા GST હેઠળ આવી ગયા હતા.

વર્ષ 2018-19 માટેના કર આવકના ઘટકો નીચે **ચાર્ટ 1.9** માં રજૂ કર્યા છે.

કૌંસમાંના આંકડા કુલ કર આવકમાં હિસ્સાની ટકાવારી દર્શાવે છે.

ચાર્ટ 1.9 દર્શાવે છે કે 2018-19 દરમિયાન રાજ્ય સરકારે કર આવકના 72 ટકા વેચાણ વેરો/VAT અને SGST માંથી મેળવ્યા હતા.

1.3.3.2 બિન-કર આવક

2014-19 દરમિયાન રાજ્યના બિન-કર આવકના મુખ્ય ઘટકો **કોઠો 1.10** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.10: રાજ્યની બિન-કર આવકના મુખ્ય ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

મહેસૂલી સદર	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	પાછલા વર્ષની તુલનાએ ટકાવારીમાં ફેરફાર
વ્યાજની આવક	1,011.47	843.00	2,580.10	1,081.44	1,611.71	49.03
બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગો	4,285.85	3,350.19	3,746.50	8,988.62	4,863.00	(-)45.90
મોટી અને મધ્યમ સિંચાઇ યોજનાઓ	1,034.91	1,028.42	1,086.10	1,211.52	1,326.95	9.53
બંદરો અને દીવાદાંડીઓ	742.08	922.24	933.49	967.59	1,153.35	19.20
તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	243.57	171.51	981.98	173.81	271.59	56.26
પોલીસ	214.20	219.82	248.88	318.01	312.19	(-)1.83
ડીવીડન્ડ અને નફો	89.54	96.06	110.10	96.29	120.03	24.65
અન્ય	1,920.99	3,562.27	3,658.51	2,236.69	3,758.17	68.02
બિન-કર આવક	**9,542.61**	**10,193.51**	**13,345.66**	**15,073.97**	**13,416.99**	**(-)10.99**
GSDP ની ટકાવારી તરીકે રૂપે બિન-કર આવક	*1.04*	*0.99*	*1.16*	*1.15*	*0.89*	
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી તરીકે બિન-કર આવક	*10.38*	*10.46*	*12.15*	*12.23*	*9.87*	

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

2014-19 દરમિયાન, 2014-15 માં ₹ 9,542.61 કરોડ થી વધીને 2017-18 માં ₹ 15,073.97 કરોડ થઇ બિન-કર આવકે વધારાનું વલણ દર્શાવ્યુ હતું. 2018-19 દરમિયાન બિન-કર આવક પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 1,656.98 કરોડ (10.99 ટકા) જેટલી ઘટી હતી જે મુખ્યત્વે મુખ્ય સદર 0853-"બીન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગો હેઠળના ગૌણ સદર 102-"મીનરલ કન્સેશન ફી, રેન્ટ એન્ડ રોયલ્ટી" માં ઓછી આવકના કારણે થઇ હતી.

વર્ષ 2018-19 માટે બિન-કર આવકના ઘટકો નીચે **ચાર્ટ 1.10** માં રજૂ કર્યા છે.

ચાર્ટ 1.10: 2018-19 માં બિન-કર આવકના ઘટકો (₹ કરોડમાં)

કૌંસમાંના આંકડા કુલ બિન-કર આવકમાં હિસ્સાની ટકાવારી દર્શાવે છે.

ચાર્ટ 1.10 દર્શાવે છે કે 2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે કર આવકના 48 ટકા બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગો અને વ્યાજની આવકમાંથી મેળવ્યા હતા.

1.3.3.3 અગાઉના વર્ષોની વણવપરાયેલી સિલક અયોગ્ય રીતે મહેસૂલી આવક તરીકે જમા લેવામાં આવી

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 ના ફકરા 103 મુજબ, જ્યારે બચત અપેક્ષિત હોય ત્યારે ખર્ચ કરનાર વિભાગોએ વણવપરાયેલ અનુદાન/વિનિયોગ અથવા તેના ભાગની નાણા વિભાગને પરત સોંપણી કરવી જોઇએ. આ વણવપરાયેલ સિલકો સંબંધિત મહેસૂલી મુખ્ય સદર ખાતે ખર્ચમાં ઘટાડા તરીકે જમા લેવી જોઇએ. નાણા વિભાગે તેમના ઓક્ટોબર 2016 ના પરિપત્રથી જે ભંડોળની તાત્કાલિક જરૂર ન હોય એવા ભંડોળને પ્રાપ્તિના 10 દિવસની અંદર ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવા લિમિટેડ (GSFS)[15] માં રાખવાનો તમામ જાહેર ક્ષેત્રના સાહસોને નિર્દેશ આપ્યો હતો.

મહેસૂલ વિભાગ અને આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગના વપરાશી પ્રમાણપત્રો/ચલણની પ્રતિક ચકાસણીમાં એવુ જોવામાં આવ્યુ હતું કે અગાઉના વર્ષોના (2008-09 થી 2018-19) મહેસૂલ/મૂડી ખર્ચની વણવપરાયેલી ₹ 933.61 કરોડની સિલકો વર્ષો સુધી આ બે વિભાગોમાં

[15] GSFS એ ગુજરાત સરકારની સંપૂર્ણ માલિકીની સબસીડીયરી છે જેમાં સરકાર 100 ટકા હોલ્ડીંગ ધરાવે છે અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં નોન-બેંકીંગ ફાઇનાન્સ કંપની તરીકે નોંધાયેલી છે.

રાખવામાં આવી હતી અથવા GSFS માં મુકવામાં અવી હતી અને બાદમાં સરકારી હિસાબમાં મહેસૂલી આવકમાં જમા કરવામાં આવી હતી. આ બાબતે એટલા પ્રમાણમાં જે તે વર્ષોની સાચી મહેસૂલી આવકના નિરૂપણને અસર કરી હતી.

1.3.3.4 લોન અને પેશગીઓની પરત ચૂકવણી અયોગ્ય રીતે મહેસૂલી આવક તરીકે જમા લેવી

એશીયન ડેવલપમેન્ટ બેંકે 2012-18 ના સમયગાળા દરમિયાન ગુજરાત વીજ પ્રવાહન નિગમ લિમિટેડ (GETCO) ને ₹ 412.17 કરોડની લોન મંજૂર કરી હતી. લોનની પરત ચૂકવણીની નોંધ લોન અને પેશગીઓ (મુખ્ય સદર-6801) હેઠળ કરવાની હતી. આમ છતાં, તેને અયોગ્ય રીતે મહેસૂલ સદર (MH 0810-800) હેઠળ 2016-17 માં ₹ 9.97 કરોડ, 2017-18 માં ₹ 20.70 કરોડ અને 2018-19 માં₹ 22.95 કરોડ જેટલી રકમોની નોંધ કરવામાં આવી હતી. આનાથી મહેસૂલી આવક 2016-17, 2017-18 અને 2018-19 માટે વધારે પડતી દર્શાવવામાં આવી હતી.

1.3.4 કેન્દ્રિય કરની તબદીલી

2014-19 દરમિયાન કેન્દ્રિય કરની તબદીલીના મુખ્ય ઘટકો **કોઠો 1.11** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.11: કેન્દ્રિય કરની તબદીલી ના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

વિગતો	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	પાછલા વર્ષ કરતાં ટકાવારીમાં ફેરફાર
પ્રત્યક્ષ કર						
કોર્પોરેશન કર	3,595.53	4,928.55	6,027.35	6,361.23	8,167.69	28.40
કોર્પોરેશન કર સિવાયની આવક પર વેરો	2,567.54	3,423.89	4,189.02	5,371.41	6,015.16	11.98
સંપત્તિ પર વેરો	9.70	1.19	13.80	0	2.99	-
પેટા-સરવાળો	**6,172.77**	**8,353.63**	**10,230.17**	**11,732.64**	**14,185.84**	**20.91**
અપ્રત્યક્ષ કર						
કેન્દ્રિય ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ	GST નો અમલ 01 જૂલાઇ 2017 થી કરવામાં આવ્યો હતો.			291.72	5,796.85	1,887.13
ઇન્ટીગ્રેટેડ ગુડ્ઝ એન્સદ સર્વિસ ટેક્ષ				2,097.04[16]	462.60	-77.94
સીમા શુલ્ક (કસ્ટમ્સ)	1,665.21	2,505.81	2,592.73	2,096.40	1,664.82	-20.59
કેન્દ્રિય આબકારી	940.29	2,087.30	2,960.67	2,191.29	1,106.37	-49.51
સેવા કર	1,517.99	2,732.28	3,051.76	2,373.20	218.18	-90.81
અન્ય	0.09	11.41	0.06	0	54.66	-
પેટા-સરવાળો	**4,123.58**	**7,336.80**	**8,605.22**	**9,049.65**	**9,303.48**	**2.80**
કુલ	**10,296.35**	**15,690.43**	**18,835.39**	**20,782.29**	**23,489.32**	**13.03**
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કુલ કેન્દ્રિય કરની તબદીલી	*11.19*	*16.10*	*17.15*	*16.86*	*17.27*	

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

[16] આમાં હંગામી ધોરણે અનિર્ણિત IGST નું આગોતરૂં વિભાજન સામેલ છે. (₹ 1,062 કરોડ).

13 મા નાણા પંચે રાજ્યો માટે કેન્દ્રિય કર[17]માં 32 ટકા જેટલા હિસ્સાની ભલામણ કરી હતી તેમાં વધારો કરીને 42 ટકા કરવાની ભલામણ 14મા નાણા પંચે કરી હતી. કેન્દ્રિય કર અને સેવા કરની ચોખ્ખી આવકોમાં રાજ્યનો હિસ્સો 14 મા નાણાપંચ દ્વારા 2015-20 ના ચુકાદાના સમયગાળા માટે અનુક્રમે 3.084 ટકા અને 3.172 ટકા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હતો. પાછલા વર્ષ ની સરખામણીએ 2018-19 માં 13.03 ટકાનો વૃદ્ધિ દર નોંધાવવા સાથે કેન્દ્રિય કરની તબદીલી ₹ 23,489 કરોડ થઇ હતી. કેન્દ્રિય કરની કુલ તબદીલી પૈકી પ્રત્યક્ષ કરવેરાની તબદીલીમાં (₹ 14,185.84 કરોડ) 20.91 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. અપ્રત્યક્ષ વેરાની તબદીલી (₹ 9,303.48 કરોડ), જેમાં GST હેઠળ મળેલા ઘટકો કેન્દ્રિય ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ (CGST) અને ઇન્ટીગ્રેટેડ ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ (IGST) નો સમાવેશ થાય છે તે પાછલા વર્ષની સરખામણીએ 2.80 ટકા જેટલો ઉંચો આવ્યો હતો.

1.3.5 ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન

2014-19 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી મળેલા સહાયક અનુદાનના ઘટકો **કોઠો 1.12** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.12: ભારત સરકાર તરફથી મળેલા સહાયક અનુદાનના મુખ્ય ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

વિગતો[18]	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
બિન-આયોજન અનુદાન	2,668.94	2,179.280	3,192.93	0.00	0.00
રાજ્ય/કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ આયોજન યોજનાઓ માટે અનુદાન	7,341.11	6,064.11	8,505.95	0.00	0.00
કેન્દ્રિય આયોજન યોજનાઓ માટે અનુદાન	104.78	104.28	53.41	0.00	0.00
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત આયોજન યોજનાઓ માટે અનુદાનો	684.18	601.55	1,465.76	0.00	0.00
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ	0.00	0.00	0.00	8,942.08	8,784.58
નાણાપંચના અનુદાનો	0.00	0.00	0.00	3,166.85	3,313.36
અન્ય અનુદાનો (વળતર સહિત)	0.00	0.00	0.00	3,776.67	6,894.54
કુલ	**10,799.01**	**8,949.22**	**13,218.05**	**15,885.60**	**18,992.48**
પાછલા વર્ષની સામે ટકાવારીમાં વધારો	*56.89*	*(-)17.13*	*47.70*	*20.18*	*19.56*
મહેસૂલી આવકના ટકાવારી તરીકેકુલ સહાયક અનુદાન	*11.74*	*9.18*	*12.03*	*12.88*	*13.96*

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

[17] 14 મા નાણાપંચની ભલામણો બાદ CGST દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને આથી કોઇ ચોક્કસ દરો દર્શાવતા નથી.

[18] કન્ટ્રોલર જનરલ ઓફ એકાઉન્ટ્સે 01 એપ્રિલ 2017 ની અસરથી અહાયક અનુદાનના વર્ગીકરણમાં ફેરફાર કર્યો છે.

ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન 2015-16 માં થયેલા ઘટાડાને બાદ કરતાં સતત વધતું રહીને 2014-15 માં ₹ 10,799 કરોડ હતું તે 2018-19 માં ₹ 18,993 કરોડ થયું હતું. વાર્ષિક હિસાબોમાં આયોજન અને આયોજન-બહાર એવું વર્ગીકરણ નાણાકીય વર્ષ 2017-18 થી નાબૂદ કરવામાં આવ્યુ હતું અને ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજનાઓ, નાણા આયોગ અનુદાન અને અન્ય અનુદાન રૂપે આપવામાં આવતી હતી. 2017-18 માં ભારત. સરકારનું સહાયક અનુદાન પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 3,107 કરોડ (19.56 ટકા) જેટલું વધ્યુ હતું. આ વધારો મુખ્યત્વે GST વળતરમાં ₹ 2,462 કરોડનાં અને કેન્દ્રિય માર્ગ ભંડોળમાં ₹ 457 કરોડના વધારાના કારણે થયો હતો.

1.3.5.1 GST નું વળતર

ગુજરાતે 01 July 2017 થી GST નો અમલ કર્યો હતો. ચીજવસ્તુના રાજ્યની અંદર પુરવઠા અથવા સેવાઓ (માણસના વપરાશ માટેના આલ્કોહોલ અને પાંચ નિર્દિષ્ટ પેટ્રોલીયમ પેદાશો[19] સિવાય) પર GST વસૂલ કરવામાં આવે છે અને તેના ઘટકો કેન્દ્ર (CGST) રાજ્ય (SGST). વચ્ચે વિભાજીત કરવામાં આવે છે. વધુમાં, IGST કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આંતર-રાજ્ય વેચાણો પર લાગુ પાડવામાં અને વસૂલ કરવામાં આવે છે. આ રીતે વસૂલ કરવામાં આવેલા IGST કેન્દ્ર અને જ્યાં ચીજવસ્તુ અને સેવાઓનો ઉપયોગ થયો હોય તે રાજ્ય વચ્ચે વિભાજીત કરવામાં આવે છે.

GST ના અમલીકરણના હિસાબે આવકનું જે નુક્સાન થવાનું હોય તે પાંચ વર્ષો માટે રાજ્યોને ભરપાઇ કરવા માટે ભારત સરકારે ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસીસ ટેક્ષ (કમ્પેન્શેશન ટુ સ્ટેટ્સ) એક્ટ, 2017 પસાર કર્યો હતો. આ વળતર વર્ષ 2015-16 માટે રાજ્યની આવકના પાયાના આંકડા તરીકે ધ્યાને લઇને આપવાનું હતું અને તેમાં 01 જૂલાઇ 2017 થી શરૂ કરીને પછીના પાંચ વર્ષ માટે વાર્ષિક 14 ટકા જેટલો વધારો કરવાનો હતો.

ગુજરાત રાજ્ય માટે, ઓડિટ થયેલા પાયાના વર્ષની (2015-16) આવક જે GST ના શાસનમાં આવવાની[20] હતી તે ₹ 28,856.39 કરોડ જેટલી નક્કી કરવામાં આવી હતી. આમ, ગુજરાત માટે 2018-19 ની રક્ષિત આવક ₹ 42,752.01 કરોડ[21] જેટલી થતી હતી.

₹ 42,752.01 કરોડના રક્ષિત આવકની સામે, ગુજરાત સરકારને 2018-19 દરમિયાન ₹ 35,440.54 કરોડ (SGST: ₹ 34,888.71 કરોડ + સમાયેલ VAT: ₹ 551.83 કરોડ) ની આવક થઇ હતી અને આથી, ₹ 7,311.47 કરોડના વળતર માટે હકદાર હતું.

રાજ્ય સરકારને માર્ચ 2019 સુધીમાં ₹ 6,149 કરોડ વળતર તરીકે મળ્યા હતા જેમાં પાછલા વર્ષના ₹ 590 કરોડ સામેલ હતા. આથી, વળતરમાં ખાધ ₹ 1,752.47 કરોડ[22] જેટલી રહી હતી.

---

19 પાંચ પેટ્રોલીયમ પેદાશઓ આ છેઃ ક્રુડ, હાઇ સ્પીડ ડિઝલ, પેટ્રોલ, એવીએશન ટર્બાઇન ફ્યુઅલ અને નેચુરલ ગેસ

20 GST હેઠળ આવી ગયેલા વેરાઓ આ છેઃ મૂલ્યવર્ધિત વેરો, કેન્દ્રિય વેચાણ વેરો, મનોરંજન કર, સુખસુવિધા કર, એન્ટ્રી ટેક્ષ, સેસ અને સરચાર્જ, માનવ વપરાશ માટેના પાંચ પેટ્રોલીયમ ઉત્પાદનો પરના મૂલ્યવર્ધિત વેરો અને કેન્દ્રિય વેચાણ વેરા સિવાયના ઔષધીય અને પ્રસાધનના બનાવટો પર ડ્યુટી અને આબકારી

21 પાયાના વર્ષની આવક ત્રણ વર્ષ માટે (2016-17, 2017-18 and 2018-19) વાર્ષિક 14 ટકાના સંયુક્ત દરે ઉંચી આવી હતી. 2018-19 માટે ₹ 42,752.01 કરોડ થતી હતી.

આ ₹ 1,752.47 કરોડની ખાધ પૈકી રાજ્ય સરકારને ભારત સરકાર તરફથી મે 2019 સુધીમાં ₹ 1,668 કરોડ મળ્યા હતા જેથી 2018-19 માટે ₹ 84.47 કરોડની ચોખ્ખી ખાધ રહી હતી (ડિસેમ્બર 2019).

ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ(GST) ની વસૂલાત સ્વયંસંચાલિત થઇ ગઇ હોવાથી, હિસાબો પ્રમાણિત કરવા માટે ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકની બંધારણીય ફરજ પરિપૂર્ણ કરવા માટે ઓડિટ માટે પ્રતિક ચકાસણીમાંથી તમામ વ્યવહારોની સર્વગ્રાહી ચકાસણીમાં સંક્રમણ આવશ્યક છે. ડેટાનો જરૂરી એક્સેસ આપવાનો હજુ બાકી છે. GST ના તમામ વ્યવહારોને લગતા ડેટાનો એક્સેસ ન હોવાની બાબત GST ની આવકની સર્વગ્રાહી ચકાસણીની આડે આવી છે. આથી, રેકર્ડ જાતે નિભાવવામાં આવતા હતા ત્યારે કરવામાં આવતુ હતું એ રીતે 2018-19 ના હિસાબો એક વારના અપવાદ તરીકે પ્રતિક ચકાસણીના આધારે પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યા છે.

1.3.5.2 GST શાસન પધ્ધતિ બાદ મહેસૂલી આવકની વધ્ધિ

કોઠો 1.13 GST શાસન પધ્ધતિ અગાઉ અને GST શાસન પધ્ધતિ ના અમલ બાદ રાજ્ય સરકાર દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી આવકની સરખામણી દર્શાવે છે.

કોઠો 1.13: GST શાસન પધ્ધતિ અગાઉ અને GST શાસન પધ્ધતિ ના અમલ બાદ રાજ્યને પ્રાપ્ત થયેલી આવક

(₹ કરોડમાં)

આવક	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2010-17 દરમિયાન CAGR (ટકા માં)	2017-18	2018-19	2017-19 દરમિયાન CAGR (ટકા માં)
મનોરંજન કર અને સુખસુવિધા કર સહિત વેચાણ વેરો/VAT	18,310	25,029	31,365	39,693	41,244	44,423	44,357	46,625	14.29	29,724	22,418	-
IGST સહિત SGST	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23,348	35,351	-
પેટા-સરવાળો	18,310	25,029	31,365	39,693	41,244	44,423	44,357	46,625	14.29	53,072	57,769	11.31
GST નું વળતર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,687	6,149	-
કુલ	18,310	25,029	31,365	39,693	41,244	44,423	44,357	46,625	14.29	56,759	63,918	17.09

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

એવુ જોઇ શકાય છે કે GST શાસન પધ્ધતી અમલમાં આવ્યા બાદ (2017-19) આવકની વૃધ્ધિનો દર GST શાસન પધ્ધતિ ના અમલ પહેલાના સમયગાળામાં 14.29 ટકાના દર ની

[22] ₹ 7,311.47 કરોડ – (₹ 6,149 કરોડ – ₹ 590 કરોડ)

તુલનાએ ઘટીને 11.31 ટકા થયો હતો. આમ છતાં, GST ના વળતરના હિસાબે આવકની વૃધ્ધિનો દર વધીને 2017-19 દરમિયાન 17.09 ટકા થયો હતો.

1.3.6 કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રાજ્યમાં અમલકર્તા એજન્સીઓને તબદીલ કરેલ ભંડોળ

સામાજીક અને આર્થિક ક્ષેત્રમાં જુદી જુદી યોજનાઓના અમલીકરણ માટે કેન્દ્ર સરકાર રાજ્યની અમલકર્તા એજન્સીઓને[23] માતબર માત્રામાં ભંડોળ સીધેસીધું તબદીલ કરતી હતી. આ ભંડોળ રાજ્યના અંદાજપત્ર/રાજ્યના તિજોરી તંત્ર મારફત મોકલવામાં આવતા ન હોવાથી આવા ભંડોળની સ્થિતિ વાર્ષિક નાણાકીય અહેવાલોમાં સામેલ થતી ન હતી અને એટલા પ્રમાણમાં તેમાંથી તારવવામાં આવતા રાજ્યની આવક અને ખર્ચ તેમજ અન્ય રાજકોષીય ચલાંકો/પરિમાણો સંપૂર્ણ ચિત્ર રજુ કરતા ન હતા.

01 એપ્રિલ 2014 થી ભારત સરકારે કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજનાઓ/વધારાની કેન્દ્રિય સહાય માટેની તમામ સહાય અમલકર્તા સંસ્થાઓને નહીં પણ બારોબાર રાજ્ય સરકારને આપવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. ગુજરાતમાં, જો કે, 2018-19 દરમિયાન પણ કેન્દ્રિય ભંડોળ બારોબાર રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને તબદીલ કરવાનું ચાલુ રહ્યું હતું (નાણાકીય હિસાબોનું પરિશિષ્ટ VI).

2018-19 દરમિયાન, ભારત સરકારે ₹ 10,026.44 કરોડ બારોબાર અમલકર્તા એજન્સીઓને તબદીલ કર્યા હતા જેમાંથી, ₹ 5,555.05 કરોડ "રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા સંસ્થાઓ" ને છુટા કર્યા હતા અને ₹ 4,471.39 કરોડ "રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા એજન્સીઓ ન હોય" તેમને છુટા કર્યા હતા. કેન્દ્રિય ભંડોળની મોટી તબદીલી સીધી જે અમલકર્તા સંસ્થાઓને થતી હતી તે સંકળાયેલી સંસ્થાઓ હતીઃ મેટ્રો લીંક એક્ષ્પ્રેસ ફોર ગાંધીનગર એન્ડ અમદાવાદ (₹ 1,687 કરોડ), મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામ રોજગાર બાંયધરી યોજના (₹ 772.33 કરોડ), પ્રધાન મંત્રી કિસાન સન્માન નિધિ (₹ 549.68 કરોડ), રાષ્ટ્રિય ડેરી પ્લાન (₹ 324.91 કરોડ), મેમ્બર ઓફ પાર્લામેન્ટ લોકલ એરીયા ડેવલપમેન્ટ સ્કીમ (₹ 227.50 કરોડ) અને પ્રધાન મંત્રી માતૃ વંદના યોજના (₹ 52.31 કરોડ).

1.3.7 14 મા નાણાપંચ દ્વારા ફાળવવામાં આવેલ અનુદાન

14 મા નાણાપંચે રાજ્યોને ત્રણ પ્રકારના સહાયક અનુદાન એટલે કે સ્થાનિક સરકાર, સંકટ નિવારણ વ્યવસ્થાપન અને સોંપણી પછીની મહેસૂલી ઘટ ની બાબતમાં જ ભંડોળની સોંપણી કરવાની ભલામણ કરી હતી. 2018-19 દરમિયાન, રાજ્યને ભારત સરકાર તરફથી બે પ્રકારનું એટલે કે સ્થાનિક સરકાર માટે અને સંકટ નિવારણ વ્યવસ્થાપન માટે ફાળવાયેલા ₹ 4,015.95 કરોડની રકમના અનુદાનની સામે ₹ 3,475.41 કરોડની રકમનું અનુદાન પ્રાપ્ત થયું હતું. મહેસૂલી પુરાંતવાળુ રાજ્ય હોવાથી રાજ્ય સરકાર મહેસૂલી ખાધ માટેનું અનુદાન મેળવવા માટે પાત્ર ન હતી. 2018-19 દરમિયાન ફાળવાયેલી રકમો અને મળેલી રકમોની વિગતો **કોઠો 1.14** માં દર્શાવી છે.

---

[23] પારિભાષિક કોષ જુઓ; પરિશિષ્ટ 4.1

કોઠો 1.14: 2018-19 દરમિયાન મંજૂર અને પ્રાપ્ત થયેલી રકમોની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	તબદીલીઓ	ચુકાદાની રકમ	મળેલી રકમ
1.	**સ્થાનિક સ્વરાજ્યના અનુદાનો**		
	પંચાયતી રાજની સંસ્થાને સામાન્ય મૂળભૂત અનુદાનો	1,725.36	1,725.36
	પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓને સામાન્ય કામગીરી અનુદાનો	217.60	0.00
	શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને સામાન્ય મૂળભૂત અનુદાનો	1,138.05	1,138.05
	શહેરી સ્યાનિક સંસ્થાઓને સમાન્ય કામગીરી અનુદાનો	322.94	0.00
2	**રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિભાવ ભંડોળ**	612.00	612.00
	કુલ	**4,015.95**	**3,475.41**

સ્રોતઃ ગુજરાત સરકારનો નાણાકીય વિભાગ

પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ (PRHRDD) અને શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગે (UDUHD) ઓડિટને જાણ કરી હતી (જાન્યુઆરી 2020) કે તેમણે સામાન્ય કામગીરી અનુદાન ના દાવા માટે જરૂરી માપદંડો પરિપૂર્ણ કર્યા હતા અને વિગતો સંબંધિત મંત્રાલયોને માર્ચ 2019 માં રજૂ કરી હતી. આમ છતાં, ડિસેમ્બર 2019 ની સ્થિતિએ અનુદાન મળ્યુ ન હતું.

1.4 મૂડી આવક

રાજ્યની મૂડી આવકના વૃધ્ધિના વલણો અને ઘટકો **કોઠો 1.15** માં આપ્યા છે

કોઠો 1.15: મૂડી આવકની રચના અને વૃધ્ધિના વલણો

(₹ કરોડમાં)

મૂડી આવકના સ્રોતો	2009-10	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
મૂડી આવક (CR)	14,532	20,316	23,611	28,074	27,299	43,362
જાહેર ઋણની આવક	14,245	19,454	23,486	27,668	26,953	43,146
બિન-ઋણ મૂડી આવક	287	862	125	406	346	216
જેમાં સમાવિષ્ટ છે						
a) પરચૂરણ મૂડી આવક	*136*	*241*	*0*	*240*	*0*	*65*
b) લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	*151*	*621*	*125*	*166*	*346*	*151*
પાછલા વર્ષની સામે GSDP ની વૃધ્ધિ (*ટકામાં*)	17.22	14.13	11.63	12.08	13.99	14.21
પાછલા વર્ષની સામે જાહેર ઋણના આવકની વૃધ્ધિ (ટકા માં)	38.21	0.57	20.73	17.81	(-)2.58	60.08

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

રાજ્યની મૂડી આવક 2014-15 માં ₹ 20,316 કરોડ હતી તે વધીને 2018-19 માં ₹ 43,362 કરોડ થઇ હતી. 2018-19 માં મૂડી આવકની સામે જાહેર ઋણનો હિસ્સો 99.50 ટકા રહ્યો હતો.

2018-19 દરમિયાન, મૂડી આવક પાછલા વર્ષ કરતાં 58.84 ટકા વધી હતી જે મુખ્યત્વે જાહેર ઋણની આવકમાં 60.08 ટકાના વધારાના કારણે હતી.

છેલ્લા 10 વર્ષ દરમિયાન જાહેર ઋણની આવકમાં વલણો કોઠો 1.16 માં દર્શાવ્યા છે..

કોઠો 1.16: છેલ્લા 10 વર્ષ દરમિયાન જાહેર ઋણની આવકના વલણો

(₹ કરોડમાં)

ઘટકો	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
બજારની લોન	9,000	11,500	16,500	15,546	15,493	14,920	16,260	24,720	24,000	36,970
રાષ્ટ્રિય નાની બચત ભંડોળ (NSSF)	4,168	4,136	67	1,659	1,912	2,774	4,269	0[24]	0	0
અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓ તરફથી લોન	991	886	780	1,700	1,777	1,437	2,704	2,757	2,863	3,980
કુલ આંતરિક ઋણ	14,159	16,522	17,347	18,905	19,182	19,131	23,233	27,477	26,863	40,950
ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	86	159	188	592	161	323	253	191	90	2,196
કુલ જાહેર ઋણની આવક	14,245	16,681	17,535	19,497	19,343	19,454	23,486	27,668	26,953	43,146
જાહેર ઋણ અને GSDP નો ગુણોત્તર (ટકા માં)	*3.30*	*3.20*	*2.85*	*2.69*	*2.40*	*2.11*	*2.28*	*2.40*	*2.05*	*2.87*

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

આંતરિક ઋણની આવકમાં 2009-19 દરમિયાન 2014-15 અને 2017-18 દરમિયાન થયેલા ઘટાડા સિવાય 2009-19 દરમિયાન થયેલા એકંદર 189.21 ટકા વધારા સાથે સતત વધારો થયો હતો. ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓમાં 2009-19 દરમિયાન વ્યાપકપણે વધઘટ થઇ હતી અને 2018-19 માં ₹ 2,196 કરોડ સાથે તે સૌથી વધુ હતી. ₹ 2,196 કરોડનું આ ઋણ બાહ્યરૂપે સહાયિત યોજનાઓ જેવી કે ગુજરાત રૂરલ રોડ પ્રોજેક્ટ (₹ 1,213 કરોડ), ગ્રીન એનર્જી કોરીડોર-ગુજરાતમાં ઇન્ટ્રા-સ્ટેટ ટ્રાન્સમીશન સિસ્ટમ (₹ 99 કરોડ), ગુજરાત ઇન્વેસ્ટમેન્ટ પ્રમોશન પ્રોગ્રામ (₹ 733 કરોડ) અને ગુજરાત સ્ટેટ હાઇવે પ્રોજેક્ટ (₹ 151 કરોડ) માટે પ્રાપ્ત થઇ હતી. GSDP સામે જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર 2011-12 થી ત્રણ ટકાથી નીચે રહ્યો હતો.

1.5 જાહેર હિસાબની આવક

કેટલાક વ્યવહારો જેવા કે નાની બચત, ભવિષ્ય નીધિ, અનામત ભંડોળ, થાપણો, ઉચ્ચક, ભરણાં વિગેરેની આવક અને ચૂકવણી કે જે એકત્રિત ભંડોળનો હિસ્સો નથી બનતા તેને ભારતના બંધારણની કલમ 266(2) હેઠળ સ્થપાયેલ જાહેર હિસાબમાં રાખવામાં આવે છે અને રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોતા નથી. અહીં સરકાર બેંકર તરીકે કામ કરે છે. ચૂકવણી કર્યા

[24] 14 મા નાણાપંચે ભલામણ કરી હતી કે NSSF ના મૂડીરોકાણની કામગીરીમાંથી રાજ્ય સરકારને બાકાત રાખવામાં આવે. બજારની લોનો જે નોધપાત્ર રીતે નીચા દરે ઉપલબ્ધ હતી તેની તુલનાએ NSSF ની લોનો માટે વધારાનો ખર્ચ કરવો પડે છે. કેન્દ્રિય કેબીનેટે આ ભલામણનો જાન્યુઆરી 2017 માં 01 એપ્રિલ 2016 ની પાછલી અસરથી સ્વીકાર કર્યો હતો.

બાદની સિલક ઉપયોગમાં લેવા માટે સરકાર પાસે ઉપલબ્ધ હોય છે. જાહેર હિસાબમાં જુદા જુદા સદરોની બાબતમાં આવી સિલકો (પ્રાપ્તિ અને ચૂકવણીઓ બાદની ચોખ્ખી) **કોઠો 1.17** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.17: જાહેર હિસાબની આવક (ચોખ્ખી)

(₹ કરોડમાં)

જુદા જુદા સદરો હેઠળના સંસાધનો	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ વગેરે.	502	478	533	340	208
અનામત ભંડોળ	5,568	(-)295	1,416	(-)748	571
થાપણો અને પેશગીઓ	3,107	2,476	2,270	1,096	2,002
ઉચ્ચક અને પરચુરણ	843	256	(-)1,579	498	(-)727
ભરણાં	59	281	(-)69	208	(-)332
કુલ	10,079	3,196	2,571	1,394	1,722

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

ચોખ્ખી જાહેર હિસાબની આવક 2014-18 દરમિયાન સતત ઘટી હતી પરંતુ 2018-19 માં તે ₹ 328 કરોડ જેટલી વધી હતી. 2018-19 દરમિયાન રાજ્ય સરકારના ઉપયોગ માટે ઉપલબ્ધ ચોખ્ખી જાહેર હિસાબની આવક ₹ 1,722 કરોડ જેટલી રહી હતી.

1.6 સંસાધનોનો ઉપયોગ

ખર્ચની મુખ્ય જવાબદારીઓ રાજ્ય સરકારને સોંપવામાં આવી હોવાથી, રાજ્ય સરકારના સ્તરે ખર્ચની ફાળવણીનું પૃથક્કરણ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. રાજકોષીય નાણાકીય જવાબદારીઓના ધારાકીય માળખાની મર્યાદામાં, ખાધ અથવા ઉછીના લઇને પુરા પાડવામાં આવેલા નાણાથી જાહેર ખર્ચમાં વધારો કરવા અંગે અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓનો અવરોધ હોય છે. આથી, રાજ્ય સ્તરે ચાલી રહેલી રાજકોષીય સુધારા વધારા અને એકત્રીકરણની પ્રક્રિયા, ખાસ કરીને જ્યારે તે રાજ્યની કામગીરી તરફ નિર્દિષ્ટ હોય ત્યારે તે સામાજિક ક્ષેત્રના વિકાસ માટે નિર્દિષ્ટ હોય એવા ખર્ચના હિસાબે ન હોય તેની ખાત્રી કરવી જોઇએ.

1.6.1 કુલ ખર્ચ

ચાર્ટ 1.11 પાંચ વર્ષ (2014-19) ના સમયગાળા દરમિયાન કુલ ખર્ચ[25] ના વલણો અને રચના રજૂ કરે છે.

ચાર્ટ 1.11: કુલ ખર્ચ: વલણો અને બંધારણ

ઉપરના ચાર્ટમાંથી જોઇ શકાય છે કે એ 2014-19 દરમિયાનના કુલ ખર્ચનો મુખ્ય ઘટક મહેસૂલી ખર્ચ હતો અને 2018-19 દરમિયાન તે 81.68 ટકા રહ્યો હતો. રાજ્યના ભંડોળથી થતા મહેસૂલી ખર્ચ[26] મહેસૂલી ખર્ચના 88.43 ટકા થતા હતા (**પરિશિષ્ટ 1.3** નો સંદર્ભ)

પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે સામાન્ય સેવાઓ, સામાજીક સેવાઓ, આર્થિક સેવાઓ, સહાયક અનુદાન અને લોન અને પેશગીઓના રૂપમાં 2014-19 દરમિયાન વલણો કોઠો 1.18 માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.18: પ્રવૃત્તિ મુજબ ખર્ચના સંદર્ભમાં કુલ ખર્ચના વલણો

(હિસ્સો ટકામાં)

પ્રવૃત્તિઓ	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
સામાન્ય સેવાઓ	27.79	27.93	28.74	29.15	29.79
સામાજીક સેવાઓ	39.49	40.24	40.35	38.51	37.51
આર્થિક સેવાઓ	31.92	30.81	30.20	31.57	31.41
લોન અને પેશગીઓ	0.32	0.56	0.38	0.44	1.06
સહાયક અનુદાન	0.48	0.46	0.33	0.33	0.23

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

સામાન્ય, સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓના સંબંધિત હિસ્સાની 2014-19 દરમિયાન હેઇફેરમાં વર્ષની અંદર જ નજીવા ફેરફાર સાથે સ્થિરતા દર્શાવી હતી. છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં સામાજીક સેવાઓનો હિસ્સો 1.98 ટકા જેટલો ઘટ્યો હતો જેયારે સામાન્ય સેવાઓના બાબતમાં બે ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.

---

25 મહેસૂલી ખર્ચ, મૂડી ખર્ચ અને લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણીઓ સામેલ છે.,

26 કેન્દ્રિય સહાયમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચ સિવાય

1.6.2 મહેસૂલી ખર્ચ

સેવાઓનું વર્તમાન સ્તર જાળવી રાખવા માટે મહેસૂલી ખર્ચ કરવામાં આવે છે. એકંદર મહેસૂલી ખર્ચ, પાછલા વર્ષો સામે તેની વૃધ્ધિ. અને GSDP અને મહેસૂલી આવક સામે તેની ટકાવારી **કોઠો 1.19** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.19: મહેસૂલી ખર્ચના વલણો

	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
મહેસૂલી ખર્ચ (RE) (₹ કરોડમાં)	86,652	95,779	1,03,895	1,18,060	1,32,790
પાછલા વર્ષની સામે RE ની વૃધ્ધિ (ટકા માં)	15.14	10.53	8.47	13.63	12.48
RE/TE (ટકા માં)	77.95	79.40	81.98	81.42	81.68
RE/GSDP (ટકા માં)	9.40	9.31	9.01	8.98	8.84
RE/RR (ટકા માં)	94.21	98.25	94.59	95.76	97.64

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

મહેસૂલી ખર્ચમાં સતત વધારો થઇને 2014-15 માં ₹ 86,652 કરોડ થી 2018-19 માં ₹ 1,32,790 કરોડ થયો હતો અને પાછલા વર્ષ કરતાં 2018-19 માં ₹ 14,730 કરોડ (12.48 ટકા) જેટલો વધ્યો હતો. પાછલા વર્ષ ની સામે 2018-19 માં મહેસૂલી ખર્ચમાં વધારો મુખ્યત્વે પેન્શન અને નિવૃત્તિ લાભો પર ₹ 4,316 કરોડ, સામાન્ય શિક્ષણ પર ₹ 2,476 કરોડ, વ્યાજની ચૂકવણી પર ₹ 1,229 કરોડ, ઉર્જા પર ₹ 1,571 કરોડ અને ઉદ્યોગો પર ₹ 1,206 કરોડ જેટલા થયેલા વધારાના કારણે થયો હતો.

મહેસૂલી ખર્ચના વૃધ્ધિના દરમાં 2016-17 માં નીચા 8.47 થી 2014-15 માં 15.14 ટકા જેટલા ઉંચા એમ વ્યાપક રીતે ફેરફારો થયા હતા. GSDP ની સામે મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારીમાં 2014-19 ના સમયગાળામાં ઘટાડો થયો હતો અને 2018-19 દરમિયાન સૌથી નીચો રહ્યો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારીની રીતે સરેરાશ મહેસૂલી ખર્ચ છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન 96 ટકા હતો.

1.6.3 મૂડી ખર્ચ

મૂડી ખર્ચ એ જમીન, મકાનો, મશીનરી, સાધનો અને શેરોમાં પણ રોકાણ પર ખર્ચામાં આવેલા નાણા છે. એકંદર મૂડી ખર્ચ, પાછલા વર્ષની સામે તેની વૃધ્ધિ અને GSDP ની સામે તેની ટકાવારી **કોઠો 1.20** માં દર્શાવી છે.

કોઠો 1.20: મૂડી ખર્ચના વલણો

	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
મૂડી ખર્ચ (CE) (₹ કરોડમાં)	24,158	24,169	22,355	26,313	28,062
પાછલા વર્ષની સામે CE ની વૃધ્ધિ (ટકા માં)	6.53	0.05	(-)7.51	17.71	6.65
CE/TE (ટકા માં)	21.73	20.04	17.64	18.15	17.26
CE/GSDP (ટકા માં)	2.62	2.35	1.94	2.00	1.87

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

મૂડી ખર્ચ 2014-15 માં ₹ 24,158 કરોડ હતો તેમાં 2016-17 માં થયેલા ઘટાડા સિવાય સતત વધારો થઇને 2018-19 માં ₹ 28,062 કરોડ થયો હતો.

પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2018-19 દરમિયાન ₹ 1,749 કરોડનો થયેલો વધારો મુખ્યત્વે મધ્યમ સિંચાઇ પર ₹ 2,314 કરોડ જેટલા, તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય પર ₹ 523 કરોડ જેટલા, નાની સિંચાઇ પર ₹ 269 જેટલા અને પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા પર ₹ 133 કરોડ જેટલા વધારો મોટી સિંચાઇ માં ₹ 1,319 કરોડ જેટલા, માર્ગ વાહનવ્યવહારમાં ₹ 359 કરોડ જેટલા, પોલિસમાં ₹ 161 કરોડ જેટલા અને શહેરી વિકાસ માં ₹ 149 કરોડ જેટલા ઘટાડા દ્વારા સરભર થવાના કારણે થયો હતો.

કુલ મૂડી ખર્ચમાંથી ₹ 6,689.97 કરોડની રકમ (23.84 ટકા) રાજ્ય સરકાર દ્વારા વર્ષ દરમિયાન PSUs/સહકારી સંસ્થાઓમાં રોકવામાં આવી હતી. ઉપરાંત, ₹ 3,800.66 કરોડની રકમનું રોકાણ નુક્સાન કરતા ત્રણ સક્રિય SPSUs માં કરવામાં અવ્યુ હતું જે પૈકી ₹ 3,585.17 કરોડનું સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડમાં (SSNNL) અને ₹ 214.49 કરોડનું ગુજરાત રાજ્ય વાહનવ્યવહાર નિગમ (GSRTC) જેનું અનુક્રમે ₹ 3,636.72 કરોડ અને ₹ 3,410.80 કરોડનો કુલ નુક્સાન હતું તેમાં રોકાણ કર્યું હતું. GSRTC ના ચોખ્ખુ મૂલ્ય ક્ષીણ થયું હતુ અને ₹ (-)774.89 કરોડ હતું. SSNNL અને GSRTC 2014-15 થી નુક્સાન નોંધાવી રહ્યા છે.

કુલ ખર્ચની સામે મૂડી ખર્ચના હિસ્સાની ટકાવારી 2017-18 માં 18.15 ટકા હતી તેમાં ઘટાડો થઇને 2018-19 માં 17.26 ટકા થઇ હતી. 2018-19 દરમિયાન, મુડી ખર્ચ (₹ 28,062 કરોડ) કુલ જાહેર ઋણની આવકના (₹ 43,146 કરોડ) 65 ટકા થતા હતા.

ભલામણ: ખોટ કરતી કંપનીઓ, અને જેમાં તેમની સંચિત ખોટથી ચોખ્ખી કિમત ક્ષીણ થઇ હતી તેમાં કરવામાં અવેલા મૂડીરોકાણ પર વળતર મેળવવાની તક નહીંવત હોવાથી, રાજ્ય સરકારે ભવિષ્યમાં આવી કંપનીઓને ચૂકવણી શેર મૂડીના બદલે અનુદાનના રૂપમાં કરવી જોઇએ કે જેથી મૂડારોકાણ ના સામે વળતરની અસંગતતામાં ઘટાડો કરી શકાય.

1.6.4 વચનબધ્ધ ખર્ચ

રાજ્ય સરકારના મહેસૂલ હિસાબ ખાતે વચનબધ્ધ ખર્ચમાં મુખ્યત્વે વ્યાજની ચુકવણી, વેતન અને ભથ્થાનો ખર્ચ, પેન્શન અને રોકડ સહાયનો સમાવેશ થાય છે. **કોઠો 1.21** 2014-19 દરમિયાન પ્રસ્તુત ઘટકો પરના ખર્ચના વલણો રજુ કરે છે

કોઠો 1.21: વચનબધ્ધ ખર્ચના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

વચનબધ્ધ ખર્ચના ઘટકો	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
વેતન	7,533 (8.19)	7,806 (8.01)	8,722 (7.94)	10,485 (8.50)	11,042 (8.12)
વ્યાજની ચૂકવણી	14,946 (16.25)	16,300 (16.72)	17,797 (16.21)	18,954 (15.37)	20,183 (14.84)
પેન્શન	9,185 (9.99)	9,963 (10.22)	11,303 (10.29)	13,979 (11.34)	18,295 (13.45)
રોકડ સહાય	9,674 (10.52)	9,045 (9.27)	11,082 (10.09)	13,621 (11.05)	17,269 (12.70)
કુલ વચનબધ્ધ ખર્ચ	**41,338** **(44.94)**	**43,114** **(44.23)**	**48,904** **(44.52)**	**57,039** **(46.26)**	**66,789** **(49.11)**
કુલ મહેસૂલી આવક	**91,978**	**97,483**	**1,09,842**	**1,23,291**	**1,36,002**
કુલ મહેસૂલી ખર્ચ	**86,652**	**95,779**	**1,03,895**	**1,18,060**	**1,32,790**
મહેસૂલી ખર્ચની સામે કુલ વચનબધ્ધ ખર્ચની ટકાવારી	*47.71*	*45.01*	*47.07*	*48.31*	*50.30*

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કૌંસમાંના આંકડા મહેસૂલી આવકની ટકાવારી દર્શાવે છે.

મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે, વચનબધ્ધ ખર્ચ 2014-15 માં 47.71 ટકા હતો તે વધીને 2018-19 માં 50.31 ટકા થયો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારીની દ્રષ્ટિએ વચનબધ્ધ ખર્ચનો હિસ્સો 2014-15 માં 44.94 ટકા હતો તે વધીને 2018-19 માં 49.11 ટકા થયો હતો. વચનબધ્ધ ખર્ચનું ઘટકવાર વિભાજન નીચે આપ્યું છે.

1.6.4.1 વેતન

2018-19 માં, વેતન પરનો ખર્ચ 2016-17 કરતાં 2017-18 માં થયેલા 20.21 ટકાના વધારાની સરખામણીએ 2017-18 કરતાં 5.31 ટકા જેટલો વધ્યો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે, વેતન પરનો ખર્ચ 2014-15 8.19 ટકા હતો તેમાં સહેજ ઘટાડો થઇને 2018-19 માં 8.12 ટકા થયો હતો.

1.6.4.2 વ્યાજની ચૂકવણી

વ્યાજની ચુકવણી 2014-15 માં ₹ 14,946 કરોડ હતી તે વધીને 2018-19 માં ₹ 20,183 કરોડ થઇ હતી. બજારની લોનો પર ₹ 1,194 કરોડ જેટલી વ્યાજની વધેલી જવાબદારીના કારણે પાછલા વર્ષ કરતાં 2018-19 માં 6.48 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. 2018-19 દરમિયાન વ્યાજની ચૂકવણી વ્યાજની કુલ ચૂકવણીના 63.21 ટકા રહી હતી જ્યારે રાષ્ટ્રિય નાની બચત ભંડોળને આપેલી વિશેષ બાંહેધરીઓ પરનું વ્યાજ વ્યાજની કુલ ચુકવણીઓના 20.53 ટકા થતુ

હતુ. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે વ્યાજની ચૂકવણી પરનો ખર્ચ 2014-15 માં 16.25 ટકા હતો તે ઘટીને 2018-19 માં 14.84 ટકા થયો હતો.

1.6.4.3 પેન્શનની ચૂકવણીઓ

31 માર્ચ 2019 ના રોજ ગુજરાત રાજ્યમાં 4.53 લાખ પેન્શનર[27] હતા. 2018-19 માં પેન્શન પરનું ખર્ચ (₹ 18,295 કરોડ) પાછલા વર્ષ (₹ 13,979 કરોડ) કરતાં 30.87 ટકા જેટલું વધ્યુ હતું જે મોટાભાગે કુટુંબ પેન્શનની સાથે.સાથે વયનિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ લાભોની ચુકવણી, ગ્રેજ્યુઇટી અને પેન્શનના રૂપાંતર મૂલ્યની ચુકવણીના હિસાબે હતું. 2018-19 માં પેન્શન પરનો ખર્ચ રાજ્યની કુલ મહેસૂલી આવકના 13.45 ટકા થતો હતો.

ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005ના અનુપાલનમાં કરવામાં આવેલી તેમની જાહેરાતમાં રાજ્ય સરકારે મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે પેન્શનની ચુકવણી 10.66 ટકા રહેવાનો અંદાજ બાંધ્યો હતો (જૂલાઇ 2019), જો કે 2018-19 માં તે 13.45 ટકા જેટલો ઊંચો રહ્યો હતો.

1.6.4.4 સહાયક અનુદાન પરનો ખર્ચ

રોકડ સહાય પરનો ખર્ચ 2017-18 માં ₹ 13,621 કરોડ હતો તે 26.78 ટકા વધીને 2018-19 માં ₹ 17,269 કરોડ થયો હતો. 2018-19 દરમિયાન રોકડ સહાયના મુખ્ય લાભાર્થીઓ ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગ, ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ અને કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ હતા.

ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગને ₹ 7,612.31 કરોડ (44 ટકા) ની રોકડ સહાય પ્રાપ્ત થઇ હતી જેનો ₹ 3,200 કરોડનો મોટો ભાગ ફ્યુલ પ્રાઇસ એન્ડ પાવર પરચેઝ અડજસ્ટમેન્ટ (FPPPA) ચાર્જના હિસાબે, ₹ 2,079.05 કરોડ કૃષિ ભાવદરમાં વળતર માટે, ₹ 1,100 કરોડ ખેડુતોને હોર્સ પાવર આધારિત ભાવદર માટે હતા.

ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગમાં, ₹ 3,897.97 કરોડ (23 ટકા) માથી, ₹ 1,740.45 કરોડ વસ્ત્ર ઉદ્યોગના વિકાસ માટે આપવામાં આવ્યા હતા.

કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ દ્વારા રોકડ સહાય તરીકે પ્રાપ્ત થયેલા ₹ 1,904.82 કરોડ (11 ટકા) પૈકી ₹ 999.98 કરોડ વ્યાજમાં રાહત માટે ખેડૂતોને નાણાકીય સહાય તરીકે આપવામાં અવ્યા હતા.

ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહનવ્યવહાર નિગમને પણ ₹ 350 કરોડ બિન-કિફાયતી રૂટો ચલાવવા માટે, વિદ્યાર્થી કન્સેશન વગેરે માટેની નુક્સાની ભરપાઇ કરવા માટે આપવામાં આવ્યા હતા.

---

[27] ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ રાજકોષીય નીતિ વિષયક નિવેદન મુજબ 2019-20 (જૂલાઇ 2019) માટે રાજ્યમાં 4.53 લાખ પેન્શનરો હતા. આ ગુજરાત સરકાર અને સહાયિત સંસ્થાઓના પેન્શનરો હતા અને તેમાં સામાજીક સુરક્ષા પેન્શનનો સમાવેશ થતો નથી.

1.6.5 સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને અન્ય સંસ્થાઓને રાજ્ય સરકાર દ્વારા નાણાકીય સહાય

અગાઉના વર્ષોના સંબંધમાં ચાલુ વર્ષ દરમિયાન સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને અન્ય સંસ્થાઓને અનુદાન રૂપે પુરી પાડવામાં આવેલી સહાયનું પ્રમાણ **કોઠો 1.22** માં રજૂ કરવામાં આવ્યુ છે.

કોઠો 1.22: સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને અન્ય સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય

(₹ કરોડમાં)

સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓ (PRIs)	17,503.96	22,085.57	16,123.76	19,686.35	19,644.66
શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ	8,289.19	8,479.84	7,336.19	7,790.57	8,746.74
જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો	59.60	54.93	76.98	74.32	78.73
સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ	2,912.78	3,090.62	4,720.06	5,307.75	6,388.05
અન્ય	11,198.62	10,337.45	19,798.39	21,948.19	24,752.51
કુલ	**39,964.15**	**44,048.41**	**48,055.38**	**54,807.18**	**59,610.69**
મહેસૂલી ખર્ચની સામે સહાયની ટકાવારી	*46.12*	*45.99*	*46.25*	*46.42*	*44.89*

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને અન્ય સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય 2014-15 માં ₹ 39,964.15 કરોડ હતી તે સતત વધતી રહીને 2018-19 માં ₹ 59,610.69 કરોડ થઇ હતી. મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે 2014-15 માં 46.12 ટકા હતી તે ઘટીને 2018-19 માં 44.89 ટકા થઇ હતી.

1.6.6 મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ

મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ એક્ટ, 1996 અને રાજ્ય મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી (રોજગાર નિયમન અને કામની શરતો) અધિનિયમ, 1996 દરેક પેઢી જે બાંધકામ શ્રમયોગીને કામે રાખે અથવા પાછલા 12 મહિનામાં કોઇ પણ દિવસે 10 અથવા વધુ બાંધકામ શ્રમયોગીઓને કોઇપણ મકાનના અથવા અન્ય બાંધકામમાં કામે રાખ્યા હોય તેને આવરી લે છે. કાયદામાં અન્ય બાબતોની સાથે, શ્રમયોગીઓની કામની સ્થિતિમાં સુધારો કરવા અને તેમને નાણાકીય સહાય પુરી પાડવા, અને બાંધકામની કિમત પર સેસ લાદીને અને વસૂલ કરીને કલ્યાણ બોર્ડના સ્રોતોમાં વધારો કરવાના હેતુસર કલ્યાણ બોર્ડની રચના કરવાની જોગવાઇ છે. તદ્અનુસાર, રાજ્ય સરકારે ગુજરાત મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ (બોર્ડ) નું ગઠન કર્યું ((ડિસેમ્બર 2004) અને સેસ અધિનિયમની શરતો મુજબ બાંધકામની કિમત પર એક ટકા લેખે સેસ ઉઘરાવે છે. મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ રૂલ્સ, 1998 ના નિયમ 5 માં સમાવિષ્ટ જોગવાઇ અનુસાર સેસ તરીકે વસૂલ કરેલી રકમ 30 દિવસની અંદર બોર્ડને તબદીલ કરવાની રહેશે.

2006-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે સેસ લાગુ પાડીને ₹ 2,506.13 કરોડની વસૂલાત કરી હતી. આ રકમમાંથી, ₹ 1,818.57 કરોડ બોર્ડને તબદીલ કરવામાં આવ્યા હતા. રાજ્ય સરકાર મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી સેસ નિયમો, 1998 ના નિયમ 5 ના ઉલ્લંઘન રૂપે

₹ 657.56 કરોડ (2018-19 ને લગતા ₹ 282.52 કરોડ) 31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ બોર્ડને તબદીલ કરવામાં નિષ્ફળ ગઇ હતી. આ બાબત 2018-19 માં મહેસૂલી આવકની વધારે નોંધ અને રાજકોષીય ખાધ એટલા પ્રમાણમાં ઓછી દર્શાવવા તરફ દોરી ગઇ હતી

1.7 ખર્ચની ગુણવત્તા

રાજ્યમાં વધુ સારૂં સામાજીક અને ભૌતિક માળખું ઉપલબ્ધ હોય તે બાબત સામાન્ય રીતે તેના ખર્ચની ગુણવત્તા બતાવે છે. ખર્ચની ગુણવત્તામાં સુધારો કરવા માટે મૂળભૂત રીતે ત્રણ પરિબળો સામેલ હોય છે જેમ કે ખર્ચનું પ્રમાણ, ખર્ચના ઉપયોગની કાર્યક્ષમતા અને તેની અસરકારકતા.

1.7.1 જાહેર ખર્ચની તુલના

સામાજીક ક્ષેત્ર અને આર્થિક માળખા સંબંધિત ખર્ચની જવાબદારીઓ રાજ્ય સરકારોને સોંપવામાં આવે છે કારણ કે મોટાભાગે આ રાજ્યના વિષયો હોય છે. માનવીય વિકાસનું સ્તર ઉંચું લાવવા રાજ્યોએ શિક્ષણ, આરોગ્ય વિગેરે જેવી ચાવીરૂપ સામાજીક સેવાઓ પરના ખર્ચમાં વધારો કરવાનું જરૂરી બને છે. જો એકંદર ખર્ચની સામે કોઇ વર્ગ હેઠળના ખર્ચનું ગુણોત્તર તે સંબંધિત રાષ્ટ્રિય સરેરાશથી નીચુ હોય તો નીચી રાજકોષીય પ્રાથમિકતા ચોક્કસ ક્ષેત્ર સાથે જોડવામાં આવે છે. **કોઠો 1.23**, 2014-15 અને 2018-19 દરમિયાન સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો[28]ની (GCS) સામે કુલ ખર્ચ, વિકાસ ખર્ચ, સામાજીક ક્ષેત્ર પર ખર્ચ, આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ પરનો ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચની બાબતમાં રાજ્યની રાજકોષીય પ્રાથમિકતાનું પૃથક્કરણ દર્શાવે કરે છે

કોઠો 1.23: 2014-15 અને 2018-19 દરમિયાન રાજ્યની રાજકોષીય પ્રાથમિકતા

રાજકોષીય પ્રીથમિકતા	કુલ ખર્ચ/ GSDP	વિકાસ ખર્ચ / કુલ ખર્ચ	સામાજીક ક્ષેત્રનો ખર્ચ/ કુલ ખર્ચ	આર્થિક ક્ષેત્રનો ખર્ચ/ કુલ ખર્ચ	મૂડી ખર્ચ/ કુલ ખર્ચ	શિક્ષણ/ કુલ ખર્ચ	આરોગ્ય/ કુલ ખર્ચ
સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરેરાશ (ગુણોત્તર) 2014-15	15.99	68.51	36.15	32.36	14.02	16.54	4.92
ગુજરાત (ગુણોત્તર) 2014-15	12.06	71.68	39.53	32.15	21.73	15.97	5.73
સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરેરાશ (ગુણોત્તર) 2018-19	16.05	67.04	36.59	30.45	14.28	14.99	5.07
ગુજરાત (ગુણોત્તર) 2018-19	10.83	69.95	38.08	31.87	17.26	15.37	6.14

સ્રોત: વર્ષ 2014-15 અને 2018-19 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 1.23 નીચે મુજબ દર્શાવે છે:

[28] પારિભાષિક શબ્દકોષ જુઓ; પરિશિષ્ટ 4.1

- 2014-15 અને 2018-19 દરમિયાન ગુજરાતમાં GSDP અને કુલ ખર્ચનો[29] ગુણોત્તર સામાન્ય વર્ગના રાજયોની સરેરાશ કરતાં નીચો હતો.
- વિકાસ ખર્ચમાં[30] અર્થિક સેવાઓનો ખર્ચ અને સામાજીક સેવાઓનો ખર્ચ એ બન્નેનો સમાવેશ થાય છે. ગુજરાતમાં કુલ ખર્ચના પ્રમાણ તરીકે વિકાસ ખર્ચ 2014-15 માં અને 2018-19 માં સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરેરાશ કરતાં ઉંચો હતો. રાજ્યમાં કુલ ખર્ચના પ્રમાણ તરીકે બન્ને ક્ષેત્રો પરના ખર્ચ 2013-14 માં અને 2017-18 માં સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરેરાશ કરતાં ઉંચો હતો. કુલ ખર્ચના પ્રમાણ તરીકે સામાજીક સેવાઓ પરનો ખર્ચ 2014-15 અને 2018-19 દરમિયાન સામાન્ય વર્ગના રાજયો કરતાં અધિક હતો. કુલ ખર્ચના પ્રમાણ તરીકે આર્થિક સેવાઓ પરનો ખર્ચ સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરખામણીએ 2014-15 માં નીચો હતો પરંતુ 2018-19 દરમિયાન ઉંચો હતો. યુનાઇટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNDP) દ્વારા 2019 માં બહાર પાડવામાં આવેલા હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ રિપોર્ટ મુજબ (HDR 2019) ભારતની હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ ઇન્ડેક્ષ 0.647 હતો જ્યારે 2018 માં ગુજરાત 0.672 પર રહ્યું હતું.
- 2014-15 અને 2018-19 માં રાજ્યના કુલ ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચનો ગુણોત્તર સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરેરાશની સરખામણીએ ઉંચો હતો. આમ છતાં, રાજ્યમાં કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે મૂડી ખર્ચ 2014-15 માં 21.73 ટકા હતો તે ઘટીને 2018-19 માં 17.26 ટકા થયો હતો.
- ગુજરાતે સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરેરાશની સરખામણીએ 2014-15 અને 2018-19 માં આરોગ્ય ક્ષેત્રને રાજ્યે પૂરતી પ્રાથમિકતા આપી છે. HDR 2019 મુજબ, 2018 માં 0.777 ની ગુજરાતની હેલ્થ ઇન્ડેક્ષ ભારતની હતી (0.760) તેના કરતાં ઉંચી હતી.
- સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોના સરખામણીએ કુલ ખર્ચની સામે શિક્ષણ નો ગુણોત્તર 2014-15 કરતાં 2018-19 માં સુધર્યો હતો છતાં તે 2014-15 માં 15.97 હતો તે ઘટીને 2018-19 માં 15.37 થયો હતો. રાજ્યે શિક્ષણ માટેની જોગવાઇમાં વધારો કરવાની જરૂર છે. HDR 2019 મુજબ, ગુજરાતની શિક્ષણની 0.558 જેટલી ઇન્ડેક્ષ 2018 માં ભારતની હતી એટલી હતી.

1.7.2 ખર્ચનો પ્રકાર

સામાજીક અને આર્થિક વિકાસના દ્રષ્ટિબિંદુથી વિકાસના સદર હેઠળ થતા જાહેર ખર્ચનું મહત્વ જોતાં રાજ્ય સરકાર માટે એ જરૂરી બને છે કે ખર્ચ સંતુલિત કરવા યોગ્ય પગલાં લે અને મૂળ સાર્વજનિક અને ગુણપાત્ર[31] માલસામાનની જોગવાઇ કરવાની બાબતને મહત્વ આપે. વિકાસ ખર્ચની બાબતમાં ફાળવણીમાં સુધારણા કરવા ઉપરાંત તાજેતરના વર્ષોમાં ખાસ કરીને ઋણ સેવામાં સતત ઘટાડાના હિસાબે ઉભા થયેલા રાજકોષીય અવકાશમાં ખર્ચના ઉપયોગની

---

[29] કુલ ખર્ચના ડેટાનું વિકાસકીય અને બિન-વિકાસકીય ખર્ચમાં વિભાજન કરવામાં આવે છે. મહેસૂલી હિસાબ, મૂડી જોગવાઇ અને લોન અને પેશગીઓ સંબંધિત તમામ ખર્ચ સામાજીક સેવાઓ, આર્થિક સેવાઓ અને સામાન્ય સેવાઓમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. વ્યાપક રીતે, સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓ પરનો ખર્ચ વિકાસકીય ખર્ચ બને છે જ્યારે સામાન્ય સેવાઓ પરના ખર્ચને બિન-વિકાસકીય ખર્ચ ગણવામાં આવે છે.

[30] વિકાસ ખર્ચમાં વિકાસ મહેસૂલી ખર્ચ, વિકાસ મૂડી ખર્ચ અને ચૂકવેલ લોન અને પેશગીઓનો સમાવેશ થાય છે.

[31] પારિભાષિક કોષ જુઓ, પરિશિષ્ટ 4.1

કાર્યક્ષમતા મૂડી ખર્ચ અને કુલ ખર્ચના પ્રમાણ (અને/અથવા જથ્થાબંધ ભાવાંક) અને વિદ્યમાન સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓના સંચાલન અને નિભાવ માટેના મહેસૂલી ખર્ચના પ્રમાણ દ્વારા પ્રતિબિંબિત થાય છે. કુલ ખર્ચ (અને/અથવા જથ્થાબંધ ભાવાંક) ની સામે આ ઘટકોનો ગુણોત્તર જેમ ઉંચો હોય તેમ ખર્ચની ગુણવત્તા સારી હશે.

ચાર્ટ 1.12 2014-19 ના સમયગાળા દરમિયાન કુલ ખર્ચના સંબંધમાં એકંદર ખર્ચ સંબંધિત વિકાસ ખર્ચના વલણો રજૂ કરે છે. **કોઠો 1.24** અને **કોઠો 1.25** પસંદગીની સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓ હેઠળ મૂડી ખર્ચ અને મહેસૂલી ખર્ચના ઘટકોની વિગતો પૂરી પાડે છે

ચાર્ટ 1.12: વિકાસકીય ખર્ચના વલણો

કુલ વિકાસ ખર્ચ જે 2014-15 માં ₹ 79,684 કરોડ હતો તે વધીને 2018-19 માં ₹ 1,13,728 કરોડ થયો હતો. કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે, રાજ્યનો વિકાસ ખર્ચ 2014-19 દરમિયાન 70 અને 72 ટકા વચ્ચે રહ્યો હતો. 2014-19 દરમિયાન, વિકાસ મહેસૂલી ખર્ચ 51 ટકા જેટલો વધ્યો હતો જ્યારે વિકાસ મૂડી ખર્ચ 17 ટકા જેટલો વધ્યો હતો. રાજ્યમાં 2017-18 માં વિકાસ ખર્ચ મોટાભાગે મહેસૂલ લક્ષી હતો. 2018-19 માં રાજ્યમાં વિકાસ ખર્ચના 74.62 ટકા મહેસૂલી ખર્ચ હતો.

1.7.2.1 સામાજીક સેવાઓ પર ખર્ચ

સામાજીક સેવાઓ હેઠળના કુલ ખર્ચમાં મૂડી ખર્ચનો હિસ્સો 2017-18 માં 12.14 ટકા હતો તે વધીને 2018-19 માં 12.43 ટકા થયો હતો જ્યારે મહેસૂલી ખર્ચમાં વેતનનો હિસ્સો એ જ સમયગાળામાં 6.10 ટકાથી વધીને 6.77 થયો થયો હતો. ક્ષેત્ર તેમજ પેટા-ક્ષેત્ર મુજબ 2014-19 ના સમયગાળા માટેના વિગતો કોઠો 1.24 માં દર્શાવી છે.

કોઠો 1.24: સામાજીક સેવાઓ હેઠળ ખર્ચનો પ્રકાર

(ટકા માં)

ક્ષેત્ર અને પેટા-ક્ષેત્ર	પેટા-ક્ષેત્રમાં કુલ ખર્ચની સામે મૂડી ખર્ચનો હિસ્સો					પેટા-ક્ષેત્રમાં મહેસૂલી ખર્ચમાં વેતનનો હિસ્સો				
	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
શિક્ષણ, રમતગમત, કળા અને સંસ્કૃતિ	7.48	6.65	5.91	3.56	3.66	3.95	3.76	3.84	3.94	4.21
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	30.93	26.61	18.93	18.44	20.60	27.51	24.58	21.50	22.11	21.47
પાણી પુરવઠો, સ્વચ્છતા, આવાસન અને શહેરી વિકાસ	25.47	19.58	21.46	27.12	25.44	0.52	0.45	0.39	0.39	0.53
અન્ય	11.23	7.39	3.64	3.64	5.40	8.22	6.72	6.12	5.66	8.62
કુલ (સામાજીક સેવાઓ)	**16.37**	**13.18**	**12.10**	**12.14**	**12.43**	**6.79**	**6.13**	**5.80**	**6.10**	**6.77**

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

1.7.2.2 આર્થિક સેવાઓ પર ખર્ચ

આર્થિક સેવાઓ પરનો મૂડી ખર્ચ 2017-18 માં 40.42 ટકા હતો તે 2018-19 માં ઘટીને 37.61 ટકા થયો હતો જ્યારે, મહેસૂલી ખર્ચમાં વેતનનો હિસ્સો એ જ સમયગાળામાં 4.07 ટકાથી ઘટીને 3.89 ટકા થયો હતો. ક્ષેત્ર તેમજ પેટા-ક્ષેત્ર બન્ને મુજબ 2014-19 ના સમયગાળા માટેની વિગતો **કોઠો 1.25** માં દર્શાવી છે.

કોઠો 1.25: આર્થિક સેવાઓ હેઠળ ખર્ચનો પ્રકાર

(ટકા માં)

ક્ષેત્ર અને પેટા-ક્ષેત્રો	પેટા-ક્ષેત્રમાં કુલ ખર્ચની સામે મૂડી ખર્ચનો હિસ્સો					પેટા-ક્ષેત્રમાં મહેસૂલી ખર્ચમાં વેતનનો હિસ્સો				
	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
કૃષિ અને સંલગ્ન પ્રવૃત્તિઓ	15.98	17.98	13.81	9.56	9.18	12.71	12.11	10.28	7.57	8.04
સિંચાઇ અને પુર નિયંત્રણ	88.06	89.24	85.63	89.30	90.61	26.36	27.55	21.84	24.22	23.89
ઉર્જા	27.42	41.62	34.29	33.15	27.12	0.74	0.92	0.59	0.59	0.58
પરિવહન	39.62	38.62	38.91	44.76	39.86	0.83	0.86	0.76	0.73	0.69
અન્ય	37.68	22.05	19.42	19.05	16.53	3.90	2.54	2.33	2.36	3.98
કુલ (આર્થિક સેવાઓ)	**45.33**	**45.02**	**40.34**	**40.42**	**37.61**	**5.36**	**5.09**	**4.46**	**4.07**	**3.89**

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

1.8 સરકારના મૂડી ખર્ચ અને મૂડીરોકાણોનું નાણાકીય પૃથક્કરણ

રાજ્ય તેની રાજકોષીય ખાધ (અને ઉછીના લીધેલા નાણા) માત્ર નીચા સ્તરે રાખશે એટલું જ નહીં પરંતુ તેના મૂડી ખર્ચ/મૂડીરોકાણ (લોન અને પેશગીઓ સહિત) ની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળશે એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકારે તેના મૂડીરોકાણો પર યોગ્ય વળતર મળી રહે એવા પગલાં પણ લેવા જોઇએ, ઉછીના નાણા સંપૂર્ણપણે રોકડ સહાયના રૂપમાં પોતાના

અંદાજપત્રમાં વહન કરવાના બદલે ઉછીના લીધેલા નાણાની કિંમત વસૂલ કરવી જોઇએ અને નાણાકીય સંચાલનમાં પારદર્શકતા લાવવા માટે આવશ્યક પગલા લેવા જોઇએ.

આ વિભાગ રાજ્ય સરકારે પાછલા વર્ષની સાથે સાથે ચાલુ વર્ષ દરમિયાન કરેલ મૂડીરોકાણ તથા અન્ય મૂડી ખર્ચનું વ્યાપક નાણાકીય પૃથક્કરણ રજૂ કરે છે.

1.8.1 સિંચાઇ યોજનાઓના નાણાકીય પરિણામો

માર્ચ 2019 ના અંતે, 34 મોટી અને મધ્યમ સિંચાઇ યોજનાઓ[32] પર ₹ 4,515.66 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. પૂર્ણ થયેલી આ સિંચાઇ યોજનાઓમાંથી વર્ષ દરમિયાન ₹ 278.50 કરોડની આવક થઇ હતી. જેની સામે જાળવણીનો ખર્ચ ₹ 132.06 કરોડ થયો હતો જે ₹ 146.44 કરોડની પુરાંત દર્શાવે છે. આ યોજનાઓ પર જ્યારે કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ સાથે તુલના કરીએ તો વળતર 3.24 ટકા[33] હતું.

2014-19 ના સમયગાળા માટે રાજ્યમાં સિંચાઇ યોજનાઓની ખર્ચ ની વસૂલાતની સ્થિતિ **કોઠો 1.26** માં દર્શાવી છે.

કોઠો 1.26: સિંચાઇ યોજનાઓમાં ખર્ચની વસૂલાત

વર્ષ	મહેસૂલી ખર્ચ (RE) (મુખ્ય સદર 2700, 2701, 2702)	ખરેખર મહેસૂલી આવક (RR) (મુખ્ય સદર 0700, 0701, 0702)	13th નાણાપંચ/ 14મા નાણાપંચ દ્વારા કરવામાં આવેલા ખર્ચની વસૂલાતના અનુમાનો (RR/RE)*100	ખરેખર ખર્ચની વસૂલાત (RR/RE)*100	ખર્ચની વસુલાતમાં પુરાંત
1	2	3	4	5	6=(5-4)
	₹ કરોડમાં		ટકામાં		
2014-15	999.95	1,041.76	75	104.18	(+)29.18
2015-16	941.85	1,053.70	35	111.88	(+)76.88
2016-17	1,199.44	1,101.18	35	91.81	(+)56.81
2017-18	1,043.27	1,217.20	35	116.67	(+)81.67
2018-19	1,025.70	1,379.23	35	134.47	(+)99.47

સ્ત્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો, ૧૩માં અને ૧૪માં નાણા પંચ ના એહવાલ

કોઠો 1.26 માંથી જોઇ શકાય છે એ મુજબ સિંચાઇ યોજનાઓમાં માટે નાણાપંચે કરેલા અનુમાનો કરતાં રાજ્ય સરકારે ખર્ચની વસૂલાત અધિક કરી હતી.

---

32 આમાં સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ દ્વારા સિંચાઇ યોજનાઓ પર કરવામાં આવેલા ખર્ચનો સમાવેશ થતો નથી.

33 (₹ 146.44/₹ 4,515.66)*100 = 3.24%

1.8.2 અપૂર્ણ યોજનાઓ

માર્ચ 2019 ના અંતે, 118 મૂડી યોજનાઓ, દરેક ₹ 10 કરોડ અથવા વધુ ખર્ચવાળી અને જેના પૂર્ણતાની તારીખ 31 માર્ચ 2019 હતી એવી, અપૂર્ણ હતી જેના પર ₹ 2,207.27 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. અપૂર્ણ યોજનાઓની વિભાગવાર વિગતો **કોઠો 1.27** માં આપી છે.

કોઠો 1.27: અપુર્ણ યોજનાઓની વિભાગ-વાર માહિતી

(₹ કરોડમાં)

વિભાગ	અપૂર્ણ યોજનાઓની સંખ્યા	શરૂઆતનો અંદાજીત ખર્ચ	31 માર્ચ 2019 ના રોજ સંચિત ખર્ચ
માર્ગ અને મકાન	112	3,848.30	2,147.42
નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	6	153.11	59.85
કુલ	118	4,001.41	2,207.27

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના રાજ્ય સરકારના નાનાકીય હિસાબોનું પરિશિષ્ટ IX

એવુ જોઇ શકાય છે કે માર્ગ અને મકાન વિભાગે 112 અપૂર્ણ યોજનાઓ પર 55.80 ટકા જેટલો ખર્ચ કર્યો હતો જ્યારે નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગે છ અપૂર્ણ યોજનાઓ પર 39.09 ટકા ખર્ચ કર્યો હતો (મૂળ અંદાજીત કિંમતના સંદર્ભમાં).

ભલામણ: યોજનાઓ પૂર્ણ થવામાં વિલંબ એ યોજનાના ખર્ચમાં વધારો અને લાભાર્થીઓને ધારેલા લાભો નકારવાનું જોખમ ઉભુ કરે છે રાજ્ય સરકારે તમામ અપૂર્ણ યોજનાઓના ખર્ચનું પુનઃમૂલ્યાંકન કરવુ જોઇએ અને યોનાઓ સમયસર પૂર્ણ થાય એ માટે પધ્ધતિ ઘડવી જોઇએ.

1.8.3 મૂડીરોકાણ અને વળતર

રાજ્ય સરકારના વાર્ષિક નાણાકીય હિસાબોના પત્રક ન.19 માં, વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામીણ બેંકો, જોઈન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં રાજ્ય સરકારે કરેલા મૂડીરોકાણની વિગતોનો સમાવેશ થાય છે. 31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, રાજ્ય સરકારે આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં ₹ 92,804 કરોડનું રોકાણ કર્યું હતું (**કોઠો 1.28**).

કોઠો 1.28: મૂડીરોકાણ પર વળતર

રોકાણો/વળતર/ઉછીના નાણાની પડતર	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
વર્ષના અંતે મૂડીરોકાણ (₹ કરોડમાં)	62,929	70,730	77,833	86,114	92,804
પ્રાપ્ત થયેલ વળતર/ડિવિડન્ડ (₹ કરોડમાં)	89.54	96.06	110.10	96.30	120.03
રોકાણ પર વળતર (ટકા માં)	0.14	0.14	0.14	0.11	0.13
સરકારે ઉછાના લીધેલા નાણા પર વ્યાજનો સરેરાશદર (ટકા માં)	7.76	7.69	7.67	7.59	7.44
સરકારે ઉછીના લીધેલા નાણા પર વ્યાજનો સરેરાશ દર અને વળતરના દર વચ્ચેનો તફાવત (ટકા માં)	7.62	7.55	7.53	7.48	7.31

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 1.28 દર્શાવે છે કે 2014-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારનું મૂડીરોકાણ ₹ 29,875 કરોડ જેટલુ વધ્યું હતું. 2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 6,690 કરોડનું વધારે મૂડીરોકાણ કર્યું હતું જેમાં મોટાભાગે ₹ 6,449 કરોડ સરકારી કંપનીઓમાં અને ₹ 239 કરોડ વૈધાનિક નિગમોમાં કરેલા રોકાણો સામેલ હતા. સરકારી કંપનીઓમાં કરેલા ₹ 6,449 કરોડના રોકાણ પૈકી ₹ 3,585 કરોડ (56 ટકા) નું મૂડીરોકાણ સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ (SSNNL) કરવામાં આવ્યુ હતુ.

કોઠો 1.28 એ પણ દર્શાવે છે કે આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં કરેલા રોકાણ પર 2014-19 દરમિયાન સરેરાશ વળતર 0.13 ટકા[34] હતું જ્યારે એ જ સમયગાળામાં ઉછીના લીધેલા નાણા પર સરકારે 7.63 ટકા સરેરાશ વ્યાજ ચૂકવ્યુ હતું

ઓડિટે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણની ઉલટ-ચકાસણી કરી હતી અને જોયું હતું (ડિસેમ્બર 2019) કે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના એક ઉપક્રમ ગુજરાત ઔદ્યોગિક રોકાણ નિગમ લિમિટેડે ગુજરાત સરકારને ₹ 257 કરોડના ઇક્વીટી શેરોની ફાળવણી કરી હતી. પરંતુ, 2018-19 ના નાણાકીય હિસાબોમાં કંપનીમાં મૂડીરોકાણ માત્ર ₹ 219 નું દર્શાવવામાં આવ્યુ હતું. નાણા વિભાગે ₹ 38 કરોડના તફાવત માટે કોઇ સ્પષ્ટીકરણ રજૂ કર્યું ન હતું.

1.8.3.1 રાજ્યના કાર્યરત જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની સ્થિતિ

31 માર્ચ 2019 ના રોજ રાજ્યમાં, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 87 ઉપક્રમો હતા. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના આ 87 ઉપક્રમો પૈકી 71 કાર્યરત/સક્રિય હતા અને બાકીના 16 ઉપક્રમો બિન કાર્યરત/નિષ્ક્રિય હતા. આખરીરૂપ અપાયેલા છેલ્લા હિસાબો (સપ્ટેમ્બર 2019 સુધીના) પ્રમાણે,

[34] આ રાજ્ય સરકાર દ્વારા વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામિણ બેંકો,જોઈન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં કરેલા મૂડીરોકાણો પર મેળવેલું ડિવિડન્ડ છે.

71 કાર્યરત રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો (SPSUs) પૈકી 54 SPSUs એ ₹ 3,572.22 કરોડનો નફો કર્યો હતો જયારે 15 SPSUs એ ₹ 2,569.64 કરોડની ખોટ કરી હતી. બાકી ના બે[35] SPSUs એ ન તો નફો કે ન નુક્સાન નોંધાવ્યું હતું.

નાણા વિભાગે ઓક્ટોબર 1994 માં સ્થાયી સૂચનાઓ આપી હતી જે અન્વયે તમામ નફો કરતા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના એકમોએ નિયમિત રૂપે સરકારને ડિવિડન્ડ આપવુ જરૂરી હતું.

વર્ષ 2018-19 દરમિયાન રાજય સરકારને 54 નફો કરતી SPSUs માંથી પાંચ SPSUs પાસે થી ₹ 71.68 કરોડ નું ડિવિડંડ મળ્યું હતું. બાકીના નફો કરતા 49 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોએ કોઇ ડિવિડન્ડ જાહેર કર્યું ન હતું. SPSUs પાસે થી મળતા આવા નજીવા વળતર (2.01 ટકા)[36] ને જોતા, એવુ લાગે છે કે ઓક્ટોબર 1994 માં નાણા વિભાગે આપેલી સૂચનાઓનું SPSUs દ્વારા સાચા અર્થમાં પાલન કરવામાં આવતુ નથી.

ભલામણ: રાજ્ય સરકારે રોકેલી ભરપાઇ થયેલી શેર મૂડી પર રાજ્યના નફો કરતા જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો તરફથી વ્યાજબી વળતરની ચૂકવણી માટે યોગ્ય ડિવિડંડ નીતિ ઘડવા માટે વિચારણા કરવી જોઇએ.

1.8.3.2 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં નુકસાનને કારણે થયેલ મૂડી નું ધોવાણ

છેલ્લા અંતિમ રૂપ અપાયેલા હિસાબો (સપ્ટેમ્બર 2019 સુધી) પ્રમાણે રાજ્યના 71 કાર્યરત PSUs માં રોકાણો[37] અને કુલ નુકશાન અનુક્રમે ₹ 1,69,957.91 કરોડ અને ₹ 8,975.59 કરોડ રહયું હતું. 31 માર્ચ 2019 ના રોજ રાજ્યના 71 સક્રિય જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની એકંદરે ચોખ્ખી સંપતિ[38]નું મૂલ્ય હકારાત્મક હતું. વધુ પૃથ્થકરણ કરતા જણાયુ હતું કે 71 કાર્યરત જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો પૈકી 10 માં ચોખ્ખી સંપતિમાં ધોવાણ થયું હતું. રાજ્યના આ 10 જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની ₹ 10,285.61 કરોડની ભરપાઇ થયેલી મૂડી ફ્રી રિઝર્વની સામે કુલ નુક્સાન ₹ 22,207.12 કરોડ હતું.

રાજ્યના 71 કાર્યરત SPSUs માં મૂડીરોકાણ 2014-15 માં ₹ 1,18,060.71 કરોડ હતું તે વધીને 2018-19 માં ₹ 1,69,957.91 કરોડ થયુ હતું. મૂડીરોકાણ પરનું વળતર 2014-19 દરમિયાન 6.82 ટકા અને 4.78 ટકા વચ્ચે રહ્યુ હતું. એ જ રીતે, 71 SPSUs ની કુલ ઇક્વીટી 2014-15 માં ₹ 66,021.95 કરોડ હતી તે વધીને 2018-19 માં ₹ 1,08,927.41 કરોડ થઇ હતી. ઇક્વીટી પરનું વળતર 2014-19 દરમિયાન 2.56 ટકા અને 0.88 ટકા વચ્ચે રહ્યુ હતું.

---

35 એક SPSU (ગુજરાત મહિલા આર્થિક વિકાસ નિગમ લિમિટેડ) ના કેસમાં, આવકની સામે અધિક ખર્ચને મૂડી અનામત અને બિન-આયોજન અનુદાન ના સામે સરભર કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે, બીજા SPSU (ગુજરાત પોલીસ આવાસન નિગમ લિમિટેડ) એ આવકની સામે થયેલા અધિક ખર્ચને પૂર્ણ થયેલા કામો ખાતે તબદીલ કર્યો હતો.

36 તે નફો કરતા SPSU માંથી પ્રાપ્ત થયેલું ડિવિડન્ડ છે {(₹ 71.68 કરોડ/₹ 3,572.22 કરોડ)*100 = 2.01}

37 મૂડીરોકાણમાં ભરપાઇ થયેલી શેરમૂડી વત્તા લાંબા ગાળાની લોન વત્તા ફ્રી રિઝર્વનો સમાવેશ થાય છે.

38 ચોખ્ખી સંપતિ ભરપાઈ શેર મૂડી અને મફત અનામત અને પુરાંત બાદ સંચિત નુકશાન અને વિલંબિત મહેસૂલી ખર્ચ નો સમાવેશ કરે છે.

1.8.3.3 જોઇન્ટ સ્ટોક કંપનીઓમાં રોકાણ અને ભાગીદારી

નાણાકીય હિસાબો (પત્રક નં 19), દર્શાવે છે કે રાજય સરકારે 28 અન્ય જોઈન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ (JCS) ના શેરોમાં અને ભાગીદારીઓમાં ₹ 32.56 કરોડનું રોકાણ કર્યું હતું. આ 28 પૈકી સાત એવી કંપનીઓમાં રોકાણ કર્યું હતું જેનું ગઠન, ગુજરાત રાજ્યની સ્થાપના (1960) પહેલાં થયેલું હતું. 28 પૈકી ચાર JCS ફડચામાં ગઇ હતી, એકનું વિસર્જન થઈ ગયું હતું જયારે એક JSC કેસમાં તેના શેરો હજુ રાજય સરકારને તબદીલ કરવાના બાકી હતા. 2018-19 દરમિયાન આ 28 JCS તરફથી સરકારને કોઈ ડિવિડન્ડ મળ્યું ન હતું.

ઑડિટે રાજ્ય સરકારને આ JCS ના અસ્તિત્વ વિષે અને સાથેસાથે ન મળેલા ડિવિડન્ડની ચૂકવણી બાબતમાં અનુવર્તી કાર્યવાહીમાં પૂછ્યું હતું. (ડિસેમ્બર 2019). નાણા વિભાગે જણાવ્યું (ડિસેમ્બર 2019) કે, જે તે વહીવટી વિભાગોને જરૂરી માહિતી પૂરી પાડવા માટે વિનંતી કરવામાં આવી છે. આમ છતાં, ફેબ્રુઆરી 2020 ની સ્થિતિએ નાણા વિભાગ દ્વારા આ બાબતમાં પ્રગતિની કોઇ માહિતી આપવામાં આવી નથી.

1.8.3.4 પબ્લીક પ્રાઇવેટ પાર્ટનરશીપ (PPP) પરિયોજનાઓમાં રોકાણ

PPP ની રચના સરકારી એજન્સીઓ અને સંસ્થાઓ દ્વારા સામાન્ય રીતે માળખાકીય સુવિધાઓ શરૂ કરવા અને તેના વિકાસ માટે કરવામાં આવે છે.

31 માર્ચ 2018 ની સ્થિતિએ, માળખાકીય ક્ષેત્રમાં પબ્લીક પ્રાઇવેટ પાર્ટનરશીપ (PPP) કામોની સ્થિતિ **કોઠો 1.29** માં રજુ કરી છે.

કોઠો 1.29: માળખાકીય ક્ષેત્રમાં PPP પરિયોજનાઓની સ્થિતિ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	ક્ષેત્ર Sector	પૂર્ણ થયેલી પરિયોજનાઓ		અમલીકરણ હેઠળ પરિયોજનાઓ	
		સંખ્યા	કુલ મૂડીરોકાણ	સંખ્યા	કરવામાં આવેલો ખર્ચ
1.	રસ્તા	19	2,596.06	11	6,137.09
2.	શહેરી માળખુ	84	1,877.87	64	5,727.81
3.	પાણી	0	0.00	1	2,000.00
4.	ઉર્જા	6	11,350.00	1	43.30
5.	બંદરો	55	51,619.53	16	14,535.95
6.	ઉદ્દયન	0	0.00	2	0.00
7.	માહિતી પ્રૌદ્યોગિકી, ITES અને બાયોટેક	3	5.12	3	255.00
8.	રેલ્વે	1	395.00	2	1,262.25
9.	કૃષિ	2	23.18	0	0.00
10.	માર્ગ વાહનવ્યવહાર	7	923.01	11	750.18
	કુલ	**177**	**68,789.77**	**111**	**30,711.58**

સ્રોત: ગુજરાત ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ બોર્ડ દ્વારા પુરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

કોઠો 1.29 દર્શાવે છે કે ગુજરાતમાં માળખાકીય ક્ષેત્રમાં ₹ 99,501 કરોડના મૂલ્યની 288 PPP પરિયોજનાઓ પૈકી ₹ 68,790 કરોડની 177 પરિયોજનાઓ માર્ચ 2019 સુધીમાં પૂર્ણ થઇ ગઇ હતી. મોટુ મૂડીરોકાણ શહેરી માળખાકીય ક્ષેત્રમાં હતું જેમાં 84 પરિયોજનાઓ પૂર્ણ થઇ ગઇ છે 64 પરિયોજનાઓ અમલીકરણ હેઠળ હતી. ઉપરાંત, બંદર ક્ષેત્રે ₹ 51,620 કરોડના ખર્ચવાળી 55 પરિયોજનાઓ પૂર્ણ થઇ ગઇ છે અને ₹ 14,536 કરોડના મૂડીરોકાણ વાળી 16 પરિયાજનાઓ પ્રગતિમાં હતી.

1.8.4 રાજ્ય સરકાર દ્વારા લોન અને પેશગીઓ

નાણાકીય હિસાબોનું પત્રક 18, રાજ્ય સરકાર દ્વારા જુદી જુદી સંસ્થાઓને અને સત્તામંડળોને આપેલી લોન અને પેશગીઓની વિગતો રજૂ કરે છે. **કોઠો 1.30** 2014-19 દરમિયાન ચૂકવેલી લોન અને પેશગીઓ, પરત ચૂકવણીઓ અને મળેલા વ્યાજ ની સામે રાજ્ય સરકાર દ્વારા તેની ઉછીની લીધેલી રકમ પર વ્યાજની ચુકવણીની સ્થિતિ રજુ કરે છે.

કોઠો 1.30: લોન અને પેશગીઓ પર મળેલુ વ્યાજ અને ચૂકવણીઓ

(₹ કરોડમાં)

આપવામાં અવેલી લોન અને પેશગીઓનું પ્રમાણ/વ્યાજની આવક/ નાણ ઉછીના લેવાનો ખર્ચ	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
આપવામાં અવેલી લોન અને પેશગોની ઉઘડતી સિલક	7,048	6,777	7,327	7,638	7,923
વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી લોન	350	675	477	631	1,731
વર્ષ દરમિયાન પરત ચૂકવાયેલી લોન	621	125	166	346	151
આપવામાં આવેલી લોન અને પેશગીઓની બંધ સિલક	**6,777**	**7,327**	**7,638**	**7,923**	**9,503**
લોન જેના માટે શરતો નક્કી કરવામાં આવેલી છે.	309	634	373	521	1,296
વર્ષ દરમિયાન ચોખ્ખો વધારો	(-)271	550	311	285	1,580
વર્ષ દરમિયાન થયેલી વ્યાજની આવક	142	172	117	88	74
બાકી લોન અને પેશગીઓની ટકાવારી રૂપે વ્યાજની આવક [39]	2.10	2.35	1.53	1.13	0.85
વ્યાજની ચૂકવણીઓ	14,946	16,300	17,797	18,954	20,183
રાજ્ય સરકારની બાકી નાણાકીય જવાબદારીઓની ટકાવારી રૂપે વ્યાજની ચુકવણી	7.39	7.37	7.32	7.39	7.06
વ્યાજની આવક અને વ્યાજની ચૂકવણી વચ્ચે તફાવત (ટકા માં)	**(-)5.29**	**(-)5.02**	**(-)5.79**	**(-)6.26**	**(-)6.21**

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

[39] મળેલુ વ્યાજ /[લોન અને પેશગીઓની (ખૂલતી સિલક + બંધ સિલક))/2]*100

ઉપરનો કોઠો દર્શાવે છે કે સરકારના ઉછીના નાણા પરનો વ્યાજનો વ્યાપ 2014-19 દરમિયાન નકારાત્મક હતો જે દર્શાવતું હતું કે રાજ્યના ઉછાના લીધેલા નાણા તેણે આપેલી લોનો જેટલા ખર્ચાળ ન હતા.

કોઠો એવુ પણ દર્શાવે છે કે કુલ ચડત લોન અને પેશગીઓ 2017-18 માં ₹ 7,923 કરોડ હતી તે વધીને 2018-19 માં ₹ 9,503 કરોડ થઇ હતી. વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી લોનો (₹ 1,731 કરોડ) પૈકી ₹ 924 કરોડ સામાજીક સેવાઓ માટે, ₹ 756 કરોડ આર્થિક સેવાઓ માટે અને ₹ 51 કરોડ પરચુરણ હેતુઓ માટે આપવામાં આવ્યા હતા. સામાજીક સેવાઓ માટે આપવામાં આવેલી લોનનો ઉપયોગ શહેરી વિકાસ અને અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત જાતિઓ અને લઘુમતીઓના કલ્યાણ માટે કરવામાં આવ્યો હતો. આર્થિક સેવાઓ હેઠળ આપવામાં આવેલી લોનોનો મોટો ભાગ ઉર્જા ક્ષેત્ર(₹ 69 કરોડ) અને વાહનવ્યવહાર ક્ષેત્ર (₹ 113 કરોડ) ના ફાળે ગયો હતો.

ઉપરાંત, વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી કુલ લોન (₹ 1,731 કરોડ) પૈકી ₹ 1,296 કરોડની લોનની રકમની ચૂકવણી વહીવટી વિભાગો અથવા નાણા વિભાગ દ્વારા લોનની પરતચૂકવણી અને ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજના દર ની શરતો નક્કી કર્યા વિના કરવામાં આવી હતી.

1.8.4.1 *લોનની શરતોને આખરીરૂપ આપવું અને તેનું પાલન*

ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971 ના નિયમ 71 મુજબ, લોન મંજૂર કરવા માટે સક્ષમ અધિકારીએ લોનની મંજૂરી આપતી વખતે, મંજૂરીના હુકમમાં લોનની પરત ચુકવણીની શરતો અને વ્યાજના દર સહિત લોનની શરતો સ્પષ્ટ કરવાની રહેશે. નાણા વિભાગના તારીખ 08 જુલાઇ 2010 ના પરિપત્રમાં અન્ય સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોને રાજ્ય સરકાર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવતી લોનની શરતોને આખરીરૂપ આપવા માટેની પધ્ધતિ નિયત કરવાની સાથે ઉપરોક્ત જોગવાઇઓની પુનરૂક્તિ કરી હતી.

08 જૂલાઇ 2010 ના પરિપત્ર મુજબ વધુમાં વહીવટી વિભાગોએ આ રીતે મંજૂર કરવામાં આવેલી લોનનું ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971 ના નિયમ 78 અનુસાર એક પત્રક નિભાવવાનું હોય છે. પરિપત્રમાં, સંબંધિત વહીવટી વિભાગો દ્વારા લોનની પરત ચુકવણી અને વ્યાજની વસૂલાત પર દેખરેખ ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી. વહીવટી વિભાગોએ દરેક નાણાકીય વર્ષના અંતે બાકી લોનની સ્થિતિ બાબતમાં નાણા વિભાગને નિયત નમૂનામાં પત્રક મોકલવાનું હોય છે.

31 માર્ચ 2017 અને 31 માર્ચ 2018 અંતિત વર્ષો માટેના ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના અહેવાલોમાં ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ દ્વારા લોનનું પત્રક ન નિભાવવા અને નાણા વિભાગને પત્રક રજૂ ન કરવા બાબતમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. ઓડિટે ચાર[40] વિભાગો (ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ સહિત) માં અનુવર્તી કાર્યવાહી કરી હતી અને જોવામાં આવ્યું હતું કે પરિસ્થિતિમાં કોઇ સુધારો થયો ન હતો.

---

[40] ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ, નાણા, ઉદ્યોગ અને ખાણ અને સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ

1.8.4.2 નિષ્ક્રિય લોનના હિસાબો

નીચે મુજબના મુખ્ય સદરો (**કોઠો 1.31**) હેઠળ, અગાઉના વર્ષોમાં જુદી જુદી સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોને ચૂકવવામાં આવેલી ₹ 833.30 કરોડની રકમની લોનોની બાકી સિલકો છેલ્લા 10 વર્ષથી (2009-19) નિષ્ક્રિય[41] રહી હતી.

કોઠો 1.31: નિષ્ક્રિય લોન હિસાબો

(₹ કરોડમાં)

મુખ્ય સદર		2009-19
6075	પરચુરણ સામાન્ય સેવાઓ માટે લોન	11.51
6202	શિક્ષણ, રમતગમત, કળા અને સંસ્કૃતિ માટે લોન	20.43
6215	પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા માટે લોન	323.73
6404	ડેરી વિકાસ માટે લોન	63.00
6702	ગૌણ સિંચાઇ માટે લોન	25.79
6855	ખાતર ઉદ્યોગ માટે લોન	12.15
6859	ટેલીકોમ્યુનિકેશન અને ઇલેક્ટ્રોનિક ઉદ્યોગ માટે લોન	5.90
6860	ઉપભોક્તા ઉદ્યોગ માટે લોન	358.76
7052	વહાણવટા માટે લોન	9.41
7452	પ્રવાસન માટે લોન	2.62
	કુલ બાકી સિલકો	**833.30**

સ્રોત: વર્ષ 2009-10 થી 2018-19 માટે રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

આ મુખ્ય સદરો હેઠળ લોનોની પરત ચૂકવણીની સમીક્ષા અને, જરૂરી જણાય તો આ લોનો માંડવાળ કરવા માટે યોગ્ય પગલા લેવાની શરૂઆત કરવાની જરૂર છે.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે નબળી નાણાકીય સ્થિતિના કારણે, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહન વ્યવહાર નિગમ (GSRTC) તેના દ્વારા ઉધરાવવામાં આવેલા યાત્રિ વેરાની ઘણા વર્ષો સુધી સરકારના હિસાબમાં ચૂકવણી કરી શક્યુ ન હતું. યાત્રિ વેરાનો ઉપયોગ GSRTC દ્વારા તેનો ખર્ચ પૂરો કરવા માટે કરવામાં આવતો હતો. નાણા વિભાગની મંજૂરી સાથે વહીવટી વિભાગે (બંદરો અને વાહનવ્યવહાર) યાત્રિ વેરાને GSRTC ને આપવામાં આવેલી લોન ગણી હતી. આમ છતાં, સંબંધિત મંજૂરીના હુકમો GSRTC દ્વારા પરત ચૂકવણીનું પત્રક અને ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ નિયત કરતા નથી. 31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, GSRTC પાસે ₹ 3,376 કરોડની ચડત લોનની સિલક હતી જેમાં 2014-19 દરમિયાન આપવામાં આવેલી પેશગીના ₹ 847.48 કરોડ સામેલ હતા.

[41] મુદ્દલ કે કોઇ વ્યાજની ચૂકવણી કરવામાં આવી ન હતી.

1.8.5 રોકડ પુરાંત અને રોકડ પુરાંતનુ રોકાણ

રોકડ પુરાંતો અને 2018-19 દરમિયાન રોકડ પુરાંતોમાંથી રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા રોકાણની વિગતો **કોઠો 1.32** માં દર્શાવી છે.

કોઠો 1.32: રોકડ પુરાંત અને રોકડ પુરાંતનું રોકાણ

(₹ કરોડમાં)

રોકડ પુરાંત અને રોકડ પુરાંતનું રોકાણ	01/04/2019 ના રોજ ખૂલતી સિલક	31/03/2019 ના રોજ બંધ સિલક	વધારો(+)/ ઘટાડો(-)
(a) સામાન્ય રોકડ પુરાંત			
તિજોરીઓમાં રોકડ	0.00	0.00	0.00
રિઝર્વ બેંકમાં થાપણો	(-)359.53	0.12	359.65
માર્ગમાં ભરણા– સ્થાનિક	4.19	0.00	(-)4.19
રોકડ પુરાંત મૂડીરોકાણ હિસાબમાં (તિજોરી બિલો) ધારણ કરેલા ,મૂડીરોકાણો	5,198.09	6,895.90	1,697.81
કુલ (a)	**4,842.75**	**6,896.02**	**2,053.27**
(b) અન્ય રોકડ પુરાંતો અને રોકાણો			
વિભાગીય અધિકારીઓ એટલે કે જાહેર બાંધકામ, વન, જિલ્લા કલેક્ટરો વગેરે પાસેની રોકડ	(-)0.21	(-)0.38	(-)0.17
વિભાગીય અધિકારીઓ પાસે આકસ્મિક ખર્ચ માટે સ્થાયી પેશગી	0.29	0.29	0.00
અંકિત કરેલા ભંડોળનું મૂડીરોકાણ	11,686.39	12,704.60	1,018.04
કુલ (b)	**11,686.47**	**12,704.51**	**1,018.04**
કુલ રોકડ સિલકો(a)+ (b)	**16,529.22**	**19,600.53**	**3,071.31**
પ્રાપ્ત થયેલુ વ્યાજ[42]	1,250	1,219	(-)31

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

ચાલુ વર્ષના અંતે રાજ્ય સરકારની ₹ 19,600.53 કરોડની રોકડ પુરાંત પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 3,071.31 કરોડનો વધારો (18.58 ટકા) દર્શાવતી હતી. ₹ 19,600.53 કરોડની રોકડ પુરાંત પૈકી ₹ 5,198.09 કરોડનું ભારત સરકારના તિજોરી બિલોમાં રોકાણ કરવામાં આવ્યુ હતું જેનું ચાલુ વર્ષમાં ₹ 234 કરોડનું વ્યાજ મળ્યું હતું. વધુમાં, ₹ 11,686.39 કરોડનું રોકાણ અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં કરવામાં આવ્યુ હતું જેમાંથી ₹ 985 કરોડનું વ્યાજ પ્રાપ્ત થયું હતું.

[42] 2018-19 અને 2017-18 દરમિયાન ડૂબત ભંડોળના રોકાણ પર (નિયમિત મૂડીરોકાણ સાથે મળેલુ) અનુક્રમે ₹ 985 કરોડ અને ₹ 694 કરોડનું વ્યાજ મળ્યુ હતું આથી ₹ 234 કરોડ અને ₹ 554 કરોડ ના રોકડના રોકાણ પર વ્યાજ મુખ્ય સદર 0049 હેઠળ સામેલ કરવામાં આવ્યુ ન હતું.

2018-19 દરમિયાન પૂરતી રોકડ પુરાંતના લીધે, રાજ્ય સરકારે તેની લઘુત્તમ રોકડ પુરાંત જાળવવા માટે ભારતીય રિઝર્વ બેંક પાસેથી કોઇ સાધનોપાલય પેશગી લીધી ન હતી.

વધુમાં, મુખ્ય સદર "8670-ચેક અને બિલ" એ વ્યવહારોની શરૂઆતમાં નોંધ કરવા માટેનો વચગાળાનો હિસાબ છે જે છેવટે દૂર કરવાનો હોય છે. આ મુખ્ય સદર હેઠળની બાકી સિલકો વટાવવાના બાકી ચેકોની રકમ દર્શાવે છે જે 31 માર્ચ 2019 ના રોજ ₹ 2,489.80 કરોડ હતી.

આથી, 31 માર્ચ 2019 ના રોજ રાજ્ય સરકારનીં પરિણામી અસરકારક રોકડ પુરાંત ₹ 4,406.13 કરોડ[43] હતી જે વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકારના કુલ ખર્ચના (₹ 1,62,583 કરોડ) 2.71 ટકા હતી.

1.9 અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓ

1.9.1 અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓ ની રચના અને વૃધ્ધિ

હાલની સરકારી હિસાબી પધ્ધતિમાં, સરકારની માલિકીના જમીન અને મકાનો જેવી સ્થાયી અસ્ક્યામતોનો સર્વગ્રાહી હિસાબ રાખવામાં અવતો નથી. આમ છતાં, સરકારી હિસાબોમાં સરકારની નાણાકીય જવાબદારીઓ અને કરવામાં આવેલા ખર્ચમાંથી ઉભી કરવામાં આવેલી અસ્ક્યામતો નોંધવામાં આવે છે. **પરિશિષ્ટ 1.3** માં 31 માર્ચ 2018 ના રોજની અનુરૂપ સ્થિતિ સાથેની સરખામણીએ 31 માર્ચ 2019 ના રોજની આવી જવાબદારીઓ અને અસ્ક્યામતોની તારીજ દર્શાવે છે. આ પરિશિષ્ટમાં જવાબદારીઓમાં મુખ્યત્વે આંતરિક ઉધારી, ભારત સરકારની લોન અને પેશગીઓ, જાહેર હિસાબ અને અનામત ભંડોળમાંથી થતી આવકનો સમાવેશ થાય છે જ્યારે અસ્ક્યામતોમાં મુખ્યત્વે મૂડી જોગવાઇ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી લોન અને પેશગીઓ અને રોકડ સિલકોનો સમાવેશ થાય છે.

ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નમૂના ખ-2(ક) માં જાહેર કર્યા મુજબ, રાજ્ય સરકારની જવાબદારીઓમાં નીચેના ઘટકોનો સમાવેશ થાય છેઃ

(i) રાષ્ટ્રીય નાની બચત ભંડોળને આપવામાં આવેલી વિશેષ બાંયધરીઓ
(ii) કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ
(iii) બજારની લોન
(iv) નાણાકીય સંસ્થાઓ/બેંકો પાસેથી લોન
(v) ભારતીય રિઝર્વ બેંક પાસેથી સાધનોપાલય પેશગીઓ/ઓવરડ્રાફ્ટ
(vi) નાની બચત, સરકારી કર્મચારીઓનું ભવિષ્ય નિધિ વગેરે
(vii) પેન્શનની જવાબદારીઓ
(viii) અનામત ભંડોળ/થાપણો અને અન્ય કર્મચારીઓના ભવિષ્ય નિધિ
(ix) અન્ય જવાબદારીઓ

[43] રોકડ સિલક (₹ 19,600.53 કરોડ) – અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં રોકાણ (₹ 12,704.60 કરોડ) – "ચેક અને બિલ" હેઠળ ચડત સિલક (₹ 2,489.80 કરોડ)

1.9.2 રાજકોષીય જવાબદારીઓ

રાજ્યની ચડત રાજકોષીય જવાબદારીઓ 2014-15 માં ₹ 2,02,313 કરોડ હતી તે 9.03 ટકાના સંયુક્ત વાર્ષિક વૃધ્ધિના દરે વધીને 2018-19 માં ₹ 2,85,844 કરોડ થઇ હતી. 2018-19 માં, રાજકોષીય જવાબદારીઓ પાછલા વર્ષની સરખામણીએ 11.50 ટકાના દરે વધી હતી. GSDP, મહેસૂલી આવક અને પોતાના સંસાધનોના સાપેક્ષે રાજકોષીય જવાબદારીઓના વલણો **કોઠો 1.33** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો: 1.33: - રાજકોષીય જવાબદારીઓ-મૂળભૂત પરિમાણો

રાજકોષીય પરિમાણો	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
રાજકોષીય જવાબદારીઓ (₹ કરોડમાં)	2,02,313	2,21,090	2,43,146	2,56,366	2,85,844
પાછલા વર્ષની સામે વૃધ્ધિ (ટકા માં)	10.52	9.28	9.98	5.44	11.50
ની સામે રાજકોષીય જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર					
GSDP (ટકા માં) [14મા નાણા પંચ દ્વારા નિયત લક્ષ્યાંકો]	25.97	25.91	25.87	25.83	25.79
GSDP (ટકા માં) [ખરેખર મૂલ્યો]	21.95	21.49	21.08	19.50	19.04
મહેસૂલી આવક (ટકા માં)	220	227	221	208	210
પોતાના સ્ત્રોતો (ટકામાં)	285	304	313	296	306

સ્ત્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

પાછલા વર્ષની સામે ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજકોષીય જવાબદારીઓનું બંધારણ નીચે **ચાર્ટ 1.13 અને 1.14** માં રજુ કરેલ છે.

ચાર્ટ 1.13:
31-03-2018 ના રોજની ચડત રાજકોષીય જવાબદારીઓનું બંધારણ (₹ કરોડમાં)

ચાર્ટ 1.14:
31-03-2019 ના રોજ રાજકોષીય જવાબદારીઓનું બંધારણ (₹ કરોડમાં)

કૌંસમાં આંકડા હિસ્સાની ટકાવારી દર્શાવે છે.

ચાર્ટ 1.14 દર્શાવે છે કે નાણાકીય વર્ષ 2017-18 ના અંતે રાજ્ય સરકારની ચડત રાજકોષીય જવાબદારીઓમાં ₹ 2,32,875 કરોડ (81 ટકા) નું આંતરિક ઋણ, ₹ 45,539 કરોડ (16 ટકા) નો જાહેર હિસાબ અને ₹ 7,430 કરોડ (ત્રણ ટકા) ની ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓનો સમાવેશ થતો હતો. આંતરિક ઋણમાં મુખ્યત્વે બજાર લોન (₹ 1,79,324 કરોડ) અને NSSF ને આપેલી વિશેષ જામીનગીરીઓ (₹ 39,385 કરોડ) સામેલ હતી.

2018-19 ના અંતે રાજકોષીય જવાબદારીઓ મહેસૂલી આવકના (₹ 1,36,002 કરોડ) 210 ટકા (₹ 2,85,844 કરોડ) જેટલી અને રાજ્યના પોતાના સંસાધનો કરતાં ત્રણ ગણા કરતાં વધારે (₹ 93,520 કરોડ) રહી હતી.

પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2014-19) દરમિયાન, GSDP ની સામે ચડત રાજકોષીય જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર 2014-15 માં 21.95 ટકા હતો તે ઘટીને 2018-19 માં 19.04 ટકા થયો હતો. આ ગુણોત્તર 14 મા નાણાપંચના રાજકોષીય એકત્રીકરણ માર્ગરેખામાં અનુમાન કરેલા 25.83 ટકાના ગુણોત્તરની અંદર હતો. રાજ્યની ચડત રાજકોષીય જવાબદારીઓના વલણો **પરિશિષ્ટ 1.5** માં રજૂ કર્યા છે.

1.9.3 અનામત ભંડોળ હેઠળના વ્યવહારો

2018-19 દરમિયાન ચોક્કસ હેતુઓ માટે 15 અનામત ભંડોળો અંકિત કરેલા હતા જે પૈકી પાંચ ભંડોળ ₹ 2.11 કરોડની સિલક સાથે નિષ્ક્રિય[44] હતા. 31 માર્ચ 2019 ના રોજ આ ભંડોળોમાની કુલ સંચિત રાશી ₹ 15,503.28 કરોડ હતી જેમાંથી ₹ 12,704.26 કરોડનું રોકાણ કરવામાં આવ્યુ હતું.

1.9.3.1 *એકત્રિત ડૂબત ભંડોળ*

રાજ્ય સરકારે ચડત જવાબદારીઓની ઋણમુક્તિ માટે 2003-04 માં એકત્રિત ડૂબત ભંડોળ (CSF) નું ગઠન કર્યું હતું. ભારતીય રિઝર્વ બેંકે, જે આ ભંડોળના વહીવટ માટે જવાબદાર છે તેણે, નાણાકીય વર્ષ 2007-08 થી સરકારની જવાબદારીઓ (આંતરિક ઋણ+જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ) સામેલ કરવા માટે CSF નો વ્યાપ વધારવા માટે માર્ગદર્શિકા જાહેર કરી હતી. ઉપરાંત, રાજ્ય સરકારે CSF માટે જારી કરેલા છેલ્લી માર્ગદર્શિકા (2017-18) મુજબ ભંડોળનો લઘુત્તમ કોષ વર્ષ 2018-19 થી રાજ્યની ચડત જવાબદારીઓના પાંચ ટકા હોવો જોઇએ અને ત્યારબાદ તેને રોલીંગના આધારે નિભાવવાનો હોય છે.

2018-19 દરમિયાન CSF **માં** ₹ 223.50 કરોડ જેટલો ઓછો ફાળો જમા થયો હતો, કારણ કે ₹ 12,818.32 કરોડના લઘુત્તમ કોષના સામે ભંડોળમાં બંધ સિલક ₹ 12,594.82 હતી. રાજ્ય સરકારે 2018-19 દરમિયાન ₹ 985.05 કરોડનું સંચિત વ્યાજ ભંડોળમાં જમા કર્યું હતું.

---

[44] 1999-2000 થી ચાર ભંડોળો (₹ 2.10 કરોડ) અને 2014-15 થી એક ભંડોળ (₹ 0.01 કરોડ)

1.9.3.2 *રાજ્ય સંકટ નિવારણ ભંડોળ*

13 મા નાણાપંચની ભલામણો અનુસાર, રાજ્ય સરકાર 2011-12 થી રાજ્ય સંકટ નિવારણ ભંડોળ (SDRF) નું સંચાલન કરતી હતી. ભારત સરકારની માર્ગરેખા (સપ્ટેમ્બર 2010) મુજબ ભંડોળમાં કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોએ 75:25 ના પ્રમાણમાં ફાળો આપવાનો હતો.

01 એપ્રિલ 2018 ના રોજ, ભંડોળમાં ₹ 2,355.12 કરોડની ખુલતી સિલક હતી. 2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ₹ 518.34 કરોડ (₹ 449.95 કરોડ કેન્દ્રનો હિસ્સો અને ₹ 68.39 કરોડ રાજ્યનો હિસ્સો) ભંડોળમાં તબદીલ કર્યા હતા. ₹ 2873.46 કરોડની ઉપલબ્ધ કુલ સિલકમાંથી વર્ષ દરમિયાન ₹ 1,368.93 કરોડનો[45] ખર્ચ કુદરતી આફતો પર કરવામાં આવેલા ભંડોળની સિલક સામે ભરપાઇ કરવામાં આવ્યો હતો અને માર્ચ 2019 ના અંતે ₹ 1,504.53 કરોડ ભંડોળમાં રહ્યા હતા. ભારત સરકારની માર્ગરેખાની દ્રષ્ટિએ ભંડોળમાં પડી રહેલી સિલકનું રોકાણ કરવું જરૂરી હતું[46] જે કરવામાં આવ્યુ ન હતું. અગાઉના વર્ષોની સિલકો પરના ભંડોળમાં જમા કરવાના વ્યાજની ગણતરી પણ રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરીને જમા કરવામાં આવ્યુ ન હતું.

1.9.3.3 *નવી પેન્શન યોજનામાં જવુ*

રાજ્ય સરકારે 1 એપ્રીલ 2005 થી "વ્યાખ્યાયિત ફાળો પેન્શન યોજના (નેશનલ પેન્શન સ્કીમ-NPS)" દાખલ કરી હતી. પરિયોજનાની માર્ગરેખા અનુસાર, કર્મચારીએ દર મહિને તેના મૂળ પગાર અને મોંઘવારી ભથ્થાના 10 ટકા લેખે ફાળો આપવાનો હોય છે જેનો સુમેળયુક્ત ફાળો રાજ્ય સરકાર આપે છે અને પુરેપુરી રકમ નેશનલ સિક્યુરીટીઝ ડિપોઝીટરી લિમિટેડ (NSDL)/ટ્રસ્ટી બેંક મારફત નિયુક્ત વ્યવસ્થાપકને તબદીલ કરવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકારે યોજનાકીય ભંડોળના વ્યવસ્થાપન માટે NPS ટ્રસ્ટ સાથે કરાર કર્યા હતા (જાન્યુઆરી 2009) અને પરિયોજના માટે ઘડવામાં આવેલું કેન્દ્રિય માળખું સ્વીકાર્યું હતું (મે 2009).

કર્મચારીઓનો ફાળો અને રાજ્યનો હિસ્સો જાહેર હિસાબમાં[47] જમા કરવામાં આવે છે અને પછી તે NSDL ને તબદીલ કરવામાં આવે છે. વર્ષ 2018-19 દરમિયાન રાજ્ય સરકારે કર્મચારીઓ પાસેથી NPS ના ફાળા તરીકે ₹ 724.22 કરોડ એકત્ર કર્યા હતા અને તેના હિસ્સા તરીકે ₹ 740.47 કરોડનો યોજનામાં ફાળો આપ્યો હતો. ઉપરાંત, ₹ 1,497.02 કરોડના (પાછલા વર્ષના ₹ 32.33 કરોડની સિલક સહિત) એકત્ર કરેલા કુલ ભંડોળની સામે રાજ્ય સરકારે માત્ર ₹ 1,481.28 કરોડ NSDL ને તબદીલ કર્યા હતા અને યોજનાની જોગવાઇઓ મુજબ આગળ રોકાણ કરવા માટે ₹ 15.74 કરોડ NSDL ને તબદીલ કર્યા ન હતા. આમ, 2018-19 દરમિયાન NSDL ને ₹ 15.74 કરોડની ઓછી તબદીલી થઇ હતી. 2018-19 માટે ₹ 15.74 કરોડની ચાલુ જવાબદારીમાંથી, ₹ 14.28 કરોડ 09 એપ્રિલ 2019 ના રોજ NSDL ને તબદીલ કર્યા હતા.

---

45 મુખ્ય સદર 2245-05 (કુદરતી આપત્તિઓના હિસાબે રાહત -SDRF)

46 SDRF માં સંચિત રકમનું ભારતીય રિઝર્વ બેંક મારફત કેન્દ્ર સરકારની કાલબધ્ધ જામીનગીરીઓ, હરાજી થયેલા ટ્રેઝરી બિલ અને અનુસિચિત વાણિજ્યિક બેંકોમાં વ્યાજુકી થાપણો અને પ્રમાણપત્રોમાં રોકાણ કરવાનું હોય છે.

47 મુખ્ય સદર 8342-117 (અન્ય થાપણો-કેન્દ્રિય કર્મચારીઓ માટે વ્યાખ્યાયિત ફાળો પેન્શન યોજના)

2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ભંડોળની મોડી/વિલંબિત તબદીલી માટે ફંડ મેનેજરને ₹ 1.95 કરોડની વ્યાજની ચુકવણી કરી હતી.

રાજ્ય સરકાર કામે રોકનાર/કર્મચારીઓનો ફાળો NSDL માં તબદીલ કરવામાં મોટા ભાગે અવાંછિત વિલંબ વિના ઝડપી રહી છે.

નવી પેન્શન યોજનાનું અમલીકરણ

2005-06 માં નેશનલ પેન્શન સ્કીમ-NPS ના અમલીકરણથી સ્વાયત્ત સંસથાઓ સહિત રાજ્ય સરકાર કર્મચારીઓનો (જેમણે નવી પેન્શન યોજના સ્વીકારી હોય) ફાળો શરૂઆતમાં ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવા (GSFS) માં રાખતા હતા. સપ્ટેમ્બર 2011 માં ભારત સરકારે આદેશ આપ્યો હતો કે નવી પેન્શન યોજનાનું વ્યવસ્થાપન નેશનલ સિક્યુરીટીઝ ડિપોઝીટરી લિમિટેડ (NSDL)/ટ્રસ્ટી બેંક કરશે. ત્યારબાદ, પેન્શન અને ભવિષ્ય નિધિ નિયામક, ગાંધીનગરે (DPPF[48]) GSFS માં રહેલી તમામ સિલકો (કામે રાખનાર-કર્મચારીના ફાળાનો મેળ કર્યા બાદ) NSDL ને તબદીલ કરવામાં આવી હતી..

ઓડીટે, જો કે, અવલોકન કર્યું હતુ કે 31 માર્ચ 2019 ના રોજ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની બાબતમાં ₹ 33.28 કરોડનો મેળ બેસાડ્યા વગરનો કામે રાખનારનો-કર્મચારીનો ફાળો હતો જે GSFS માં રાખવામાં આવ્યો હતો. ફાળાઓનો મેળ બેસાડ્યા બાદ જ આ સિલકોને NSDL માં તબદીલ કરવામાં આવશે. વર્ષોવાર વિગતો **કોઠો 1.34** માં આપી છે.

કોઠો 1.34: કામે રાખનાર અને કર્મચારી દ્વારા NPS માં ફાળો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	ક્મચારીનો ફાળો	કામે રાખનારનો ફાળો	કુલ
1	2008-09	0	0.09	0.09
2	2014-15	1.08	0.39	1.47
3	2015-16	2.23	0.74	2.97
4	2016-17	6.35	2.33	8.68
5	2017-18	5.22	3.09	8.31
6	2018-19	4.81	6.95	11.76
	કુલ	19.69	13.59	33.28

સ્રોત: પેન્શન અને ભવિષ્ય નિધિ ના નિયામક

અત્રે એ ઉલ્લેખ કરવો પ્રસ્તુત રહેશે કે NPS ના લાભો લઇ શકાય એ માટે, સંયુક્ત ફાળો NSDL ને તબદીલ કરવો જરૂરી છે. આમ છતાં, મેળ ન થવાના અભાવે ₹ 19.69 કરોડ નો કામે રાખનારનો ફાળો GSFS માં રાખી મુકવામાં આવ્યો હોવાથી યોજનામાંથી લાભાર્થીઓના અપેક્ષિત

[48] DPPF રાજ્યમાં નવી પેન્શન યોજનાના વહિવટકર્તા છે. તેઓ સરકારના સુમેળયુક્ત ફાળાને NSDL માં તબદીલ કરવા માટે જવાબદાર છે..

આર્થિક લાભો છીનવી લેવાયા હતા. પ્રસંગવશાત, DPPF પાસે કામે રાખનાર અને કર્મચારી દ્વારા આપવામાં અવેલા ફાળાનું ધ્યાન રાખવા માટે સોફ્ટવેર નથી.

ઓડિટમાં આ ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યુ ત્યારે, DPPF એ જણાવ્યુ હતું કે GSFS માં રાખવામાં આવેલું પેન્શનના ભંડોળમાં ઘટાડો થઇ રહ્યો છે (2016-17 માં ₹ 101.96 કરોડ થી 2018-19 માં ₹ 33.28 કરોડ).

માસિક ફાળાની કપાત

કાયમી નિવૃત્તિ ખાતા નંબર (પર્મેનન્ટ રિટાયરમેન્ટ એકાઉન્ટ નંબર- PRAN) એ NSDL દ્વારા પ્રત્યેક લાભાર્થીને આપવામાં આવેલો અજોડ નંબર છે. DPPF ના રેકર્ડની ચકાસણીમાં જોવામાં આવ્યુ હતું કે NSDL દ્વારા જનરેટ કરવામાં આવેલા 1,79,549 PRAN પૈકી 6,336 કેસોમાં 31 માર્ચ 2019 સુધી NSDL દ્વારા કોઇ ફાળો પ્રાપ્ત થયો ન હતો. આ 6,336 કેસોનું વય-વાર વિશ્લેષણ કોઠો 1.35 માં દર્શાવ્યુ છે.

કોઠો 1.35: વર્ષ-વાર આપવામાં આવેલા PRAN જેમાં કોઇ ફાળો NSDL માં તબદીલ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

સમયગાળો	કેસોની સંખ્યા
2011-12	1
2012-13	1
2013-14	5
2014-15	12
2015-16	41
2016-17	26
2017-18	410
2018-19	5,840
કુલ	**6,336**

સ્રોત: પેન્શન અને ભવિષ્ય નિધિના નિયામક

લાંબા સમયગાળા માટે કોઇ ફાળો દર્શાવાતો ન હોય એવા કેસો કાઢી નાખવા માટે સંપૂર્ણ વિગતોની ચકાસણી કર્યા બાદ, જરૂરી પગલા લેવા જોઇએ.

ફાળાનો મેળ ન બેસાડવો

DPPF ના રેકર્ડની ચકાસણીમાં વધુમાં જોવામાં આવ્યુ હતું કે DPPF દ્વારા નિભાવવામાં આવતા અનુરૂપ રેકર્ડ સાથે વિભાગીય વડા દ્વારા કર્મચારીઓના વ્યક્તિગત ખાતામાં કરવામાં આવેલી નોંધો (ફાળા ની) નો મેળ બેસાડવા માટેની કોઇ યંત્રણા ન હતી. આ પધ્ધતીનો સપ્ટેમ્બર 2019 થી અમલ કરવામાં આવ્યો હતો.

એવુ પણ જોવામાં આવ્યુ હતું કે DPPF એ નવી પેન્શન યોજનાના ફાળાના આંકડાઓનો મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક), રાજકોટ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલા નાણાકીય હિસાબ 2018-19 માં દર્શાવેલા આંકડાઓ સાથે મેળ બેસાડ્યો ન હતો. વિગતો **કોઠ 1.36** માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો 1.36: વર્ષ 2018-19 માટે NPS ફાળાની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

	નાણાકીય હિસાબ મુજબ	DPPF ના રેકર્ડ મુજબ
કર્મચારી ફાળો	724.21	724.17
કામે રાખનારનો ફાળો	740.47	740.49
NSDL ને તબદીલ કરેલી રકમ	1,481.28	1,481.19
તબદીલ કરવાની બાકી રકમ (સિલક રહે છે)	15.74	20.45

સ્રોત: પેન્શન અને ભવિષ્ય નિધિના નિયામક

ભલામણ:રાજ્ય સરકારે એ સુનિશ્ચિત કરવુ જોઇએ કે પૂરેપૂરો ફાળો (કર્મચારીઓ અને સરકારી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલો) સમયસર NSDL ને તબદીલ કરવામાં આવે છે કે જેથી સરકારી તિજોરી પર વ્યાજની જવાબદારી નિવારી શકાય અને પેન્શનરોને તેમના વળતર બાબતે ખાતરી પણ પુરી પાડી શકાય.

1.9.4 ઉજ્જવળ ડિસ્કોમ એસ્યોરન્સ યોજના

ઉજ્જવલ ડિસ્કોમ એસ્યોરન્સ યોજના (ઉદય) ભારત સરકાર દ્વારા રાજ્યની માલિકીની ઉર્જા વિતરણ કંપનીઓ (DISCOMs) ની સંચાલનની અને નાણાકીય કાયાપલટ માટે નવેમ્બર 2015 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. ઉદયમાં રાજ્ય સરકારો, વિતરણ કંપનીઓ અને ભારત સરકાર વચ્ચે પરિયોજનામાં વર્ણન કર્યા મુજબ સંચાલનના અને નાણાકીય સીમાચિહ્નો હાંસલ કરવાના હેતુથી પક્ષકારોની સંબંધિત જવાબદારીઓ નક્કી કરવા માટે કરાર કરવાનું વિચારવામાં આવ્યું હતું, ત્યારબાદ, રાજ્ય સરકારોએ વિતરણ કંપનીઓના 30 સપ્ટેમ્બર 2015 ના રોજના ચડત ઋણના 75 ટકા બે વર્ષના સમયગાળામાં લઇ લેશે એટલે કે 2016-17 માં 50 ટકા અને 2017-18 માં 25 ટકા રાજ્ય સરકારો લઇ લેશે.

ગુજરાત સરકારે ચાર રાજ્યની માલિકીની વિતરણ કંપનીઓ અને ભારત સરકાર સાથે એક ત્રિપક્ષીય સમજૂતિ કરાર કર્યો હતો (ફેબ્રુઆરી 2016), જે નાણાકીય કાયાપલટ અને ભાવિ નુક્સાન અને કાર્યકારી મૂડીને નાણા પુરા પાડવાના ઘટક સિવાયનો હતો કારણ કે તમામ ચાર વિતરણ કંપનીઓએ નાણાકીય કાયાપલટ 2005-06 માં જ હાંસલ કરી લીધી હતી. આ બાબત ધ્યાને લેતાં, રાજ્ય સરકારે ઉદય પરિયોજના હેઠળ રાજ્યની વિતરણ કંપનીઓને 2018-19 દરમિયાન કોઇ નાણાકીય સહાય પુરી પાડી ન હતી.

1.9.5 આકસ્મિક જવાબદારીઓ

1.9.5.1 બાંહેધરીઓની સ્થિતિ

જેને બાંયધરીઓ આપવામાં આવી હોય તે ઉછીના નાણા લેનાર નિષ્ફળ જાય એવા કેસમાં આવી બાંયધરીઓ રાજ્યના એકત્રિત નિધિ ફંડ ઉપર રહેલી ઉચ્ચક જવાબદારીઓ બને છે. નાણાકીય હિસાબો નું પત્રક નં. 20 રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં અવેલા બાંયધરીઓની વિગતો આપે છે. આ સંકલનની વિગતો સીધી રાજ્ય સરકાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી તૈયાર કરવામાં આવે છે. મહત્તમ રકમ જેના માટે રાજ્ય દ્વારા બાંયધરીઓ આપવામાં આવી હતી અને છેલ્લા પાંચ વર્ષ માટે ચડત બાંયધરીઓ **કોઠો 1.37** માં આપી છે.

કોઠો 1.37: ગુજરાત સરકાર દ્વારા આપવામાં અવેલી બાંયધરીઓ

(₹ કરોડમાં)

બાંયધરીઓ	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
ગુજરાત રાજ્ય બાંયધરી અધિનિયમ, 1963 હેઠળ સરકારી બાંયધરીઓ પર ટોચ મર્યાદા	20,000	20,000	20,000	20,000	20,000
બાંયધરીની મહત્તમ રકમ	11,235	11,333	11,333	11,796	11,796
બાંયધરીઓની બાકી રકમ	5,984	5,236	4,804	4,834	4,699
કુલ મહેસૂલી આવકની સામે બાંયધરીઓની બાકી રકમની ટકાવારી	6.51	5.37	4.37	3.92	3.46

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

ગુજરાત રાજ્ય બાંયધરી અધિનિયમ, 1963 ની જોગવાઇ મુજબ ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 માં, મહત્તમ ₹ 20,000 કરોડની ચડત બાંયધરીઓની ટોચ મર્યાદા નિયત કરવામાં આવી છે. 2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ₹ 40.12 કરોડની રકમની બાંયધરીઓ આપી હતી. ₹ 4,699 કરોડની કુલ ચડત બાંયધરીઓ પૈકી, 30 ટકા (₹ 1,409 કરોડ) સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડની બાબતમાં હતા અને 14 ટકા (₹ 650 કરોડ) ગુજરાત વોટર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર લિમિટેડની બાબતમાં હતા. ચડત બાંયધરીઓ (₹ 4,699 કરોડ) રાજ્ય સરકારની કુલ મહેસૂલી આવક (₹ 1,36,002 કરોડ) ના 3.46 ટકા હતી જે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નિર્દિષ્ટ મર્યાદાની ઘણી અંદર હતી

12 મા નાણાપંચે રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાંયધરીઓમાંથી ઉદ્ભવતી આકસ્મિક જવાબદારીઓને પહોંચી વળવા માટે બાંયધરી મુક્તિ ભંડોળની સ્થાપના કરવાની ભલામણ કરી હતી. પરિણામે, ફેબ્રુઆરી 2006 માં બાંયધરી મુક્તિ ભંડોળની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. ભારતીય રિઝર્વ બેંક, જે ભંડોળનો વહીવટ કરે છે, તેની માર્ગરેખા મુજબ, ભંડોળના સંચયને ધીમે ધીમે વધારતા જઇને ચડત બાંયધરીઓના પાંચ ટકાના ઇચ્છિત સ્તર સુધી લઇ જવાનો હતો. ₹ 234.93 (₹ 4,699 કરોડના પાંચ ટકા) કરોડની લઘુત્તમ જરૂરિયાતની સામે, 31 માર્ચ 2019 ના રોજ ભંડોળમાં ₹ 699.63 કરોડની સિલક હતી. 2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ₹ 33.17 કરોડનું સંચિત વ્યાજ ભંડોળમાં જમા કર્યું હતું.

2018-19 દરમિયાન ₹ 14 કરોડના અંદાજપત્રીય અંદાજની સામે રાજ્ય સ્તરની સંસ્થાઓ પાસેથી રાજ્ય સરકારને ₹ 1.60 કરોડ બાંયધરી ફી તરીકે મળ્યા હતા. 2018-19 દરમિયાન, બાંયધરીઓનો અમલ કરવાના હિસાબે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઇ રકમ ચૂકવવામાં આવી ન હતી.

નાણાકીય હિસાબો 2018-19 (પત્રક નં. 20) ગુજરાત ઔદ્યોગિક મૂડીરોકાણ નિગમની સામે ₹ 126 કરોડની ચડત બાંયધરીઓ દર્શાવે છે. વહીવટી વિભાગ (ઉદ્યોગ અને ખાણ) માંથી ચકાસણી કરવામાં આવતા, ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે કંપની સામે કોઇ ચડત બાંયધરી ન હતી. આ દર્શાવતુ હતું કે વહીવટી વિભાગ દ્વારા મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક), રાજકોટ સાથે ચડત બાંયધરીઓનો મેળ બેસાડવામાં આવ્યો ન હતો.

1.10 ઋણનું વ્યવસ્થાપન

1.10.1 ઋણનું ટકાઉપણું

ઋણનું ટકાઉપણું[49] રાજયની ઋણની સેવાની ક્ષમતા સૂચિત કરે છે. રાજ્ય સરકારના ઋણની તીવ્રતા જોવા ઉપરાંત રાજ્યના ઋણનું ટકાઉપણું નક્કી કરતા દર્શકોનું પુથકરણ કરવાનું મહત્વપૂર્ણ છે. 2014-15 થી 2018-19 ના છેલ્લા પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે રાજ્યના ઋણના ટકાઉપણાના જુદા જુદા દર્શકોનું પૃથક્કરણ **કોઠો 1.38** માં આપ્યુ છે

કોઠો 1.38: ઋણનું ટકાઉપણું - દર્શકો અને વલણો

(₹ કરોડમાં)

ઋણના તકાઉપણાના દર્શકો	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
ચડત ઋણ (₹ કરોડમાં)	2,02,313	2,21,090	2,43,146	2,56,366	2,85,844
પાછલા વર્ષ કરતાં ચડત ઋણની વૃધ્ધિ (ટકામાં)	10.52	9.28	9.98	5.44	11.50
પાછલા વર્ષની સામે GSDP ની વૃધ્ધિ	14.13	11.63	12.08	13.99	14.21
ચડત ઋણ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકામાં)	7.76	7.69	7.67	7.59	7.44
વ્યાજની ચૂકવણી	14,946	16,300	17,797	18,954	20,183
વ્યાજના ચૂકવણીનો બોજો ટકામાં (IP/RR)	16.25	16.72	16.20	15.37	14.84
વર્ષ દરમિયાન ઋણની કુલ ચૂકવણીધ	44,636	51,462	50,168	67,938	73,486
વર્ષ દરમિયાન ઋણની કુલ આવક	63,892	70,239	72,224	81,158	1,02,963
ઋણની ફેડણી /ઋણની આવક	0.93	0.96	0.94	1.07	0.91
ઉછીના લીધેલા ભંડોળની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધી	(+)4,310	(+)2,477	(+)4,259	(-)5,734	(+)9,294

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

[49] શબ્દકોષ જુઓ; પરિશિષ્ટ 4.1

ઉછીના લીધેલા ભંડોળની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધતા

ઉછીના લીધેલા નાણાની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધતા એ ઋણની મુક્તિ (મુદ્દલ અને વ્યાજની ચૂકવણીઓ) અને કુલ ઋણની આવકો વચ્ચેનો તફાવત છે અને તે જુના ઋણની મુક્તિ માટે ઋણની આવકનો કેટલા અંશે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો તેનું પ્રમાણ દર્શાવે છે. 2018-19 દરમિયાન, ચાલુ સંચાલન માટે, મુદ્દલ અને વ્યાજના ચૂકવણીની જોગવાઇ કર્યા બાદ ઉછીના નાણાની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધતા ₹ 9,294 કરોડ જેટલી હતી.

વ્યાજનું ભારણ

મહેસૂલી આવકની સામે વ્યાજની ચુકવણીનો ગુણોતર એ ઘણા દર્શકોમાંનો એક છે જે રાજ્યના ઋણની સામે ટકાવપણું નક્કી કરે છે. વર્ષ 2018-19 દરમિયાન મહેસૂલી આવકની સામે વ્યાજની ચૂકવણીનો ગુણોત્તર 14.84 ટકા હતો. જે 14 મા નાણાપંચ દ્વારા અનુમાનિત (13.19 ટકા) કરતાં વધુ હતો.

જાહેર ઋણની સેવા

2014-15 થી 2018-19 ના સમયગાળા માટે જાહેર ઋણ પર મુદ્દલની પરત ચૂકવણી અને વ્યાજની ચૂકવણી **કોઠો 1.39** અને **ચાર્ટ 1.15** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.39: જાહેર ઋણની સેવા

(₹ કરોડમાં)

Period	જાહેર ઋણની આવક			જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી						ઋણની સેવા			
				મુદ્દલ			વ્યાજ			મુદ્દલ+વ્યાજ			જાહેર ઋણની આવકની ટકાવારી રૂપે
	આંતરિક ઋણ	ભારત સરકાર તરફથી લોન	કુલ	આંતરિક ઋણ	ભારત સરકાર તરફથી લોન	કુલ	આંતરિક ઋણ	ભારત સરકાર તરફથી લોન	કુલ	આંતરિક ઋણ	ભારત સરકાર તરફથી લોન	કુલ	
2014-15	19,131	323	19,454	4,849	660	5,509	12,717	565	13,282	17,566	1,225	18,791	97
2015-16	23,234	252	23,486	5,534	660	6,194	13,965	514	14,479	19,499	1,174	20,673	88
2016-17	27,477	191	27,668	8,386	687	9,073	15,648	469	16,117	24,034	1,156	25,190	91
2017-18	26,863	90	26,953	12,991	709	13,700	16,748	430	17,178	29,739	1,139	30,878	115
2018-19	40,950	2,196	43,146	14,719	713	15,432	17,696	418	18,114	32,415	1,131	33,546	78
Total			1,40,707			49,908			79,170			1,29,078	92

સ્ત્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 1.39 અને ચાર્ટ 1.15 માંથી જોઇ શકાય છે કે 2014-19 દરમિયાન, જાહેર ઋણની આવકના 78 થી 115 ટકા ઋણની સેવા માટે વપરાયા હતા. 2018-19 માં જાહેર ઋણની આવકમાંથી ઋણની સેવા 2017-18 ના 115 ટકાની સામે 78 ટકા જેટલી હતી. આમ, 2014-19 દરમિયાન ઋણની સેવા પરનો સરેરાશ ખર્ચ ₹ 25,816 કરોડ હતો જે એ જ સમયગાળા દરમિયાનની સરેરાશ જાહેર ઋણ આવક (₹ 28,141 કરોડ) ના 92 ટકા થતા હતા જે સૂચવે છે કે ઋણનો મોટો ભાગ ઋણના સેવામાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવતો હતો. આ એવુ પણ દર્શાવે છે કે ઋણનો એકદમ નગણ્ય ભાગ વૃધ્ધિને આગળ ધપાવવા માટે વિકાસકીય ખર્ચ માટે નાણા પુરા પાડવા માટે ઉપલબ્ધ હતો. આમ છતાં, જાહેર હિસાબની સિલકમાં વધારો ખાધને પહોંચી વળવા માટે અન્ય એક સ્રોત પુરો પાડે છે.

1.10.2 ઋણ પાકવાની વિગતો

2018-19 ના અંતે ₹ 2,85,844 કરોડની કુલ ચડત જવાબદારીઓ માંથી ₹ 45,539 કરોડ "અન્ય જવાબદારીઓ" ને લગતા હતા. બાકીના જાહેર ઋણના (₹ 2,40,305 કરોડ) પાકવાની વિગતો **કોઠો 1.40 અને ચાર્ટ 1.16 માં** આપી છે.

કોઠો 1.40: જાહેર ઋણના પાકવાની વિગતો

પાકવાની વિગત (વર્ષોમાં)	રકમ (₹ કરોડમાં)	ટકા
0 – 1	16,616.41	6.91
1 – 3	42,318.57	17.61
3 – 5	42,425.47	17.66
5 – 7	39,165.29	16.30
7 અને વધુ	99,778.78	41.52
કુલ	240,304.52	100.00

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

જાહેર ઋણની પાકવાની વિગતો દર્શાવે છે કે 2010-22, 2022-24 અને 2024-26 ના સમયગાળાઓ દરમિયાન રાજ્યની ઋણની પરત ચુકવણીની જવાબદારી અનુક્રમે ₹ 42,318.57 કરોડ, ₹ 42,425.47 કરોડ અને ₹ 39,165.29 કરોડ હશે જે તે સમયગાળાના સરકારના અંદાજપત્ર પર દબાણ ઉભુ કરી શકે છે. ઉપરાંત, કુલ જાહેર ઋણમાંથી ₹ 1,40,525.74 કરોડ (58 ટકા) હવે પછીના સાત વર્ષની અંદર પરત ચૂકવવાપાત્ર થશે. આથી, રાજ્ય સરકારે ઋણની ચુંગાલમાં આવી જવાનું નિવારવા માટે કાળજીપૂર્ણ વિચારણા કરીને ઉછીના નાણાની પરત ચૂકવણીની વ્યુહરચના ઘડવી જોઇએ.

ભલામણઃ સુધારેલી લાંબા-ગાળાના ટકાઉપણા વાળી રાજકોષીય ખાધ સંચાલનની વ્યવસ્થા ઊભી કરવા માટે અને ચાલુ અને સંભવિત નાણાકીય જરૂરિયાતોને અનુરૂપ હોય એ રીતે રાજ્યના ઋણ લેવાના નિર્ણયોમાં માર્ગદર્શન પુરૂ પાડવા માટે ઋણ સામે ટકાઉપણાનું માળખુ વિકસાવવા માટે રાજ્ય સરકારે વિચારણા કરવી જોઇએ.

1.11 રાજકોષીય અસમતુલન

મહેસૂલ, રાજકોષીય તથા પ્રાથમિક ખાધ જેવા ત્રણ ચાવીરૂપ માપદંડો ચોક્કસ સમયગાળા દરમિયાન રાજ્ય સરકારની નાણાકીય વ્યવસ્થામાં આવેલ રાજકોષીય અસમતુલનની અસર દર્શાવે છે. સરકારના હિસાબોમાં ખાધ આવક અને ખર્ચ વચ્ચેનો તફાવત દર્શાવે છે.

આવી ખાધનો પ્રકાર સરકારની રાજકોષીય વ્યવસ્થા કેટલી સૂઝ-બુઝ ભરી છે તે દર્શાવે છે. વધુમાં આવી ખાધ પૂરવા માટે જે રીતે સંસાધનો ઉભા કર્યા હોય તથા તેનો ઉપયોગ કર્યો હોય તે તેની રાજકોષીય તંદુરસ્તીના દર્શક બની રહે છે.

આ વિભાગ, વલણો, પ્રકાર, કદ અને આવી ખાધ પુરવા માટે અપનાવેલી રીત ઉપરાંત નાણાકીય વર્ષ 2018-19 માટે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005/નિયમો 2006 હેઠળ નિર્ધારિત લક્ષ્યાંકો સામે મહેસૂલી અને રાજકોષીય ખાધના વાસ્તવિક સ્તરની આકારણી રજુ કરે છે

1.11.1 ખાધના વલણો

ચાર્ટ 1.17 2014-19 ના સમયગાળામાં ખાધના દર્શકોના વલણો દર્શાવે છે.

મહેસૂલી પુરાંત

મહેસૂલી પુરાંત 2017-18 માં ₹ 5,232 કરોડ હતી તે ₹ 2,020 કરોડ જેટલી ઘટીને 2018-19 માં ₹ 3,212 કરોડ થઇ હતી. ચાલુ વર્ષ દરમિયાન મહેસૂલી પુરાંતમાં ઘટાડો, પાછલા વર્ષ કરતાં મહેસૂલી આવકમાં ₹ 12,710 કરોડ (10.31 ટકા) ના વધારાની સામે મહેસૂલી ખર્ચમાં ₹ 14,730 કરોડ (12.48 ટકા) ના વધારાના હિસાબે થયો હતો.

રાજકોષીય ખાધ

રાજકોષીય ખાધ સામાન્ય રીતે સરકારની ચોખ્ખી વધતી જવાબદારીઓ અથવા તેનાં દ્વારા લેવાયેલ વધારાનાં ઋણને રજુ કરે છે. આ ઘટ વધારાના બહારના ઋણ અથવા જાહેર હિસાબમાંથી ભંડોળની પુરાંતના ઉપયોગ દ્વારા પુરી કરી શકાય છે.

2018-19 માં રાજકોષીય ખાધમાં ₹ 4,999 કરોડનો વધારો (23.40 ટકા) થઇને 2017-18 માં ₹ 21,366 કરોડ હતી તે 2018-19 માં ₹ 26,365 કરોડ થઇ હતી જે ચોખ્ખા મૂડી ખર્ચમાં ₹ 1,684 કરોડનો વધારો, મહેસૂલી પુરાંતમાં ₹ 2,020 કરોડ જેટલો ઘટાડો અને ચુકવવામાં આવેલી ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓમાં ₹ 1,295 કરોડ જેટલા વધારાના હિસાબે થયું હતું.

આમ છતાં, ચાલુ વર્ષમાં GSDP ની ટકાવારી રૂપે રાજકોષીય ખાધ (1.76 ટકા) 14 નાણાપંચ દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલી ત્રણ ટકાની મર્યાદાની ઘણી અંદર હતી પરંતુ ગુજરાતની રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 (1.71 ટકા) કરતાં વધુ હતી.

પ્રાથમિક ખાધ

રાજકોષીય ખાધ સામાન્ય રીતે વધારાના સંસાધનોની જરૂરિયાત દર્શાવે છે જ્યારે આવા સંસાધનોના એક ભાગનાં મહેસૂલી હિસાબમાં ખાધ ધરાવતા રાજ્યોની બાબતમાં વ્યાજની ચૂકવણીઓ માટે નાણા પુરા પાડવા માટે જરૂર પડી શકે છે. વ્યાજની ચૂકવણી પહેલાની

જવાબદારીઓનો ખર્ચ દર્શાવે છે અને ચાલુ ખર્ચથી સ્વતંત્ર છે. વર્તમાન પ્રકારની અસંગતતાઓ પર નજર નાખવા માટે ચૂકવણીઓને અલગ પાડવાની અને કુલ અસંગતતાઓમાંથી બાદ કરવાની જરૂર પડે છે.

2018-19 દરમિયાન, પ્રાથમિક ખાધ 2017-18 માં ₹ 2,412 કરોડ હતી તે ₹ 3,770 કરોડ જેટલી વધીને 2018-19 માં ₹ 6,182 કરોડ થઇ હતી. પાછલા વર્ષની સામે ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજકોષીય ખાધમાં ₹ 4,999 કરોડના વધારો વ્યાજની ચૂકવણીમાં ₹ 1,229 કરોડના વધારા દ્વારા સરભર થવાના કારણે આમ થયું હતું.

1.11.2 ઋણની વિગતો

GSDP ના પ્રમાણ તરીકે રાજ્યની રાજકોષીય ખાધમાં છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન વધારો થઇને 2016-17 માં 1.43 હતી તે 2018-19 માં 1.76 થઇ હતી. એ જ રીતે, GSDP ના પ્રમાણ તરીકે પ્રાથમિક ખાધ 2017-18 માં 0.18 હતી તે વધીને 2018-19 માં 0.41 થઇ હતી. રાજ્યએ સતત આઠમાં વર્ષે મહેસૂલના વધારાની નોંધણી કરી.

ઋણ સામે ટકાઉપણાની આકારણી કરવા માટે વિવિધ અભિગમો છે જેમાંનો એક અભિગમ Domar model[50] છે.

આ અભિગમ દ્વારા ઋણ સામે ટકાઉપણાનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યુ હતું. જેની વિગતો નીચે મુજબ છે.

g-r (g: આર્થિક વૃધ્ધિનો વાસ્તવિક દર); r: Domar gap તરીકે ઓળખાતો વાસ્તવિક વ્યાજનો દર)	s <0 (પ્રાથમિક ખાધ)	s >0 (પ્રાથમિક પુરાંત)
g-r>0 (strong મજબૂત આર્થિક વૃધ્ધિ)	GSDP ની ટકાવારી રૂપે જાહેર ઋણ શૂન્ય કરતાં અધિક સ્થિર સ્તર સુધી જવો જોઇએ	GSDP ની ટકાવારી રૂપે જાહેર ઋણ જાહેર બચતો તરફ લઇ જતા શૂન્ય કરતાં નીચા સ્તરે જવી જોઇએ.
g-r<0 (મંદ આર્થિક વૃધ્ધિ)	GSDP ની ટકાવારી રૂપે જાહેર ઋણ અનિશ્ચિતપણે સ્થિર તબક્કા સુધી ગયા વગર વધવો જોઇએ।	વ્યાખ્યાયિત ન થયેલી પરિસ્થિતિ

વિશ્લેષણ ગુજરાતને લાગુ કરવાના પરિણામો નીચે **કોઠો 1.41** માં દર્શાવ્યા છે.

[50] E.D. Domar, 1914-1997

કોઠો 1.41: ઋણના ટકાઉપણાનું વિશ્લેષણ

વર્ષ	વાસ્તવિક વૃધ્ધિ (g)	વાસ્તવિક વ્યાજ (r)	g-r (Domar gap)	પ્રાથમિક ખાધ (-)/ પુરાંત (s) (₹ કરોડમાં)	ટીપ્પણી
2014-15	10.5	1.9	8.6	(-)3,374	g-r>0 અને s<0 હોય તો: GSDP ની ટકાવારી રૂપે જાહેર ઋણે શૂન્યથી ઉંચા સ્થિર સ્તર તરફ જવુ જોઇએ.
2015-16	10.2	2.4	7.8	(-)6,715	
2016-17	9.6	2.2	7.4	1,317	g-r>0 અને s>0: GSDP ની ટકાવારી રૂપે જાહેર ઋણે જાહેર બચત તરફ જતા શૂન્યથી નીચેના સ્થિર સ્તર તરફ જવુ જોઇએ
2017-18	11.2	4.8	6.4	(-)2,412	g-r>0 અને s<0: GSDP ની ટકાવારી રૂપે જાહેર ઋણે શૂન્યથી અધિક હોય એવા સ્થિર તબક્કા તરફ જવુ જોઇએ
2018-19	9.2	4.6	4.6	(-)6,182	

વાસ્તવિક GDP માટે ગણતરી કરેલો વાસ્તવિક વૃધ્ધિનો દર
વ્યાનો દર બાદ ફગાવો તરીકે ગણેલો વાસ્તવિક વ્યાજનો દર

ઉપરાંત, વર્ષ 2018-19માં ઋણનો GSDP સામે ગુણોત્તર 19.04 ટકા જેટલો રહ્યો હતો અને રાજકોષીય ખાધનો GSDP સામે ગુણોત્તર 1.76 ટકા જેટલો રહ્યો હતો. ઋણ અને GSDP નો 14 મા નાણાપંચનાં અનુરૂપ રાજકોષીય લક્ષ્યાંક 25.79 ટકા હતો, અને રાજ્કોષીય ખાધની મર્યાદા GSDP ના ત્રણ ટકા હતી, રાજ્યનો મૂડી ખર્ચ 2014-2019 દરમિયાન કુલ ખર્ચના 21.73 અને 17.26 ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો.

સમયગાળા (2014-19) દરમિયાન, 2014-15, 2015-16, 2017-18 અને 2018-19 દરમિયાન પ્રાથમિક ખાધ હતી, અને 2016-17 દરમિયાન પ્રાથમિક પુરાંત હતી. એવુ પણ જોવામાં આવ્યુ હતું કે g-r (Domar gap) 2014-15 થી 2018-19 ના સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન હકારાત્મક છે. આથી, g-r Domar મોડલ મુજબ જાહેર ઋણ સ્થિર છે એવુ કહી શકાય. આમ છતાં, એ નોંધનીય છે કે g-r (Domar gap) સ્થિરતાથી ઘટાડાનું વલણ દર્શાવી રહ્યો છે. ઉપરાંત, જાહેર હિસાબના જવાબદારીઓ અને કાબુ બહારના બનાવો (force majeure events)[51] અને/અથવા અન્ય કોઇ પણ યાદીમાં લેવામાં આવ્યા ન હોય એવા મહેસૂલના નુક્સાન જેવા પરિબળો પણ રાજ્યના[52] ઋણનું ટકાઉપણું/સ્થિરતાની આકારણીમાં ધ્યાને લેવાના હોય છે.

1.11.3 રાજકોષીય ખાધના ઘટકો અને તેની નાણાકીય ભાત

રાજકોષીય ખાદ્યની નાણાકીય ભાતમાં રચનાત્મક ફેરફારો નોંધાયા છે જે **કોઠો 1.42** માં પ્રતિબિંબિત થાય છે

51 વર્તમાન કોરોનાવાઇરસ જેવી કટોકટી અને તેની GSDP પર અસર.

52 આ અપેક્ષિત અથવા આંકડાકીય રીતે નિર્ધારિત કરી શકાતા ન હોવાથી તેમને વિશ્લેષણમાં સ્થાન આપ્યું નથી.

કોઠો 1.42: રાજકોષીય ખાધના ઘટકો અને તેની નાણાકીય ભાત

(₹ કરોડમાં)

વિગતો	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
રાજકોષીય ખાધનું વિઘટન *	(-)18,320	(-)23,015	(-)16,480	(-)21,366	(-)26,365
મહેસૂલી ખાધ (-)/પુરાંત(+)	(+)5,326	1,704	5,947	5,232	3,212
ચોખ્ખો મૂડી ખર્ચ	(-)23,917	(-)24,169	(-)22,115	(-)26,313	(-)27,997
ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓ	(+)271	(-)550	(-)312	(-)285	(-)1,580
રાજકોષીય ખાધ પુરવાની પધ્ધતિ *					
બજારની લોન	13,246	14,565	20,944	15,785	27,437
NSSF ને અપેલી વિશેષ જામીનગીરી	475	1,501	(-)3,447	(-)3,451	(-)3,534
નાણાકીય સંસ્થાઓની લોન	561	1,633	1,594	1,538	2,328
ભારત સરકારની લોન	(-)337	(-)408	(-)496	(-)619	1,483
નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ વગેરે	502	478	533	340	208
થાપણો અને પેશગીઓ	3,107	2,476	2,270	1,096	2,002
ઉચ્ચક અને પરચુરણ	843	256	(-)1,579	497	(-)727
ભરણાં	59	281	(-)69	208	(-)332
અનામત ભંડોળ	5568	(-)294	1,416	(-)748	571
આકસ્મિક નિધિ	(-)14	10	4	0	0
કુલ	**24,010**	**20,498**	**21,170**	**14,646**	**29,436**
રોકડ સિલકમાં (+) વધારો (-) ઘટાડો	(+)5,690	(-)2,517	(+)4,690	(-)6,720	(+)3,071

- આ તમામ આંકડા વર્ષ દરમિયાન ચુકવણીઓ/બહાર ગયેલી રકમો બાદના છે.

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો)

કોઠો 1.42 દર્શાવે છે કે 2018-19 માં ₹ 26,365 કરોડની રાજકોષીય ખાધ માટે ચોખ્ખી બજાર લોન (₹ 27,437 કરોડ), નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન (₹ 2,328 કરોડ) અને થાપણો અને પેશગીઓ (₹ 2,002 કરોડ) માંથી નાણા પુરા પાડવામાં આવ્યા હતા. આમ છતાં, ખાધ માટે નાણા પુરા પાડ્યા બાદ પણ ₹ 3,071 કરોડની પુરાંત રહી હતી જે 2018-19 માં એટલા પ્રમાણમાં રોકડ સિલકોમાં વધારા તરફ દોરી ગઇ હતી.

1.11.4 ખાધ/પુરાંતની ગુણવત્તા

મહેસૂલી ખાધ અને રાજકોષીય ખાધનો ગુણોત્તર અને પ્રાથમિક ખાધનું, પ્રાથમિક મહેસૂલી ખાધ અને મૂડી ખર્ચ (લોન અને પેશગીઓ સહિત) માં વિઘટન, રાજ્યની નાણા વ્યવસ્થામાં ખાધની ગુણવત્તા દર્શાવે છે. મહેસૂલી ખાધ અને રાજકોષીય ખાધનો સતત ઉંચો ગુણોત્તર કેટલા પ્રમાણમાં ઉધાર લીધેલું ભંડોળ હાલના વપરાશ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યું હતું તે દર્શાવે છે. મહેસૂલી ખાધ અને રાજકોષીય ખાધનું સતત ઊંચું પ્રમાણ એવુ દર્શાવે છે કે રાજ્યનો અસ્કયામતોનો પાયો નિરંતર સંકોચાઈ રહ્યો હતો અને ઉધારીના એક હિસ્સા (રાજકોષીય જવાબદારીઓ) ને અસ્કયામતોનો કોઈ ટેકો ન હતો.

પ્રાથમિક ખાધનું વિભાજન (**કોઠો 1.43**) દર્શાવે છે કે ખાધ કેટલા પ્રમાણમાં મૂડી ખર્ચમાં વૃદ્ધિના હિસાબે હતી કે જે રાજ્યના અર્થતંત્રની ઉત્પાદન ક્ષમતામાં સુધારો કરવા માટે ઈચ્છનીય હોય છે.

કોઠો 1.43: પ્રાથમિક ખાધ/પુરાંત–ઘટકોનું વિભાજન

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	બિન-ઋણ આવક	મહેસૂલી આવક	પ્રાથમિક મહેસૂલી ખર્ચ[53]	મૂડી ખર્ચ	લોન અને પેશગીઓ	પ્રાથમિક ખર્ચ	પ્રાથમિક મહેસૂલી ખાધ (-)/પુરાંત(+)	પ્રાથમિક ખાધ (-) /પુરાંત (+)
1	2	3	4	5	6	7= (4+5+6)	8= (3-4)	9= (2-7)
2014-15	92,840	91,978	71,706	24,158	350	96,214	(+)20,272	(-)3,374
2015-16	97,608	97,483	79,479	24,169	675	1,04,323	(+)18,004	(-)6,715
2016-17	1,10,248	1,09,842	86,098	22,355	478	1,08,931	(+)23,744	(+)1,317
2017-18	1,23,637	1,23,291	99,105	26,313	631	1,26,049	(+)24,186	(-)2,412
2018-19	1,36,218	1,36,002	1,12,607	28,062	1,731	1,42,400	(+)23,395	(-)6,182

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

2014-19 દરમિયાન, બિન-ઋણ આવકમાં ₹ 92,840 કરોડથી ₹ 1,36,218 કરોડ (47 ટકા) ના વધારાની સામે તે જ સમયગાળામાં પ્રાથમિક ખર્ચ 48 ટકા જેટલો વધીને ₹ 96,214 કરોડથી ₹ 1,42,400 કરોડ થયો હતો. ઉપરાંત, 2014-19 (2016-17 સિવાય) દરમિયાન, બિન-ઋણ આવકોએ પ્રાથમિક ખર્ચને પુરેપુરો આવરી લીધો ન હતો જે દર વર્ષે પ્રાથમિક ખાધમાં પરિણમ્યો હતો.

1.12 આગળની કાર્યવાહી

રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના અહેવાલો વર્ષ 2008-09 થી તૈયાર કરવામાં આવે છે અને રાજ્યની વિધાનસભામાં રજુ કરવામાં આવે છે. જાહેર હિસાબ સમિતિએ હજુ આ અહેવાલોની ચર્ચા કરી નથી.

[53] સંબંધિત વર્ષનો મહેસૂલી ખર્ચ બાદ વ્યાજની ચૂકવણી એ પ્રાથમિક મહેસૂલી ખર્ચ છે.

પ્રકરણ II

નાણાકીય વ્યવસ્થાપન અને અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ

પ્રકરણ

II

નાણાકીય વ્યવસ્થાપન અને અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ

2.1 પ્રસ્તાવના

2.1.1 વિનિયોગ હિસાબો પ્રત્યેક નાણાકીય વર્ષમાં સરકારે કરેલા ખર્ચના હિસાબો હોય છે જે વિનિયોગ અધિનિયમની અનુસૂચિમાં દર્શાવેલ અને વિવિધ હેતુ માટે મંજૂર કરેલા મતપાત્ર અનુદાન અને બિન-મતપાત્ર વિનિયોગ સાથે સરખામણી રજુ કરે છે. આ હિસાબોમાં મૂળ અંદાજપત્રીય અંદાજો, પૂરક અનુદાનો, પરત સોંપણી અને પુનર્વિનિયોગોનું સ્પષ્ટ વર્ણન હોય છે અને વિનિયોગ અધિનિયમ દ્વારા અધિકૃત એવી વિવિધ નિર્દિષ્ટ સેવાઓ પર થયેલા વાસ્તવિક મૂડી અને મહેસૂલ ખર્ચ દર્શાવે છે. આમ, વિનિયોગ હિસાબો ભંડોળના વપરાશની સમજ પુરી પાડવા ઉપરાંત અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ પર નજર રાખે છે અને તેથી જ તે નાણાકીય હિસાબોના પૂરક બની રહે છે.

2.1.2 ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા થતું વિનિયોગ હિસાબોનું ઓડિટ એ વાત સુનિશ્ચિત કરે છે કે, વિવિધ અનુદાનો હેઠળ થયેલો ખર્ચ વિનિયોગ અધિનિયમ હેઠળ મળેલી સત્તા મુજબનો હતો તથા બંધારણની જોગવાઇ અનુસાર જે ખર્ચ બિન-મતપાત્ર થવાનો હોય તે જે તે રીતે થયો છે કે નહીં. આ ઓડિટ દરમિયાન એ પણ જોવાય છે કે જે તે ખર્ચ ધારાઓ, નિયમો, નિયમનો અને સૂચનાઓ મુજબ થયો હતો.

2.1.3 ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 મુજબ, વિધાનસભામાં રજુ કરવા માટે આવક અને ખર્ચના અંદાજોનું વાર્ષિક પત્રક અને ખર્ચના પૂરક અંદાજો તૈયાર કરવા એ નાણા વિભાગની જવાબદારી છે. આવી તૈયારીના હેતુ માટે, નાણા વિભાગ સંબંધિત વહીવટી વિભાગ પાસેથી અંદાજોના આધાર માટેની માહિતી મેળવે છે. સંબંધિત વિભાગોના વડા, તેમના તાબા નીચેના અધિકારીઓ દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ માહિતીના આધારે જેના માટે તેઓ જવાબદાર છે તે અંદાજો તૈયાર કરે છે અને નિયત તારીખોએ સચિવાલયના યોગ્ય વહીવટી વિભાગને રવાના કરે છે. નાણા વિભાગ સરકાર દ્વારા મંજૂર થયેલા અંદાજોનું એકત્રિકરણ કરે છે. આ કવાયતમાં મહેસૂલનો અંદાજ બાંધવામાં અને ખર્ચની અગાઉથી ધારણા કરવી એ બન્નેમાં ખૂબ જ દૂરંદેશીની જરૂર પડે છે. અંદાજો જેમ બને એમ ચોક્કસ અને સચોટ હોવા જોઇએ. પ્રત્યેક મુદ્દાની બાબતમાં સામેલ કરવાની જોગવાઇ પાછલા વર્ષની બાકી સહિત ખરેખર જેની ચુકવણી કરવાની અપેક્ષિત છે અથવા વર્ષ દરમિયાન યોગ્ય મંજૂરીથી ખર્ચ કરવામાં આવ્યા હતા અને તે આ વર્ષને લગતી જવાબદારીઓ પૂરતું સિમિત ન હોવું જોઇએ.

2.2 વિનિયોગ હિસાબોનો સારાંશ

2018-19 દરમિયાન 108 અનુદાનો/વિનિયોગોની સામે ખરેખર ખર્ચની સ્થિતિનો સારાંશ **કોઠો 2.1** માં આપ્યો છે.

કોઠો 2.1: મૂળ/પૂરક જોગવાઇઓની સામે ખરેખર ખર્ચની સ્થિતિનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

ખર્ચનો પ્રકાર		મૂળ અનુદાન /વિનિયોગ	પૂરક અનુદાન/ વિનિયોગ	કુલ	ખરેખર ખર્ચ	બચત (-)/ અધિક (+)	પરત સોંપણીની રકમ
મતપાત્ર	I મહેસૂલ	1,15,621.05	13,162.29	1,28,783.34	1,14,148.67	(-)14,634.67	17,299.24
	II મૂડી	30,564.05	2,803.99	33,368.04	28,583.73	(-)4,784.31	4,579.96
	III લોન અને પેસગીઓ	1,535.91	508.61	2,044.52	1,731.47	(-)313.05	376.74
કુલ મતપાત્ર		**1,47,721.01**	**16,474.89**	**1,64,195.90**	**1,44,463.87**	**(-)19,732.03**	**22,255.94**
બિન-મતપાત્ર	*IV મહેસૂલ*	*20,466.99*	*327.84*	*20,794.83*	*20,453.96*	*(-)340.87*	*397.39*
	V મૂડી	*44.10*	*101.30*	*145.40*	*129.83*	*(-)15.57*	*17.31*
	VI જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી	*15,434.28*	*5.56*	*15,439.84*	*15,432.02*	*(-)7.82*	*0.01*
કુલ બિન-મતપાત્ર		***35,945.37***	***434.70***	***36,380.07***	***36,015.81***	***(-)364.26***	***414.71***
એકંદર કુલ		**1,83,666.38**	**16,909.59**	**2,00,575.97**	**1,80,479.68**	**(-)20,096.29**	**22,670.65**

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના રાજ્ય સરકારના વિનિયોગ હિસાબો અને વિનિયોગ અધિનિયમ

મહેસૂલ વિભાગ હેઠળ 87 અનુદાનો અને 23 વિનિયોગો અને મૂડી વિભાગ હેઠળ 56 અનુદાનો અને નવ વિનિયોગોમાં ₹ 22,490.53 કરોડની બચતમાંથી મહેસૂલ વિભાગ હેઠળ ચાર અનુદાન અને એક વિનિયોગમાંથી ₹ 2,394.24 કરોડનો અધિક ખર્ચ બાદ કર્યા પછી પરિણામે ₹ 20,096.29 કરોડની ચોખ્ખી બચત રહેવા પામી હતી.

કોઠો 2.1 માં જોઇ શકાય છે કે ₹ 1,83,666.38 કરોડના મૂળ અંદાજોની સામે કરવામાં આવેલો ખરેખર ખર્ચ ₹ 1,80,479.68 કરોડ હતો.

2.3 નાણાકીય ઉત્તરદાયિત્વ અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન

2.3.1 વિનિયોગ કરતાં અધિક ખર્ચ વિનિયમિત ન કરાવવો

ભારતના બંધારણની કલમ 205 મુજબ, રાજ્ય સરકારે વિનિયોગો કરતાં થયેલ અધિક ખર્ચ રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા વિનિયમિત કરાવવો ફરજીયાત છે. આમ છતાં, **પરિશિષ્ટ 2.1** ની વિગતો મુજબ, વર્ષ 2007-08 થી 2018-19 માટેનો ₹ 7,064.84 કરોડની રકમનો અધિક ખર્ચ

(મતપાત્ર) હજુ વિનિયમિત કરાવવાનો બાકી હતો. છેલ્લા ચાર વર્ષ દરમિયાન, કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર, શિક્ષણ, પંચાયત, ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ અને માર્ગ અને મકાન મુખ્ય કસૂરવાર વિભાગો હતા.

આ બાબત રાજ્યના એકત્રિત ભંડોળમાંથી કોઇ પણ નાણા રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વિનિયોગ સિવાય ઉપાડી શકાશે નહીં એ બંધારણની કલમ 204 ની જોગવાઇનુ ઉલ્લંઘન છે. અંદાજપત્રીય અને નાણાકીય નિયંત્રણની વિકૃત પદ્ધતિ તથા તે જાહેર સંપતિની વ્યવસ્થાપન ને નાણાકીય અનુશાસનહીનતા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે.

ભલામણ: અધિક ખર્ચના તમામ હયાત કેસો વહેલામાં વહેલી તકે વિનિયમિત કરાવવા જરૂરી છે અને ભવિષ્યમાં, આવા બિન-મતપાત્ર ખર્ચ સંપૂર્ણ રીતે બંધ કરવા જોઇએ સિવાય કે સખત જરૂરિયાત અને આત્યંતિક કટોકટીના કેસો જેનો ખર્ચ આકસ્મિક નિધિમાંથી પુરો કરી શકાય એમ ન હોય.

2.3.2 સતત અધિક

અનુદાનની ફાઇલોની નમૂનારૂપ ચકાસણીમાં ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે ચાર જુદા જુદા અનુદાનો હેઠળની પાંચ યોજનાઓની બાબતમાં છેલ્લા ત્રણ વર્ષ (2016-19) દરમિયાન જોગવાઈ ₹ 50 કરોડ કરતાં વધારે સતત અધિક ખર્ચ થયો હતો (**પરિશિષ્ટ 2.2**) જે દર્શાવે છે કે અંદાજપત્રીય અંદાજોની સમીક્ષા યોગ્ય રીતે કરવામાં આવી ન હતી કારણ કે જોગવાઇઓ સતત અપૂરતી પુરવાર થઇ હતી. જુદી જુદી યોજનાઓ/હેતુઓ હેઠળ થયેલા અધિક ખર્ચના કેટલાક કિસ્સાની ચર્ચા નીચે કરવામાં આવી છે.

- "વ્યાજની આર્થિક મદદ માટે ખેડૂતોને નાણાકીય સહાય" અંગેના અનુદાન નં. 5 હેઠળ 2016-19 ના સમયગાળા દરમિયાન ₹ 2142.37 કરોડની જોગવાઇની સામે કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ દ્વારા ₹ 2,421.45 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો જે ₹ 279.08 કરોડના અધિક ખર્ચમાં પરિણમ્યો હતો. 2016-17 દરમિયાન અધિક ખર્ચ માટે કોઇ કારણો આપવામાં આવ્યા ન હતા પરંતુ વિભાગે જણાવ્યુ હતું કે 2017-18 દરમિયાન થયેલો અધિક ખર્ચ ગુજરાત રાજ્ય સહકારી બેંક તરફથી મળેલી વધુ દરખાસ્તોના કારણે થયો હતો. વિભાગે આગળ જણાવ્યુ હતું કે પાછળના વર્ષની પડતર દરખાસ્તોનો નિકાલ કરવા માટે 2018-19 દરમિયાન વધારે ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.

- "પંચાયત કર્મચારીઓને વયનિવૃત્તિ અને નિવત્તિ ભથ્થા" ની યોજના હેઠળ 2016-19 દરમિયાન અનુદાન નં. 73 હેઠળ ₹ 1,588 કરોડની જોગવાઇની સામે ₹ 2,577.50 કરોડની રકમ ખર્ચવામાં આવી હતી. યોજના હેઠળ થયેલા અધિક ખર્ચ માટે વિભાગ દ્વારા કોઇ કારણો આપવામાં આવ્યા ન હતા. આના જેવા અધિક ખર્ચ પાછલા ચાર વર્ષો (2012-16) દરમિયાન પણ ધ્યાન પર આવ્યા હતા.

અંદાજપત્રીય જોગવાઇની સામે થયેલો અધિક ખર્ચ અંદાજપત્રીય અને ખર્ચના નિયંત્રણોમા ઉણપ દર્શાવે છે.

2.3.3 ફાળવણીની અગ્રતાઓ સામે વિનિયોગ

વિનિયોગ હિસાબોના ઓડિટમાં ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે 2018-19 દરમિયાન ₹ 22,490.53 કરોડની કુલ બચતમાંથી, 32 કેસોમાં દરેક કેસમાં ₹ 100 કરોડ અથવા વધુની બચત થઇ હતી (**પરિશિષ્ટ 2.3**). આ 32 કેસોમાં, ₹ 1,08,563.22 કરોડની કુલ જોગવાઇની સામે બચતો ₹ 20,797.64 કરોડ (19.16 ટકા) જેટલી હતી.

જેમાં મોટી બચતો થઇ હતી તે વિભાગોઃ નાણા (₹ 8,823.43 કરોડ); નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર (₹ 1,799.38 કરોડ); પંચાયતો, ગ્રામ્ય ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ (₹ 1,256.08 કરોડ); સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા (₹ 1,106.93 કરોડ); આદિજાતિ વિકાસ (₹ 1,499.12 કરોડ); અને શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ (₹ 1,141.51 કરોડ) હતા.

મોટી બચતો માટે વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા વિનિયોગ હિસાબોમાં જણાવ્યા મુજબના કારણો નીચે આપ્યા છેઃ

કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ

- અનુદાન નં. 2 (કૃષિ-મૂડી મતપાત્ર) મુખ્ય સદર 4401-પાક ખેતી હેઠળ ₹ 100 કરોડની બચત ગ્રામ્ય માળખાકીય વિકાસ ભંડોળ યોજના અંતર્ગત બાંધકામની પ્રવૃત્તિઓમાં, આ બાબત હાઇકોર્ટમાં પડતર હોવાથી થયેલા વિલંબના કારણે થઇ હતી.

- અનુદાન નં. 4 (પશુપાલન-મહેસૂલ-મતપાત્ર) મુખ્ય સદર 2403-પશુપાલન અને 2404-ડેરી વિકાસ માં અનુક્રમે ₹ 86.05 કરોડ અને ₹ 25.21 કરોડની મોટી બચતો (i) જુદા જુદા સંવર્ગમાં ખાલી જગ્યાઓ, (ii) "ચાવીરૂપ ગામોમાં કૃત્રિમ ગર્ભાધાન કેન્દ્રો" ની યોજના હેઠળ ઓછી અરજીઓ મળવી (iii) બકરીઓના આનુવંશિક સુધાર માટેની યોજનાનું બિન-અમલીકરણ અને (iv) નાણાકીય વર્ષના અંત સુધી ડેરી વિકાસના કાર્યક્રમો માટે મંજૂરી ન મળવાના કારણે થઇ હતી.

- અનુદાન નં. 6 (મત્સ્યોદ્યોગ- મૂડી મતપાત્ર) મુખ્ય સદર-5051-બંદરો અને દીવાદાંડીઓ પરની મૂડી જોગવાઇ હેઠળ ₹ 264.05 કરોડની મોટી બચતો બારત સરકાર દ્વારા અનુદાન છુટ્ટ કરવામાં ન આવ્યુ, જુદા જુદા લેન્ડીંગ સેન્ટરો ખાતે માળખાકીય અને વધારાના કામોના બિન-અમલીકરણના કારણે અને ટેન્ડર ની પ્રક્રિયા ન પૂરી કરવાને કારણે થઇ હતી.

નાણા વિભાગ

- અનુદાન નં. 19 (નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ-મહેસૂલ મતપાત્ર): નાણા વિભાગે મુખ્ય સદર 2048-ગુજરાત રાજ્ય ડૂબત ભંડોળ હેઠળની ₹ 1,200 કરોડની પૂરેપૂરી જોગવાઇની પરત સોંપણી કરી હતી કારણ કે ભારતીય રિઝર્વ બેંકની માર્ગદર્શિકા

અનુસાર ભંડોળનો કોષ, રાજ્યની બાકી નાણાકીય જવાબદારીઓના ત્રણ થી પાંચ ટકાની વચ્ચે હતો.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે 12 મા નાણાપંચની ભલામણોના આધારે, ભારતીય રિઝર્વ બેંકે સુધારેલી માર્ગદર્શિકા બહાર પાડી હતી (સપ્ટેમ્બર 2017), જેમાં ભંડોળનો લઘુત્તમ કોષ નાણાકીય વર્ષ 2018-19 થી વધારીને રાજ્યની બાકી જવાબદારીઓના પાંચ ટકા કર્યો હતો. આના ઉપલક્ષ્યમાં, ભંડોળની બંધ સિલકમાં ₹ 223.50 કરોડની ઘટ પડી હતી. આમ, પૂરેપૂરી જોગવાઇની પરત સોંપણી યોગ્ય ન હતી. .

વધુમાં, આ અનુદાન હેઠળ, મુખ્ય સદર-2075 મોંઘવારી ભથ્થા (DA) ના દરમાં વધારાના હિસાબે જવાબદારી હેઠળ ₹ 7,000 કરોડની પૂરેપૂરી અંદાજપત્રીય જોગવાઇની નાણા વિભાગ દ્વારા પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી, કારણ કે જે તે વિભાગોએ પણ તેમના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં સમાન જોગવાઇઓ કરી હતી. નાણા વિભાગનું પગલુ ગુજરાત અંદાજપત્ર મેન્યુઅલ ના ફકરા 38 માં જણાવ્યા પ્રમાણે કે આવી જોગવાઇઓ સંબંધિત વિભાગોએ તેમના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં કરવાની હોય છે તેની સાથે સુસંગત ન હતું.

નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ

- અનુદાન નં. 65 (નર્મદા વિકાસ યોજના-મૂડી મતપાત્ર): મુખ્ય સદર 4700-મોટી સિંચાઇ પરના મૂડા જોગવાઇ હેઠળની ₹ 1,631.23 કરોડની બચત કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજના હેઠળ ભારત સરકાર તરફથી ઓછુ અનુદાન છુટ્ટ કરવાના કારણે અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા સંબંધિત અનુદાન ઓછુ છુટ્ટ કરવાના કારણે થઇ હતી.

મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ

- અનુદાન નં. 106 (મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ- મહેસૂલ મતપાત્ર) પ્રધાન મંત્રી માતૃ વંદના યોજના હેઠળ ભારત સરકાર તરફથી અનુદાન છુટ્ટ ન કરવાના કારણે ₹ 174.49 કરોડની બચતની પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી.

  એ જ રીતે, કિશોરી શક્તિ યોજના હેઠળની ₹ 176.15 કરોડની બચતોની એપ્રિલ 2018 માં ભારત સરકાર દ્વારા યોજનાની માર્ગદર્શિકા અને નાણાકીય ધોરણોમાં ફેરફાર ના કારણે પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી. .

  સંકલિત બાળ વિકાસ સેવાઓની યોજના હેઠળની ₹ 315.66 કરોડની બચત કામગીરીના હુકમો જારી ન થવા, આચારસંહિતા લાગુ હોવાના હિસાબે કીટની ખરીદી ન થવી, ખાલી જગ્યાઓ ન ભરવી અને વાર્ષિક કાર્યક્રમ અમલીકરણ પ્લાનમાં કરવામાં આવેલી કેટલીક જોગવાઇઓ મંજૂર ન થવાના કારણે થઇ હતી.

2.3.4 સતત બચતો

છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન 19 કેસોમાં, દરેક કેસમાં ₹ 100 કરોડથી અધિકની સતત બચત થઇ હતી. વિગતો **કોઠો 2.2** માં દર્શાવી છે.

કોઠો 2.2: 2014-15 થી 2018-19 દરમિયાન સતત બચતો દર્શાવતા અનુદાનોની યાદી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાનનો નંબર અને નામ	બચતની રકમ				
		2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
મહેસૂલ મતપાત્ર						
1.	2 – કૃષિ	970.60	271.57	312.69	177.72	156.40
2.	18 – પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	560.95	304.47	1,146.63	1,658.66	357.59
3.	19 – નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	4,222.63	3,514.15	5,717.16	8,014.65	8,204.89
4.	39 – તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	350.02	156.08	260.49	159.53	237.95
5.	43 – પોલીસ	143.58	216.22	145.19	150.48	370.10
6.	60 – ન્યાયતંત્ર	136.68	295.66	302.23	212.40	127.45
7.	70 – સામૂહિક વિકાસ	455.75	159.17	673.13	225.72	263.50
8.	71- ગ્રામ્ય ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ	1,102.04	255.68	333.15	499.26	992.58
9.	79 – કુદરતી આપત્તિઓના હિસાબે રાહત	546.52	195.81	606.58	184.18	712.99
10.	95 – અનુસૂચિત જાતિ પેટા- યોજના	481.91	367.76	466.18	368.48	647.42
11.	96 – આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	1,346.99	767.40	562.31	1,227.90	1,202.03
12.	102 – શહેરી વિકાસ	555.47	412.48	350.26	1,023.03	671.70
13.	106 – મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	392.08	235.53	539.35	671.06	833.47
નહેસૂલ- બિન-મતપાત્ર						
14.	20 – નાણા વિભાગ અને તેની સેવાઓને લગતા ઋણની પરત ચુકવણી (બિન મતપાત્ર)	453.93	332.76	117.63	437.64	260.95
મૂડી મતપાત્ર						
15.	9 – શિક્ષણ	1,583.22	484.19	233.51	344.94	351.73
16.	65 – નર્મદા વિકાસ યોજના	1,262.93	966.87	594.27	250.76	1,631.23
17.	84 –બિન-રેહણાંક મકાનો	706.08	544.60	917.26	655.39	653.34
18.	95 – અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના	232.46	264.95	334.17	260.44	220.35
19.	96 – આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	255.66	501.00	646.48	275.04	297.09

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

અનુદાનની ફાઇલોની ચકાસણીમાં, ઓડિટે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે 10 અનુદાનો (**પરિશિષ્ટ 2.4**) હેઠળ 11 પરિયોજનાઓની બાબતમાં છેલ્લા ત્રણ વર્ષ (2016-19) દરમિયાન ₹ 100 કરોડથી વધારેની સતત બચત થઇ હતી જે દર્શાવે છે કે કાં તો જોગવાઇઓ વધુ પડતી હતી અથવા સરકાર વિધાનસભાની અપેક્ષાઓ પરિપૂર્ણ કરવામાં સફળ રહી ન હતી.

સતત બચતો દર્શાવતી હતી કે અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ પાછલા વર્ષોના ખર્ચને ધ્યાને લીધા વગર કરવામાં આવી હતી.

ભલામણ: નિયંત્રણ/ચૂકવણી અધિકારીઓએ ખાસ કરીને જેમાં મોટી બચતો/અધિક ધ્યાન પર આવી હતી એવા વિભાગોમાં બચતો/અધિક નિવારવા માટે મંજૂર થયેલી જોગવાઇઓની સામે ખર્ચની પ્રગતિ પર સતત અને ચાંપતી નજર રાખવી જોઇએ. તેઓએ માસિક ખર્ચ અને દેખરેખની પધ્ધતિ પરના તેમના નિયંત્રણ ને ખાસ સુદ્રઢ કરવું જોઇએ.

2.3.5 બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઇઓ

પૂરક જોગવાઇ એ મૂળ મંજૂર થયેલી કુલ જોગવાઇમાં વધારો હોય છે અને મૂળ જોગવાઇ મેળવવામાં આવે છે એ રીતે તે મેળવવામાં આવે છે.

2018-19 દરમિયાન ચાર જુદા જુદા અનુદાનો હેઠળ ચાર કિસ્સાઓમાં એકંદરે ₹ 1,172.52 કરોડની પૂરક જોગવાઇ (દરેક કિસ્સામાં ₹ 50 કરોડ અથવા વધુ) કરીને મેળવવામાં આવી હતી જે બિનજરૂરી સાબિત થઇ હતી. **કોઠો 2.3** માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે આ ચાર કેસોમાં કરવામાં આવેલો ખર્ચ મૂળ જોગવાઇના સ્તર સુધી પણ પહોંચી શક્યો ન હતો.

કોઠો 2.3: બિનજરૂરી પુરવાર થયેલી (દરેક કેસમાં ₹ 50 કરોડ અથવા વધુ) પૂરક જોગવાઇ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન/વિનિયોગનો નંબર અને નામ	મૂળ જોગવાઇ	ખરેખર ખર્ચ	મૂળ જોગવાઇમાંથી બચત	બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઇ
1.	39-તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય - મહેસૂલ મતપાત્ર	5,040.39	5,005.84	34.55	203.40
2.	70-સામૂહિક વિકાસ -મહેસૂલ મતપાત્ર	2,282.28	2,210.79	71.49	192.00
3.	95- અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના - મહેસૂલ મતપાત્ર	3,892.53	3,506.03	386.50	260.92
4.	102- શહેરી વિકાસ- મહેસૂલ મતપાત્ર	8,833.42	8,677.92	155.50	516.20
	કુલ	**20,048.62**	**19,400.58**	**648.04**	**1,172.52**

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના વિનિયોગ હિસાબો

2.3.6 ભંડોળનો અપુરતો/બિનજરરી પુનર્વિનિયોગ

પુનર્વિનિયોગ, એક અનુદાનની અંદર જ, એક વિનિયોગનો એકમ જેમાં બચતની સંભાવના હોય તેમાંથી વધારાના ભંડોળની જરૂરિયાત હોય તેવા અન્ય એકમમાં ભંડોળની તબદીલી છે. અનુદાનો સામે છેવટે વધારો અને બચત હોય એવા ઘણા કિસ્સાઓમાં ભંડોળનો પુનર્વિનિયોગ અનુચિત સાબિત થયો હતો. એવા દરેક કિસ્સાઓ જેમાં પુનર્વિનિયોગ ₹ 50 કરોડ અથવા વધારે રકમનો છેવટે વધારો અથવા બચત થઇ હતી એવા કિસ્સાઓની વિગતો **કોઠો 2.4** માં આપી છે.

કોઠો 2.4: ભંડોળોના બિનજરૂરી/અપૂરતા પુનર્વિનિયોગના પરિણામે અધિક/બચત (₹ 50 કરોડ કરતાં અધિક)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં..	વર્ણન	પુનઃવિનિયોગ (+/-)	છેવટે અધિક	છેવટે બચત
બિન-જરૂરી પુનર્વિનિયોગ					
1	9	2203-00-001-01 TED-1 ટેકનીકલ શિક્ષણ વિભાગના વહીવટી માળખાને સુદ્રઢ કરવું	57.65	-	59.20
2	20	6004-09-101-02 બહારથી સહાય મેળવતી યોજનાઓ માટે લોન	61.47	-	67.03
3	86	3054-80-001-05 મુખ્ય સદરે ભાગે પડતા ધોરણે ખર્ચના તબદીલી	11.32	-	97.17
અપૂરતો પુનર્વિનિયોગ					
4	9	2071-01-104-01 પંચાયતના પ્રાથમિક શિક્ષકોને ગ્રેજ્યુઇટી	40.00	318.76	-
5	9	2071-01-101-01 પંચાયતના પ્રાયમિક શિક્ષકોને વયનિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ લાભો	69.80	1816.44	-
6	20	6004-09-101-01 બ્લોક લોનો	(-)61.47	-	181.60

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેની વિનિયોગ હિસાબો અને અનુદાનની ફાઇલો

2.3.7 વણવપરાયેલી જોગવાઇની પરત ચૂકવણી

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 ના ફકરા 103 મુજબ, જ્યારે બચત થવાની શક્યતા લાગતી હોય ત્યારે ખર્ચ કરનાર વિભાગોએ અનુદાન/વિનિયોગો અથવા તેમાંનો હિસ્સો નાણા વિભાગને પરત કરવાનો હોય છે. 15 મી માર્ચ પછી મેળવેલ પૂરક અનુદાન સિવાય વહીવટી વિભાગો દ્વારા 15 મી માર્ચ બાદ પરત સોંપણી કરવામાં આવતી રકમો સ્વીકારવાપાત્ર નથી.

2.3.7.1 નોંધપાત્ર પરત સોંપણી

15 અનુદાનો હેઠળ 21 પેટા-સદરોની બાબતમાં નોંધપાત્ર પરત સોંપણી (કુલ જોગવાઇના 50 ટકા કરતા વધારે અથવા ₹ 100 કરોડ અથવા વધારે) કરવામાં આવી હતી જે મુખ્યત્વે

યોજનાઓ/કાર્યક્રમોનો અમલ ન થવો અથવા સુસ્ત અમલીકરણના હિસાબે થઇ હતી (**પરિશિષ્ટ 2.5**). આ 21 પેટા-સદરો હેઠળ ₹ 13,297.24 કરોડની કુલ જોગવાઇમાંથી ₹ 11,897.40 કરોડ ની પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી, જેમાં ₹ 8,510 કરોડ સંકળાયેલા હતા એવા ચાર પેટા-સદરોમાં થયેલી 100 ટકા પરત સોંપણી સામેલ છે. જેમણે મોટી પરત ચૂકવણી કરી હતી એ વિભાગો કૃષિ, ખેડુત કલ્યાણ અને સહકાર; શિક્ષણ; નાણા; ગૃહ; માર્ગ અને મકાન; શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ અને સામાજીક ન્યાય અને અધિકારિતા હતા.

2.3.7.2 ખરેખર બચત કરતાં અધિક પરત ચૂકવણી

206 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી છ માં, પરત ચૂકવણી કરેલી રકમો (દરેક કેસમાં ₹ 100 કરોડ અથવા અધિક) ખરેખર બચત કરતાં વધારે હતી જે ચાર[1] વિભાગો દ્વારા અપૂરતુ અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ દર્શાવે છે. આની વિગતો **કોઠો 2.5** માં આપી છે.

કોઠો 2.5: ખરેખર બચત કરતાં વધારે (₹ 100 કરોડ અથવા અધિક) રકમની પરત ચૂકવણી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં..	અનુદાન/વિનિયોગ નું નામ	કુલ અનુદાન/ વિનિયોગ	કુલ ખર્ચ	અધિક(+)/ બચત(-)	પરત સોંપેલ રકમ	પરત સોંપણી કરેલી અધિક રકમ
1.	9	શિક્ષણ-મહેસૂલ મતપાત્ર	27,391.81	28,825.92	(+)1,434.11	447.74	447.74
2.	18	પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો - મહેસૂલ મતપાત્ર	11,327.30	10,969.71	(-)357.59	365.72	8.13
3.	20	નાણા વિભાગને લગતી ઋણના પરત ચુકવણી અને તેના સેવા – મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	19,237.18	18,976.23	(-)260.95	316.58	55.63
4.	65	નર્મદા વિકાસ યોજના- મૂડી મતપાત્ર	4,955.78	3,324.55	(-)1,631.23	1,633.37	2.14
5.	66	સિંચાઇ અને જમીન સંરક્ષણ - મહેસૂલ મતપાત્ર	1,147.57	979.42	(-)168.15	185.42	17.27
6.	86	મકાન અને પુલો - મહેસૂલ મતપાત્ર	3,351.53	3,519.88	(+)168.35	134.60	134.60
		કુલ	67,411.17	66,595.71	(-)815.46	3,083.43	665.51

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના વિનિયોગ હિસાબો

[1] શિક્ષણ; નાણા; નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર,; માર્ગ અને મકાન

2.3.7.3 બચતોની આંશિક પરત ચૂકવણી

પાંચ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં, ₹ 50 કરોડથી અધિકની બચતો હતી જે પૈકી 10 ટકા કરતાં વધારેની પરત ચૂકવણી કરવામાં આવી ન હતી. આ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં, કુલ બચતો ₹ 820.88 કરોડ હતી. આમ છતાં, માત્ર ₹ 615.59 કરોડની પરત ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી જેથી ₹ 205.29 કરોડ (25 ટકા) બાકી રહ્યા હતા જેની **કોઠો 2.6** માં સર્શાવ્યા મુજબ પરત ચૂકવણી થઇ ન હતી

કોઠો 2.6: અનુદાનો જેમા બચતો ₹ 50 કરોડ કરતાં વધારે હતી જે પૈકી 10 ટકા કરતાં વધારેની પરત ચૂકવણી કરવામાં આવી ન હતી.

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	બચત	પરત સોંપણી	પરત સોંપણી ન કરેલી બચત	પરત સોંપણી ન કરેલી બચતની ટકાવારી
1.	9	શિક્ષણ-મૂડી મતપાત્ર	351.73	305.45	46.28	13.16
2.	39	તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય - મહેસૂલ મતપાત્ર	237.95	182.36	55.59	23.36
3.	40	પરિવાર કલ્યાણ - મહેસૂલ મતપાત્ર	100.94	36.21	64.73	64.13
4.	66	સિંચાઇ અને જમીન સંરક્ષણ - મૂડી મતપાત્ર	60.64	38.60	22.04	36.35
5.	78	જીલ્લા વહીવટીતંત્ર - મહેસૂલ મતપાત્ર	69.62	52.97	16.65	23.92
કુલ			**820.88**	**615.59**	**205.29**	**25.01**

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના વિનિયોગ હિસાબો અને રાજ્ય સરકારની અનુદાન ની ફાઇલો

2.4 અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ વ્યવસ્થાની સમીક્ષા

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983 માં એવી જોગવાઇ છે કે અનુદાનનો વહીવટ સંભાળતા સત્તાવાળા તેમના નિયંત્રણ હેઠળના ખર્ચની પ્રગતિ પર નજર રાખવા તથા તેને મંજૂર થયેલા અનુદાન અથવા વિનિયોગની મર્યાદામાં જ રાખવા જવાબદાર છે. સત્તાવાળાઓની ફરજો અને જવાબદારીઓમાં સમયસર અને ચોક્સાઇપૂર્વક અદાજો તૈયાર કરવા અને એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું કે તેમના હસ્તક મુકાયેલ અનુદાન જે હેતુ માટે ફાળવવામાં આવ્યું હોય તેના માટે જ તે વપરાય અને જો જરૂર ન હોય તો બચતની પરત સોંપણી કરે.

સત્તાવાળાઓ કેટલી હદે આ સૂચનાઓનું પાલન કરે છે તે બાબત સુનિશ્ચિત કરવા, ઓડિટે આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 39 (તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય)

અને મહેસૂલ વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 77 (વેરાની વસૂલાતનો ખર્ચ) ને લગતા વહીવટી વિભાગ/નિયંત્રણ અધિકારીઓના રેકર્ડની 2016-17 થી 2018-19 ના ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે પ્રતિક ચકાસણી કરી હતી. ઓડિટ અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

2.4.1 અનુદાન નં. 39 ની સમીક્ષા – તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય

2.4.1.1 અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

2016-19 દરમિયાન અનુદાન નં. 39 ના મહેસૂલી અને મૂડી સદરો હેઠળ અંદાજપત્રીય ફાળવણી અને કરવામાં આવેલો ખર્ચ **કોઠો 2.7** માં આપ્યા છે.

કોઠો 2.7: અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ			ખર્ચ	અધિક(+)/ બચત (-)	વણવપરાયેલી જોગવાઇની ટકાવારી
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલ મતપાત્ર						
2016-17	4,528.28	164.09	4,692.37	4,431.88	(-)260.49	5.55
2017-18	4,841.38	0[2]	4,841.38	4,681.85	(-)159.53	3.30
2018-19	5,040.39	203.40	5,243.79	5,005.84	(-)237.95	4.54
મૂડી મતપાત્ર						
2016-17	1,519.84	0	1,519.84	1,218.57	(-)301.27	19.82
2017-18	1,399.12	0	1,399.12	1,334.17	(-)64.95	4.64
2018-19	1,755.04	95.99	1,851.03	1,849.21	(-)1.82	0.10

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગે મહેસૂલ સદર હેઠળ બચતો માટે ખાલી જગ્યાઓ ન ભરવી અને વર્ષ 2016-17 માટે મહેસૂલી અને મૂડી સદરો બન્ને હેઠળ નાણા વિભાગ દ્વારા મુકવામાં આવેલા કાપને કારણભૂત ગણાવ્યા હતા. વર્ષ 2017-18 અને 2018-19 માટે, મહેસૂલ અને મૂડી સદરો બન્ને હેઠળ થયેલી બચતો જાહેર હિસાબ સમિતિ (PAC) દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલા ધોરણો/માપદંડો ની અંદર હતા.

2.4.1.2 વણવપરાયેલા અનુદાનો

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 તેમજ અનુદાન છુટ્ટ કરતા હુકમો પણ નિયત કરે છે કે વણવપરાયેલા અનુદાનની વર્ષના અંતે સરકારને પરત ચૂકવણી કરવી જોઇએ.

[2] માત્ર ₹ એક હજાર

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ હેઠળના આઠ[3] નિયંત્રણ અધિકારીઓએ દવાઓ, એમ્બ્યુલન્સો ની ખરીદી, તબીબી કોલેજો, હોસ્પીટલો, પ્રયોગશાળાઓ વગેરે નું બાંધકામ અને સુધારા કરવા માટે અમલકર્તા એજન્સીઓને 2016-19 દરમિયાન ₹ 6,994.28 કરોડ છુટા કર્યા હતા. સરકારના હિસાબમાં આની નોંધ ખર્ચ તરીકે કરવામાં આવી હતી. આમ છતાં, અમલકર્તા એજન્સીઓ દ્વારા નિયંત્રણ અધિકારીઓને આપવામાં આવેલા 22 વપરાશી પ્રમાણપત્રો (**પરિશિષ્ટ 2.6**) ના પ્રતિક ચકાસણીમાં એવુ બહાર આવ્યુ હતું કે 2012-19 દરમિયાન છુટા કરવામાં આવેલા ₹ 603.37 કરોડની સામે, માત્ર ₹ 202.96 કરોડ (34 ટકા) વાપરવામાં આવ્યા હતા જેથી ડિસેમ્બર 2019 ના અંતે અમલકર્તા એજન્સીઓ પાસે ₹ 400.41 કરોડની (66 ટકા) વણવપરાયેલી સિલક રહી હતી.

2.4.1.3 વણવપરાયેલા અનુદાનની પરત ચૂકવણીમાં વિલંબ

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે બે કેસોમાં, નીચે ચર્ચા કર્યા મુજબ, અમલકર્તા એજન્સીઓએ વણવપરાયેલા અનુદાનો (₹ 89.24 કરોડ) નિયંત્રણ અધિકારીઓને આની પરત ચૂકવણી કરી એ પહેલાં આઠ કરતા વધારે વર્ષો માટે પોતાની પાસે રાખ્યા હતા.

- ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગે પરિવાર કલ્યાણના અધિક નિયામક (આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ હેઠળના નિયંત્રણ અધિકારીઓમાંના એક) ને ઇન્ફોર્મલ સેક્ટર ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ અંતર્ગત સાધનો અને ફર્નીચરની ખરીદી સહિત શહેરી વિસ્તારમાં 134 શહેરી આરોગ્ય કેન્દ્રો અને 718 શહેરી આરોગ્ય પોસ્ટ[4] ના બાંધકામ માટે 2009-11 દરમિયાન ₹ 73 કરોડ છુટા કર્યા હતા. 2009-19 દરમિયાન, ₹ 16 કરોડનો વપરાશ થયો હતો અને વણવપરાયેલા ₹ 57 કરોડના અનુદાનની ઓક્ટોબર 2019 માં સરકારના હિસાબમાં પરત ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી.
- આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગે "શહેરી આરોગ્ય યોજના" હેઠળ 2011-12 દરમિયાન જાહેર આરોગ્યના અધિક નિયામક ને ₹ 50 કરોડ છુટા કર્યા હતા. 2011-19 દરમિયાન, ₹ 15 કરોડનો ઉપયોગ વેતન પર, ₹ 2.76 કરોડનો બાંધકામની પ્રવૃત્તિઓ પર અને ₹ 32.34 કરોડના વણવપરાયેલા અનુદાનની ઓક્ટોબર 2019 માં સરકારના હિસાબમાં પરત ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી.

2.4.1.4 અંદાજપત્રમાં સમાવિષ્ટ નવી બાબતો/કાર્યની દરખાસ્તો નું અમલીકરણ

ઓડિટે વર્ષ 2017-18 અને 2018-19 માટેના અંદાજપત્રમાં આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ માટે સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી નવી બાબતો/દરખાસ્તોના અમલીકરણની સમીક્ષા કરી હતી. એવું ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે અંદાજપત્ર રજૂ કરતી વખતે

---

[3] (i) જાહેર આરોગ્યના અધિક નિયામક, (ii) પરિવાર કલ્યાણના અધિક નિયામક, (iii) તબીબી શિક્ષણ અને સંશોધન ના અધિક નિયામક, (iv) તબીબી સેવાઓના અધિક નિયામક, (v) ખોરાક અને ઔષધ નિયંત્રણ વહીવટીતંત્રના કમિશનર, (vi) ઇન્ડિયન સિસ્ટમ ઓફ મેડીસીન એન્ડ હોમીયોપથી (આયુષ) ના નિયામક ની કચેરી (vii) કર્મચારી રાજ્ય વિમા યોજનાના નિયામક અને (viii) નાયબ સચિવ (રોકડ)

[4] 15,000 કરતાં વધારે વસતિવાળા વિસ્તારો માટે

જાહેર કરવામાં આવેલી વિવિધ નવી બાબતો/દરખાસ્તોનું અમલીકરણ કરવામાં આવ્યું ન હતું (ડિસેમ્બર 2019) અને પરિપૂર્ણ થયા વગર રહી હતી **કોઠો 2.8** માં ની વિગતો મુજબ.

કોઠો 2.8: નવી બાબતો/શરૂઆતોના અમલલીકરણની વિગતો

(₹ કરોડમા)

અંદાજપત્રીય સદર	વર્ણન	અંદાજપત્રીય જોગવાઇ	બિન-અમલીકરણ માટેના કારણો
2017-18			
39.2210.01.110.01	હૃદયનું પ્રત્યારોપણ અને અન્ય જટીલ કટોકટીના કેસો માટે આઉટસોર્સીંગ દ્વારા એર એમ્બ્યુલન્સની જોગવાઇ	0.50	વહીવટી મંજૂરી અને નાણાકીય મંજૂરી જારી ન થવાના કારણે
96.2210.01.796.02	મોડાસા ખાતે જીલ્લા કક્ષાની જનરલ હોસ્પીટલ શરૂ કરવા માનવ સંસાધન ઉભા કરવા	1.25	
2018-19			
39.2210.01.110.01	તબીબી સેવો હેઠળ આરોગ્ય ક્ષેત્રમાં સંશોધન, તાલિમ અને નવપ્રયોગ માટે જોગવાઇ	0.50	વહીવટી મંજૂરી અને નાણાકીય મંજૂરી જારી ન થવાના કારણે
39.2210.05.105.09	સામાન્ય નર્સિંગ સ્કૂલોમાં નર્સિંગ ટયુટરોની નવી જગ્યાઓ ઉભી કરવી	1.70	ભરતીની પ્રક્રિયામાં વિલંબના કારણે.
39.2210.01.110.01	સીવીલ હોસ્પીટલ, અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત પેરીનેટોલોજી ઇન્સ્ટીટયુટની સ્થાપના	1.00	વહીવટી મંજૂરી જારી ન થવાના કારણે
39.2210.01.001.01	સ્ટેટ ઇન્સ્ટીટયુટ ઓફ ટોક્ષીકોલોજી એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર ની સ્થાપના	2.00	નિયંત્રણ અધિકારી દ્વારા સંસ્થાના સ્થાપના ન થવાના ચોક્કસ કારણો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા.
95.2210.04.101.01	આયુષ થી આરોગ્ય (અનુસૂચિત જાતિ માટે) મેળો અને અન્ય જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન	0.50	આયુષ નિયામક દ્વારા કોઇ કારણો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા..
96.2210.04.101.01	આયુષ થી આરોગ્ય (અનુસૂચિત જનજાતિ માટે) મેળો અને અન્ય જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન	0.50	
39.4210.03.101.42	ગુજરાત આયુર્વેદ વિકાસ મંડળના મકાનનું નવીનીકરણ	0.50	વહીવટી મંજૂરી જારી ન થવાના કારણે
39.4210.03.101.42	જુનાગઢ અને ઓઢવ ફાર્મસી માટે નવી મશાનરીની ખરીદી માટે જોગવાઇ	0.50	વહીવટી મંજૂરી જારી ન થવાના કારણે

સ્રોત: વિભાગ દ્વારા પુરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

વર્ષ 2018-19 માટેના અંદાજપત્રીય પ્રવચનમાં, 593 સબ-સેન્ટરો (SCs), 122 પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો (PHCs) અને સાત સામુહિક આરોગ્ય કેન્દ્રો (CHCs) ના બાંધકામ માટે પણ ₹ 113.60 કરોડના અંદાજપત્રીય જોગવાઇ કરવામાં આવી હતી. આમ છતાં, ડિસેમ્બર 2019 ની સ્થિતિએ, 21 સબ-સેન્ટરો અને એક પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રનું બાંધકામ પૂર્ણ થયું છે જ્યારે 61 સબ-સેન્ટરો અને 42 પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રોનું બાંધકામ પ્રગતિમાં હતું. ₹ 113.60 કરોડની જોગવાઇમાથી ₹ 18.72 કરોડનો (16 ટકા) ખર્ચ કરવામા આવ્યો હતો. સબ-સેન્ટરો અને પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો અને સામૂહિક આરોગ્ય કેન્દ્રોનું બાકીનું બાંધકામ જમીનનો પ્રશ્ન, અંદાજો મંજુર ન થવા, ટેન્ડરના પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થવી અને આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ દ્વારા સબ-સેન્ટરો અને પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રોના બાંધકામની દરખાસ્તો પડતી મુકવી જેવા વિવિધ કારણોસર હાથ પર લેવામાં આવ્યુ ન હતું.

2.4.1.5 અમલકર્તા એજન્સીઓ દ્વારા ભંડોળોનો ધીમો વપરાશ

આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ બાંધકામની પ્રવૃત્તિઓ યોજનાના અમલકર્તા એકમ (PIU) મારફત હાથ ધરે છે જ્યારે દવાઓ, તબીબી સાધનો અને આનુષંગિક વસ્તુઓની ખરીદી ગુજરાત તબાબી સેવા નિગમ લિમિટેડ (GMSCL), રાજ્યનું જાહેર ક્ષેત્રનો ઉપક્રમ (SPSU) મારફત કરે છે. જુદી જુદી જરૂરિયાતો પુરી કરવા માટે નિયંત્રણ અધિકારીઓ અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ અનુસાર PIU/GMSCL ને ભંડોળ છુટ્ટ કરે છે.

2016-19 દરમિયાન, પાંચ[5] નિયંત્રણ અધિકારીઓએ જુદી જુદી યોજનાઓ હેઠળ બાંધકામ/નવીનીકરણની પ્રવૃત્તિઓ માટે PIU ને ₹ 3,535.39 કરોડ અને આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ હેઠળ તબીબી કોલેજો અને હોસ્પીટલોને દવાઓ અને સાધનો ખરીદીને પુરા પાડવા માટે GMSCL ને ₹ 1,485.67 કરોડ છુટા કર્યા હતા.

124 પરિયોજનાઓની બાબતમાં યોજનાના અમલકર્તા એકમ (PIU) દ્વારા સંબંધિત નિયંત્રણ અધિકારીઓને રજૂ કરવામાં આવેલા વપરાશી પ્રમાણપત્રોની ચકાસણીમાં જોવામાં આવ્યુ હતું કે 2016-18 દરમિયાન ₹ 2,742.13 કરોડના ઉપલબ્ધ ભંડોળની સામે, PIU એ માત્ર ₹ 839.58 કરોડ (31 ટકા) નો વપરાશ કર્યો હતો. ઉપરાંત, આયુષના નિયામક અને તબીબી સેવાઓના અધિક નિયામકે 2016-18 દરમિયાન PIU ને આપેલા ભંડોળનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો (ડિસેમ્બર 2019). એ જ રીતે, ₹ 1,622.71 કરોડ (₹ 137.04 કરોડની પાછલા વર્ષની સિલક સહિત) ના કુલ ઉપલબ્ધ ભંડોળના સામે GMSCL એ 2016-19 દરમિયાન માત્ર ₹ 820.11 કરોડ (51 ટકા) વાપર્યા હતા.

---

5 (i) અધિક નિયામક, જાહેર આરોગ્ય, (ii) તબીબી શિક્ષણ અને સંશોધનના અધિક નિયામક, (iii) તબીબા સેવોના અધિક નિયામક, (iv) ખોરાક અને ઔષધ નિયમન તંત્રના કમિશનર અને (v) ઇન્ડિયન સિસ્ટમ ઓફ મેડાસીન એન્ડ હોમીયોપથી ના નિયામક ની કચેરી (આયુષ)

2.4.2 અનુદાન નં. 77 ની સમીક્ષા -વેરાની વસૂલાતનો ખર્ચ (મહેસૂલ વિભાગ)

2.4.2.1 અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

અનુદાન નં. 77 ના મહેસૂલી સદર હેઠળ 2016-19 દરમિયાન કરવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય જોગવાઇ અને કરવામાં આવેલા ખર્ચ **કોઠો 2.9** માં આપવામાં અવ્યા છે.

કોઠો 2.9: અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	મતપાત્ર/ બિન-મતપાત્ર	અંદાજપત્રીય જોગવાઇ			ખર્ચ	અધિક (+)/ બચત (-)	વણવપરાયેલી જોગવાઇની ટકાવારી
		મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલ							
2016-17	મતપાત્ર	288.83	15.44	304.27	235.60	(-)68.67	22.57
2017-18	મતપાત્ર	328.50	0.00	328.50	273.95	(-)54.55	16.61
2018-19	મતપાત્ર	305.15	0.00	305.15	283.66	(-)21.49	7.04

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

મહેસૂલ વિભાગે 2016-17 દરમિયાન ₹ 68.67 કરોડની બચત માટે (i) જુદા જુદા સંવર્ગોની ખાલી જગ્યાઓ ન ભરવી, (ii) ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ સપ્લાઇઝ એન્ડ ડિસ્પોઝલ સાથે વીડીઓ કોન્ફરન્સ સિસ્ટમના કરારને આખરીરૂપ આપવામાં ન આવવું, (iii) ભંડોળ આપવાની ભાતમાં ફેરફાર, અને (iv) એજન્સીઓ દ્વારા સમયસર બિલો ન આપવા ને કારણભૂત ગણાવ્યા હતા.

વર્ષ 2017-18 અને 2018-19 માટે, મહેસૂલ વિભાગે ₹ 54.55 કરોડ અને ₹ 21.49 કરોડની બચત માટે (i) જુદા જુદા સંવર્ગોની ખાલી જગ્યાઓ ન ભરવી, (ii) સંકલિત જમીન વ્યવસ્થાપન પધ્ધતિ – યોજના હેઠળ ભારત સરકાર દ્વારા ભંડોળ છુટ્ટ ન કરવું, (iii) જંત્રીની સુધારવાની કામગીરીના મહેકમ માટે વહીવટી મંજૂરી ન મળવી, અને (iv) જુદી જુદી એજન્સીઓ દ્વારા સમયસર બિલો ન આપવા ને કારણભૂત ગણાવ્યા હતા.

2.4.2.2 વણવપરાયેલી સિલકોની પરત સોંપણી ન થવી

2016-19 દરમિયાન પગાર અને વેતનના હેતુથી 11[6] જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓને (DDO) આપવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની પ્રતિક ચકાસણીમાં નીચે મુજબ જોવામાં આવ્યુ હતુ:

[6] અમદાવાદ, બનાસકાંઠા, ભરૂચ, ગાંધીનગર, મહેસાણા, નર્મદા, પાટણ, રાજકોટ, સાબરકાંઠા, સુરેન્દ્રનગર અને સુરત

કોઠો 2.10: વણવપરાયેલી સિલકો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	આવકો	ચૂકવણીઓ	વણવપરાયેલી સિલક
2016-17	3.74	3.14	0.60
2017-18	2.90	2.51	0.39
2018-19	4.36	3.18	1.18
	કુલ		2.17

સ્રોત: રાજ્ય સરકારનો મહેસૂલ વિભાગ

કોઠામાંથી જોઇ શકાય છે કે વર્ષ દરમિયાન જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી રકમની પૂરેપૂરી રકમના ચૂકવણી કારવામાં આવી ન હતી. જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓના 11 વ્યક્તિગત લેજર હિસાબોમાંથી સાત[7] 2018-19 ના અંતે ₹ 2.17 કરોડની જમા સિલક દર્શાવતા હતા. આ અનુદાન વેતન અને ભથ્થાને પહોંચી વળવા માટે આપવામાં આવ્યુ હતું. આથી, અનુદાનમાંથી થયેલી બચત, જો હોય તો, તેની વર્ષના અંતે પરત સોંપણી કરવાની હતી. આમ છતાં, સાત જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓમાંથી કોઇએ વણવપરાયેલી સિલકની સરકારના હિસાબમાં પરત સોંપણી કરી ન હતી અને તેમના વ્યક્તિગત લેજર હિસાબોમાં માં રાખી હતી.

2.4.3 ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવા માં ભંડોળોનું રોકાણ

નાણા વિભાગે તેના ઓક્ટોબર 2016 ના પરિપત્રથી રાજ્યમાં તમામ જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને 10 દિવસની અંદર જરૂર ન હોય એવા ભંડોળનું ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવા (GSFS) માં રોકાણ કરવાની અને આવી થાપણો પર મળેલ વ્યાજ સરકારના હિસાબમાં મુખ્ય સદર 0049–વ્યાજની આવક હેઠળ જમા લેવાની સૂચના આપી હતી.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે પસંદ કરેલા બે વિભાગો (આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ અને મહેસૂલ) જુદી જુદી રાજ્ય અને કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓના અમલીકરણ માટે તેમના તાબાની કચેરીઓ/મધ્યવર્તી એજન્સીઓને ભંડોળ છુટું કરતા આવ્યા છે જેઓ બદલામાં, સંપૂર્ણ અથવા વણવપરાયેલા ભંડોળનું GSFS માં રોકાણ કરતા હતા. .

2010-19 દરમિયાન, આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગે ₹ 35.79 કરોડ (ત્રણ કેસોમાં) અને મહેસૂલ વિભાગે ₹ 299.31 કરોડનું (બે કેસોમાં) એમ એકંદરે ₹ 335.10 કરોડનું GSFS માં રોકાણ કર્યું હતું જે ન તો યોજનાની માર્ગદર્શિકા મુજબ રોકાણ કરવા માટે અધિકૃત હતું કે ન તો યોજનાઓની ધીમી પ્રગતિને ધ્યાને લેતાં મધ્યવર્તી એજન્સીઓ દ્વારા જરૂરી માનવામાં આવ્યું હતું. વિગતોનો સારાંશ **કોઠો 2.11** માં છે.

[7] અમદાવાદ, બનાસકાંઠા, ગાંધીનગર, પાટણ, રાજકોટ, સાબરકાંઠા અને સુરત

કોઠો 2.11: GSFS માં ભંડોળનું રોકાણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	યોજનાનું નામ	મધ્યવર્તી એજન્સી	અનુદાન ની રકમ	અનુદાન ની પ્રાપ્તિનું વર્ષ	વર્ષના અંતે GSFS માં સિલક	ઓડિટ અવલોકન
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ						
1.	43 રાજ્યની આરોગ્ય યોજનાઓ (SHS)	SHS-ગુજરાત	42.59	2010-19	30.00	બાકીના ₹ 12.59 કરોડ SHS-ગુજરાત પાસે પડી રહ્યા હતા.
2.	ડેન્ટલ કોલેજનું પાયાનું માળખુ ઉભુ કરવું અને વેતન અને ભથ્થા	ગુજરાતની દાંતના આરોગ્યના શિક્ષણ અને સંશોધન માટેની સંસ્થા	5.00	2011-12	5.00	₹ પાંચ કરોડના પૂરેપૂરા અનુદાનનું રોકાણ GSFS માં કરવામાં આવ્યુ હતું.
3.	રાજ્યમાં રાજ્ય ઔષધ નિયમનકારી પધ્ધતિને સુદ્રઢ કરવી	કમિશનર, ,ખોરાક અને ઔષધ નિયંત્રણ સત્તાધિકારી (F&DCA)	32.58	2017-19	0.79	ચોક્કસ વાહનની ખરીદી ન થવાથી (આ વસ્તુ સરકારના ઇ-માર્કેટપ્લેસ પોર્ટલ પર ઉપલબ્ધ ન હતી) ₹ 0.79 કરોડનું રોકાણ GSFS માં કરવામાં આવ્યુ હતું.
મહેસૂલ વિભાગ						
4.	નેશનલ સાયક્લોન રિસ્ક મિટિગેશન પ્રોગ્રામ	ગુજરાત રાજ્ય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ (GSDMA)	11.32	2015-17	11.32	₹ 11.32 કરોડના પૂરેપૂરા અનુદાનનું GSFS માં રોકાણ કરવામા. આવ્યુ હતુ..
5.	અન્ય સામાજીલ સેવાઓ- કુદરતી આપત્તિ-આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળને સહાય માટે મૂડી જોગવાઇ (UDP-42)	GSDMA	287.99	2014-19	287.99	₹ 287.99 કરોડના પૂરેપૂરા અનુદાનનું GSFS માં રોકાણ કરવામાં આવ્યુ હતું. જ્યારે, યોજનાના માર્ગદર્શિકા અનુસાર આ રકમની સરકારના હિસાબમાં પરત સોંપણી કરવાની હતી..
		કુલ	379.48		335.10	

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી

2.5 આકસ્મિક ભંડોળમાંથી પેશગીઓ

ભારતના બંધારણની કલમ 267(2) અને 283(2) હેઠળની જોગવાઇઓ અનુસાર ગુજરાત આકસ્મિક નિધિ અધિનિયમ, 1960 હેઠળ રાજ્યના આકસ્મિક નિધિની રચના કરવામાં આવી છે. આ ભંડોળ એક અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે અને તેમાં ₹ 200 કરોડનો કોષ હોય છે. આ

ભંડોળમાંથી પેશગીઓ માત્ર અણધાર્યા અને કટોકટીના લક્ષણવાળા ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે આપવાની હોય છે જેને વિધાનસભા દ્વારા અધિકૃતિ સુધી મુલતવી રાખવાનું અનિચ્છનિય ગણી શકાય. આકસ્મિક ભંડોળમાંથી ઉપાડેલા ભંડોળને ત્યારબાદ પૂરક જોગવાઇઓ દ્વારા ભરપાઇ કરવામાં આવે છે.

2018-19 દરમિયાન, મહેસૂલ વિભાગે અનુદાન નં. 81 (મુખ્ય સદર-5475-અન્ય સામાન્ય આર્થિક સેવાઓ પર મૂડી જોગવાઇ) હેઠળ આકસ્મિક ભંડોળમાંથી ₹ 0.25 કરોડનો ખર્ચ કર્યો હતો જેની વર્ષ દરમિયાન ભરપાઇ કરવામાં આવી ન હતી.

2.6 સહાયક અનુદાનનું મૂડી ખર્ચ તરીકે ખોટુ વર્ગીકરણ

સહાયક અનુદાનના હિસાબ અને વર્ગીકરણ અંગેના ભારતના સરકારી હિસાબી ધોરણો (IGAS)-2 નિયત કરે છે કે અનુદાન આપનાર દ્વારા અપાયેલ અનુદાનનું વર્ગીકરણ કોઇ પણ હેતુ માટે અનુદાન આપવામાં આવ્યું હોય એ ધ્યાનમાં લીધા સિવાય નાણાકીય પત્રકોમાં મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે હિસાબોમાં નોંધવામાં આવશે. માત્ર ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકની સલાહ અનુસાર ભારતના રાષ્ટ્રપતિએ વિશેષ રૂપે અધિકૃત કર્યા હોય એવા કિસ્સાઓમાં સરકારના નાણાકીય પત્રકોના હિસાબના મૂડી સદરમાં ઉધારી શકાય. ઉપરાંત, સરકારના હિસાબ નિયમો, 1990 નો નિયમ 30(1) જણાવે છે કે મૂડી વિભાગમાં કરવાના મૂડીગત પ્રકારના ખર્ચની વ્યાખ્યા વ્યાપક રીતે ભૌતિક સ્વરૂપની કાયમી નક્કર અસ્ક્યામતોમાં વધારો કરવાના આશયથી કરવામાં આવેલ ખર્ચ એ રીતે કરવી જોઇએ. ઉપરાંત, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી નિયમો, 2006 માટેના રાજકોષીય દર્શકોમાંના અનુમાનો "મોટી રોકડ સહાય" નો મહેસૂલ હિસાબના ખર્ચ તરીકે સમાવેશ કરવાનું પણ નિયત કરે છે.

2018-19 દરમિયાન, રાજ્ય રકારે બે[8] વિભાગોને ₹ 11.01 કરોડના સહાયક અનુદાનની ચૂકવણી, **કોઠા 2.12** માં આપેલા વિગતો પ્રમાણે IGAS2 ના ઉલ્લંઘન રૂપે મહેસૂલ સદરના બદલે ખર્ચના મૂડી સદરે કરવામાં આવી હતી.

કોઠો 2.12: મૂડી સદરો હેઠળ સહાયક અનુદાનનું ખોટુ વર્ગીકરણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ગીકરણ-મુખ્ય સદર	સહાયક અનુદાન
1.	4059-જાહેર બાંધકામ માટે મૂડી જોગવાઇ	10.92
2.	4852- લોખંડ અને સ્ટીલ ઉદ્યોગ માટે મૂડી જોગવાઇ	0.09
	કુલ	11.01

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

નાણા વિભાગે અંદાજપત્રીય અંદાજોને આખરીરૂપ આપતી વખતે ખોટા વર્ગીકરણના મુદ્દાની ચકાસણી કરવા માટે અસરકારક પગલા લેવાની જરૂર છે.

[8] ઉદ્યોગ અને ખાણ, માર્ગ અને મકાન

પ્રકરણ III

નાણાકીય અહેવાલ

પ્રકરણ

III

નાણાકીય અહેવાલ

સુસંગત, આધારભૂત અને સમયસર માહિતી સહિતનો એક મજબૂત નાણાકીય અહેવાલ રાજ્ય સરકાર દ્વારા કાર્યક્ષમ અને અસરકારક શાસનમાં યોગદાન આપે છે અને તે તેની પ્રશાસનિક જવાબદારીઓ, વ્યુહાત્મક આયોજન અને યોગ્ય નિર્ણય પ્રક્રિયા સુનિશ્ચિત કરવા માટે સરકાર માટે મહત્વની છે. તે મજબૂત આંતરિક નિયંત્રણ માટે પણ પાયારૂપ બને છે. વર્ષ 2018-19 દરમિયાન વિવિધ નાણાકીય નિયમો, કાર્ય પધ્ધતિઓ અને નિર્દેશો પ્રત્યેના રાજ્ય સરકારના અનુપાલન ઉપર આ પ્રકરણ વિહંગાવલોકન રજુ કરે છે.

3.1 વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબ

સામાન્ય નાણાકીય નિયમો[1], ની સાથે વંચાણે લેતાં ગુજરાત નાણકીય નિયમો, 1971[2] ની જોગવાઇ મુજબ ચોક્કસ હેતુઓ માટે આપવામાં આવેલા અનુદાન માટે, જેને અનુદાન આપવામાં આવ્યું હોય તે સંસ્થા અથવા સંગઠન દ્વારા વપરાશી પ્રમાણપત્રો નાણાકીય વર્ષ પુરૂં થયાના 12 મહિનામાં વિભાગના વડા સમક્ષ રજુ કરી દેવા જોઇએ અને ચકાસણી બાદ તે મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક)[3] ની કચેરીને મોકલી આપવા જોઇએ.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે, આમ છતાં, 2001-02 થી 2017-18 ના સમયગાળા દરમિયાન આપવામાં આવેલ અનુદાન પેટે એકંદર ₹ 4,233.95 કરોડના 2,573 વપરાશી પ્રમાણપત્રો 31 માર્ચ 2019 ના રોજ રજુ કરવાના બાકી હતા. ચડત પ્રમાણપત્રોની સમયવાર સ્થિતિનો સારાંશ **કોઠો 3.1** માં આપેલ છે.

કોઠો 3.1: વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજુ કરવામાં સમયવાર વિલંબ

ક્રમાંક	વિલંબનો સમયગાળો (વર્ષમાં)	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો	
		સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	0-2	837	3,690.57
2.	2-4	84	87.19
3.	4-6	41	77.68
4.	6-8	48	12.95
5.	8 અને વધુ	1,563	365.56
	કુલ	2,573	4,233.95

સ્ત્રોત: મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા સંકલિત માહિતિ

[1] સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2005 નો નિયમ 212 અને સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2017 નો નિયમ 238(1)

[2] નિયમ 154 અને 155

[3] મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક), ગુજરાત, રાજકોટ

કુલ બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો પૈકી, ₹ 2,995.88 કરોડની રકમના 70.76 ટકા જેટલા કૃષિ, ખેડુત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગને લગતા હતા જ્યારે 12.35 ટકા (₹ 522.87 કરોડ) આદિજાતિ વિકાસ વિભાગને લગતા હતા. ઉપરાંત, 2018-19 દરમિયાન ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનોની બાબતમાં એકંદરે ₹ 10,266.05 કરોડના 4,106 વપરાશી પ્રમાણપત્રો 31 માર્ચ 2020 સુધીમાં રજૂ કરવાના રહેશે. 2017-18 સુધીમાં ચુકવવામાં આવેલા અનુદાનના વપરાશી પ્રમાણપત્રોની વિભાગ-વાર પડતરની સ્થિતિ **પરિશિષ્ટ 3.1** માં દર્શાવી છે.

વપરાશી પ્રમાણપત્રો ના અભાવે, ચૂકવવામાં આવેલા નાણાનો ઉપયોગ જે હેતુ માટે તે આપવામાં આવ્યા હતા તેના માટે કરવામાં આવ્યો છે તેની ખાતરી મળતી નથી. ઉપરાંત, બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું ઉંચુ પ્રમાણ ઉચાપત અને છેતરપિંડીના જોખમથી ભરેલું હતું.

3.1.1 વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સમીક્ષા

ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971 મુજબ સંસ્થા અથવા સંગઠનને પ્રસ્તુત નિયમો અથવા આ નિયમો હેઠળ નક્કી કરવામાં આવેલા સિધ્ધાંતો અનુસાર હોય અથવા નાણા વિભાગની પૂર્વ મંજૂરીથી નક્કી કરવામાં આવ્યા હોય, એ શરતે વહીવટી વિભાગો સહાયક અનુદાન મંજૂર કરી શકે છે. ગુજરાત નાણાકીય નિયમોના નિયમ 155 નીચેની નોંધ (ii) મુજબ "સહાયક અનુદાન સાથે કોઇ ચોક્કસ શરતો જોડાયેલી ન હોય તો પણ ચૂકવાયેલ પ્રત્યેક અનુદાનના કિસ્સામાં સહાયક અનુદાનના વપરાશી પ્રમાણપત્ર આપવા પડશે. સક્ષમ અધિકારીએ સંબંધિત વિભાગના વડા ને નાણાકીય વર્ષ પૂરું થયાના 12 માસના સમયગાળા દરમિયાન વપરાશી પ્રમાણપત્ર આપવા પડશે." ચકાસણી બાદ, તેને મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક), ગુજરાતની કચેરીને રવાના કરવા જોઇએ.

3.1.1.1 મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) માં પ્રાપ્ત થયેલા વપરાશી પ્રમાણપત્રો ની સમીક્ષા

મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને મળેલા એકંદરે ₹ 807.08 કરોડનું અનુદાન સંકળાયેલ હતું એવા નમૂનારૂપ[4] 81 વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સમીક્ષા હાથ ધરવામાં આવી હતી. નમૂનારૂપ આ 81 વપરાશી પ્રમાણપત્રો પાંચ વિભાગો એટલે કે કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર, આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ, સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ, આદિજાતિ વિકાસ અને શહેરી આવાસન અને શહેરી વિકાસ વિભાગોને લગતા હતા.

વપરાશી પ્રમાણપત્રો મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને રજુ કરવામાં વિલંબ

એવુ ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે નમૂનારૂપ 81 વપરાશી પ્રમાણપત્રોમાંથી ₹ 4.11 કરોડની રકમના 2001-02 થી 2017-18 ના સમયગાળા દરમિયાન ચુકવવામાં આવેલા અનુદાન બાબતના નવ (11 ટકા) વપરાશી પ્રમાણપત્રો પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને વિલંબથી રજુ કરવામાં આવ્યા હતા. વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજુ કરવામાં સમય-વાર વિલંબનો સારાંશ નીચે **કોઠો 3.2** માં આપ્યો છે.

---

[4] 2018-19 માં મળેલા 1,726 વપરાશી પ્રમાણપત્રો માંથી ઉંચી બાકી દર્શાવતા હતા એવા પાંચ વિભાગોમાંથી યાર્દચ્છિક રીતે લીધા હતા.

કોઠો 3.2: વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજુ કરવામાં સમયવાર વિલંબ

ક્રમાંક	રજુ કરવામાં વિલંબ	વપરાશી પ્રમાણપત્રો	
		સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
01	01 થી 02 વર્ષ	5	4.07
02	02 વર્ષ થી 08 વર્ષ	0	0.00
03	08 વર્ષ અને વધુ	4	0.04
	કુલ	9	4.11

સ્ત્રોત: મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલા માહિતી

આ નવ વપરાશી પ્રમાણપત્રોમાંથી, ₹ 2.39 કરોડની રકમના છ વપરાશી પ્રમાણપત્રો (67 ટકા) સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ વિભાગને લગતા હતા અને અન્ય ત્રણ વપરાશી પ્રમાણપત્રો કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર; આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ; અને આદિજાતિ વિકાસ વિભાગને લગતા હતા.

અનુદાનનો ઉપયોગ ન થવો

ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971 ના નિયમ 154 (5) ને નોંધ 2 ની સાથે વાંચતાં એવી જોગવાઇ છે કે જો મંજૂરી આપનાર સત્તાધારીએ કોઇ સમયગાળો નિયત ન કર્યો હોય તો, અનુદાનનો ઉપયોગ ચોક્કસ હેતુસર વ્યાજબી સમયગાળામાં કરવામાં આવશે જે સામાન્ય રીતે અનુદાનની મંજૂરી જારી કરવાની તરીખથી એક વર્ષનો સમયગાળો રહેશે. અનુદાન મેળવનાર પાસે મંજૂરીની તારીખથી એક વર્ષ પૂર્ણ થયા બાદ કોઇ પણ વણવપરાયેલ સિલકની તરત જ સરકારમાં પરત સોંપણી કરવાની રહેશે.

વર્ષ 2001-02 અને 2017-18 વચ્ચે ચૂકવાયેલા અનુદાન માટે ત્રણ[5] વિભાગોમાંથી પ્રાપ્ત આઠ વપરાશી પ્રમાણપત્રોએ દર્શાવ્યું હતું કે અમલકર્તા એજન્સીઓ દ્વારા એક થી 16 વર્ષના સમયગાળા માટે ₹ 2.70 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આમ છતાં, વણવપરાયેલા અનુદાનની સરકારના હિસાબમાં પરત સોંપણી કરવામાં આવી ન હતી.

અયોગ્ય નમૂનામાં રજુ કરેલા વપરાશી પ્રમાણપત્રો

ગુજરાત નાણાકાય નિયમો, 1971 ના નિયમ 155 ની સાથે વાંચતા, સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2005 ના નિયમ 212 (1) મુજબ વપરાશી પ્રમાણપત્રો અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓ/કચેરીઓ દ્વારા તેમના વિભાગો મારફતે નમૂનો GFR-19 A માં રજુ કરવા જોઇએ.

આમ છતાં, 81 વપરાશી પ્રમાણપત્રોમાંથી એકંદરે ₹ 781.85 કરોડના 69 (85 ટકા) વપરાશી પ્રમાણપત્રો નિયત નમૂનામાં રજુ કરવામાં આવ્યા ન હતા. વપરાશી પ્રમાણપત્રોમાં ક્યાં તો તે રજુ કરતાં પહેલાં કરવામાં આવેલી ચકાસણીની વિગતો તેમાં ન હતી કે ન તો અનુદાન મેળવનારાઓ દ્વારા મંજૂરી હુકમના નંબરો અને તારીખોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. અયોગ્ય વપરાશી પ્રમાણપત્રોનો સ્વીકૃતિ દર્શાવે છે કે મંજૂર કરનાર વિભાગોએ જરૂરી ચકાસણી

[5] આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ, સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ અને આદિજાતિ વિકાસ

કરી ન હતી અને વપરાશી પ્રમાણપત્રોના સમર્થનમાં જરૂરી દસ્તાવેજો પુરા પાડવા માટે પણ આગ્રહ રાખવામાં આવ્યો ન હતો.

વધુમાં, 81 વપરાશી પ્રમાણપત્રો પૈકી અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓ દ્વારા મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને રજૂ કરેલા ₹ 58.01 કરોડના 40 વપરાશી પ્રમાણપત્રોમાં ક્યાં તો સંબંધિત વિભાગના વડા દ્વારા પ્રતિસહી કરવામાં આવી ન હતી અથવા સંબંધિત વિભાગ મારફત મોકલવામાં આવ્યા ન હતા. રજૂ કરવામાં આવેલા વપરાશી પ્રમાણપત્રોની વિશ્વસનિયતાની, આથી, ઓડિટમાં ચકાસણી કરી શકાઇ ન હતી.

3.1.1.2 મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને વપરાશી પ્રમાણપત્રોની અયોગ્ય રજૂઆત

ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971 ના નિયમ 155 નીચેની નોંધ 1 (i) અનુસાર "અનુદાનના વપરાશને પ્રમાણિત કરનાર અધિકારીએ, જે શરતો પર અનુદાન મંજૂર કરવામાં આવ્યુ હતું તે પરિપૂર્ણ કરવામાં આવી છે અથવા કરવામાં આવી રહી છે એવો પોતાને સંતોષ થાય એવા પગલા લેવા જોઇએ. આ હેતુ માટે, તેને જરૂરી જણાય એ મુજબ અનુદાનમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચની બાબતમાં નિયમિત સમયાંતરે, આવા અહેવાલો, પત્રકો વગેરે તેમને રજૂ કરવા માટે અનુદાન મેળવનારને જણાવી શકે".

આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ વિભાગમાં વર્ષ 2016-19 માટે અનુદાનના ઓડિટ દરમિયાન, ઓડિટે અવલોકન કર્યુ હતું કે ત્રણ નિયંત્રણ અધિકારીઓએ સામાન્ય નાણાકીય નિયમોના ઉલ્લંઘન રૂપે અમલકર્તા એજન્સીઓ પાસેથી ખર્ચ/રિપોર્ટો/વપરાશી પ્રમાણપત્રોની વિગતો મેળવ્યા વિના ₹ 5,977.75 કરોડ સંકળાયેલા હતા એવા 1,113 વપરાશી પ્રમાણપત્રો મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને રજૂ કર્યા હતા. વિગતો **કોઠો 3.3** માં દર્શાવી છે.

કોઠો 3.3: વપરાશી પ્રમાણપત્રોની અયોગ્ય રજૂઆતની વિગતો

નિયંત્રણ અધિકારીઓનું નામ	વર્ષ	રજૂ કરેલા વપરાશી પ્રમાણપત્રો	AG (A&E) ને રજૂ કરેલા વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રકમ (₹ કરોડમાં)
જાહેર આરોગ્યના અધિક નિયામક	2016-17 થી 2018-19	461	3,310.93
તબીબી સેવાઓના અધિક નિયામક	2017-18 થી 2018-19	196	196.54
તબીબી શિક્ષણ અને સંશોધન ના અધિક નિયામક	2016-17 થી 2018-19	456	2,470.28
	કુલ	1,113	5,977.75

સ્રોતઃ સંબંધિત નિયંત્રણ અધિકારીઓ પાસેથી મેળવેલી માહિતી

ભલામણઃ મંજૂરી આપનાર અધિકારી/સંબંધિત વિભાગે વધુ અનુદાન છુટ્ટુ કરતાં પહેલાં, અગાઉ છુટા કરી દીધેલા અનુદાન માટે, વપરાશી પ્રમાણપત્રોની પ્રાપ્તિ અને યથાર્થતાની ચકાસણી સુનિશ્ચિત કરવી જોઇએ. લાંબા સમય માટે અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓ પાસે પડી રહેલી વણવપરાયેલી સિલકોની સમીક્ષા કરવા સહિત વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબ માટેના અવરોધોને ઓળખીને સુદ્રઢ આંતરિક નિયંત્રણ અને નાણાકીય અહેવાલની યંત્રણાની સ્થાપના કરવી જોઇએ. .

3.2 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ પર ઉપાડેલી રકમ માટે હિસાબ રજૂ કરવામાં નિષ્ફળતા

રાજ્ય સરકાર દ્વારા થતા ખર્ચની બાબતો, જેના માટે ઉપાડ કરતી વખતે નિર્ણાયક વર્ગીકરણ અને સમર્થનકારી વાઉચરો ઉપલબ્ધ ન હોય, ત્યારે આકસ્મિક ખર્ચ માટેનો ઉપાડ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોથી કરવામાં આવે છે. શરૂઆતમાં તેને પેશગી તરીકે ગણવામાં આવે છે અને ત્યારબાદની ગોઠવણ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલથી ઉપાડની તારીખથી ત્રણ મહિનાના નિયત સમયગાળાની અંદર વિગતવાર આકસ્મિક બિલની મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને રજૂઆત[6] મારફત સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે છે.

ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોથી મોટા પ્રમાણમાં ઉપાડ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ કરીને નોંધપાત્ર સંખ્યામાં ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની વર્ષો પર્યંત ગોઠવણ/પતાવટ ન થવી એ ચિંતાનો વિષય છે.

31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, સંબંધિત વિભાગોએ ₹ 439.97 કરોડની રકમના 4,496 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો માટે વિગતવાર આકસ્મિક બિલો મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને આપ્યા ન હતા. બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોનું વર્ષ-વાર વિભાજન **કોઠો 3.4** માં આપ્યું છે.

કોઠો 3.4: રજૂ કરવાના બાકી વિગતવાર બિલો

વર્ષ	બાકી વિગતવાર બિલો	રકમ (₹ કરોડમાં)
માર્ચ 2017 સુધી	2,187	90.59
2017-18	181	14.98
2018-19	2,128	334.40
કુલ	**4,496**	**439.97**

સ્રોત: ગુજરાત સરકારના વર્ષ 2018-19 માટેના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 3.4 માંથી સ્પષ્ટ છે એ મુજબ, ₹ 90.59 કરોડના (20.60 ટકા) વિગતવાર આકસ્મિક બિલો બે વર્ષ કરતાં વધારે સમય માટે પતાવટ માટે પડતર હતા. મહિલા અને બાળ કલ્યાણ વિભાગ (₹ 177.45 કરોડના 35 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો); શિક્ષણ વિભાગ (₹ 84.82 કરોડના 1,876 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો) અને ગૃહ વિભાગ (₹ 55.40 કરોડના 422 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો) માંથી નોંધપાત્ર રકમના વિગતવાર આકસ્મિક બિલો બાકી હતા.

2018-19 માં રજૂ કરવામાં આવેલા (₹ 689.68 કરોડ) 10,505 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પૈકી, ₹ 194.61 કરોડની રકમ (28 ટકા) સંકળાયેલી હતી એવા 1,716 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો માર્ચ 2019 માં રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા જ્યારે 1,716 બિલોમાંથી ₹ 7.63 કરોડના ચાર બિલો નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા દિવસે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. ₹ 7.63 કરોડ જેટલી રકમના ચાર ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોમાંથી ₹ 6.22 કરોડનું એક ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યુ હતું.

---

[6] ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000 ના નિયમ 211 મુજબ

માર્ચ મહિનામાં ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ સામે થયેલો નોધપાત્ર ખર્ચ દર્શાવે છે કે પ્રથમ દ્રષ્ટિએ આ ઉપાડ અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓના નાણા વાપરી નાખવા માટે હતો અને તેણે અપૂરતું અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ દર્શાવ્યું હતું.

પેશગીનો ઉપાડ કરીને હિસાબમાં ન લેવાય તે પણ બગાડ/ઉચાપત/દુરાચાર વગેરેની શક્યતાઓમાં વધારો કરે છે.

3.2.1 આયોજીત પ્રવૃત્તિઓ માટે અનિયમિત રીતે આકસ્મિક બિલોથી ઉપાડ

ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ મારફત ખર્ચ આયોજીત પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે નહીં પરંતુ માત્ર આકસ્મિક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે કરવો જોઇએ.

ઓડિટના ધ્યાન પર એવુ આવ્યું હતું કે મહેસૂલ વિભાગ હેઠળના પાંચ[7] મામલતદારોએ[8] સરકારી જમીન પર ના દબાણો હટાવવાની કામગીરી માટે આયોજન કર્યું હતું જેના માટે 2017-18 ના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં જોગવાઇ કરવામાં આવી હતી છતાં, તે કામગીરી હાથ ધરવા માટે 2017-18 દરમિયાન 13 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ રજૂ કર્યા હતા.

₹ 75,000 ની રકમનું માત્ર એક બિલ સમયસર રજૂ કરવામાં આવ્યુ હતું (માર્ચ 2018). બાકીના 12 એકંદરે ₹ 3.88 કરોડના ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોમાંથી, ₹ 1.34 કરોડ ચાર[9] મામલતદારોના બેંક ખાતામાં વપરાયા વિના પડી રહ્યા હતા જ્યારે ₹ 2.54 કરોડ અમદાવાદ ખાતે વાડ બનાવવાનું કામ (ડિસમ્બર 2019) હાથ ધરવા માટે માર્ગ અને મકાન વિભાગના હવાલે મુકવામાં આવ્યા હતા. માર્ગ અને મકાન વિભાગે ન તો તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા ખર્ચનો વિગતવાર હિસાબ રજૂ કર્યો હતો કે ન તો વણવપરાયેલી સિલક જે તે મામલતદારને મોકલી આપી હતી.

આયોજન પ્રવૃત્તિઓ માટે ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ થી નાણા ઉપાડવા તે યોગ્ય ન હતું.

3.2.2 AC/DC બિલોની સમીક્ષા

ઓડિટે પાંચ વિભાગો એટલે કે શિક્ષણ, ગૃહ, ઉદ્યોગ અને ખાણ, રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ અને પંચાયતો, ગ્રામિણ આવાસન અને ગ્રામ્ય વિકાસ માંથી મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરીમાં પ્રાપ્ત થયેલા 2014-19 ના સમયગાળાને લગતા 115 AC/DC બિલો (₹ 4.28 કરોડ સંકળાયેલા હતા એવા) નમૂના[10] તરીકે પસંદ કર્યા હતા. આમાં આશય એ હતો કે

---

7 ધાટલોડીયા, મણીનગર, સાબરમતી, વટવા અને વેજલપુર

8 મામલતદાર એ ગામોના સરેરાશ 50 અથવા વધારે જૂથોનો સમાવેશ થતો હોય એવા મહેસૂલી વહાવટીતંત્રના વડા છે.

9 ધાટલોડીયા, મણીનગર, સાબરમતી, અને વટવા

10 વધારે બાકી દર્શાવતા પાંચ વિભાગો પાસેથી 2018-19 માં પ્રાપ્ત થયેલા 4,831 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોમાંથી આડાઅવળા કાઢેલા

અમલમાં મુકવામાં આવેલી ઉપાડ અને AC/DC બિલો રજૂ કરવાની પધ્ધતિ આ વિભાગો દ્વારા નિષ્ઠાપુર્વક અનુસરવામાં આવે છે તેની ખાતરી મેળવવી.

3.2.2.1 પહેલા કરી નાખવામાં આવેલા ખર્ચ માટે આકસ્મિક બિલથી ઉપાડ

ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000 મુજબ, કોઇ પણ ખર્ચ, આવા ખર્ચ માટે સક્ષમ અધિકારીની મંજૂરી સિવાય કરી શકાય નહીં.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે 115 કેસોમાંથી ₹ 0.75 કરોડ સંકળાયેલા હતા એવા 16 કેસોમાં, વિગતવાર આકસ્મિક બિલ સાથે જોડેલા વાઉચરો ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ ઉપાડવાની/સક્ષમ અધિકારીના મંજૂરી ની તારીખથી પહેલાંની તારીખ દર્શાવતા હતા. આ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ખર્ચ કરી નાખવામાં આવ્યા બાદ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ ઉપાડવામાં આવ્યા હતા.

3.2.2.2 રજૂ કરવાના અગાઉના બાકી વિગતવાર બિલો નિયંત્રણમાં રાખવામાં નિષ્ફળતા

ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000 ના નિયમ 211 મુજબ, નવું ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ રજૂ કરતી વખતે ઉપાડ અધિકારીએ પ્રમાણિત કરવું જોઇએ કે નવુ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલથી ઉપાડના તારીખ અગાઉના ત્રણ મહિનાના સમયગાળાને લગતા કોઇ વિગતવાર આકસ્મિક બિલ પડતર નથી. પસંદ કરેલા વિભાગોના 115 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની ઓડિટ ચકાસણીમાં નીચે મુજબ જોવામાં આવ્યુ હતુઃ

- 115 પૈકી સાત કેસોમાં, સંબંધિત ઉપાડ અધિકારીઓ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પર પર આવશ્યક પ્રમાણપત્રની નોંધ કરી ન હતી, અને
- 115 કેસો પૈકી 49 માં, ઉપાડ અધિકારીઓ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા પ્રમાણપત્રો ભૂલોવાળા હતા. ઓડિટ દ્વારા પડતર ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની તારીજ સાથે ઉલટ ખરાઇ એ અગાઉના સમયગાળાને લગતા વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની પડતરની સ્થિતિ દર્શાવી હતી.

ઉપરની અપૂર્ણતાઓ દર્શાવતી હતી કે ઉપાડ અધિકારીઓએ નવા ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ ઉપાડતા પહેલાં યોગ્ય ચકાસણી કરી ન હતી.

3.2.2.3 વિગતવાર બિલો રજૂ કરવામાં વિલંબ

₹ 1.52 કરોડ સંકળાયેલા હતા એવા 48 કેસોમાં, વિગતવાર બિલો રજૂ કરવામાં છ દિવસ થી 1,214 દિવસોનો વિલંબ થયો હતો. ₹ 0.58 કરોડ સંકળાયેલા હતા એવા 14 કેસોમાં, વિગતવાર બિલો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા અને ડિસેમ્બર 2019 ની સ્થિતિએ વિલંબ 188 દિવસ અને 550 દિવસ વચ્ચે રહ્યો હતો.

ભલામણઃ મંજૂરી આપનાર અધિકારીઓએ કે ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ પર ઉપાડેલા નાણાની નિયત સમયમર્યાદામાં વિગતવાર આકસ્મિક બિલ રજૂ કરીને સત્વર પતાવટ કરવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવુ જોઇએ. નાણા વિભાગે પણ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની પડતર નીચે આવે એ સુનિશ્ચિત કરવુ જોઇએ.

3.3 સરકાર તરફથી નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં નાણા મેળવતી સંસ્થાઓ/સત્તામંડળો

3.3.1 સરકાર તરફથી નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં નાણા મેળવતી સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોને લગતી માહિતી ન મળવી

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971 ની કલમ 14 હેઠળ, જ્યારે ભારતના અથવા કોઇ પણ રાજ્યના એકત્રિત નિધિમાંથી કોઇ સંસ્થા અથવા સત્તામંડળને અનુદાન અથવા લોન દ્વારા વધુ પ્રમાણમાં નાણા પુરા પાડવામાં આવે ત્યારે ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (CAG) આવી સંસ્થા અથવા સત્તામંડળને તે સમયે લાગુ પડતા કોઇ પણ કાયદાની જોગવાઇઓને અધિન, કિસ્સા મુજબ, તે સંસ્થા અથવા સત્તામંડળની તમામ આવક અને ખર્ચનું ઓડિટ કરશે અને તેમણે કરેલા આવક અને ખર્ચના ઓડિટ પરનો અહેવાલ આપશે. ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971 ની કલમ 15 હેઠળ, જ્યારે ભારતના અથવા કોઇ પણ રાજ્યના એકત્રિત નિધિમાંથી કોઇ પણ ચોક્કસ હેતુ માટે કોઇપણ સત્તામંડળ અથવા સંસ્થાને અનુદાન અથવા લોન આપવામાં આવે ત્યારે ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક, જે શરતને આધિન અનુદાન અથવા લોન આપવામાં આવી હતી તે પરિપૂર્ણ થયા બાબતમાં મંજૂરી આપનાર અધિકારી પોતે ખાતરી કરે છે એ પધ્ધતિની ચકાસણી કરશે.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971 ની કલમ 14 અને 15 હેઠળ ઓડિટને પાત્ર થાય એવી સંસ્થાઓને ઓળખી કાઢવા માટે સરકાર/વિભાગના વડાઓએ દર વર્ષે વિવિધ સંસ્થાઓને આપેલી નાણાકીય મદદ, જે હેતુ માટે આપવામાં આવી હતી અને સંસ્થાઓના કુલ ખર્ચની વિગતવાર માહિતી ઓડિટ કચેરીને આપવાની હોય છે. ઓડિટ અને હિસાબના નિયમો, 2007 માં જોગવાઇ છે કે સરકારો અને વિભાગીય વડાઓ કે જે સંસ્થાઓ અથવા સત્તામંડળોને અનુદાન અને/અથવા લોન મંજૂર કરે છે તેમણે આવી સંસ્થાઓ અથવા સત્તામંડળને પાછલા વર્ષ દરમિયાન એકંદર ₹ 10 લાખ અથવા વધુ નું અનુદાન અને/અથવા લોન આપવામાં આવી હોય તેનું (ક) જે હેતુ માટે સહાય મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને (ખ) સંસ્થા અથવા સત્તામંડળનો કુલ ખર્ચ દર્શાવતું એક પત્રક વર્ષના જુલાઇ મહિનાના અંત સુધીમાં રજુ કરવાનું હોય છે.

આ મુદ્દો રાજ્ય સરકારના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યો ત્યારે, 27 વિભાગો પૈકી ફક્ત પાંચ[11] વિભાગોએ 2018-19 દરમિયાન જુદી જુદી સંસ્થાઓ અને સત્તામંડળોને આપેલા સહાયક

[11] નાણા; સામાન્ય વહીવટ; સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ; કાયદો; ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલય

અનુદાનની વિગતો રજુ કરી હતી. વિભાગોએ રજૂ કરેલી માહિતીના આધારે, 46 નવી સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોના ઓડિટ નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યા હતા. 22 વિભાગોમાંથી માહિતી ન મળવાથી આપવામાં આવેલી નાણાકીય મદદની સંપૂર્ણ વિગતોના અભાવે એટલા પ્રમાણમા તેમના દ્વારા મંજૂર થયેલું/ચૂકવવામાં આવેલું અનુદાન કઇ રીતે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યું હતું તે અંગેની વ્યાજબી ખાતરી વિધાનસભા/સરકારને આપી શકાઇ ન હતી.

3.3.2 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તામંડળો દ્વારા હિસાબો રજુ ન કરવા/વિલંબથી કરવા

જુદી જુદી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલા હિસાબોના આધારે નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971 ની કલમ 14 હેઠળ ઓડિટ હાથ ધરવામાં આવે છે. આ કલમ હેઠળ આવરી લેવાયેલી 207 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તામંડળો છે. આ સંસ્થાઓનું ઓડિટ તેમના વ્યવહારો, કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ અને હિસાબો, પ્રણાલી/પધ્ધતિઓની સમીક્ષા, આંતરિક નિયંત્રણો વગેરેને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

વર્ષ 2018-19 દરમિયાન 19 સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોને લગતા કુલ 41 હિસાબો (પહેલાના વર્ષોના હિસાબો સહિત) નું ઓડિટ કરવામાં આવ્યું હતું. 19 પૈકી 10 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓએ તેમના વર્ષ 2018-19 માટેના ચાલુ હિસાબો રજૂ કર્યા છે. જો કે, 2018-19 સુધીમાં રજુ કરવાપાત્ર 207 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોના 911 હિસાબો 31 જુલાઇ 2019 ની સ્થિતિએ PAG (E&RSA)[12] અને PAG (G&SSA)[13] ગુજરાતને મળ્યા ન હતા.

જે 207 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓએ હિસાબો રજૂ કર્યા નથી તેની વિગતો **પરિશિષ્ટ 3.2** માં આપી છે અને વય મુજબ તેમની બાકી ની સ્થિતિ **કોઠો 3.5** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 3.5: સરકારી સંસ્થાઓ પાસેથી મળવાપાત્ર વય-વાર પાછલા બાકી વાર્ષિક હિસાબો

ક્રમાંક	વર્ષોની સંખ્યામાં પડતર કેસો	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોની સંખ્યા
1.	એક વર્ષ કરતાં ઓછા	13
2.	1-3	112
3.	3-5	26
4.	5-10	36
5.	10 કરતાં વધુ	20
કુલ		207

સ્રોત: PAG (E&RSA) ની કચેરી અને PAG (G&SSA) ની કચેરી દ્વારા સંકલિત માહિતી

[12] પ્રધાન મહાલેખાકાર (આર્થિક અને મહેસૂલ ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા), ગુજરાત, અમદાવાદ.

[13] પ્રધાન મહાલેખાકાર (સામાન્ય અને સામાજીક ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા), ગુજરાત, રાજકોટ

ઉપરનો **કોઠો 3.5** દર્શાવે છે કે 56 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તમંડળોના હિસાબો પાંચ કરતા વધારે વર્ષો માટે બાકી હતા. વાર્ષિક હિસાબો ન હોવાથી આ સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોને ચૂકવેલા અનુદાન અને લોનનો હિસાબ/ઉપયોગની ઓડિટ દ્વારા ચકાસણી થઇ શકી ન હતી.

વિવિધ સંસ્થાઓને ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાન અને લોન બાબતમાં માહિતી રજુ ન કરવી અને તેમના દ્વારા હિસાબો રજૂ ન થવા તે ભંડોળોના દુરૂપયોગના જોખમમાં વધારો કરે છે અને નાણા વિભાગે આવી તબદીલીઓ પર નજર રાખવી જોઇએ.

3.4 હિસાબો રજૂ કરવામાં અને સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના અલગ ઓડિટ અહેવાલો (SARs) મુકવામાં વિલંબ

રાજ્ય સરકારે વિકાસ, આવાસન વગેરે ક્ષેત્રોમાં ઘણી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ ઉભી કરી છે. આ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971 ની કલમ 19(2), 19(3) અને 20(1) હેઠળ ઓડિટને પાત્ર છે. રાજ્યમાં આવી 63 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓનું ઓડિટ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા કરવામાં આવે છે. આનું ઓડિટ તેમના વ્યવહારો, સંચાલનની પ્રવૃત્તિઓ અને હિસાબ, પ્રણાલી/પધ્ધતિઓની સમીક્ષા, આંતરિક વ્યવસ્થાપન અને નાણાકીય નિયંત્રણ વગેરેના આધારે કરવાના હોય છે. 63 માંથી પ્રત્યેક સ્વાયત્ત સંસ્થાના સંબંધમાં અલગ ઓડિટ અહેવાલ (SAR) સરકારને રજુ કરવા જરૂરી છે જ્યારે આ 63 SAR માંથી 36 વિધાનસભામાં મૂકવા જરૂરી છે.

63 માંથી માત્ર 14 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓએ વર્ષ 2018-19 માટેના હિસાબો રજુ કર્યા છે જ્યારે બાકીની 49 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓએ વર્ષ 2006-07 થી 2018-19 માટેના હિસાબો રજૂ કર્યા નથી. બાકીની આ 49 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા હિસાબો રજૂ ન કરવાનો ઓગષ્ટ 2019 સુધીનો વિલંબનો સમયગાળો બે મહિનાથી 134 મહિના સુધીનો રહ્યો હતો. 63 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની બાબતમાં પ્રાપ્ત થયેલા[14] હિસાબો અને SAR વિધાનસભામાં મુકવાની સ્થિતિ દર્શાવતુ પત્રક **પરિશિષ્ટ 3.3** માં દર્શાવ્યા છે.

49 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા હિસાબો ઓડિટને રજૂ કરવામાં થયેલા વિલંબ અને 36 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની બાબતમાં SARs વિધાનસભામાં મુકવામાં થયેલા વિલંબ ની વિગતો **કોઠો 3.6** માં દર્શાવવામાં આવી છે.

[14] નાણાકીય વર્ષ પૂર્ણ થયાના ત્રણ મહિનાની અંદર સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા હિસાબો રજૂ કરવાના હોય છે. (પ્રતિવર્ષ 30 જૂન)

કોઠો 3.6: હિસાબો રજૂ કરવામાં અને પૂરક ઓડિટ અહેવાલો વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબ

ઓડિટ માટે હિસાબોની રજૂઆત		SAR વિધાનસભામાં મુકવા	
વિલંબનો સમયગાળો (ઑગષ્ટ 2019 સુધી)	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા	વિલંબ	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા
1 વર્ષ સુધી	32	Up to 1 વર્ષ સુધી	16
2 વર્ષો	4	1 – 2 વર્ષ	3
2 વર્ષ થી વધારે	13	2 વર્ષ કરતાં વધારે	17
કુલ	49	કુલ	36

સ્રોતઃ PAG (E&RSA) ની કચેરી અને PAG (G&SSA) ની કચેરી દ્વારા સંકલિત કરવામાં આવેલી માહિતી

હિસાબો રજૂ કરવામાં અને અહેવાલો વિધાનસભાના ટેબલ પર મુકવામાં થયેલ અતિશય વિલંબ, આ સંસ્થાઓ જેમાં સરકારનું રોકાણ કરવામાં આવેલુ છે તેની કામગીરીની ચકાસણીમાં વિલંબમાં પરિણમ્યો હતો. ઉપરાંત, સરકાર દ્વારા લેવાપાત્ર ઉપચારાત્મક પગલા, કોઇ હોય તો, તેમાં પણ વિલંબ થયો હતો.

ભલામણઃ નિયંત્રણ વિભાગોએ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તામંડળોના હિસાબોના આખરીકરણમાં વિલંબ માટેના કારણો શોધવાં જોઇએ કે જેથી તે અંગે યોગ્ય ઉપચારાત્મક પગલા લઇ શકાય અને પાછલા બાકી હિસાબોના ભરાવાનો સમયબધ્ધ રીતે નિકાલ શકાય.

3.5 વ્યક્તિગત થાપણ/ વ્યક્તિગત લેજર હિસાબ

3.5.1 વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબ

વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબ (PD Account) નો આશય ચોક્કસ હેતુ માટે તિજોરી હિસાબમાં આવક જમા કરવા માટે અને રાજ્ય એકત્રિત નિધિ માંથી બારોબાર ઉપાડ કરવાની તેના વહીવટકર્તાને સુવિધા આપવાનો છે. તેના વહીવટકર્તાઓ તરીકે તેમની સત્તાવાર ફરજ બજાવતા અથવા અન્ય કોઇ ક્ષમતામાં ફરજ બજાવતા સરકારી અધિકારીઓ જ હોવા જોઇએ. આ રીતે ખાતું ખોલવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવેલા દરેક વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબ જાહેર હિસાબ હેઠળ સરકારી હિસાબનો ભાગ રહેશે.

31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, 17 વિભાગોના 484 વયક્તિગત થાપણ હિસાબો[15] હતા જેની જીલ્લા તિજોરીઓમાં ₹ 581.01 કરોડની બંધ સિલક હતી જે નાણાકીય વર્ષ બંધ થયા પહેલાં રાજ્યના એકત્રિત હિસાબમાં તબદીલ કરવામાં આવી ન હતી.

2018-19 દરમિયાન 13 નવા હિસાબો ખોલવામાં આવ્યા હતા અને 11 બંધ કરવામાં આવ્યા હતા. શિક્ષણ વિભાગ સૌથી મોટી સંખ્યામાં (145) વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો ધરાવતુ હતું જેના

[15] મુખ્ય સદર 8443-106-સીવીલ ડિપોઝીટો-પર્સનલ ડિપોઝીટો હેઠળ

પછી સામાન્ય વહીવટ વિભાગ (74) અને કૃષિ, ખેડુત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ (53) આવતા હતા. 2018-19 દરમિયાન, CFS માંથી ₹ 1,610.57 કરોડ વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોમાં જમા કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમાંથી ₹ 1,476.97 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.

વધુમાં, 31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ 484 માંથી ₹ 1.70 કરોડની કુલ સિલક હતી એવા 26 વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો ત્રણ કરતાં વધારે વર્ષોથી નિષ્ક્રિય હતા.

વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોમાં પડી રહેલી વણવપરાયેલી સિલકોને નાણાકીય વર્ષ પૂર્ણ થયા પહેલાં રાજ્યના એકત્રિત હિસાબમાંમાં તબદીલી કરવામાં ન આવે તો જાહેર નાણાનો દુરૂપયોગ, છેતરપીંડી અને ઉચાપતનું જોખમ ઉભુ કરે છે.

અન્ય રાજ્યોની તુલનાએ, વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોની સ્થિતિ ટકી શકે એવી હતી. આમ છતાં, વ્યકતિગત થાપણ હિસાબો જે એક વર્ષ કરતાં વધારે સમય માટે સક્રિય ન હતા તેના પર નાણા વિભાગે ધ્યાન આપવુ જોઇએ અને તેના પર જરૂરી કાર્યવાહી કરવી જોઇએ.

3.5.2 વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોની સમીક્ષા

વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો ના વહીવટ માટે સંબંધિત નિયમોના અનુપાલનની તપાસ કરવા માટે વર્ષ 2016-19 ના સમયગાળા માટે આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ હેઠળના વહીવટકર્તાઓના પાંચ[16] વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો ની ઓડિટે સમીક્ષા કરી હતી. વહીવટકર્તાઓએ વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોનો ઉપયોગ હોસ્ટેલ ફી, દાખલ ફી, કોર્સ ફી જેવી થાપણો અને પુરવઠાકારો/કોન્ટ્રાક્ટરોની બાનાની રકમ/સુરક્ષા થાપણો ની પ્રાપ્તિ/રિફન્ડ માટે કરવાનો હતો.

આ વહીવટકર્તાઓ દ્વારા સંચાલિત વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબો પરના મુખ્ય ઓડિટ અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

3.5.2.1 વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોના સંચાલનના સત્તાધિકારના પત્રોનો અભાવ

વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોનું સંચાલન માત્ર મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની અધિકૃતિ સાથે જ કરી શકાય અને સત્તાધિકારના પત્રમાં ઉલ્લેખ કરેલી શરતો અનુસાર સંચાલન કરવું જોઇએ. આમ છતાં, પાંચ વહીવટકર્તાઓ દ્વારા સત્તાધિકારના પત્રો ઓડિટને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવ્યા ન હતા. વહીવટકર્તાઓએ જણાવ્યુ હતું (ડિસેમ્બર 2019) કે સત્તાધિકારના પત્રોનો પત્તો મળતો ન હતો, કારણ કે તે ઘણા વર્ષો અગાઉ જારી કરવામાં આવ્યા હતા. સત્તાધિકારના પત્રો ન હોવાથી, લાગુ પડતી શરતોને વળગી રહીને વહિવટકર્તાઓ દ્વારા વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોનું સંચાલનમાં કરવામાં આવતુ હતું કે કેમ તેની ખાત્રી ઓડિટમાં કરી શકાઇ ન હતી.

---

[16] (i) મુખ્ય જીલ્લા તબીબી અધિકારી-સહ-સીવીલ સર્જન, જનરલ હોસ્પીટલ, ગાંધીનગર, (ii) તબીબી અધિક્ષક, સીવીલ હોસ્પીટલ, અમદાવાદ, (iii) ડીન, ડેન્ટલ કોલેજ અને હોસ્પીટલ, અમદાવાદ, (iv) નિયામક, એમ.જે. ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ઓપ્થેલ્મોલોજી, અમદાવાદ અને (v) ડીન, બી.જ. મેડીકલ કોલેજ, અમદાવાદ

3.5.2.2 વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોમાં ફી અયોગ્ય રીતે રાખવી

ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000 ના નિયમ 25 મુજબ, સરકારી સંસ્થાઓમાં એકત્રિત કરેલી તમામ પ્રકારની ફી તેની પ્રાપ્તિના બે અથવા ત્રણ દિવસની અંદર સરકારી હિસાબમાં જમા કરવી જોઇએ.

ઓડિટે જોયું હતું (ડિસેમ્બર 2019) કે ત્રણ વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોમાં પેરા-મેડીકલ કોર્સ ફી અને અખિલ ભારતીય દાખલ ફી (માર્ચ 2019 સુધીમાં એકત્ર કરેલી) ના હિસાબે ₹ 1.81 કરોડ[17] જમા થયા હતા, પરંતુ જેને ડિસેમ્બર 2019 ની સ્થિતિએ સરકારના હિસાબ ખાતે જમા કરવામાં આવ્યા ન હતા.

3.5.2.3 કેશબુક અને તિજોરી મુજબ સિલકોનું બિન-મેળવણુ

ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000 નો નિયમ 398 નિયત કરે છે કે વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોના વહીવટકર્તાઓએ પૂર્વવર્તી નાણાકીય વર્ષ માટેની તેમની સિલકોનું પછીના નાણાકીય વર્ષની 30 જૂન સુધીમાં સંબંધિત તિજોરી કચેરીઓ સાથે સમાધાન કરવુ જોઇએ.

તબીબી અધિક્ષક, સીવીલ હોસ્પીટલ, અમદાવાદની વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબની ચકાસણીમાં, વર્ષ 2016-17, 2017-18 અને 2018-19 માટેની સિલકોનુ મેળવણુ ન થયુ હોવાના કારણે વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબની કેશબુક અને તિજોરાની સિલક વચ્ચે ₹ 0.50 લાખનો તફાવત જોવામાં આવ્યો હતો.

3.5.2.4 યોજનાઓના ભંડોળ વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબમાં રાખવા

વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબ જે હેતુ માટે તે શરૂ કરવામાં આવ્યો હોય તેના માટે જ તેનું સંચાલન થવુ જોઇએ અને તેનો ઉપયોગ ભંડોળો રાખી મુકવા માટે ન થવો જોઇએ. તબીબી અધિક્ષક, સીવીલ હોસ્પીટલ, અમદાવાદની કેશબુક અને સંબંધિત રેકર્ડની ચકાસણીમાં જોવામાં આવ્યુ હતું કે શાળા આરોગ્ય રાષ્ટ્રિય બાળ સ્વાસ્થ્ય કાર્યક્રમ હેઠળ 2016-18 દરમિયાન આરોગ્ય કમિશનર દ્વારા આપવામાં આવેલા ₹ 11.10 કરોડ અયોગ્ય રીતે વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબમાં રાખી મુકવામાં આવ્યા હતા.

₹ 11.10 કરોડમાંથી, માર્ચ 2018 સુધીમાં માત્ર ₹ 5 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો અને વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબમાં ₹ 6.10 કરોડની વણવપરાયેલી સિલક પડી રહી હતી (ડિસેમ્બર 2019).

---

[17] મુખ્ય જીલ્લા તબીબી અધિકારી-સહ-સીવીલ સર્જન, જનરલ હોસ્પીટલ, ગાંધીનગર, તબીબી સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ, સીવીલ હોસ્પીટલ, અમદાવાદ, અને ડીન, બી.જે. મેડીકલ કોલેજ, અમદાવાદ.

3.5.3 વ્યક્તિગત લેજર હિસાબનું સંચાલન

પંચાયત, ગ્રામિણ આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ હેઠળ જીલ્લા કક્ષાએ 33 જીલ્લા વિકાસ કચેરીઓ (DDO) અને તાલુકા કક્ષાએ 247 તાલુકા વિકાસ કચેરીઓ (TDO) સંબંધિત 280 વ્યક્તિગત લેઝર હિસાબો[18] હતા. 01 એપ્રિલ 2018 ની સ્થિતિ મુજબ, વ્યક્તિગત લેઝર હિસાબોમાં ₹ 12,785.81 કરોડની ઉધડતી સિલક હતી. 2018-19 દરમિયાન આ હિસાબોમાં ₹ 41,012.13 કરોડની આવક અને ₹ 41,396.67 કરોડની ચૂકવણીઓ થઇ હતી અને 31 માર્ચ 2019 ના રોજ ₹ 12,401.27 કરોડની બંધ સિલક રહી હતી.

3.5.4 અદાલતી થાપણોના વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો ની સમીક્ષા

3.5.4.1 મુદતી થાપણોની યાદી ન નિભાવવી

ગુજરાત રાજ્યમાં અદાલતો જજો દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓને અનુસરીને જુદા જુદા કેસોમાં થાપણો તરીકે નાણા પ્રાપ્ત કરે છે. વ્યાજ વગરની આ થાપણોનું વર્ગીકરણ બે વર્ગો એટલે કે (i) સીવીલ કોર્ટ ડિપોઝીટો[19] અને (ii) ક્રિમિનલ કોર્ટ ડિપોઝીટો[20] માં કરવામાં આવે છે. સંબંધિત અદાલત દ્વારા થયેલા હુકમ અન્વયે આ રીતે જમા કરવામાં આવેલા નાણા, કેસમાં અદાલત દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવે એટલે પક્ષકાર/વ્યક્તિને પરત કરવામાં આવે છે.

કાયદા વિભાગ હેઠળ હાઇ કોર્ટ અને તાબાની કોર્ટોમાં 277 સીવીલ કોર્ટ ડિપોઝીટ વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો અને 318 ક્રિમિનલ કોર્ટ ડિપોઝીટ વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો ચલાવવામાં આવતા હતા. 01 એપ્રિલ 2018 ના રોજ, સીવીલ કોર્ટ ડિપોઝીટ વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો માં ₹ 620.70 કરોડની ખૂલતી સિલક હતી. 2018-19 દરમિયાન આ હિસાબોમાં આવક ₹ 3,562.36 કરોડ અને ચૂકવણીઓ ₹ 3,418.04 કરોડની હતી અને 31 માર્ચ 2019 ના રોજ ₹ 765.02 કરોડની બંધ સિલક રહી હતી. ક્રિમિનલ કોર્ટ ડિપોઝીટના વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો માં 01 એપ્રિલ 2018 ના રોજ ₹ 128.33 કરોડની ખૂલતી સિલક હતી. 2018-19 દરમિયાન આ હિસાબોમાં ₹ 125.92 કરોડની પ્રાપ્તિ અને ₹ 87.58 કરોડની ચૂકવણીઓ થઇ હતી અને 31 માર્ચ 2019 ના રોજ ₹ 166.67 કરોડની બંધ સિલક રહી હતી.

વ્યાજની કોઇ આવક વિના કોર્ટ ડિપોઝીટ વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો માં ઘણી મોટી રકમો પડી રહી હતી એ હકીકત હોવાથી, ગુજરાત હાઇ કોર્ટે 2009 માં તમામ અદાલતોને આદેશ કર્યો હતો કે વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો માં આ રીતે ધારણ કરેલી રકમોનું સંબંધિત અદાલતોના રજીસ્ટ્રારો દ્વારા રાષ્ટ્રિયકૃત બેંકોમાં મુદતી થાપણોમાં રોકાણ કરવુ જોઇએ. કેસના ન્યાય-નિર્ણય ની અંતિમતા સુધી થાપણો પરનું વ્યાજ પક્ષકારો ન ગુમાવે તે સુનિશ્ચિત કરવાનો આશય હતો.

---

18 મુખ્ય સદર – 8448-109 – લોકલ ફંડની થાપણો-પંચાયતી સંસ્થાઓના ભંડોળો હેઠળ

19 મુખ્ય સદર-8443-104-સીવીલ કોર્ટ ડિપોઝીટો હેઠળ

20 મુખ્ય સદર-8443-105-ક્રિમિનલ કોર્ટ ડિપોઝીટો હેઠળ

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે કાયદા અથવા નાણા વિભાગે મુદતી થાપણોમાં રોકાણ કરેલી રકમોની નોંધ રાખવા માટે અને મુદત-વિતી ડિપોઝીટોના કેસોમાં અનુસરવાની પધ્ધતિ બાબતમાં કોઇ પ્રણાલી ઉભી કરવા માટે કોઈ ઠરાવ/જાહેરનામું બહાર પાડ્યું ન હતું.

ચાર[21] વ્યક્તિગત લેજર હિસાબો ની પ્રતિક ચકાસણીમાં મુદતી થાપણોમાં રોકાણ કરેલી રકમોનો કોઇ રેકર્ડ ન હોવાનું બહાર આવ્યુ હતું અને આથી, જાહેર હિસાબની બહાર રાખવામાં આવેલી ડિપોઝીટોનું પ્રમાણ આકારવાનું મુશ્કેલ હતું. ઓડિટે વધુમાં એવું અવલોકન કર્યું હતું કે ડિપોઝીટો સ્વીકારવા (રજીસ્ટર C) અને ડિપોઝીટો છુટી કરવા (રજીસ્ટર D) માટેના રજીસ્ટરો મુદતી થાપણો કર્યાના કોઇ સંદર્ભ વિના નિભાવવામાં આવતા હતા.

આમ, મુદતી થાપણો પર દેખરેખ, તેનો હિસાબ અને માલયાદી નિભાવવા માટેની કોઇ પધ્ધતિ અસ્તિત્વમાં ન હતી. આવી કોઇ પધ્ધતિના અભાવે, જાહેર હિસાબની બહાર કરવામાં આવેલી આવી મુદતી થાપણો સંબંધી માહિતી સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાં જાહેર કરી શકાઇ ન હતી.

3.5.4.2 મુદત વિતી થાપણોના સંબંધમાં નિયમોનું બિન-અનુપાલન

સીવીલ મેન્યુઅલ, 1960 નિયમ 672 (22) અનુસાર, દાવાના છેવટના ન્યાય-નિર્ણય અથવા કાર્યવાહીની તારીખથી પુરા ત્રણ કરતા વધારે હિસાબી વર્ષો માટે દાવો કરવામાં આવ્યો ન હોય એવી થાપણો દર વર્ષે માર્ચ મહિનો પૂર્ણ થયે સરકારના હિસાબમાં જમા કરવામાં આવશે. ત્યારબાદના મહિનામાં, અદાલત માંડવાળ કરેલા અને સરકારના હિસાબમાં જમા કરેલી સિલકોનું પત્રક મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને રજૂ કરશે.

ઓડિટ દરમિયાન, એવુ ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે છેવટના ન્યાય-નિર્ણય બાદ સરકારમાં જમા થયેલી મુદત-વિતી રકમોની વિગતો, પ્રતિક ચકાસણી કરવામાં આવી હતી તે ચાર વ્યક્તિગત લેઝર હિસાબોના રજીસ્ટ્રારો પાસે ઉપલબ્ધ ન હતી કારણ કે દાવો કરવામાં ન આવ્યો હોય એવી થાપણોની કોઇ યાદી તૈયાર કરવામાં આવતી ન હતી.

3.6 ગેરરીતિ, નુક્સાન અને ઉચાપત

ગેરરીતિ, નુક્સાન, ઉચાપત વગેરેના ₹ 16.26 કરોડ સરકારના નાણા (માર્ચ 2019 સુધી) સંકળાયેલા હતા એવા 164 કેસો જેમાં નિર્ણાયક પગલા બાકી હતા તેની રાજ્ય સરકારે જાણ કરી હતી. પડતર કિસ્સાઓની વિભાગવાર વિગતો અને આવા કિસ્સાઓનું વય મુજબ પૃથક્કરણ **પરિશિષ્ટ 3.4** માં આપ્યું છે. આ કેસોનું ત્રણ વર્ગોમાં વર્ગીકરણ **પરિશિષ્ટ 3.5** માં દર્શાવ્યુ છે. પડતર કિસ્સાઓની વયવાર વિગતોનો સારાંશ **કોઠો 3.7** માં આપ્યો છે.

[21] ગુજરાતની વડી અદાલત, જીલ્લા ગ્રામ્ય અદાલત, મીરઝાપુર, અમદાવાદ, સીટી સીવીલ અને સેશન્સ કોર્ટ, અમદાવાદ અને સીવીલ કોર્ટ, ધોળકા

કોઠો 3.7: ગેરરીતિ, નુક્સાન, ઉચાપત વગેરે કેસોની વય મુજબ વિગતો

વર્ષોમાં ગાળો	કેસોની સંખ્યા	સંકળાયેલી રકમ (₹ કરોડમાં)
5 સુધી	42	7.63
5 – 10	16	0.63
10 – 15	19	1.82
15 – 20	13	5.53
20 – 25	12	0.11
25 અને વધુ	62	0.54
કુલ	**164**	**16.26**

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી વિગતોમાંથી PAG(E&RSA) અને PAG(G&SSA) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

164 કેસો પૈકી, નર્મદા, જળ સંપત્તિ. પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ પાસે 23 કેસો હતા અને મહેસૂલ વિભાગ પાસે 22 કેસો હતા જે 25 કરતાં વધારે વર્ષોથી પડતર હતા.

164 માંથી 118 કેસોમાં પ્રથમદર્શી માહિતી અહેવાલો (FIR) નોંધાવવામાં આવ્યા હતા. બાકીના 46 કેસો[22] છ વિભાગોને લગતા હતા. ઉચાપતના તમામ 46 કેસોમાં વિભાગીય કાર્યવાહી પ્રગતિમાં હતી. સંબંધિત વિભાગોએ આ કેસોમાં FIR વહેલી તકે નોંધાવવાની જરૂર છે.

ઉચાપત, નુક્સાન અને ગેરરીતિઓ પડતર હોવા માટેના કારણોની યાદી **કોઠો 3.8** માં છે.

કોઠો 3.8: ગેરરીતિ, નુકસાન, ઉચાપત વગેરેના કિસ્સા પડતર હોવાના કારણો

પડતર કેસોના વિલંબ/બાકી હોવા માટેના કારણો		કેસોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	ખાતાકીય અને ફોજદારી તપાસ બાકી	28	0.93
2.	ખાતાકીય પગલાંની શરૂઆત થઇ પરંતુ અંતિમ નિર્ણય બાકી	27	0.84
3.	ફોજદારી કાર્યવાહી પૂર્ણ થઇ પરંતુ બાકી રકમની વસૂલાતનું પ્રમાણપત્ર આપવાનું બાકી	3	0.66
4.	વસૂલાત અથવા માંડવાળના હુકમો બાકી	33	0.27
5.	અદાલતમાં કેસ ચાલુ	72	13.54
6.	અન્ય	1	0.02
કુલ		**164**	**16.26**

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગોએ રજુ કરેલી વિગતોમાંથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (આર્થિક અને મહેસૂલ ક્ષેત્ર ઓડિટ) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (સામાન્ય અને સામાજીક ક્ષેત્ર ઓડિટ) ની કચેરીઓ દ્વારા એકત્રિત માહિતી

એવુ જોઇ શકાય છે કે, 164 માંથી 72 કેસો (43.90 ટકા) કાયદાકીય ન્યાય-નિર્ણયની પ્રક્રિયામાં હતા.

---

22 વન અને પર્યાવરણ– 20 કેસો; આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ– 01 કેસ; નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર– 17 કેસો; માર્ગ અને મકાન– 06 કેસો; મહેસૂલ– 01 કેસ; અને વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી– 01 કેસ

3.7 સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 નો ઉપયોગ

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર-800 ઉપલબ્ધ યોજનાકીય ગૌણ સદરોમાં વર્ગીકરણ ન કરી શકાય એવા ખર્ચનો સમાવેશ કરે છે.

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800-અન્ય ખર્ચ/આવક હેઠળ મોટી રકમનું અંદાજકામ નાણાકીય અહેવાલોની પારદર્શકતાને અસર કરે છે કારણ કે તે સરકારની જુદી જુદી ચોક્કસ પ્રવૃત્તિઓ સાથે અસંમત હોઈ તેવી માહિતી હિસાબોમાં અલગથી દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહે છે.

2018-19 દરમિયાન, એકંદરે ₹ 11,133.79 કરોડનો ખર્ચ જે રાજ્યના કુલ ખર્ચના[23] (₹ 1,78,014.97 કરોડ) 6.25 ટકા થાય છે તેનું વર્ગીકરણ મહેસૂલ અને મૂડી વિભાગ હેઠળ 64 મુખ્ય સદરોમાં ગૌણ સદર "800-અન્ય ખર્ચ" હેઠળ કરવામાં આવ્યુ હતું. મુખ્ય વિભાગો જેમણે 2018-19 દરમિયાન મુખ્ય સદર-800 હેઠળ મોટી રકમોની નોંધ કરી હતી તે હતા ઉદ્યોગ અને ખાણ; નર્મદા, જળ સંપત્તિ. પાણી પુરવઠા અને કલ્પસર; અને કૃષિ, ખેડુત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ.

કેટલાક મુખ્ય સદરો[24] હેઠળ, 96 ટકા થી 100 ટકા વચ્ચેના ખર્ચની નોંધ સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર -800 હેઠળ કરવામાં આવી હતી.

2018-19 દરમિયાન કોઇ એક ચોક્કસ મુખ્ય સદર હેઠળના ગૌણ સદર-800 હેઠળ ₹ 100 કરોડ કરતાં અધિકના ખર્ચની નોંધ કરવામાં આવી હોય એવા કેસો દ્રષ્ટાંતરૂપે **ચાર્ટ 3.1** માં આપ્યા છે.

ચાર્ટ 3.1: મુખ્ય સદરો જેમાં 2018-19 દરમિયાન ₹ 100 કરોડ કરતાં વધારે ખર્ચ ગૌણ સદર 800 હેઠળ નોંધવામાં આવ્યો હતો

સ્રોત: ગુજરાત સરકારના વર્ષ 2018-19 ના નાણાકીય હિસાબો

---

23 મહેસૂલી ખર્ચ, મૂડી ખર્ચ, લોન અને પેશગીની ચૂકવણી અને જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી નો સમાવેશ થાય છે.

24 2075: પરચુરણ સામાન્ય સેવાઓ– ₹ 40.56 કરોડ માંથી ₹ 39.82 કરોડ (98.17 ટકા) ની નોંધ મુખ્ય સદર 4236 હેઠળ: પોષણ માટે મૂડી જોગવાઇ, – ₹ 43.51 કરોડનો પૂરેપૂરો ખર્ચ (100 ટકા); મુખ્ય સદર 4408: અન્ન સંગ્રહ અને વખાર માટેના મૂડી જોગવાઇ નોંધવામાં આવ્યો હતો–₹ 90.48 કરોડમાંથી ₹ 89.34 કરોડ કરોડ (98.74 ટકા) ની નોંધ કરવામાં આવી હતી; મુખ્ય સદર 2852: ઉદ્યોગ– ₹ 2,526.35 માંથી ₹ 2,418.74 કરોડ (95.74 ટકા) ની નોંધ કરવામાં આવી હતી.

મુખ્ય સદર 2236, 2515, 2851, 2852 અને 3054 માં, સંબંધિત વિભાગો છેલ્લા ત્રણ વર્ષ થી સતત ₹ 100 કરોડ કરતાં અધિકના ખર્ચ ની નોંધ ગૌણ સદર-800 હેઠળ કરતા હતા. આ વિભાગો હતા કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર; નાણા; સામાન્ય વહીવટ; ઉદ્યોગ અને ખાણ; નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર; પંચાયતો, ગ્રામિણ આવાસ અને ગ્રામ વિકાસ; માર્ગ અને મકાન; મહિલા અને બાળ વિકાસ; ગૃહ અને સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ.

એ જ રીતે, 2018-19 દરમિયાન, મહેસૂલી આવક એકંદરે ₹ 4,248.48 કરોડ, જે રાજ્યની કુલ[25] આવક (₹ 1,79,364.01 કરોડ) ના 2.37 ટકા થાય છે તેનું વર્ગીકરણ મહેસૂલ વિભાગ હેઠળના 53 મુખ્ય સદરોમાં સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર "800-અન્ય આવક" હેઠળ કરવામાં આવ્યુ હતું. મુખ્ય વિભાગો જેમણે 2018-19 દરમિયાન ગૌણ સદર-800 હેઠળ મોટી રકમોની નોંધ કરી હતી તે હતાઃ કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર; નાણા, નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર; અને શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન.

આવકની 100 ટકા નોંધ ગૌણ સદર 800 હેઠળ કરવામાં આવી હોય એવા કેસો કુટંબ કલ્યાણ (મુખ્ય સદર 0211), અન્ન સંગ્રહ અને વખાર (મુખ્ય સદર-0408), ઉર્જાના બિન-પરંપરાગત સ્ત્રોતો (મુખ્ય સદર-0810), પ્રવાસન (મુખ્ય સદર-1452), અન્ય ખાસ વિસ્તારોના કાર્યક્રમો (મુખ્ય સદર-0575), પાવર (મુખ્ય સદર-0801), જમીન સુધારણા (મુખ્ય સદર-0506), નાગરિક પુરવઠો (મુખ્ય સદર-1456), અને અન્ય રાજકોષીય સેવાઓ (મુખ્ય સદર-0047) માં હતા.

2018-19 દરમિયાન એક ચોક્કસ મુખ્ય સદરના ગૌણ સદર-800 હેઠળ ₹ 100 કરોડ કરતાં વધારે આવકની નોંધ કરવામાં આવી હતી એવા કિસ્સા દ્રષ્ટાંત રૂપે **ચાર્ટ 3.2** માં આપ્યા છે.

ચાર્ટ 3.2: 2018-19 દરમિયાન ગૌણ સદર-800 હેઠળ ₹ 100 કરોડ કરતાં વધારે આવકની નોંધ કરવામાં આવી હતી એવા મુખ્ય સદરો

સ્ત્રોતઃ વર્ષ 2018-19 ના ગુજરાત સરકારના નાણાકીય હિસાબો

[25] કુલ આવક માં કર આવક, બિન-કર આવક, કેન્દ્રિય વેરા અને જકાતનાં હિસ્સો, ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન, પરચુરણ મૂડી આવક, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત અને જાહેર ઋણની આવકો સામેલ છે.

મુખ્ય સદરો 0035, 0049 અને 0700 માં, વિભાગો છેલ્લા ત્રણ વર્ષ થી સતત ₹ 100 કરોડ કરતાં વધારે આવકની નોંધ ગૌણ સદર-800 હેઠળ કરતા હતા.

એવુ પણ ધ્યાન પર આવ્યુ હતું કે ગૌણ સદર-800 માં ખર્ચ 2016-17 માં ₹ 8,608.12 કરોડ હતો તે સતત વધતો રહીને 2018-19 માં ₹ 11,133.79 થયો હતો જ્યારે એ જ ગૌણ સદર હેઠળ મહેસૂલી આવકમાં એ જ સમયગાળામાં વધઘટ થઇ હતી અને 2016-17 ની ₹ 16,471.60 કરોડ થી 2017-18 માં ₹ 2,336.52 કરોડ અને છેવટે 2018-19 માં ₹ 4,248.48 કરોડ થઇ હતી.

રાજ્ય સરકારે સંબંધિત ગૌણ સદર-800 હેઠળ ખર્ચ અને આવકનું વર્ગીકરણ ઓછામાં ઓછુ થાય એવુ કરવા માટે વધુ પ્રયત્નો કરવા જોઇએ.

3.8 હિસાબો પર ટિપ્પણી

3.8.1 હિસાબોની ચોક્સાઇને અસર કરતા અગત્યના પરિબળો

સરકારના હિસાબો રોકડ આધારે નિભાવવામાં આવે છે. સરકારના હિસાબમાં ઉદ્ભવતા કેટલાક વ્યવહારો જેની આવક અને ચૂકવણીની નોંધ તેના પ્રકારની માહિતીના અભાવે અથવા અન્ય કોઇ પણ કારણસર આવક અથવા ચૂકવણીના નિર્ણાયક મુખ્ય સદર હેઠળ તાત્કાલિક નોંધ ન થઇ શકે તેને કામચલાઉ રીતે "ઉચ્ચક સદર" હેઠળ નોંધવાના હોય છે. સંબંધિત વિગતો/માહિતી મળ્યા બાદ જ્યારે આ રકમોની નોંધ હિસાબોના છેવટના સદરમાં કરવામાં આવે છે ત્યારે આ સદરોને ઋણ ઉધાર અથવા ઋણ જમા દ્વારા છેવટે દૂર કરવામાં આવે છે. જો આ હિસાબો દૂર કરવામાં ન આવે તો ઉચ્ચક સદરમાં સિલકોમાં વધારો થતો રહેશે અને સરકારના આવક અને ખર્ચનું સાચું ચિત્ર રજુ કરશે નહીં. ઋણ, થાપણ અને ભરણાંમાં આવા વ્યવહારો સમાવવામાં આવે છે જેમાં સરકાર, પ્રજાના નાણાના રખેવાળ તરીકે, આવા નાણા મેળવીને થાપણ રૂપે સાચવે છે.

મુખ્ય ઉચ્ચક હિસાબો હેઠળના વ્યવહારોની સામાન્ય સમીક્ષામાં નીચે મુજબ જોવા મળ્યું હતું:

3.8.1.1 મુખ્ય ઉચ્ચક હિસાબ હેઠળ પડતર સિલકો

હિસાબોના કેટલાક મુખ્ય ઉચ્ચક સદરો હેઠળની સિલકો, મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા નિભાવવામાં આવતી ખાતાવહીમાં નોંધવામાં આવેલ છે તે **કોઠો 3.9** માં દર્શાવી છે.

કોઠો 3.9: ઉચ્ચક સદર (8658 – ઉચ્ચક હિસાબ)

(₹ કરોડમાં)

ગૌણ સદરનું નામ	2016-17			2017-18			2018-19		
	ઉધાર	જમા	ચોખ્ખી ઉધાર	ઉધાર	જમા	ચોખ્ખી ઉધાર	ઉધાર	જમા	ચોખ્ખી ઉધાર
101- પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉચ્ચક	166.13	30.00	136.13	189.21	3.69	185.52	221.01	9.22	211.79
102- ઉચ્ચક હિસાબ (સીવીલ)	90.93	0.11	90.82	74.34	0.15	74.19	98.04	7.72	90.32
110- રિઝર્વ બેંક ઉચ્ચક – કેન્દ્રિય હિસાબ કચેરી	352.96	110.73	242.23	242.23	0.00	242.23	242.23	0.00	242.23

સ્ત્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના ગુજરાત સરકારના નાણાકીય હિસાબે

નાણાકીય હિસાબો આ સદરોમાં ચોખ્ખી સિલકો દર્શાવે છે. બાકી ઉધાર અને બાકી જમાનું અલગ અલગ એકત્રિકરણ કરીને બાકી સિલકોની ગણતરી કરવામાં આવે છે. આ સદરોમાંની બાકી સિલકોના સૂચિતાર્થોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

(i) *પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉચ્ચક*

આ ગૌણ સદર પગાર અને હિસાબ કચેરીઓ (PAOs) અને મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ના હિસાબી ચોપડાઓમાંથી ઉદ્ભવતા આંતર-વિભાગીય અને આંતર-સરકારી વ્યવહારોની પતાવટ માટે વાપરવામાં આવે છે. આ ગૌણ સદરમાંના વ્યવહારો હિસાબી અધિકારી દ્વારા જેની સામે ગૌણ સદર "પી.એ.ઓ. ઉચ્ચક" ખોલવામાં આવ્યું છે તે અન્ય હિસાબી અધિકારી વતી કરવામાં આવેલી વસૂલાત અથવા કરવામાં આવેલી ચૂકવણી દર્શાવે છે. સદરમાંની જમા રકમને હિસાબી અધિકારી જેના હિસાબોમાં મૂળ વસૂલાત નોંધવામાં આવી હોય તેના દ્વારા ચેક આપવામાં આવે ત્યારે "ઓછા જમા" થી દૂર કરવામાં આવે છે. "પી.એ.ઓ. ઉચ્ચક" હેઠળની ઉધાર રકમ હિસાબી અધિકારી જેના વતી ચુકવણી કરવામાં આવી હતી તેના તરફથી મળેલો ચેક વટાવાય પછી "ઓછા ઉધાર" થી દૂર કરવામાં આવે છે.

આ સદર હેઠળ બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે પગાર અને હિસાબ અધિકારી વતી મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા ચૂકવણી કરવામાં આવી છે જેની વસૂલાત કરવાની બાકી છે. બાકી જમા સિલકનો અર્થ એ થાય કે પગાર અને હિસાબી અધિકારી વતી મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ને ચૂકવણીની રકમ મળી છે જેની વસૂલાત/પતાવટ કરવાની હજી બાકી છે.

આ સદરમાંની ચોખ્ખી ઉધાર સિલક 2016-17 માં ₹ 136.13 કરોડ હતી તે વધીને 2018-19 માં ₹ 211.79 કરોડ થઇ હતી.

(ii) *ઉચ્ચક હિસાબો (સીવીલ)*

આ વચગાળાના ગૌણ સદરનો ઉપયોગ એવા વ્યવહારોના હિસાબ માટે કરવામાં આવે છે કે જે કેટલીક માહિતી/દસ્તાવેજો જેવા કે વાઉચર, ચલન વિગેરેનાં અભાવે ખર્ચ અથવા આવકના છેવટના સદરમાં નોંધી શકાયા ના હોય. આ ગૌણ સદરમાં આવક નોંધવા માટે જમા કરવામાં આવે છે અને કરવામાં આવેલ ખર્ચ માટે ઉધાર કરવામાં આવે છે. જરૂરી માહિતી/દસ્તાવેજો મળ્યા બાદ આ ગૌણ સદર ઓછી ઉધાર અથવા ઓછી જમા અને લાગુ પડતા મુખ્ય/પેટા-મુખ્ય/ગૌણ હિસાબી સદરોમાં સામી ઉધાર અથવા જમા દ્વારા દૂર કરવામાં આવે છે.

આ સદર હેઠળ બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે એવી ચૂકવણી કરવામાં આવી છે કે જે કેટલીક માહિતી/દસ્તાવેજો જેવા કે વાઉચર વિગેરેના અભાવે ખર્ચના છેવટના સદરમાં નોંધી શકાયા નથી. બાકી જમા સિલકનો અર્થ એવો થાય કે રકમ મળી છે જે વિગતોના અભાવે છેવટના આવકના સદરે જમા લઇ શકાયા નથી.

31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, આ સદરમાં ચોખ્ખી ઉધાર સિલક ₹ 90.32 કરોડ હતી, જે દર્શાવે છે કે છેવટના ખર્ચના સદરના વર્ગીકરણ માટે જરૂરી માહિતી ઉપલબ્ધ ન હતી.

(iii) *રિઝર્વ બેંક ઉચ્ચક-કેન્દ્રિય હિસાબ કચેરી*

આ સદરનો ઉપયોગ આંતર-સરકારી વ્યવહારોની નોંધ કરવા માટે થાય છે જેમાં ભારતીય રિઝર્વ બેંકના કેન્દ્રિય હિસાબ વિભાગમાં સૂચના મોકલીને બે સરકારોની રોકડ સિલકો વચ્ચે નાણાકીય પતાવટ કરવામાં આવે છે.

ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા નાણાકીય પતાવટ કરવામાં આવ્યા અંગેની સૂચના મળ્યા બાદ હિસાબના છેવટના સદરે રકમ તબદીલ કરીને આ સદર દૂર કરવામાં આવે છે. મુખ્ય વ્યવહાર જેની આ ઉચ્ચક સદર મારફત પતાવટ કરવામાં આવે છે તે ભારત સરકાર તરફથી મળેલા અનુદાન/લોન અને તેની પરત ચૂકવણી, જામીનગીરીઓની મુક્તિ અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકની જાહેર ઋણ કચેરી દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલ વ્યાજ અને સરકારના વિભાગોને પુરા પાડવામાં આવેલા માલસામાન માટે ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ સપ્લાઇઝ એન્ડ ડિસ્પોઝલ્સ દ્વારા કરવામાં આવેલી ચૂકવણી છે.

31 માર્ચ 2019 ની સ્થિતિએ, આ સદરમાં ઉધાર સિલક ₹ 242.23 કરોડ હતી, જે પાછલા વર્ષ જેટલી જ હતી, જે દર્શાવે છે કે અનુરૂપ પાતાવટો કરવામાં આવી ન હતી.

.

(યશવંત કુમાર)
પ્રધાન મહાલેખાકાર
(ઓડિટ-I), ગુજરાત

રાજકોટ
તાઃ

પ્રતિસહી

(રાજીવ મહર્ષિ)
ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક

નવી દિલ્લી
તાઃ

પરિશિષ્ટો

પરિશિષ્ટ1.1

(સંદર્ભ: રાજ્યના સામાજિક-આર્થિક દર્શકો; પૃષ્ઠ 1, ફકરો 1.1; પૃષ્ઠ 2 અને ફકરો 1.3.1; પૃષ્ઠ 15)

ભાગ ક.	સામાન્ય આંકડા		
	વિગતો		આંકડા
વિસ્તાર			1,96,024 ચો.કી.મી.
વસ્તી			
ક.	2001 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ		5.07 કરોડ
ખ.	2011 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ		6.04 કરોડ
ક.	વસ્તીની ગીચતા (2001 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) (અખિલ ભારતીય ગીચતા = 325 વ્યક્તિઓ દર ચોરસ કિલોમીટરે)		258 વ્યક્તિ દર ચોરસ કિલોમીટરે
ખ.	વસ્તીની ગીચતા[1] (2011 ના વસ્તી ગણતરી મુજબ) (અખિલ ભારતીય ગીચતા = 382 વ્યક્તિઓ દર ચોરસ કિલોમીટરે)		308 વ્યક્તિ દર ચોરસ કિલોમીટરે
* ગરીબી રેખાથી નીચેની વસ્તી (BPL)[2] (અખિલ ભારતીય સરેરાશ = 21.9 ટકા)			16.6 ટકા
ક.	સાક્ષરતાનો દર (2001 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) (અખિલ ભારતીય સરેરાશ= 64.8 ટકા)		69.14 ટકા
ખ.	સાક્ષરતાનો દર[3](2011 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) (અખિલ ભારતીય સરેરાશ= 73.00 ટકા)		78.0 ટકા
જન્મ સમયે અપેક્ષિત આયુ[4] (2012-16) (અખિલ ભારતીય સરેરાશ= 68.7 વર્ષ)			69.5 વર્ષ
બાળ મરણનો દર[5] (2017)(1000 જીવિત જન્મ દીઠ) (અખિલ ભારતીય સરેરાશ= 1000 જીવિત જન્મ દીઠ 33)			30
માનવ વિકાસ સુચકાંક[6] (2018) (અખિલ ભારતીય સરેરાશ=0.647)			0.672
વર્તમાન બજાર ભાવે રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP) 2018-19			15,01,496 કરોડ
માથાદીઠ GSDP CAGR (2011-12 થી 2018-19) (અખિલ ભારતીય 10.35 ટકા)	ગુજરાત		12.63 ટકા
	સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો		10.99 ટકા
GSDP CAGR (2011-12 થી 2018-19) (અખિલ ભારતીય 11.7 ટકા)	ગુજરાત		13.58 ટકા
	સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો		12.23 ટકા
વસ્તીનો વૃધ્ધિ દર[7] (2009 થી 2019) (અખિલ ભારતીય 12.84 ટકા)	ગુજરાત		12.73 ટકા
	સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો		12.46 ટકા

ક.	નાણાકીય આંકડા				
		CAGR 2009-10 થી 2017-18		2017-18 ની સામે 2018-19 દરમિયાન વૃધ્ધિ	
		GCS[8]	ગુજરાત	GCS[8]	ગુજરાત
ક્રમાંક.	વિગતો	(ટકામાં)			
ક.	મહેસૂલી આવક	15.03	14.52	12.77	10.31
ખ.	પોતાના કરવેરાની આવક	14.84	13.09	12.72	11.95

[1] MoSPI વેબસાઇટ, કોઠો 2.3 આંકડાકીય વર્ષ પુસ્તક 2018
[2] આર્થિક મોજણી- 2018-19, ગ્રંથ-ખંડ –II, પૃષ્ઠ A-168-169 કોઠો 9.8
[3] આર્થિક મોજણી- 2018-19, ગ્રંથ-ખંડ –II, પૃષ્ઠ A-164 કોઠો 9.4
[4] આર્થિક મોજણી- 2018-19, ગ્રંથ-ખંડ –II, પૃષ્ઠ A-160 કોઠો 9.1
[5] આર્થિક મોજણી- 2018-19, ગ્રંથ-ખંડ –II, પૃષ્ઠ A-160 કોઠો 9.1
[6] યુએનડીપી દ્વારા બહાર લાવવામાં આવેલ માનવ વિકાસ અહેવાલ 2019
[7] ભારત 2001 ની વસ્તી ગણતરી (વસ્તી પ્રોજેક્શન 2001-2026 , કોઠો 14, પૃષ્ઠ 104 થી 115)
[8] સામન્ય વર્ગના 18 રાજ્યોના આધારે- નાણાકીય માહિતી રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો પર આધારિત છે.

		CAGR 2009-10 થી 2017-18		2017-18 ની સામે 2018-19 દરમિયાન વૃધ્ધિ	
		GCS	ગુજરાત	GCS	ગુજરાત
ક્રમાંક.	વિગતો	(ટકામાં)			
ગ.	બિન-કર આવક	9.88	13.56	19.78	(-)10.99
ઘ.	કુલ ખર્ચ	14.20	11.58	12.73	12.10
ચ.	મૂડી ખર્ચ	13.53	15.96	11.93	6.65
છ.	શિક્ષણ પરનો મહેસૂલી ખર્ચ	13.44	12.95	9.38	11.97
જ.	આરોગ્ય પરનો મહેસૂલી ખર્ચ	16.50	13.71	11.09	9.76
ઝ.	વેતન અને ભથ્થાના	11.72	10.83	11.03	5.45
ટ.	પેન્શન	16.12	15.18	14.31	30.87

ભાગ B: સરકારના હિસાબોનું માળખુ અને પ્રારૂપ

સરકારી હિસાબોનું માળખું: રાજ્ય સરકારના હિસાબો ત્રણ ભાગમાં રાખવામાં આવે છે (i) એકત્રિત નિધિ, (ii) આકસ્મિક નિધિ અને (iii) જાહેર હિસાબ.

ભાગ I: એકત્રિત નિધિ: રાજ્યે પ્રાપ્ત કરેલ તમામ આવકો, તિજોરી બિલ મારફતે મેળવેલી તમામ લોન, આંતરિક અને બાહ્ય લોન અને લોનની પરત ચુકવણી પેટે સરકારે પ્રાપ્ત કરેલા તમામ રકમો ભારતના બંધારણની કલમ 266(1) હેઠળ સ્થાપિત "રાજ્યનો એકત્રિત નિધિ" એ નામથી એકત્રિત નિધિનું રૂપ લેશે.

ભાગ II: આકસ્મિક નિધિ: બંધારણની કલમ 267(૨) હેઠળ સ્થાપિત પ્રસ્થાપિત રાજ્યનો આકસ્મિક નિધિ એ રાજ્યપાલના હસ્તક રખાયે અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે જેમાંથી રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર કરવાના બાકી હોય એવા તાકીદના અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે ઉચ્ચક ચૂકવણી કરવાની સત્તા આપે છે. વિધાનસભા દ્વારા આવો ખર્ચ કરવાની અને ત્યારબાદ એકત્રિત નિધિમાંથી સરખી રકમનો ઉપાડ માન્યતા મેળવ્યા બાદ આકસ્મિક નિધિમાંથી લીધેલી ઉચ્ચક રકમ ભંડોળમાં પરત કરવામાં આવે છે.

ભાગ III: જાહેર હિસાબ: કેટલાક વ્યવહારોની બાબતમાં આવક અને ચૂકવણીઓ જેવા કે નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, અનામત ભંડોળ, થાપણો, ઉચ્ચક, ભરણાં વિગેરે જે એકત્રિત નિધિનો હિસ્સો નથી હોતાં તેવા વ્યવહારો બંધારણની કલમ 266(2) હેઠળ પ્રસ્થાપિત જાહેર હિસાબમાં રાખવામાં આવે છે અને રાજ્ય વિધાનસભામાં મતદાનને આધિન નથી હોતા.

ભાગ C: નાણાકીય હિસાબોની રચના

પત્રક	રચના
પત્રક નં. 1	નાણાકિય સ્થિતિ દર્શાવતું પત્રક: સરકારની મિલ્કત અને જવાબદારીઓના એકત્રિત આંકડાઓની વર્ષાંતે રહેલી સ્થિતિ
પત્રક નં.2	આવક અને ચૂકવણીનું પત્રક: તમામ ત્રણ ભાગ જેમાં સરકારના હિસાબો રાખવામાં આવે છે તેમાં વર્ષ દરમિયાન સરકારની તમામ આવક અને ચૂકવણી એકત્રિત સ્વરૂપે દર્શાવતા પત્રકનો સમાવેશ થાય છે
પત્રક નં.3	આવકનું પત્રક (એકત્રિત નિધિ): મહેસૂલી અને મૂડી આવક ઉપરાંત ભારત સરકાર તરફથી મળેલ લોન, બજાર લોન વિગેરે ઉછીના લીધેલા નાણાની વિગતો દર્શાવે છે
પત્રક નં.4	ખર્ચનું પત્રક (એકત્રિત નિધિ)-કામગીરી અને પ્રવૃત્તિ મુજબ: કામગીરી મુજબ ખર્ચ અને પ્રવૃત્તિના પ્રકાર મુજબ ખર્ચનો સારાંશ દર્શાવે છે.
પત્રક નં. 5	સંચિત મૂડી ખર્ચનું પત્રક
પત્રક નં.6	ઉછીના નાણા અને અન્ય જવાબદારીઓનું પત્રક: સરકારે ઉછીના લીધેલા નાણા જેમાં તેણે લીધેલી બજાર લોન અને અન્ય જવાબદારીઓ સહિત ભારત સરકાર તરફથી મળેલ લોન અને પેશગીઓ કે જેમાં જાહેર હિસાબના વિવિધ વિભાગો હેઠળની સિલકોનો સમાવેશ થાય છે.
પત્રક નં.7	સરકારે આપેલી લોન અને પેશગીઓનું પત્રક.
પત્રક નં.8	સરકારના મૂડીરોકાણનું પત્રક.

પત્રક	રચના
પત્રક નં.9	સરકારે આપેલ બાહેંધરીઓનું પત્રકઃ વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ વગેરે દ્વારા લેવામાં આવેલી લોનની પરત ચૂકવણી માટે આપેલ બાહેંધરીઓ.
પત્રક નં.10	સરકારે આપેલા સહાયક અનુદાનનું પત્રક
પત્રક નં.11	મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્ર ખર્ચનું પત્રક
પત્રક નં.12	મહેસૂલ હિસાબ બહાર થયેલા ખર્ચ માટેના સ્રોત અને ભંડોળનો ઉપયોગ દર્શાવતું પત્રક
પત્રક નં.13	એકત્રિત નીધિ, આકસ્મિક નીધિ અને જાહેર હિસાબ હેઠળની સિલકોનો સારાંશ
પત્રક નં.14	ગૌણ સદર મુજબ મહેસૂલ અને મૂડી આવકનું વિગતવાર પત્રક
પત્રક નં.15	ગૌણ સદર મુજબ મહેસૂલી ખર્ચનું વિગતવાર પત્રક.
પત્રક નં.16	ગૌણ સદર અને પેટા-સદર મુજબ મૂડી ખર્ચનું વિગતવાર પત્રક
પત્રક નં.17	ઉછીના લીધેલા નાણા અને અન્ય જવાબદારીઓનું વિગતવાર પત્રક
પત્રક નં.18	સરકારે આપેલી લોન અને પેશગીનું વિગતવાર પત્રક
પત્રક નં.19	સરકારના મૂડીરોકાણોનું વિગતવાર પત્રક
પત્રક નં. 20	સરકારે આપેલી બાંયધરીઓનું વિગતવાર પત્રક
પત્રક નં. 21	આકસ્મિક નીધિ અને અન્ય જાહેર હિસાબની લેવડદેવડનું વિગતવાર પત્રક
પત્રક નં. 22	અંકિત કરેલા ભંડોળના મૂડીરોકાણોનું વિગતવાર પત્રક

પરિશિષ્ટ 1.2

(સંદર્ભ: ફકરો 1.1 પૃષ્ઠ 2)

ભાગ A: નાણાકીય પરિસ્થિતિના આકલન માટે અખત્યાર કરેલી પધ્ધતિ

રાજ્ય સરકાર દ્વારા તેના રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમો અને અધિનિયમ હેઠળ વિધાનસભા સમક્ષ મુકાનાર અન્ય પત્રકોમાં (ભાગ-ખ પરિશિષ્ટ 1.2) રજુ થયેલા રાજકોષીય આંકડાઓ તથા પ્રતિબધ્ધતા/અનુમાનો સાથે પસંદગી કૃત નાણાકિય આંકડાઓ માટે 13 મા અને ૧૪માંનાણાપંચે નિર્ધારિત કરેલ ધોરણો/મર્યાદાઓ મુખ્ય નાણાકિય આંકડાઓના વલણ અને ભાતના ગુણાત્મક મૂલ્યાંકન માટે વપરાશમાં લેવાય છે. જથ્થાબંધ ભાવાંક એ રાજ્યના અર્થતંત્રની કામગીરી માટેના સારા દર્શકો છે એમ માની લઇએ તો, કર અને બિન-કર આવક, મહેસૂલી અને મૂડી ખર્ચ, આંતરિક ઋણ તથા મહેસૂલ અને રાજકોષીય ખાધ જેવા મુખ્ય નાણાકિય આંકડાઓ વર્તમાન બજાર ભાવે જથ્થાબંધ ભાવાંકની ટકાવારી રૂપે દર્શાવવામાં આવે છે. જથ્થાબંધ ભાવાંક રૂપે આધારના સંદર્ભમાં સ્રોનો ગતિવિધી, ખર્ચની પધ્ધતિ વિગેરે આધાર સાથે તાલમેળ ધરાવે છે કે નહીં અથવા રાજકોષીય ઘટકો પર જથ્થાબંધ ભાવાંક સિવાયના ઘટકોની પણ અસર થાય છે કે નહીં તે માપવા માટે સંબંધિત રાજકોષીય ચલ અંકોના તરલતા ગુણકોની ગણતરી કરવામાં આવે છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષના જથ્થાબંધ ભાવાંકના વલણો નીચે દર્શાવ્યા છેઃ

રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (જથ્થાબંધ ભાવાંક) ના વલણો

	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
વર્તમાન ભાવે રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (` કરોડમાં)	9,21,773	10,29,010	11,53,327(P)	13,14,680(Q)	15,01,496(A)
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિ દર (*ટકા*)	14.13	11.63	12.08	13.99	14.21

સ્રોતઃ ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 (2018-19 ના અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30)
P=કામચલાઉ અંદાજો, Q= ત્વરિત અંદાજો, A= અગ્રિમ અંદાજો

રાજકોષીય ઘટકોના વલણો અને ભાતનો અંદાજ કાઢવા માટે પસંદ કરેલા કેટલાક શબ્દોની વ્યાખ્યાઓ નીચે આપેલી છે:

શબ્દો	ગણતરીનો આધાર
પારમિતિની તરલતા	**પારમિતિનો વૃધ્ધિ દર/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિ દર**
એક પારમિતિની તરલતા (X) બીજા પારમિતિ સાથે (Y)	પારમિતિનો વૃધ્ધિ દર (X) / પારમિતિનો વૃધ્ધિ દર (Y)
વૃધ્ધિ દર (ROG)	[(ચાલુ વર્ષની રકમ/ગત વર્ષની રકમ)-1]×100
વિકાસ ખર્ચ	સામાજીક સેવાઓ + આર્થિક સેવાઓ
રાજ્ય દ્વારા ચુકવાયેલ સરેરાશ વ્યાજ	વ્યાજના ચૂકવણી/[(અગાઉના વર્ષની રાજકોષીય જવાબદારીઓની રકમ +ચાલુ વર્ષની રાજકોષીય જવાબદારીઓ)/2] ×100
વ્યાજનો ફેલાવો	રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિ દર– સરેરાશ વ્યાજ દર
જથ્થાનો ફેલાવો	ઋણનો બાર × વ્યાજનો ફેલાવો
ચડત લોનની ટકાવારી રૂપે મેળવેલ વ્યાજ	લોન અને પેશગીઓનું મળેલ વ્યાજ/[(ખૂલતી સિલક+ બંધ સિલક))/2] × 100
મહેસૂલી ખાધ	મહેસૂલી ખર્ચ– મહેસૂલી આવક
રાજકોષીય ખાધ	મહેસૂલી ખર્ચ + મૂડી ખર્ચ+ ચોખ્ખી લોન અને પેશગી– મહેસૂલી આવક– પરચુરણ મૂડી આવક
પ્રાથમિક ખાધ	રાજકોષીય ખાધ– વ્યાજની ચૂકવણી
વર્તમાન મહેસૂલી પુરાંત (BCR)	મહેસૂલી આવક બાદ મુખ્ય સદર 2048 હેઠળ નોંધાયેલ ખર્ચને બાદ કરતાં તમામ આયોજન અનુદાન અને આયોજન બહાર મહેસૂલી ખર્ચ – ઋણ નિવારવા અથવા ઘટાડવા કરેલ વિનિયોગ
પ્રાથમિક મહેસૂલી પુરાંત (ખાધ અથવા પુરાંત)	વ્યાજ સિવાયના મહેસૂલી ખર્ચ સામે મહેસૂલી ખર્ચનો વધારો
પ્રાથમિક મહેસૂલી ખર્ચ	કુલ મહેસુલી ખર્ચ બાદ ચુકવેલ વ્યાજ

ભાગ B: રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ

ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ,2005

મહેસૂલી ખાધ તબક્કાવાર દૂર કરીને, રાજકોષીય સ્થિરતા સાથે તાલમેળ ધરાવતું ટકી શકે એવું ઋણ વ્યવસ્થાપન, સરકારના નાણાકિય વ્યવહારોમાં વિશેષ પારદર્શિતા અને મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય માળખામાં રાજકોષીય નીતિનું પાલન કરીને નાણાકિય વ્યવસ્થાપન અને રાજકોષીય સ્થિરતાની બાબતમાં વિવેક બુધ્ધિ દર્શાવવા રાજ્ય સરકારે રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 ઘડ્યો હતો. રાજ્ય સરકારે તેરમા નાણા પંચની ભલામણોને ધ્યાનમાં રાખીને રાજકોષીય એકત્રીકરણ માળખાના વિવિધ સ્તંભોને અનુસરવા માટે સુધારા કર્યા હતા. અધિનિયમ અને/અથવા તેની હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમોમાં દર્શાવેલા રાજકોષીય વ્યવસ્થાપનના સિધ્ધાંતોને લાગુ પાડવા માટે સરકારે નીચેના રાજકોષીય વ્યવસ્થાપન લક્ષ્યાંકો નક્કી કર્યા હતાઃ

ક) 31 માર્ચ 2012 સુધીમાં મહેસૂલી ખાધ નાબૂદ કરવી અને ત્યારબાદ તે સ્તરે જાળવી રાખવી અથવા મહેસૂલી પુરાંત ઉભીકરવી.

ખ) 1 એપ્રીલ 2011 થી શરૂ કરીને રાજકોષીય ખાધ એકંદર રાજ્ય ઘરેલુ ઉત્પાદનના ત્રણ ટકાથી વધુ નહીં એ રીતે ઘટાડવી.

ગ) રાજ્ય સરકાનું કુલ જાહેર ઋણ નાણાકિય વર્ષ 2011-12 ના 28.8 ટકાના સ્તરથી નાણાકિય વર્ષ 2014-15 ના અંતે અંદાજીત એકંદર રાજ્ય ઘરેલુ ઉત્પાદનના 27.1 ટકા સુધી સિમિત કરવું.

ઘ) ચડત બાહેંધરીઓ ગુજરાત રાજ્ય બાહેંધરી અધિનિયમ, 1963 હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદામાં સિમિત કરવી.

અધિનિયમની જોગવાઇ મુજબ, રાજ્ય સરકાર વિધાનસભા સમક્ષ તેના અંદાજપત્રની સાથે નીચે મુજબ રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદનો રજુ કરવા બંધાયેલ હતીઃ

ક) મધ્ય સત્ર માટે રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS)

ખ) રાજકોષીય નીતિવિષયક વ્યુહરચનાનું નિવેદન

રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિર્દેશિત રાજકોષીય લક્ષ્યાંકો અને/અથવા તેના હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો અને તેરમા નાણા પંચ ના ચુકાદાના સમયગાળા માટે તેની ભલામણો અનુસાર ભારત સરકારે રાજ્યો માટે ઘડી કાઢેલા રાજકોષીય ખાધના ઘટાડાના અંદાજીત દરને ધ્યાનમાં લઇને રાજ્ય સરકારે તેનો પોતાનો રાજકોષીય સુધારણા માર્ગ વિકસિત કર્યો છે જેમાં 2015-16 થી 2018-19 ના સમયગાળા દરમિયાન નીચે દર્શાવ્યા મુજબની અમલની લક્ષ્યાંકિત તારીખો સહિત પરિણામ દર્શકોના સીમાસ્તંભો દર્શાવેલા છે.

મધ્ય સત્રના રાજકોષીય નિવેદનના રાજકોષીય દર્શકો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	સૂચિ	પાછલું વર્ષ		ચાલુ વર્ષ		આવતુ વર્ષ	હવે પછીના બે વર્ષ માટેના લક્ષ્યાંક	
		2015-16	2016-17	2017-18 (BE)	2017-18 (RE)	2018-19 (BE)	2019-20	2020-21
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	મહેસુલી ખાધ(-)/ પુરાંત(+)	1,704	5,647	6,066	5,977	5,998	5,920	5,950
2	રાજકોષીય ખાધ(-) /પુરાંત (+)	(-)23,015	(-)16,480	(-)23,215	(-)21,948	(-)25,584	(-)38,144	(-)43,225
3	જાહેર ઋણ	1,80,743	1,99,338	2,14,688	2,17,337	2,38,702	2,66,702	2,96,702
4	રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન GSDP[9]	10,29,010	11,53,327	12,75,591	13,20,167	14,96,013	16,95,282	19,21,094
5	GSDP ની ટકાવારી રૂપે રાજકોષીય ખાધ	2.24	1.43	1.82	1.66	1.71	2.25	2.25
6	GSDP ની ટકાવારી રૂપે જાહેર ઋણ	17.56	17.28	16.83	16.46	15.96	15.73	15.44
7	ચડત સરકારી બાંયધરી	5,236	4,804	16,000[10]	4,917[11]	16,000[10]	16,000[10]	16,000[10]

સ્રોતઃ રાજય સરકારનાં વર્ષ 2018-19 નાં અંદાજપત્રો

[9] 2016-17 માટેના રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના અંદાજો ત્વરિત અંદાજો પર આધારિત છે અને 2017-18(RE) માટે અગ્રિમ અંદાજોપર આધારિત છે જ્યારે 2018-19 સે 2020-21 માટેનો વૃદ્ધિ દર 13.32 ટકા અંદાજવામાં આવ્યો હતો અને આગળના 14 મા નાણા પંચ દ્વારા ભલામણ કર્યા મુજબના ફેરફારોને અધિન 2017-18 માટે રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન ના અગ્રિમ અંદાજો પર આધારિત છે

[10] બાંયધરીઓ પુરી થાય અને ₹ 16,000 કરોડની નીચે રાખવામાં આવશે એ શરતે નવી બાંયધરીઓ આપવામાં આવશે.

[11] 31 જાન્યુઆરી, 2018 ના રોજ ચડત બાંયધરીઓ

પરિશિષ્ટ 1.3

(સંદર્ભ: ફકરા 1.1.1, 1.6.1 અને 1.9.1; પૃષ્ઠો 2, 29 અને 48)

ભાગ I: વર્ષ 2017-18 અને 2018-19 માટે આવક અને ચૂકવણીનું પત્રક

વિભાગ A: આવક

(₹ કરોડમાં)

આવક				ચૂકવણી							
		2017-18	2018-19			2017-18	રાજ્ય નિધિ ખર્ચ	કેન્દ્રીય સહાય (CSS /CS સહિત)	સરવાળો	2018-19
I	મહેસૂલી આવક	1,23,291.27	1,36,001.54	I	મહેસૂલી ખર્ચ	1,18,059.66	1,17,424.25	15,365.32	1,32,789.57	1,32,789.57
	કર આવક	71,594.41	80,102.74		**સામાન્ય સેવાઓ**	41,401.56	47,106.00	457.78	47,563.78	
					સામાજીક સેવાઓ	49,039.00	42,590.91	10,694.37	53,285.28	
	બિન-કર આવક	15,073.97	13,416.99		શિક્ષણ, રમતગમત, કલા અને સંસ્કૃતિ	21,528.49	23,093.61	979.57	24,073.18	
					આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ	6,945.38	6,180.93	1,746.08	7,927.01	
	કેન્દ્રિય કરમાં રાજ્યનો હિસ્સો	20,782.29	23,489.33		પાણી પુરવઠો, સ્વચ્છતા, આવાસન અને શહેરી વિકાસ	10,795.29	8,069.29	3,607.64	11,676.93	
					માહિતી અને પ્રસારણ	138.93	160.73	0.00	160.73	
	કેન્દ્ર પુરસ્કૃત આયાજન યોજનાઓ	8,942.08	8,784.58		અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગોનું કલ્યાણ	3,510.66	2,896.06	1,081.07	3,977.13	
					શ્રમ અને શ્રમિક કલ્યાણ	1,524.02	658.51	394.82	1,053.33	
					સમાજ કલ્યાણ અને પોષણ	4,520.61	1,461.80	2,884.82	4,346.62	
					અન્ય	75.62	69.98	0.37	70.35	
					આર્થિક સેવાઓ	27,145.04	27,362.52	4,213.17	31,575.69	
					કૃષિ અને સંલગ્ન પ્રવૃત્તિઓ	7,801.51	7,742.51	624.01	8,366.52	
					ગ્રામ વિકાસ	3,199.53	817.64	2,665.69	3,483.33	
					ખાસ વિસ્તાર કાર્યક્રમ	79.39	87.57	0.00	87.57	
	નાણાપંચ અનુદાન	3,166.85	3,313.36		સિંચાઇ અને પુર નિયંત્રણ	1,087.50	1,071.54	0.76	1,072.30	
					ઉર્જા	5,820.38	7,654.51	0.00	7,654.51	
					ઉદ્યોગ અને ખનીજો	3,084.80	4,537.49	1.18	4,538.67	
					પરિવહન	4,696.29	4,745.53	344.32	5,089.85	
	વિધાનસભા ધરાવતા રાજ્યોને અન્ય તબદીલી/ અનુદાન	3,776.67	6,894.54		વિજ્ઞાન, પ્રોદ્યોગિકી અને પર્યાવરણ	344.61	246.14	50.00	296.14	
					સામાન્ય આર્થિક સેવાઓ	1,031.03	459.59	527.21	986.80	
					સહાયક અનુદાન અને ફાળો	474.06	364.82	0.00	364.82	
II	મહેસૂલી ખાધ વિભાગ ખ માં લઇ ગયા			II	મહેસૂલી પુરાંત વિભાગ ખ ખાતે લઇ ગયા	5,231.61	3,211.97	0.00	3,211.97	3,211.97
	સરવાળો	1,23,291.27	1,36,001.54		સરવાળો	1,23,291.27			1,36,001.54	1,36,001.54

*CGAએ 01 એપ્રિલ 2017 થી ગ્રાન્ટ-ઇન-આઇડના વર્ગીકરણ માં સુધારો કર્યો છે

વિભાગ B: અન્ય

આવક				ચૂકવણી						
		2017-18	2018-19			2017-18	રાજ્ય નિધિ ખર્ચ	કેન્દ્રીય સહાય(CSS/CS સહિત)	કુલ	2018-19
III	સ્થાયી પેશગીઓ અને રોકડ સિલક મૂડીરોકાણ સહિત ખૂલતી રોકડ સિલક	23,248.93	16,529.22	III	ભારતીય રિઝર્વ બેંકનો ખૂલતો ઓવરડ્રાફ્ટ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
IV	પરચુરણ મૂડી આવક	0.00	65.00	IV	મૂડી જોગવાઇ	26,313.19	23,086.65	4,975.25	28,061.90	28,061.90
					સામાન્ય સેવાઓ	870.51	593.63	281.41	875.04	
					સામાજીક સેવાઓ	6,812.77	6,306.80	1,389.10	7,695.90	
					શિક્ષણ, રમતગમત, કલા અને સંસ્કૃતિ	793.58	537.90	377.27	915.17	
					આરોગ્ય અને કુટંબ કલ્યાણ	1,570.16	1,957.00	99.73	2,056.73	
					પાણી પુરવઠો, સ્વચ્છતા, આવાસન અને શહેરી વિકાસ	4,075.62	3,544.23	605.94	4,150.17	
					માહિતી અને પ્રસારણ	0.00	0.00	0.00	0.00	
					અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગોનું કલ્યાણ	135.72	100.67	101.62	202.29	
					સમાજ કલ્યાણ અને પોષણ	22.28	13.75	39.81	53.56	
					અન્ય	215.41	153.25	164.73	317.98	
					આર્થિક સેવાઓ	18,629.91	16,186.22	3,304.74	19,490.96	
					કૃષિ અને સંલગ્ન સેવાઓ	824.96	843.11	2.06	845.17	
					ગ્રામ વિકાસ	1,206.40	1,299.42	0.00	1,299.42	
					ખાસ વિસ્તાર કાર્યક્રમ	21.91	1.00	0.00	1.00	
					સિંચાઇ અને પુર નિયંત્રણ	9,079.81	7,390.26	2,959.32	10,349.58	
					ઉર્જા	2,939.36	2,873.57	0.00	2,873.57	
					ઉદ્યોગ અને ખનીજો	109.63	116.70	0.00	116.70	
					પરિવહન	3,963.48	3,104.91	343.36	3,448.27	
					સામાન્ય આર્થિક સેવાઓ	484.36	557.25	0.00	557.25	
V	લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	346.22	151.37	V	ચૂકવેલી લોન અને પેશગીઓ	631.07			1,731.47	1,731.47
	ઉર્જા યોજનાઓમાંથી	112.27	57.20		ઉર્જા યોજનાઓ માટે	106.59			68.94	
	સરકારી કર્મચારીઓ તરફથી	15.45	11.66		સરકારી કર્મચારીઓને	13.68			10.94	
	અન્યો તરફથી	218.50	82.51		અન્યોને	510.80			1,651.59	
VI	મહેસૂલી પુરાંત નીચે લાવ્યા	5,231.61	3,211.97	VI	મહેસૂલી ખાધ નીચે લાવ્યા	0.00			0.00	0.00

આવક				ચૂકવણી						
		2017-18	2018-19			2016-17	રાજ્ય નિધિ ખર્ચ	કેન્દ્રીય સહાય(CSS/CS સહિત)	કુલ	2017-18
VII	જાહેર ઋણની આવક	26,952.74	43,146.09	VII	જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી	13,700.23			15,432.02	15,432.02
	સાધનોપાલય પેશગી અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાયનું આંતરિક ઋણ	26,862.91	40,950.39		સાધનોપાલય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાયનું આંતરિક ઋણ	12,991.00			14,719.24	
	સાધનોપાલય પેશગીઓ હેઠળની ચોખ્ખી લેવડદેવડ	0.00	0.00		સાધનોપાલય પેશગીઓ હેઠળ ચોખ્ખી લેવડદેવડ	0.00			0.00	
	કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીયો	89.83	2,195.70		કેન્દ્ર સરકારને લોન અને પેશગીની પરત ચૂકવણી	709.23			712.78	
VIII	આકસ્મિક નિધિ ખાતે વિનિયોગ	0.00	0.00	VIII	આકસ્મિક નિધિ ખાતે વિનિયોગ	0.00			0.00	0.00
IX	આકસ્મિક નિધિ ખાતે તબદીલ રકમ	0.00	0.00	IX	આકસ્મિક નિધિમાંથી ખર્ચ	0.00			0.25	0.25
X	જાહેર હિસાબની આવક	89,132.67	1,05,720.43	X	જાહેર હિસાબની ચૂકવણી	87,738.46			1,03,997.91	1,03,997.91
	નાની બચત અને ભવિષ્ય નિધિ	2,340.61	2,310.16		નાની બચત અને ભવિષ્ય નિધિ	2,000.29			2,101.70	
	અનામત ભંડોળ	1,797.03	2,169.83		અનામત ભંડોળ	2,544.68			1,598.43	
	ઉચ્ચક અને પરચુરણ	16,045.41	25,135.54		ઉચ્ચક અને પરચુરણ	15,547.01			25,862.75	
	ભરણાં	18,881.27	20,768.08		ભરણાં	18,673.66			21,100.10	
	થાપણો અને પેશગીયા	50,068.35	55,336.82		થાપણો અને પેશગીયા	48,972.82			53,334.93	
XI	ભારતીય રિઝર્વ બેંક પાસેથી બંધ ઓવરડ્રાફ્ટ	0.00	0.00	XI	અંતે રોકડ સિલક	16,529.22			19,600.53	19,600.53
					તિજોરીમાં રોકડ અને સ્થાનિક ભરણાં	4.19			0.00	
					રિઝર્વ બેંક પાસે થાપણ	(-)359.53			0.12	
					સ્થાયી પેશગીઓ સહિત વિભાગીય રોકડ સિલક અને મૂડીરોકાણ	11,686.47			12,704.51	
					રોકડ સિલકનું મૂડીરોકાણ	5,198.09			6,895.90	
	સરવાળો	1,44,912.17	1,68,824.08		સરવાળો	1,44,912.17			1,68,824.08	1,68,824.08

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના નાણાં હિસાબો

(₹ કરોડમાં)

ભાગ II: ગુજરાત સરકારની 31 માર્ચ 2019 ના રોજની નાણાકીય પરિસ્થિતિનો સારાંશ			
31.03.2018 ના રોજ	જવાબદારીઓ		31.03.2019 ના રોજ
2,06,643.56	**આંતરિક ઋણ -**		2,32,874.70
1,51,886.55	વ્યાજ સહિતની બજાર લોન	1,79,323.20	
0.52	વ્યાજ સિવાયની બજાર લોન	0.52	
0.00	ભારતીય જીવન વિમા નિગમની લોન	0.00	
54,756.49	અન્ય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન	53,550.98	
0.00	સાધનોપાલય પેશગીઓ	0.00	
0.00	ભારતીય રિઝર્વ બેંક પાસેથી ઓવરડ્રાફ્ટ	0.00	
5,946.92	કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી લોન અને પેશગીઓ -		7,429.82
2.53	1984-85 પહેલાંની લોન, 6004	2.52	
32.64	બિન-આયોજન લોન	29.15	
5,911.57	રાજ્યની આયોજન યોજનાઓ માટે લોન	7,397.97	
0.00	કેન્દ્રિય આયોજન યોજનાઓ માટે લોન	0.00	
0.18	કેન્દ્ર પુરસ્કૃત આયોજન યોજનાઓ માટે લોન	0.18	
200.00	**આકસ્મિક નિધિ**		199.75
10,400.18	**નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ વગેરે**		10,608.63
30,130.00	**થાપણો**		32,131.84
14,931.88	**અનામત ભંડોળ**		15,503.27
524.24	**ઉચ્ચક અને પરચુરણ સિલકો**		(-)202.94
968.22	**ભરણાંની સિલક**		636.21
2,69,745.00	**કુલ**		2,99,181.28
	સંપત્તિ		
2,37,058.70	**સ્થાયી સંપત્તિ પર કુલ મૂડી જોગવાઇ -**		2,65,120.58
86,113.96	કંપનીઓ, નિગમો વગેરેના શેરોમાં મૂડીરોકાણ.	92,803.90	
1,50,944.74	અન્ય મૂડી જોગવાઇ	1,72,316.68	
7,923.06	લોન અને પેશગીઓ -		9,503.15
607.81	ઉર્જા યોજનાઓ માટે લોન	619.55	
7,065.72	અન્ય વિકાસ લોન	8,633.26	
249.53	સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પરચુરણ લોન	250.34	
11,686.04	**અનામત ભંડોળનું મૂડીરોકાણ**		12,704.26
0.79	પેશગીઓ		0.73
0.00	**ઉચ્ચક અને પરચુરણ સિલકો**		0.00
4,842.83	**રોકડ -**		6,895.93
4.19	તિજોરીમા રોકડ અને સ્થાનિક ભરણાં	0.00	
(-)359.53	રિઝર્વ બેંકમાં થાપણો	0.12	
0.08	સ્થાયી પેશગી સહિત વિભાગીય રોકડ સિલક	(-)0.09	
5,198.09	રોકડ સિલકનું મૂડીરોકાણ	6,895.90	
8,233.58	**સરકારી હિસાબમાં ખાધ -**		4,956.63
5,231.61	બાદ (i) મહેસૂલી પુરાંત/ઉમેરો ચાલુ વર્ષની મહેસૂલી ખાધ	3,211.97	
0.00	(ii) પરચુરણ ખાધ	65.00	
0.00	(iii) **અન્ય સમાયોજન**	(-)0.02	
13,465.19	**વર્ષની શરૂઆતમાં એકઠી થયેલી ખાધ**	8,233.58	
2,69,745.00	**સરવાળો**		2,99,181.28

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાં હિસાબો

પરિશિષ્ટ 1.4

વાસ્તવિક આંકડાઓની તુલનાએ અંદાજપત્રીય અંદાજના સંદર્ભ અને સુધારેલ અંદાજ 2018-19

(સંદર્ભ: ફકરો 1.1.3 પૃષ્ઠ 9)

(₹ કરોડમાં)

રાજકોષીય પરિમાણો	અંદાજપત્રીય અંદાજ	સુધારેલા અંદાજ	વાસ્તવિક આંકડા	વધારો /ઘટાડો (-)		વધારો /ઘટાડો (-)	
						ટકામાં	
				BE to actual	RE to actual	BE to actual	RE to actual
1	2	3	4	5 (4-2)	6 (4-3)	7	8
(1) મહેસુલી આવક (ક+ખ+ગ+ઘ)	**140631.15**	**140531.72**	**136001.54**	**-4629.61**	**-4530.18**	**-3.29**	**-3.22**
(ક) કર આવક	**88728.80**	**89900.10**	**80102.74**	**-8626.06**	**-9797.36**	**-9.72**	**-10.90**
રાજ્ય, માલ અને સેવા પરનો કર (SGST)	42750.00	42750.00	34888.71	-7861.29	-7861.29	-18.39	-18.39
આવક અને ખર્ચ પરનો અન્ય કર	269.03	303.00	260.51	-8.52	-42.49	-3.17	-14.02
જમીન મેહસુલ	2625.20	2500.00	2407.51	-217.69	-92.49	-8.29	-3.70
સ્ટમ્પ અને નોધણી ફી	8380.14	8011.00	7780.77	-599.37	-230.23	-7.15	-2.87
ખેતીની જમીન સિવાયની સ્થાવર મિલકત પરનો કર	366.96	320.00	259.31	-107.65	-60.69	-29.34	-18.97
રાજય આવકારી	79.08	126.10	130.59	51.51	4.49	65.14	3.56
વેપાર, વણજ વગેરે પરનો કર	20783.12	23000.00	22414.25	1631.13	-585.75	7.85	-2.55
વાહન વેરો	4784.99	4500.00	4118.60	-666.39	-381.40	-13.93	-8.48
માલસામાન અને યાત્રી વેરો	112.33	115.00	116.73	4.40	1.73	3.92	1.50
વીજળી પરના કર અને ડ્યુટી	8129.57	7800.00	7347.79	-781.78	-452.21	-9.62	-5.80
ચીજવસ્તુ અને સેવાઓ પર અન્ય કર	448.38	475.00	377.97	-70.41	-97.03	-15.70	-20.43
(ખ) બિન કર આવક	**11705.04**	**12102.30**	**13416.99**	**1711.95**	**1314.69**	**14.63**	**10.86**
અન્ય રાજકોષીય સેવાઓ	0.05	0.04	0.06	0.01	0.02	20.00	50.00
વ્યાજ ની આવક	1200.00	1200.00	1611.71	411.71	411.71	34.31	34.31
ડીવીડંડ અને નફો	100.00	122.44	120.03	20.03	-2.41	20.03	-1.97
જાહેર સેવા આયોગ	10.00	3.95	4.27	-5.73	0.32	-57.30	8.10
પોલીસ	356.66	356.66	312.19	-44.47	-44.47	-12.47	-12.47
જેલો	8.26	8.26	8.72	0.46	0.46	5.57	5.57
સ્ટેશનરી અને પ્રિન્ટીંગ	28.30	28.74	31.78	3.48	3.04	12.30	10.58
જાહેર કામો	65.18	76.52	77.03	11.85	0.51	18.18	0.67
અન્ય પ્રશાસનિક સેવાઓ	194.39	170.00	130.59	-63.80	-39.41	-32.82	-23.18
પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો માંથી ફાળો અને વસુલી	64.80	56.00	56.33	-8.47	0.33	-13.07	0.59
પરચુરણ સામાન્ય સેવાઓ	42.20	42.20	39.53	-2.67	-2.67	-6.33	-6.33
શિક્ષણ ,રમતો,કળા અને સાંસ્કૃતિક	652.47	531.08	688.48	36.01	157.40	5.52	29.64
તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	210.61	230.46	271.59	60.98	41.13	28.95	17.85
કુટુંબ કલ્યાણ	16.20	12.20	3.49	-12.71	-8.71	-78.46	-71.39
પાણી પુરવઠા અને સ્વચ્છતા	9.72	2.86	1.94	-7.78	-0.92	-80.04	-32.17
આવાસન	28.90	28.90	112.46	83.56	83.56	289.13	289.13

રાજકોષીય પરિમાણો	અંદાજપત્રીય અંદાજ	સુધારેલા અંદાજ	વાસ્તવિક આંકડા	વધારો /ઘટાડો (-)		વધારો /ઘટાડો (-) ટકામાં	
				BE to actual	RE to actual	BE to actual	RE to actual
શહેરી વિકાસ	41.76	185.29	280.62	238.86	95.33	571.98	51.45
માહિતી અને પ્રચાર	1.51	1.34	0.97	-0.54	-0.37	-35.76	-27.61
શ્રમ અને રોજગાર	545.41	584.96	643.25	97.84	58.29	17.94	9.96
સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	9.09	6.31	6.85	-2.24	0.54	-24.64	8.56
અન્ય સામાજિક સેવાઓ	132.45	165.00	335.34	202.89	170.34	153.18	103.24
પાક સુરક્ષા	42.12	112.34	222.73	180.61	110.39	428.80	98.26
પશુપાલન	85.57	81.36	73.85	-11.72	-7.51	-13.70	-9.23
ડેરી વિકાસ	22.57	22.57	6.19	-16.38	-16.38	-72.57	-72.57
મત્સ્ય ઉદ્યોગ	14.85	14.85	17.67	2.82	2.82	18.99	18.99
વન્ય અને વન્યજીવો	49.68	60.00	46.49	-3.19	-13.51	-6.42	-22.52
ખાદ્ય પદાર્થ જાળવણી અનેવેરહાઉસીંગ	4.32	4.32	4.20	0.12	0.12	-2.78	-2.78
સહકાર	127.44	422.94	397.38	269.94	-25.56	211.82	-6.04
અન્ય કૃષિ પ્રોગ્રામ	6.48	7.33	5.84	-0.64	-1.49	-9.88	-20.33
જમીન સુધારણા	0.00	0.02	0.02	0.02	0.00	0.00	0.00
અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	195.32	150.00	73.71	-121.61	-76.29	-62.26	-50.86
અન્ય સ્પેશ્યલ એરિયા પ્રોગ્રામ	7.02	20.00	46.38	39.36	26.38	560.68	131.90
મોટી સિચાઈ	756.32	787.54	820.82	64.50	33.28	8.53	4.23
મધ્યમ સિચાઈ	518.35	540.00	506.13	-12.22	-33.87	-2.36	-6.27
નાની સિચાઈ	1.10	10.22	52.28	51.18	42.06	4652.73	411.55
બિન પરંપરાગત ઉર્જાના સ્ત્રોત	16.38	15.32	58.99	42.61	43.67	260.13	285.05
ગ્રામ્ય અને લઘુ ઉદ્યોગો	13.21	24.72	24.69	11.48	-0.03	86.90	-0.12
ઉદ્યોગો	151.80	53.70	51.94	-99.86	-1.76	-65.78	-3.28
બિન લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગો	4212.00	4212.00	4863.00	651.00	651.00	15.46	15.46
બંદરો અને દીવાદાંડીઓ	1400.00	1387.30	1153.35	-246.65	-233.95	-17.62	-16.86
માર્ગ અને પૂલો	151.69	151.69	92.22	-59.47	-59.47	-39.20	-39.20
પ્રવાસન	29.22	29.22	93.37	64.15	64.15	219.54	219.54
અન્ય સામાન્ય આર્થિક સેવાઓ	176.15	176.15	68.19	-107.96	-107.96	-61.29	-61.29
અન્ય બિન-કર આવક	5.59	5.56	0.40	-5.19	-5.16	-92.84	-92.81
(ગ) કેન્દ્રીય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો	24307.08	23489.32	23489.33	-817.75	0.01	-3.36	0.00
(ઘ) ભારત સરકાર તરફ થી સહાયક અનુદાન	15890.23	15040.00	18992.48	3102.25	3952.48	19.52	26.28
(૨) પરચુરણ મૂડી આવક	10.00	65.00	65.00	55.00	0.00	550.00	0.00
(3) લોન અને પેશગીઓની વસુલાત	286.00	286.00	151.37	-134.63	-134.63	-47.07	-47.07
(4) કુલ આવકો (1+2+3)	140927.15	140882.72	136217.91	-4709.24	-4664.81	-3.34	-3.31
(5) મહેસૂલી ખર્ચ (ક+ખ+ગ+ઘ)	134633.30	139153.06	132789.57	-1843.73	-6363.49	-1.37	-4.57
(ક) સામાન્ય સેવાઓ	51822.05	46997.53	47563.78	-4258.27	566.25	-8.22	1.20

રાજકોષીય પરિમાણો	અંદાજપત્રીય અંદાજ	સુધારેલા અંદાજ	વાસ્તવિક આંકડા	વધારો /ઘટાડો (-)		વધારો /ઘટાડો (-) ટકામાં	
				BE to actual	RE to actual	BE to actual	RE to actual
ન્યાય પ્રશાસન	1158.87	1113.10	988.69	-170.18	-124.41	-14.68	-11.18
ચુંટણી	147.28	275.10	267.09	119.81	-8.01	81.35	-2.91
જમીન મહેસૂલ	153.13	146.41	139.82	-13.31	-6.59	-8.69	-4.50
સ્ટેમ્પ અને નોધણી ફી	128.51	144.57	136.61	8.10	-7.96	6.30	-5.51
રાજય આબકારી	18.70	18.29	17.94	-0.76	-0.35	-4.06	-1.91
વાહન વેરો	198.76	163.73	153.71	-45.05	-10.02	-22.67	-6.12
વ્યાજની ચુકવણી	20179.11	20339.87	20183.36	4.25	-156.51	0.02	-0.77
સચિવાલય-સામાન્ય સેવાઓ	489.47	444.34	419.88	-69.59	-24.46	-14.22	-5.50
જીલ્લા પ્રશાસન	547.40	527.59	478.54	-68.86	-49.05	-12.58	-9.30
તિજોરી અને હિસાબ પ્રશાસન	194.54	176.31	171.52	-23.02	-4.79	-11.83	-2.72
પોલીસ	4218.38	5212.53	4842.06	623.68	-370.47	14.78	-7.11
જેલો	154.22	163.94	144.12	-10.10	-19.82	-6.55	-12.09
જાહેર કામો	277.74	449.47	323.49	45.75	-125.98	16.47	-28.03
અન્ય પ્રશાસનિક સેવાઓ	420.16	511.04	504.95	84.79	-6.09	20.18	-1.19
પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	14767.55	15754.70	18295.44	3527.89	2540.74	23.89	16.13
પરચુરણસામાન્ય સેવાઓ	7027.89	53.18	40.56	-6987.33	-12.62	-99.42	-23.73
અન્ય	1740.34	1503.36	456.00	-1284.34	-1047.33	-73.80	-69.67
(ખ) સામાજિક સેવાઓ	**55398.02**	**59040.45**	**53285.28**	**-2112.74**	**-5755.67**	**-3.81**	**-9.75**
સામાન્ય શિક્ષણ	20880.97	23044.77	22733.83	1852.86	-310.94	8.87	-1.35
તકનીકી શિક્ષણ	1001.36	968.63	863.37	-137.99	-105.26	-13.78	-10.87
રમતગમત અને યુવા સેવાઓ	402.58	400.83	391.25	-11.33	-9.58	-2.81	-2.39
તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	5961.10	6387.45	6120.42	159.32	-267.03	2.67	-4.18
કુટુંબ કલ્યાણ	1696.34	1926.83	1806.59	110.25	-120.24	6.50	-6.24
પાણી પુરવઠા અને સ્વચ્છતા	1002.91	1437.12	618.10	-384.81	-819.02	-38.37	-56.99
આવાસન	2894.88	2660.13	1655.01	-1239.87	-1005.12	-42.83	-37.78
શહેરી વિકાસ	10065.54	10325.99	9403.81	-661.73	-922.18	-6.57	-8.93
અનુસૂચિતજાતિ, અનુસૂચિતજનજાતિ,અન્ય પછાત વર્ગ અને લઘુમતિ વર્ગનુ કલ્યાણ	4033.95	4045.31	3977.12	-56.83	-68.19	-1.41	-1.69
શ્રમ અને રોજગાર અને કૌશલ્ય વિકાસ	1398.83	1149.55	1053.33	-345.50	-96.22	-24.70	-8.37
સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	1163.80	1267.47	1136.57	-27.23	-130.90	-2.34	-10.33
પોષણ	3661.90	3067.23	2466.99	-1194.92	-600.24	-32.63	-19.57
કુદરતી આફત પ્રસંગે રાહત	883.71	2008.99	743.06	-140.65	-1265.93	-15.92	-63.01
અન્ય	350.14	350.65	315.83	-34.31	-34.82	-9.80	-9.93
(ગ) આર્થિક સેવાઓ	**27045.35**	**32746.80**	**31575.69**	**4530.34**	**-1171.11**	**16.75**	**-3.58**
પાક સુરક્ષા	3178.16	4995.85	4811.25	1633.09	-184.60	51.38	-3.70
પશુપાલન	773.77	671.50	628.58	-145.19	-42.92	-18.76	-6.39

રાજકોષીય પરિમાણો	અંદાજપત્રીય અંદાજ	સુધારેલા અંદાજ	વાસ્તવિક આંકડા	વધારો /ઘટાડો (-)		વધારો /ઘટાડો (-)	
						ટકામાં	
				BE to actual	RE to actual	BE to actual	RE to actual
વન અને વન્યજીવો	565.32	563.10	548.56	-16.76	-14.54	-2.96	-2.58
કૃષિ સંસોધન અને શિક્ષણ	703.94	745.24	744.98	41.04	-0.26	5.83	-0.03
સહકાર	774.30	1182.36	1161.72	387.42	-20.64	50.03	-1.75
ગ્રામ વિકાસ માટે ખાસ યોજનાઓ	611.13	580.48	289.49	-321.64	-290.99	-52.63	-50.13
ગ્રામ રોજગાર	473.60	517.46	502.13	28.53	-15.33	6.02	-2.96
અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	2878.24	3000.47	2691.70	-186.54	-308.77	-6.48	-10.29
મોટી સિંચાઈ	321.46	306.35	318.87	-2.59	12.52	-0.81	4.09
મધ્યમ સિંચાઈ	207.88	198.67	200.47	-7.41	1.80	-3.56	0.91
નાની સિંચાઈ	657.90	517.10	506.37	-151.53	-10.73	-23.03	-2.08
ઉર્જા	5432.85	7370.99	7365.62	1932.77	-5.37	35.58	-0.07
નવી અને નવીકરણ ઉર્જા	107.13	255.88	288.89	181.76	33.01	169.66	12.90
ઉધોગો	1873.99	2621.88	2526.35	652.36	-95.53	34.81	-3.64
બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉધોગો	190.59	221.04	211.99	21.40	-9.05	11.23	-4.09
માર્ગ અને પુલો	4180.92	4478.27	4672.85	491.93	194.58	11.77	4.34
માર્ગ પરિવહન	302.94	353.21	352.80	49.86	-0.41	16.46	0.12
સચિવાલય-આર્થિક સેવાઓ	148.52	128.55	109.30	-39.22	-19.25	-26.41	-14.97
નાગરિક પુરવઠા	882.68	785.70	691.05	-191.63	-94.65	-21.71	-12.05
અન્ય	2780.03	3252.70	2952.72	172.69	-299.98	6.21	-9.22
(ઘ) સહાયક અનુદાન અને ફાળો	**367.88**	**367.78**	**364.82**	**-3.06**	**-2.96**	**-0.83**	**-0.80**
(6) મૂડી ખર્ચ	**30341.64**	**31417.24**	**28061.90**	**-2279.74**	**-3355.34**	**-7.51**	**-10.68**
પોલીસ પણ મૂડી જેગવાઈ	247.56	264.14	198.25	-49.31	-65.89	-19.92	-24.95
જાહેર કામો પર મૂડી જોગવાઈ	862.49	681.99	564.89	-297.60	-117.10	-34.50	-17.17
શિક્ષણ,રમતગમત ,કળા અને સાંસ્કૃતિક માટે મૂડી જોગવાઈ	1715.43	1125.40	915.17	-800.26	-210.23	-46.65	-18.68
તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય માટે મૂડી જોગવાઈ	1938.79	2051.98	2049.73	110.94	-2.25	5.72	-0.11
પાણી પુરવઠા અને સ્વચ્છતા માટે મૂડી જોગવાઈ	3106.77	3321.94	3292.28	185.51	-29.66	5.97	-0.89
આવાસન માટે મૂડી જોગવાઈ	851.86	723.27	698.77	-153.09	-24.50	-17.97	-3.39
શહેરી વિકાસ માટે મૂડી જોગવાઈ	284.50	202.57	159.13	-125.37	-43.44	-44.07	-21.44
અનુસૂચિતજાતિ, અનુસૂચિતજનજાતિ,અન્ય પછાત વર્ગ અને લઘુમતિ વર્ગાનુ કલ્યાણ માટે મૂડી જોગવાઈ	382.66	211.72	202.29	-180.37	-9.43	-47.14	-4.45
પોષણ માટે મૂડી જોગવાઈ	113.33	75.80	43.51	-69.82	-32.29	-61.61	-42.60

રાજકોષીય પરિમાણો	અંદાજપત્રીય અંદાજ	સુધારેલા અંદાજ	વાસ્તવિક આંકડા	વધારો /ઘટાડો (-)		વધારો /ઘટાડો (-) ટકામાં	
				BE to actual	RE to actual	BE to actual	RE to actual
અન્ય સામાજિક સેવાઓ માટે મૂડી જોગવાઈ	439.05	381.19	317.98	-121.07	-63.21	-27.58	-16.58
વન અને વન્યજીવો માટે મૂડી જોગવાઈ	679.45	681.54	676.49	-2.96	-5.05	-0.44	-0.74
અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમ માટે મૂડી જોગવાઈ	1217.00	1300.50	1299.42	82.42	-1.08	6.77	-0.08
મોટી સિંચાઈયો માટે મૂડી જોગવાઈ	5568.44	5541.84	3886.23	-1682.21	-1655.61	-30.21	-29.87
મધ્યમ સિંચાઈયો માટે મૂડી જોગવાઈ	2781.64	5043.67	5061.55	2279.91	17.88	81.96	0.35
નાની સિંચાઈ માટે મૂડી જોગવાઈ	1486.27	1414.69	1326.91	-159.36	-87.78	-10.72	-6.20
ઉર્જાની યોજનાઓ માટે મૂડી જોગવાઈ	2889.07	2825.87	2873.57	-15.50	47.70	-0.54	1.69
નાગરિક ઉડ્ડયન માટે મૂડી જોગવાઈ	131.50	119.88	108.58	-22.92	-11.30	-17.43	-9.43
માર્ગ અને પુલો માટે મૂડી જોગવાઈ	3219.59	3496.11	3089.68	-129.91	-406.43	-4.03	-11.63
માર્ગ પરિવહન માટે મૂડી જોગવાઈ	680.00	680.00	214.49	-465.51	-465.51	-68.46	-68.46
પ્રવાસન માટે મૂડી જોગવાઈ	609.50	596.75	557.25	-52.25	-39.50	-8.57	-6.62
અન્ય મૂડી જોગવાઈ	1136.74	676.39	525.73	-611.01	-150.66	-53.75	-22.57
(7) જાહેર ત્રણની પરત ચુકવણી	**15434.28**	**15439.83**	**15432.02**	**-2.26**	**-7.81**	**-0.01**	**-0.05**
(8) લોન અને પેશગીઓની ચુકવણી	**1535.92**	**2099.42**	**1731.47**	**195.55**	**-367.95**	**12.73**	**-17.53**
(9) કુલ ખર્ચ (5+6+7)	**166510.86**	**172669.72**	**162582.94**	**-3927.92**	**-10086.78**	**-2.36**	**-5.84**
(10) મહેસૂલી પુરાંત (+)/ખાધ (-) (1-5)	**5997.85**	**1378.66**	**3211.97**	**-2785.88**	**1833.31**	**-46.45**	**132.98**
(11) રાજકોષીય ખાધ (-) (4-9)	**25583.71**	**31787.00**	**26365.03**	**781.32**	**-5421.97**	**3.05**	**-17.06**
(12) પ્રાથમિક પુરાંત (+)/ખાધ (-) (10+ વ્યાજની ચુકવણી)	**5404.60**	**11447.13**	**6181.67**	**777.07**	**-5265.46**	**14.38**	**-46.00**

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના બજેટ પ્રકાશનો વર્ષ 2018-19 (બીઇ) અને 2019-20 (આરઈ) માટે અને નાણાંકીય ખાતાઓ 2018-19 (વાસ્તવિક)

પરિશિષ્ટ 1.5

રાજ્ય સરકારની નાણાંકીય સ્થિતિ પર સમય શ્રોનીવાર માહિતી

(સંદર્ભ:ફકરા 1.3 અને 1.9.2; પૃષ્ઠો 13 અને 50)

(₹ કરોડમાં)

	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
ભાગ ક-આવક					
1. મહેસૂલી આવક	91,978	97,483	1,09,842	1,23,291	1,36,002
(i) કર આવક	61,340	62,649	64,443	71,549	80,103
રાજ્ય, માલ અને સેવા પરનો કર (SGST)	-	-	-	21,251	34,889
કૃષિ આવક પરનો કર	-	-	-	-	-
વેપાર, વણજ વગેરે પરનો કર	44,145	44,091	46,314	29,639	22,414
રાજ્ય આબકારી	140	123	152	85	131
વાહન વેરો	2,695	3,008	3,213	3,885	4,119
સ્ટેમ્પ અને નોંધણી ફી	5,503	5,549	5,783	7,255	7,781
જમીન મહેસૂલ	1,893	2,529	1,999	1,859	2,408
માલસામાન અને ઉતારૂઓ પરનો કર	211	265	66	131	117
અન્ય કરવેરા	6,753	7,084	6,916	7,444	8,244
(ii) બિન-કર આવક	9,543	10,194	13,346	15,074	13,417
(iii) કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો	10,296	15,691	18,835	20,782	23,489
(iv) ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન	10,799	8,949	13,218	15,886	18,993
2. પરચુરણ મૂડી આવક	241	0.00	240	0	65
3. લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	621	125	166	346	151
સામાન્ય સેવાઓ	-	-	-	-	-
સામાજિક સેવાઓ	5	7	7	7	12
આર્થિક સેવાઓ	541	54	101	291	89
સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પરચુરણ લોન્સ	75	64	58	48	50
4.કુલ મહેસૂલી અને બિન-ઋણ મૂડી આવકો(1+2+3)	92,840	97,608	1,10,248	1,23,637	136,218
5. જાહેર ઋણની આવકો	19,454	23,486	27,668	26,953	43,146
આંતરિક ઋણ (સાધનોપાલય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાય)	19,131	23,234	27,477	26,863	40,950
સાધનોપાલય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ હેઠળ ચોખ્ખી લેવડદેવડ	-	-	-	-	-
ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	323	253	191	90	2,196
6. એકત્રિત નીધિમાં કુલ આવક(4+5)	1,12,294	1,21,094	1,37,916	1,50,590	1,79,364
7. આકસ્મિક નીધિમાં આવક	0	14	4	0	0
8. જાહેર હિસાબની આવક (કુલ)	62,388	65,132	58,959	89,133	1,05,720
9. રાજ્યની કુલ આવક (6+7+8)	1,74,682	1,86,240	1,96,879	2,39,723	2,85,084
ભાગખ-ખર્ચ/ચુકવણી					
10. મહેસૂલી ખર્ચ	86,652	95,779	1,03,895	1,18,060	1,32,790
આયોજન	26,586	32,224	36,709	-	-
આયોજન બહાર	60,066	63,555	67,186	-	-
રાજ્ય અનુદાનમાંથી ખર્ચ	-	-	-	1,03,047	1,17,424
કેન્દ્રિય સહાય CSS/CS સહીત	-	-	-	15,013	15,366
સામાન્ય સેવાઓ (વ્યાજની ચૂકવણી સહિત)	30,003	32,876	35,804	41,402	47,564
સામાજીક સેવાઓ	36,714	42,120	44,926	49,039	53,285
આર્થિક સેવાઓ	19,399	20,224	22,749	27,145	31,576
સહાયક અનુદાન અને ફાળો	536	559	416	474	365

	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
11. મૂડી ખર્ચ	24,158	24,169	22,355	26,313	28,062
આયોજન	24,074	24,093	22,302	-	-
આયોજન બહાર	84	76	53	-	-
રાજ્ય અનુદાનમાંથી ખર્ચ	-	-	-	20,305	23,087
CSS/CS સાથે કેન્દ્રીય સહાયતા	-	-	-	6,008	4,975
સામાન્ય સેવાઓ	888	808	623	871	875
સામાજીક સેવાઓ	7,186	6,417	6,215	6,813	7,696
આર્થિક સેવાઓ	16,084	16,944	15,517	18,630	19,491
12. લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણી	350	675	478	631	1,731
સામાન્ય સેવાઓ	-	-	-	-	-
સામાજિક સેવાઓ	41	146	217	265	924
આર્થિક સેવાઓ	260	473	198	311	756
સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પરચુરણ લોન્સ	49	56	63	55	51
13.કુલ ખર્ચ (10+11+12)	1,11,160	1,20,623	1,26,728	1,45,004	1,62,583
14. જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી	5,509	6,194	9,073	13,700	15,432
આંતરિક ઋણ (સાધનોપાલય પેશગી અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાય)	4,849	5,534	8,386	12,991	14,719
સાધનોપાલય પેશગી અને ઓવરડ્રાફ્ટ હેઠળ ચોખ્ખી લેવડદેવડ	-	-	-	-	-
ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગી	660	660	687	709	713
15. આકસ્મિક નીધિનો વિનિયોગ	-	-	-	-	-
16.એકત્રિત નીધિમાંથી કુલ ચૂકવણી (13+14+15)	1,16,669	1,26,817	1,35,801	1,58,704	1,78,015
17.આકસ્મિક નિધિમાંથી ચૂકવણી	14	4	-	-	0.25
18.જાહેર હિસાબની ચૂકવણી	52,309	61,936	56,388	87,738	1,03,998
19. રાજ્ય દ્વારા કુલ ચુકવણી(16+17+18)	1,68,992	1,88,757	1,92,189	2,46,442	2,82,013
ભાગ ગ- ખાધ					
20. મહેસૂલી ખાધ(-) / મહેસૂલી પુરાંત(+) (1-10)	(+)5,326	(+)1,704	(+)5,947	(+)5,232	(+)3,212
21.રાજકોષીય ખાધ (-)/રાજકોષીય પુરાંત(+) (4-13)	(-)18,320	(-)23,015	(-)16,480	(-)21,366	(-)26,365
22. પ્રાથમિક ખાધ(-)/પ્રાથમિક પુરાંત (+) (21+23)	(-)3,374	(-)6,715	(+)1,317	(-)2,412	(-)6,182
ભાગ ઘ- અન્ય માહિતી					
23.વ્યાજની ચુકવણી (મહેસૂલી ખર્ચમાં સામેલ)	14,946	16,300	17,797	18,954	20,183
24. સ્થાનિક સંસ્થાઓ વગેરેને નાણાકીય સહાય.	39,964	44,048	48,055	54,807	59,611
25. મેળવેલ સાધનોપલય પેશગીઓ/ઓવરડ્રાફ્ટ (દિવસો)	-	-	-	-	-
મેળવેલ સાધનોપાલય પેશગીઓ (દિવસો)	-	-	-	-	-
મેળવેલ ઓવરડ્રાફ્ટ (દિવસો)	-	-	-	-	-
26.સાધનોપાલય પેશગીઓ/ઓવરડ્રાફ્ટ પર વ્યાજ	-	-	-	-	-
27. રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP)Φ	9,21,773	10,29,010	11,53,327(P)	13,14,680(Q)	15,01,496(A)
28. ચડત રાજકોષીય જવાબદારીઓ (વર્ષાંતે)	2,02,313	2,21,090	2,43,146	2,56,366	2,85,844
29. ચડત બાંયધરીઓ (વર્ષાંતે)	5,984	5,236	4,804	4,834	4,699
30.બાંયધરીની મહત્તમ રકમ (વર્ષ દરમિયાન)	11,235	11,333	11,333	11,796	11,796
ભાગ ચ- નાણાકીય સ્વાસ્થ્યના દર્શકો					
પોતાની કર આવક/GSDP (ટકા)	6.65	6.09	5.59	5.44	5.33
પોતાની બિન-કર આવક/GSDP (ટકા)	1.04	0.99	1.16	1.15	0.89
કેન્દ્રિય તબદીલી/GSDP (ટકા)	2.29	2.39	2.78	2.79	2.83
II. ખર્ચનું વ્યવસ્થાપન					
કુલ ખર્ચ/GSDP (ટકા)	12.06	11.72	10.99	11.03	10.83

	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
કુલ ખર્ચ/મહેસૂલી આવક	1.21	1.24	1.15	1.18	1.20
મહેસૂલી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.78	0.79	0.82	0.81	0.82
સામાજીક સેવાઓ પર ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.39	0.40	0.41	0.39	0.38
આર્થિક સેવાઓ પર ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.32	0.31	0.30	0.32	0.31
મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.22	0.20	0.18	0.18	0.17
સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓ પર મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ.	0.21	0.19	0.17	0.18	0.17
III. રાજકોષીય અસમતુલનનું વ્યવસ્થાપન					
મહેસૂલી ખાધ અથવા પુરાંત/GSDP (ટકા)	0.58	0.17	0.52	0.40	0.21
રાજકોષીય ખાધ/GSDP (ટકા)	(-)1.99	(-)2.24	(-)1.43	(-)1.63	(-)1.76
પ્રાથમિક ખાધ(-) અથવા પુરાંત(+)/GSDP (ટકા)	(-)0.37	(-)0.65	0.11	(-)0.18	(-)0.41
મહેસૂલી ખાધ/રાજકોષીય ખાધ	(-)0.29	(-)0.07	(-)0.36	(-)0.24	(-)0.12
પ્રાથમિક મહેસૂલી સિલક/GSDP (ટકા)	2.20	1.75	2.06	1.84	1.56
IV. રાજકોષીય જવાબદારીઓનું વ્યવસ્થાપન					
રાજકોષીય જવાબદારીઓ/GSDP	0.22	0.21	0.21	0.20	0.19
રાજકોષીય જવાબદારીઓ/મહેસૂલી આવક (ટકા)	219.96	226.80	221.36	207.94	210.18
પ્રાથમિક ખાધ સામે જથ્થાનો ફેલાવો (ટકા)	(-)28.90	(-)94.30	11.23	(-)15.51	(-)35.64
ઋણ મુક્તિ (મુદ્દલ+વ્યાજ)/કુલ ઋણ આવક	0.93	0.96	0.94	1.07	0.91
V. અન્ય રાજકોષીય સ્વાસ્થ્યના દર્શકો					
મૂડીરોકાણ પર વળતર	0.14	0.14	0.14	0.11	0.13
નાણાકીય સંપત્તિ/જવાબદારીઓ	0.90	0.92	0.95	0.97	0.98

સ્રોતઃ ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળનું નિવેદન (2018-19) નું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30)

Φ P= કામચલાઉ અંદાજો, Q= ત્વરિત અંદાજો, A= અગ્રિમ અંદાજો

પરિશિષ્ટ 1.6
2014-19 દરમિયાન કરવેરા આવકના મુખ્ય ઘટકોની સરખામણી
(સંદર્ભ 1.3.3, પૃષ્ઠ 17)

(₹ કરોડમાં)

મહેસૂલનું સદર	વર્ષ	મેળવેલ આવક	આવક મેળવવા થયેલ ખર્ચ	આવક મેળવવા થયેલ ખર્ચની ટકાવારી	આવક મેળવવા થયેલ ખર્ચની અખિલ ભારતીય સરેરાસ ટકાવારી
વેચાણ વેરો/વાણિજ્ય વેરો	2014-15	44,145.26	212.25	0.48	0.91
	2015-16	44,091.05	204.99	0.46	0.66
	2016-17	46,317.78	234.86	0.51	0.69
	2017-18	50,889.73[12]	273.62	0.54	0.69
	2018-19	22,414.25	1.10	0.00	N.A
વાહન વેરો અને માલસામાન અને ઉતારૂઓ પરનો કર	2014-15	2,905.44	124.07	4.27	6.08
	2015-16	3,273.17	138.53	4.23	4.99
	2016-17	3,279.35	134.94	4.11	2.61
	2017-18	4,016.72	138.53	3.45	2.61
	2018-19	4,235.33	153.71	3.63	N.A
સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	2014-15	5,503.34	81.75	1.49	3.59
	2015-16	5,549.42	84.76	1.53	2.87
	2016-17	5,782.93	111.56	1.93	2.99
	2017-18	7,254.75	122.01	1.68	2.96
	2018-19	7,780.77	136.61	1.76	N.A
રાજ્ય આબકારી	2014-15	140.27	13.43	9.57	2.09
	2015-16	123.32	14.49	11.75	3.21
	2016-17	151.53	15.31	10.10	2.01
	2017-18	84.75[13]	17.65	20.83	1.83
	2018-19	130.59	17.94	13.74	N.A
રાજ્ય, માલ અને સેવા પરનો કર (SGST)	2018-19	34,888.71	261.45	0.75	N.A

સ્રોત: જેતેવર્ષ ના નાણાકીય હિસાબો

NA: મળવાપાત્ર નથી

[12] VAT (₹ 29,638.88 crore) + SGST (₹ 21,250.85 crore)

[13] વર્ષ 2017-18 દરમ્યાન GSTની આવક રાજ્ય આબકારીમાં સમાવી લેવામાં આવતા આવકમાં ઘટાડો નોધાયેલ છે.(હ્યુમન ઉપયોગ માટેના આલ્કોહોલ ને બાદ કરતા).

પરિશિષ્ટ 2.1

ગત વર્ષોની જોગવાઇ કરતાં અધિક ખર્ચ વિનિયમિત કરાવવો જરૂરી

(સંદર્ભ: ફકરો 2.3.1; પૃષ્ઠ 66)

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાન/વિનિયોગના (મહેસૂલ/ મૂડી- મતપાત્ર) નંબરો		અધિકની રકમ	જાહેર હિસાબ સમિતિ (PAC) દ્વારા વિચારણાનો તબક્કો
2007-08	મહેસૂલ	3, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 18, 21, 22, 23, 25, 26, 31, 38, 39, 40, 41, 44, 50, 51, 53, 55, 57, 61, 62, 64, 66, 73, 74, 75, 78, 80, 82, 84, 86, 87, 88, 95	1,055.23	હજુ સુધી નિયમિતકરવા માં આવ્યું નથી
2008-09	મહેસૂલ	5, 8, 9, 13, 21, 22, 23, 26, 38, 39, 41, 43, 44, 62, 66, 73, 79, 80, 86, 87, 104	347.03	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	55, 58, 86		
2009-10	મહેસૂલ	1, 3, 5, 9, 10, 12, 17, 18, 21, 23, 26, 32, 39, 41, 43, 45, 46, 48, 55, 57, 61, 62, 64, 66, 69, 73, 75, 80, 84, 86, 87, 88, 96, 97, 101, 102	1,007.92	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	65, 93		
2010-11	મહેસૂલ	10, 41, 51, 62, 66, 72, 73, 82, 86, 87, 88, 105	120.24	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	13		
2011-12	મહેસૂલ	10, 18, 51, 82, 86	189.12	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	87		
2012-13	મહેસૂલ	9, 12, 18, 73, 88	247.51	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	26		
2013-14	મહેસૂલ	9, 73, 88	921.69	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	26, 87		
2014-15	મહેસૂલ	73, 85, 88	143.97	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	26		

વર્ષ	અનુદાન/વિનિયોગના (મહેસૂલ/ મૂડી- મતપાત્ર) નંબરો		અધિકની રકમ	જાહેર હિસાબ સમિતિ (PAC) દ્વારા વિચારણાનો તબક્કો
2015-16	મહેસૂલ	73	31.53	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
2016-17	મહેસૂલ	9, 67, 73, 83	275.64	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	10, 41		
2017-18	મહેસૂલ	73	330.72	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
	મૂડી	3		
2018-19	મહેસૂલ	9, 13, 18, 73, 86	2,394.24	હજુ સુધી નિયમિત કરવામાં આવ્યું નથી
કુલ			**7,064.84**	

સ્રોત: વર્ષ 2007-08 થી 2018-19 માટેના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 2.2

2016-19 દરમિયાન ₹ 50 કરોડ કરતાં વધારે સતત અધિક ધ્યાનમાં આવી હતી એવા કિસ્સાઓ

(સંદર્ભ: ફકરો 2.3.2; પૃષ્ઠ 67)

(₹ કરોડમાં)

અનુદાન નં.	વર્ષ	જોગવાઇ	ખર્ચ	અધિક	વિભાગ દ્વારા જણાવેલ કારણો
2425-00-107-18 વ્યાજ સહાય માટે ખેડૂતોને નાણાકીય સહાય					
5	2016-17	459.00	553.21	94.21	કોઇ કારણો જણાવ્યા નથી.
5	2017-18	778.27	868.26	89.99	વધુ દરખાસ્તો પ્રાપ્ત થવાના કારણે
5	2018-19	905.10	999.98	94.88	પાછલા વર્ષની બાકી રહેલી પ્રાપ્ત દરખાસ્તોની વિચારણા અને વાસ્તવિક આવશ્યકતાને ધ્યાનમાં લઈને..
2071-01-101-01 પંચાયતના પ્રાથમિક શિક્ષકો ને વય નિવૃતિ અને નિવૃતિ ભથ્થાં					
9	2016-17	2,191.32	2,664.71	473.39	7 મા પગાર પંચ મુજબ પેન્શનમાં સુધારો અને પેન્શન ધારકોની સંખ્યામાં વધારાના કારણે.
9	2017-18	2,700.00	3,298.17	598.17	કોઇ કારણો જણાવ્યા નથી.
9	2018-19	2,806.05	4,692.29	1,886.24	પેન્શન ધારકોની સંખ્યામાં વધારાના કારણે.
2071-01-105-01 પંચાયતના પ્રાથમિક શિક્ષકો ને કુટુંબ પેન્સન					
9	2016-17	250.00	358.33	108.33	7 મા પગાર પંચ મુજબ પેન્શનમાં સુધારો અને પેન્શન ધારકોની સંખ્યામાં વધારાના કારણે.
9	2017-18	306.18	394.27	88.09	સાતમા પગારપંચના અમલીકરણ અને ફેમિલી પેન્શનમાં વધારાના કારણે.
9	2018-19	330.00	399.01	69.01	પ્રાથમિક શિક્ષક ફેમિલી પેન્શનરોની સંખ્યામાં વધારો અને તેમને વહેંચાયેલ રકમ.
2852-80-800-26 IND-9 કાપડ ઉધ્યોગોનો વિકાસ					
49	2016-17	500.00	736.46	236.46	દરખાસ્તો ની સંખ્યા માં વધારો થવાને કારણે
49	2017-18	827.04	945.91	118.87	વધુ દરખાસ્તો પ્રાપ્ત થવાને કારણે
49	2018-19	1,650.45	1,740.45	90.00	વ્યાજ સબસિડી અને પાવર ટેરિફ માટે મોટી સંખ્યામાં અરજીઓ પ્રાપ્ત થવાના કારણે

અનુદાન નં.	વર્ષ	જોગવાઇ	ખર્ચ	અધિક	વિભાગ દ્વારા જણાવેલ કારણો
2071-01-101-01 પંચાયત કર્મચારીઓને વયનિવૃતિ અને નિવૃતિ ભથ્થાં					
73	2016-17	540.00	648.52	108.52	કોઇ કારણો જણાવ્યા નથી.
73	2017-18	550.00	830.22	280.22	કોઇ કારણો જણાવ્યા નથી.
73	2018-19	498.00	1098.76	600.76	કોઇ કારણો જણાવ્યા નથી.

સ્રોત: વર્ષ 2016-17 થી 2018-19 માટેના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 2.3

દરેક કેસમાં ₹ 100 કરોડ અથવા અધિક વધુ બચત રહી હતી એવા જુદા જુદા અનુદાનો/વિનિયોગોનું પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 2.3.3; પૃષ્ઠ 68)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં..	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	કુલ અનુદાન/ વિનિયોગ	બચત	બચતની ટકાવારી
કૃષિ,ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ					
1	2	કૃષિ - મહેસૂલ-મતપાત્ર	5,362.01	156.40	2.92
2	2	કૃષિ - મૂડી મતપાત્ર	100.00	100.00	100.00
3	3	નાની સિંચાઇ, ભૂમિ સંરક્ષણ અને વિસ્તાર વિકાસ- મહેસૂલ-મતપાત્ર	156.96	124.57	79.36
4	4	પશુપાલન - મહેસૂલ-મતપાત્ર	738.11	136.41	18.48
5	6	મત્સ્ય ઉદ્યોગ - મૂડી મતપાત્ર	291.25	264.05	90.66
શિક્ષણ					
6	9	શિક્ષણ- મુડી મતપાત્ર	798.43	351.73	44.05
નાણા					
7	18	પેંશન અને અન્ય નિવૃતિ લાભ-મહેસૂલ-મતપાત્ર	11,327.30	357.59	3.16
8	19	નાણા વિભાગને ને લાગતું અન્ય ખર્ચ-મહેસૂલ-મતપાત્ર	8,261.99	8204.89	99.31
9	20	નાણા વિભાગ અને તેની સેવાઓને લગતાં દેવાની પુન: ચુકવણી- મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	19,237.18	260.95	1.36
અન્ન, નાગરિક પુરવઠા અને ગ્રાહકોની બાબતો					
10	22	નાગરિક પુરવઠા-મહેસૂલ-મતપાત્ર	720.07	158.39	22.00
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ					
11	39	તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય- મહેસૂલ-મતપાત્ર	5,243.79	237.95	4.54
12	40	પરિવાર કલ્યાણ- મહેસૂલ-મતપાત્ર	1,571.48	100.94	6.42
ગૃહ					
13	43	પોલિસ- મહેસૂલ-મતપાત્ર	5,212.66	370.10	7.10
શ્રમ અને રોજગાર					
14	57	શ્રમ અને રોજગાર- મહેસૂલ-મતપાત્ર	1,212.06	334.50	27.60

ક્રમાંક	અનુદાન નં..	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	કુલ અનુદાન/ વિનિયોગ	બચત	બચતની ટકાવારી
કાયદા					
15	60	ન્યાયતંત્રનો વહીવટ- મહેસૂલ મતપાત્ર	944.63	127.45	13.49
નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર					
16	65	નર્મદા વિકાસ યોજના- મૂડી મતપાત્ર	4,955.78	1631.23	32.92
17	66	સિંચાઇ અને ભૂમિ સંરક્ષણ- મહેસૂલ-મતપાત્ર	1,147.57	168.15	14.65
પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ્ય વિકાસ					
18	70	સમૂહ વિકાસ- મહેસૂલ-મતપાત્ર	2,474.28	263.50	10.65
19	71	ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ - મહેસૂલ-મતપાત્ર	1,890.98	992.58	52.49
બંદરો અને વાહન વ્યવહાર					
20	74	વાહન વ્યવહાર- મૂડી મતપાત્ર	659.44	396.73	60.16
મેહસૂલ					
21	79	કુદરતી આફતો અંગે રાહત- મહેસૂલ-મતપાત્ર	2,824.99	712.99	25.24
માર્ગ અને મકાન					
22	84	બીન-રહેણાંકના મકાનો- મૂડી મતપાત્ર	1,398.86	653.34	46.71
23	85	રહેણાંકના મકાનો - મૂડી મતપાત્ર	249.21	112.17	45.01
સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા					
24	92	સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ - મૂડી મતપાત્ર	622.11	239.16	38.44
25	95	અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના- મહેસૂલ-મતપાત્ર	4,153.46	647.42	15.59
26	95	અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના - મૂડી મતપાત્ર	993.51	220.35	22.18
આદિજાતિ વિકાસ					
27	96	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના - મહેસૂલ-મતપાત્ર	8,292.85	1202.03	14.49
28	96	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના - મૂડી મતપાત્ર	4,490.21	297.09	6.62

ક્રમાંક	અનુદાન નં..	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	કુલ અનુદાન/ વિનિયોગ	બચત	બચતની ટકાવારી
શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહનિર્માણ					
29	101	શહેરી ગૃહનિર્માણ - મહેસૂલ-મતપાત્ર	1019.31	326.60	32.04
30	102	શહેરી વિકાસ - મહેસૂલ-મતપાત્ર	9349.62	671.70	7.18
31	102	શહેરી વિકાસ - મૂડી મતપાત્ર	632.00	143.21	22.66
મહિલા અને બાળ વિકાસ					
32	106	મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ - મહેસૂલ મતપાત્ર	2231.12	833.47	37.36
કુલ			1,08,563.22	20,797.64	19.16

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટેના રાજ્ય સરકારના વિનિયોગ હિસાબો અને વિનિયોગ અધિનિયમ

પરિશિષ્ટ 2.4

2016-19 દરમિયાન ₹ 100 કરોડ અથવા અધિક સતત બચત ધ્યાનમાં આવી હતી એવા કિસ્સા

(સંદર્ભ: ફકરો 2.3.4; પૃષ્ઠ 71)

(₹ કરોડમાં)

અનુદાન નં.	વર્ષ	જોગવાઇ	ખર્ચ	બચત	ખાતા/વિભાગ દ્વારા સૂચિત કારણો
(4401-00-103-01) RIDF યોજના હેઠળ બાંધકામ પવૃત્તિ					
2	2016-17	126.00	5.50	120.50	કોઇ કારણ આપવામાં આવ્યું નથી.
2	2017-18	126.00	0.00	126.00	યોજના અંતર્ગત પ્રોજેક્ટ માટે ટેન્ડર ફાઇનલ ન થવાને કારણે.
2	2018-19	100.00	0.00	100.00	હાઇકોર્ટમાં આ મામલો પડતર હોવાથી પ્રોજેક્ટના અમલમાં વિલંબના કારણે.
(5051-02-200-01) FSH-6 ગોદી, લંગર સ્થાન અને જેટીનું બાંધકામ					
6	2016-17	200.00	0.00	200.00	કોઇ કારણ આપવામાં આવ્યું નથી.
6	2017-18	200.00	56.25	143.75	ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાનની (CSS હેઠળ) ઓછી છૂટને લીધે.
6	2018-19	210.00	0.00	210.00	ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાનની (CSS હેઠળ) ઓછી છૂટને લીધે.
(4202-01-201-06) EDN-113 સર્વ શિક્ષા અભિયાન (ફાઇનાન્સ કમિશન ના સપોર્ટ સાથે					
9	2016-17	333.18	152.68	180.50	ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાનની ઓછી છૂટને લીધે.
9	2017-18	319.02	63.60	255.42	કોઇ કારણ આપવામાં આવ્યું નથી.
9	2018-19	384.14	153.76	230.38	માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા ઓછા બજેટની મંજૂરીને કારણે.
(2071-01-104-01) ગ્રેચ્યુઇટી					
18	2016-17	1304.00	837.93	466.07	સ્વૈચ્છિક ધોરણે નિવૃત્તિ લેનારા વ્યક્તિઓની સંખ્યા અથવા સેવા દરમિયાન મૃત્યુ પામનારા લોકોનો સચોટ અંદાજ કાઢવું મુશ્કેલ હતું (વધ ઘટ થઈ શકે).
18	2017-18	1654.00	1010.73	643.27	સ્વૈચ્છિક ધોરણે નિવૃત્તિ લેનારા વ્યક્તિઓની સંખ્યા અથવા સેવા દરમિયાન મૃત્યુ પામનારા લોકોનો સચોટ અંદાજ કાઢવું મુશ્કેલ હતું (વધ ઘટ થઈ શકે).
18	2018-19	1887.00	1290.32	596.68	સ્વૈચ્છિક ધોરણે નિવૃત્તિ લેનારા વ્યક્તિઓની સંખ્યા અથવા સેવા દરમિયાન મૃત્યુ પામનારા લોકોનો સચોટ અંદાજ કાઢવું મુશ્કેલ હતું (વધ ઘટ થઈ શકે).

અનુદાન નં.	વર્ષ	જોગવાઇ	ખર્ચ	બચત	ખાતા/વિભાગ દ્વારા સૂચિત કારણો
(2048-00-101-01) ગુજરાત રાજય ડૂબત નિધિ					
19	2016-17	1200.00	0.00	1200.00	એકીકૃત ડૂબત નિધિમાં બાકી સિલક હોવાને કારણે, તે આરબીઆઈ દ્વારા ભલામણ કરેલી રાજ્યની નાણાકીય ચોખ્ખી જવાબદારીની મર્યાદામાં છે.
19	2017-18	2000.00	0.00	2000.00	એકીકૃત ડૂબત નિધિમાં રોકાણની આવશ્યકતા ન હોવાને કારણે બાકીની રકમ આરબીઆઈ ભલામણ મુજબ હતી.
19	2018-19	1200.00	0.00	1200.00	આરબીઆઇ ની ભલામણ મુજબ એકીકૃત ડૂબત નિધિમાંનું સિલક બાકીના દેવાના 3 થી 5 ટકા હોવાને કારણે રોકાણ કરવાની જરૂરિયાત ન હતી.
(2075-00-001-01 01) મોંઘવારી ભથ્થાના દરમાં વધારો થવાને કારણે જવાબદારી					
19	2016-17	4500.00	0.00	4500.00	વધારાના મોંઘવારી ભથ્થા જાહેર થયા પછી સરકારના નિર્ણય દ્વારા લેવામાં આવેલી મોંઘવારી ભથ્થાની ચુકવણી માટેની જોગવાઈ સંબંધિત વિભાગોના પે અને એલાઉન્સના વિવિધ સબ-હેડ હેઠળ ચૂકવવાના કારણે. શરૂઆતમાં રાજ્ય સરકારની જવાબદારી સૂચવવા માટેની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી; તેમજ વધુ સારું બજેટરી નિયંત્રણ રાખવા માટે જ્યારે-જ્યારે મોંઘવારી ભથ્થા જાહેર કરવામાં આવે ત્યારે સંબંધિત વિભાગોને ગ્રાન્ટ મુક્ત કરવાની હતી.
19	2017-18	6000.00	0.00	6000.00	વધારાના મોંઘવારી ભથ્થા જાહેર થયા પછી સરકારના નિર્ણય દ્વારા લેવામાં આવેલી મોંઘવારી ભથ્થાની ચુકવણી માટેની જોગવાઈ સંબંધિત વિભાગોના પે અને એલાઉન્સના વિવિધ સબ-હેડ હેઠળ ચૂકવવાના કારણે. શરૂઆતમાં રાજ્ય સરકારની જવાબદારી સૂચવવા માટેની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી; તેમજ વધુ સારું બજેટરી નિયંત્રણ રાખવા માટે જ્યારે-જ્યારે મોંઘવારી ભથ્થા જાહેર કરવામાં આવે ત્યારે સંબંધિત વિભાગોને ગ્રાન્ટ મુક્ત કરવાની હતી.
19	2018-19	7000.00	0.00	7000.00	વધારાના મોંઘવારી ભથ્થા જાહેર થયા પછી સરકારના નિર્ણય દ્વારા લેવામાં આવેલી મોંઘવારી ભથ્થાની ચુકવણી માટેની જોગવાઈ સંબંધિત વિભાગોના પે અને એલાઉન્સના વિવિધ સબ-હેડ હેઠળ ચૂકવવાના કારણે. શરૂઆતમાં રાજ્ય

અનુદાન નં.	વર્ષ	જોગવાઇ	ખર્ચ	બચત	ખાતા/વિભાગ દ્વારા સૂચિત કારણો
					સરકારની જવાબદારી સૂચવવા માટેની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી; તેમજ વધુ સારું બજેટરી નિયંત્રણ રાખવા માટે જ્યારે-જ્યારે મોંઘવારી ભથ્થા જાહેર કરવામાં આવે ત્યારે સંબંધિત વિભાગોને ગ્રાન્ટ મુક્ત કરવાની હતી.
(4700-33-190-01) IRG-1 સરદાર સરોવર નિગમ લી.ને શેર મૂડી ફાળો					
65	2016-17	3677.35	3363.49	313.86	CSS હેઠળ ગ્રાન્ટ પ્રાપ્ત કરવામાં ઘટાડો થવાને કારણે.
65	2017-18	4232.62	3980.58	252.04	ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાન નહી મળતા
65	2018-19	4482.62	2849.44	1633.18	ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાન નહી મળતા
(4702-00-101-02) નાની સિંચાઇ					
66	2016-17	320.40	165.16	155.24	વિભાગ તરફથી મંજૂરી ન મળતાં કોન્ટ્રાકટરે કામગીરી હાથ ધરી ન હતી. મોટી ટાંકી પાણી થી ભરેલી હોવાને કારણે તેને ઉંડી કરવાનું કામ હાથ ધરાયું ન હતું.
66	2017-18	280.63	180.49	100.14	કોન્ટ્રાકટરે મંજૂરી મુજબની યોજના મુજબ કામગીરી હાથ ધરી ન હતી જેના કારણે પૂરને નુકસાનના કામ માટે મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી.
66	2018-19	308.69	124.78	183.91	રાજ્યમાં ગૌણ સિંચાઇ યોજનાઓના વિવિધ કામો યોજના મુજબ હાથ ધરવામાં આવ્યાં ન હતા અને ટેન્ડરના દર અંદાજિત દરથી નીચે મળ્યા હતા.
(4059-01-051-51) કાયદા ખાતા માટે ન્યાયતંત્રના વહીવટના મકાનો					
84	2016-17	332.52	148.96	183.56	ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાનની ઓછી છૂટને લીધે.
84	2017-18	320.70	190.48	130.22	ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાનની ઓછી છૂટને લીધે.
84	2018-19	418.26	200.27	217.99	(i) નવા કામો માટે અતિશય મૂળ જોગવાઈ અને જમીન ફાળવણી, રેખાંકનો, વહીવટી મંજૂરી, ટેક્નિકલ મંજૂરી અને ટેન્ડર પ્રક્રિયા વગેરે જેવી પ્રક્રિયા પૂર્ણ વગેરે કરવા માટે વધુ સમય લેવામાં આવ્યો હોવાને કારણે. અને (ii) ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાનની ઓછી છૂટ થવાના કારણે.

અનુદાન નં.	વર્ષ	જોગવાઇ	ખર્ચ	બચત	ખાતા/વિભાગ દ્વારા સૂચિત કારણો
(2217-80-191-04) UDP-15 સેન્ટ્રલ ફાઇનાન્સ કમિશન દ્વારા ભલામણ કરેલ વહીવટી ધોરણોના અપગ્રેડ					
102	2016-17	530.98	298.92	232.06	ભારત સરકાર દ્વારા યોજના અંતર્ગત ઓછી ભંડોળ છૂટને લીધે.
102	2017-18	435.80	266.67	169.13	ભારત સરકાર દ્વારા યોજના અંતર્ગત ઓછી ભંડોળ છૂટને લીધે.
102	2018-19	435.81	308.50	127.31	ભારત સરકાર દ્વારા યોજના અંતર્ગત ઓછી ભંડોળ છૂટને લીધે.
(2236-02-800-02) NTR-2 સંકલિત બાળ વિકાસ યોજના					
106	2016-17	639.73	376.21	263.52	(i)સમયસર ડી.એ. ફાળવણી ની મર્યાદા વધારવાની મંજૂરી ના મળવાના ના કારણે. (ii)ઘરનું રેશન ખર્ચ ધારણા કરતા ઓછું છે. (iii)સમયસર દૂધ ન મળતા
106	2017-18	541.72	353.24	188.48	(i)પ્રિમિક્સની રવાનગી સલાહની ફાળવણી ના કરાતા. (ii)ટેક હોમ રેશન ના ઘઉં અને ચોખા અપેક્ષિત કરતા ઓછા દરે મળતા હતા (iii)ટેન્ડર પ્રક્રિયાને અંતિમ સ્વરૂપ ના આપવાના કારણે પોષક-કેન્ડીની ખરીદી ન થઈ (iv)દૂધ સપ્લાયરો પાસેથી સમયસર બીલ ન મળતા
106	2018-19	600.19	337.83	262.36	(i)તારીખ 30/03/2019 ના રોજ પગાર અને એકાઉન્ટ્સ અધિકારી દ્વારા બીલ સ્વીકાર ના કરાતા. (ii)નાગરિક પુરવઠા કોર્પોરેશન દ્વારા ટેક હોમ રેશન સમયસર ના પૂરું પાડતા અને ઇન્સુલટેડ બોકસોની અછત અને પહોંચાડવામાં વિલંબ. (iii)વાર્ષિક કાર્યક્રમ અમલીકરણ યોજનામાં યુનાઇટેડ ફંડ માટેની જોગવાઈ માટે મંજૂરી નહીં

સોત: વર્ષ 2016-17 થી 2018-19 માટે ગુજરાત સરકારના વિનિયોગ હિસાબો અને અનુદાનની ફાઇલો

પરિશિષ્ટ 2.5

નોંધપાત્ર પરત સોંપણી (કુલ જોગવાઇના 50 ટકાથી અધિક અથવા ₹ 100 કરોડથી અધિકની નોંધપાત્ર પરત સોંપણી)

(સંદર્ભ: ફકરો 2.3.7.1; પૃષ્ઠ 73)

((₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	યોજનાનું નામ (હિસાબનું સદર)	જોગવાઇ	પરત સોંપેલી રકમ	પરત સોંપણીની ટકાવારી	વિભાગે જણાવેલા કારણો
કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ						
1.	2	4401-00-103-01 RIDF યોજના હેઠળ બાંધકામ	100.00	100.00	100.00	હાઇકોર્ટમાં આ મામલો પડતર હોવાથી પ્રોજેક્ટના અમલમાં વિલંબના કારણે.
2.	6	5051-02-200-01 FSH-6 ગોદી, લંગર સ્થાન અને જેટીનું બાંધકામ	210.00	210.00	100.00	ભારત સરકાર દ્વારા યોજના અંતર્ગત અનુદાન નહીં મળવાના કારણે.
શિક્ષણ						
3.	9	2202-02-109-06 EDN-142 રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષણ અભિયાન યોજનાનો અમલ (60:40 CSS)	157.23	107.92	68.63	માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય તરફથી ઓછું અનુદાન મળવાના કારણે
4.	9	4202-01-201-06 EDN-113 સર્વ શિક્ષા અભિયાન (ફાઇનાન્સ કમિશન ના સપોર્ટ સાથે) (60:40 CSS)	384.14	230.38	59.97	માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા ઓછા બજેટની મંજૂરીને કારણે
નાણાં						
5.	19	2075-00-001-01 મોંઘવારી ભથ્થાના દરમાં વધારો થવાને કારણે જવાબદારી	7000.00	7000.00	100.00	વધારાના મોંઘવારી ભથ્થા જાહેર થયા પછી સરકારના નિર્ણય દ્વારા લેવામાં આવેલી મોંઘવારી ભથ્થાની ચુકવણી માટેની જોગવાઈ સંબંધિત વિભાગોના પે અને એલાઉન્સના વિવિધ સબ-હેડ હેઠળ ચૂકવવાના કારણે.
6.	19	2048-00-101-01 ગુજરાત રાજ્ય ડૂબત નિધિ	1200.00	1200.00	100.00	આરબીઆઇ ની ભલામણ મુજબ એકીકૃત ડૂબત નિધિમાં નું સિલક બાકીના દેવાના 3 થી 5 ટકા હોવાને કારણે રોકાણ કરવાની જરૂરિયાત ન હતી.

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	યોજનાનું નામ (હિસાબનું સદર)	જોગવાઇ	પરત સોંપેલી રકમ	પરત સોંપણીની ટકાવારી	વિભાગે જણાવેલા કારણો
ગૃહ						
7.	43	2055-00-800-07 ગુજરાત માર્ગ સલામતી નિધિ	200.00	122.00	55.45	નાણા વિભાગ દ્વારા એસટીબી ને સમયસર મંજૂરી ના મળવાને કારણે એસટીબી દ્વારા બિલોનું ચૂકવણું પીએલએ ખાતા માં થયું નથી.
શ્રમ અને રોજગાર						
8.	57	2230-03-102-01 EMP-4 રાષ્ટ્રીય ઉમેદવારી તાલીમ	312.61	264.09	84.48	(i)એમ.એ.ટી.એસ. હેઠળ ગુજરાત સરકારના લાઇન વિભાગમાંથી એપ્રેન્ટિસની ભરતીના લક્ષ્યાંકની અપૂર્ણતાની શરૂઆત 2018-19થી થઈ. (ii) શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ હેઠળ 85 કચેરીઓ સામે 26 જિલ્લાઓ અને 04 પ્રદેશિક સ્તરે સલાહકારની સેવાઓનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે.
પંચાયત, ગ્રામ ગૃહનિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ						
9.	71	2215-02-105-01 WSS-33 ગ્રામીણ સ્વચ્છતાના કાર્યક્રમ (60:40 CSS)	543.89	464.59	85.42	(i)ભારત સરકાર દ્વારા સી.એસ.એસ. હેઠળ અનુદાનની ઓછી છૂટને લીધે. (ii) ગુજરાત સરકાર દ્વારા રાજ્યના હિસ્સાની રકમનું ઓછું પ્રકાશન કારણ કે ભારત સરકારે બજેટ જોગવાઈઓ મુજબ અનુદાન બહાર પાડ્યું નથી
10.	71	2216-03-105-01 HSG-49 ઈન્દીરા આવાસ યોજના (60:40 Centrally Sponsored Schemes)	591.78	379.30	64.09	(i)ભારત સરકાર દ્વારા પ્રથમ અને બીજા હપ્તાના ભંડોળ મુક્ત ન કરવાને કારણે (ii)ભારત સરકાર દ્વારા સીધા પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજનાની રાજ્ય નોડલ એજન્સીને અનુદાન હપ્તાની છૂટ ને લીધે
બંદર અને વાહન વ્યવહાર						
11.	74	5055-00-190-01 RTS (1) ગુજરાત રાજ્ય માર્ગનિગમને મૂડી ફાળો	560.52	389.39	69.47	નાણાં વિભાગ દ્વારા લાદવામાં આવેલા કાપને લીધે.

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	યોજનાનું નામ (હિસાબનું સદર)	જોગવાઇ	પરત સોંપેલી રકમ	પરત સોંપણીની ટકાવારી	વિભાગે જણાવેલા કારણો
મેહસુલ						
12.	79	2245-02-113-03 નુકસાન પામેલ ઘરોની મરામત પુનઃસ્થાપન માટે સહાય	110.00	107.39	97.63	યોજના હેઠળ ઓછી સહાય આપવાને કારણે.
માર્ગ અને મકાન						
13.	84	4059-01-051-51 કાયદા વિભાગ માટે ન્યાયતંત્રના વહિવટના મકાનો	418.26	210.82	50.40	(i)નવા કામો માટે અતિશય મૂળ જોગવાઈ અને જમીન ફાળવણી, રેખાંકનો, વહીવટી મંજૂરી, તકનીકી મંજૂરી અને ટેન્ડર પ્રક્રિયા વગેરે જેવી પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવામાં વધુ સમય હોવાને કારણે અને (ii)ભારત સરકાર તરફ થી ઓછા અનુદાન ની પ્રાપ્તિ ને લીધે.
સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા						
14.	95	2216-03-105-01 HSG-49 ઈન્દીરા આવાસ યોજના (આંશિક CSS)	140.62	111.29	79.14	(i) ભારત સરકાર દ્વારા પ્રથમ અને બીજા હપ્તાના ભંડોળનું વિમોચન ન કરાયુ. (ii)ભારત સરકાર દ્વારા સીધા પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજનાની રાજ્ય નોડલ એજન્સીને અનુદાન હપ્તાની છૂટ ને લીધે
15.	95	2217-03-192-04 UDP-88 સ્વર્ણિમ જંયતિ મુખ્યમંત્રી શહેરી વિકાસ યોજના હેઠળ મહાનગરપાલિકાઓને સહાયક અનુદાન	280.98	140.48	50.00	વહીવટી કારણોને લીધે બજેટ જોગવાઈનો ઉપયોગ નહીં કરવાને કારણે.
આદિજાતિ વિકાસ						
16.	96	2501-06-796-03 WSS-33 ગ્રામીણ સ્વચ્છતા કાર્યક્રમ (60:40 CSS)	131.13	126.78	96.65	રાજ્ય નોડલ ખાતામાં સીધા વધારાના અંદાજપત્રીય સંસાધનોને ગ્રાન્ટ આપવાને કારણે અને ભારત સરકાર તરફથી ભંડોળના હપ્તાની પ્રાપ્તિ ન કરવાને કારણે
શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહનિર્માણ						
17.	101	2216-02-193-04 HSG- સહ્ને માટે મકાન હેઠળ શહેરી વિકાસ/ વિસ્તાર	123.93	114.34	92.26	સીએસએમસી અંતર્ગત શહેરી વિકાસ સત્તાવાળા ક્ષેત્રોમાં મંજુર થયેલ 11 પ્રોજેક્ટ માટે ભારત સરકાર દ્વારા અનુદાન નહીં જાહેર કરવાને કારણે.

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	યોજનાનું નામ (હિસાબનું સદર)	જોગવાઇ	પરત સોંપેલી રકમ	પરત સોંપણીની ટકાવારી	વિભાગે જણાવેલા કારણો
		સત્તામંડળોને સહાય (60:40 CSS)				
18.	102	2215-02-105-01 UDP- મહાત્મા ગાંધી સ્વચ્છતા મિશન હેઠળ મહાનગરપાલિકા ને સહાયક અનુદાન (75:25 CSS)	230.52	145.50	63.12	વહીવટી કારણોસર બજેટ જોગવાઈઓનો ઓછો ઉપયોગ કરવાને કારણે.
19.	102	2217-03-192-18 UDP- શહેરી સર્વાંગી પરિવર્તન અને નવીનીકરણ માટે અટલ મિશન (અમૃત યોજના) હેઠળ મહાનગરપાલિકા ઓને સહાયક અનુદાન (50:50 CSS)	196.57	122.49	62.31	અમૃત યોજના અંતર્ગત ભારત સરકાર તરફથી કેન્દ્રિય હિસ્સો નહીં મળવાના કારણે.
મહિલા અને બાળ વિકાસ						
20.	106	2236-02-800-11 કિશોરી શકિત યોજના	185.06	176.15	95.19	(i)કિશોરી શક્તિ યોજના (KSY) હેઠળ ૧૧-૧૪ વર્ષની કિશોરીઓ માટે વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯ હેઠળ નવી બાબત તરીકે બજેટ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ એસ.એ.જી. યોજનાના અમલીકરણ અને માર્ગદર્શિકા અને નાણાકીય ધારાધોરણોમાં ફેરફાર સાથે તા. 02/04/2018 ના રોજ ભારત સરકારની આ વય જૂથ માટેનો ખર્ચ KSY બજેટ સદરને બદલે એસએજી યોજના હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો. (ii) વર્ષ 2018-19માં, કે.એસ.વાય.નું સ્થાન પુર્ણા યોજના (કિશોરવયના છોકરીઓ વચ્ચે ન્યુટ્રિશન એનિમિયા નિવારણ અને ઘટાડવાની યોજના) દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે, જે રાજ્યના 100% બોજ છે, તેથી સીએસએસ શેરનો ઉપયોગ થતો નથી અને બચત સમર્પિત કરવામાં આવે છે.

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	યોજનાનું નામ (હિસાબનું સદર)	જોગવાઇ	પરત સોંપેલી રકમ	પરત સોંપણીની ટકાવારી	વિભાગે જણાવેલા કારણો
21.	106	2236-02-800-15 NTR-15 પ્રધાન મંત્રી માતૃ વંદના યોજના (100 % CSS)	220.00	174.49	79.32	યોજના અંતર્ગત ભારત સરકાર દ્વારા ગ્રાન્ટ જાહેર ન થવાને કારણે.
		કુલ	13,297.24	11,897.40		

સ્રોત: વર્ષ 2018-19 માટે ગુજરાત સરકારના વિનિયોગ હિસાબો અને અનુદાનની ફાઇલો

પરિશિષ્ટ 2.6

પરીક્ષણ-ચકાસાયેલ કંટ્રોલિંગ અધિકારીઓએ મોકલેલી અનુદાનની વિગતો દર્શાવતું પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 2.4.1.2; પૃષ્ઠ 76)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	દ્વારા ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	ને ગ્રાન્ટ આપી	ગ્રાન્ટનો હેતુ	વર્ષ	વર્ષ દરમિયાન ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	કુલ ખર્ચ	વનવપરાયેલ ગ્રાન્ટ (ટકાવારી)
1	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	મિશન ડિરેક્ટર, આયુષ	ખર્ચ અસરકારક આયુષ સેવાઓ આપવા માટે	2014-19	88.99	28.19	60.80 (68)
2	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	એફ એન્ડ ડી.સી.એ, કમિશનર	કમ્પ્યુટર પ્રિંટર એમ.એસ. ઓફિસ અને ફાયર સેફ્ટી ટ્રોલી પ્રદાન કરવા માટે	2018-19	0.30	0.00	0.30 (100)
3	એફ એન્ડ ડી.સી.એ ના આયુક્ત	જી.એમ.એસ.સી એલ.	ફૂડ એન્ડ ડ્રગ લેબોરેટરી, વડોદરા, ભુજ, રાજકોટ માટેનાં સાધનો	2015-16	7.21	5.40	1.80 (25)
4	એફ એન્ડ ડી.સી.એ ના આયુક્ત	પી આઈ યુ	વડોદરા ખાતે નવી પ્રયોગશાળા બિલ્ડિંગનું નિર્માણ	2016-19	52.34	5.28	47.06 (90)
5	એફ એન્ડ ડી.સી.એ ના આયુક્ત	ફૂડ એન્ડ ડ્રગ લેબોરેટરી, વડોદરા	ખાદ્ય પરીક્ષણ પ્રણાલીને મજબૂત કરવા	2018-19	9.07	3.99	5.08 (56)
6	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	યુ એન મહેતા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ કાર્ડિયોલોજી અને રિસર્ચ સેન્ટર (યુએનએમઆઈસીઆરસી)	જરૂરી મશીનરી અને સાધનોની ખરીદી માટે	2018-19	115.00	74.74	40.26 (35)
7	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	ગુજરાત મેડિકલ અને એજ્યુકેશન રિસર્ચ સોસાયટી (જીએમઈઆર	નવા વાહનો અને ઉપકરણોની ખરીદી માટે	2017-19	22.47	16.89	5.58 (25)

ક્રમાંક	દ્વારા ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	ને ગ્રાન્ટ આપી	ગ્રાન્ટનો હેતુ	વર્ષ	વર્ષ દરમિયાન ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	કુલ ખર્ચ	વનવપરાયેલ ગ્રાન્ટ (ટકાવારી)
		એસ)					
8	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	જીએમઈઆરએસ	જી.એમ.ઈ.આર.એસ. મેડિકલ કોલેજ સાથે જોડાયેલ અધ્યાપન હોસ્પિટલ સોલા, અમદાવાદના વિસ્તરણ માટે	2018-19	70.00	17.62	52.38 (75)
9	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	જીએમઈઆરએસ	ગાંધીનગરની જીએમઇઆરએસ મેડિકલ કોલેજથી જોડાયેલ અધ્યાપન હોસ્પિટલ માટે એનેક્સી હોસ્પિટલ બિલ્ડિંગના નવા બાંધકામ માટે	2018-19	45.00	0.30	44.70 (99)
10	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ કિડની ડિસીઝ એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર (આઈકેડીઆરસી)	આઇકેડીઆરસીની સ્થાપના માટે	2016-17	1.00	0.56	0.44 (44)
11	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	યુએનએમઆઈસીઆરસી	સુરત અને રાજકોટમાં કાર્ડિયોલોજી સેન્ટરની સ્થાપના માટે સાધનો અને ફર્નિચરની ખરીદી	2016-17	10.00	0.00	10.00 (100)
12	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	જીએમઈઆરએસ	જીએમઆરએસ હેઠળ મેડિકલ કોલેજોમાં વર્ચુઅલ ક્લાસની સ્થાપના	2018-19	5.00	0.00	5.00 (100)
13	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	આઈકેડીઆરસી, અમદાવાદ	આઇ.કે.ડી.આર.સી., અમદાવાદ ખાતે જરૂરી મશીનરી અને ઉપકરણોની ખરીદી	2018-19	10.00	0.00	10.00 (100)

ક્રમાંક	દ્વારા ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	ને ગ્રાન્ટ આપી	ગ્રાન્ટનો હેતુ	વર્ષ	વર્ષ દરમિયાન ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	કુલ ખર્ચ	વનવપરાયેલ ગ્રાન્ટ (ટકાવારી)
14	એમ.ઈ. એન્ડ આરના અધિક નિયામક	સોસાયટી ફોર ગુજરાત ડેન્ટલ હેલ્થ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ (એસજીડીએચઇ અને આર)	ડેન્ટલ કોલેજ, સિદ્ધપુરના પગાર અને ભથ્થા	2016-18	22.41	12.85	9.56(43)
15	એફડબલ્યુના અધિક નિયામક	રાજ્ય આરોગ્ય સોસાયટી (એસએચએસ)	આરોગ્ય સુવિધાઓમાં ગુણવત્તાની ખાતરીના સુધારણા માટે	2015-16	14.51	11.96	2.55 (18)
16	એફડબલ્યુના અધિક નિયામક	રાષ્ટ્રીય શહેરી આરોગ્ય મિશન (એનયુએચએમ)	સાત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન (એમસી) ના 30 અપગ્રેડેડ શહેરી જાહેર આરોગ્ય કેન્દ્રોના નિર્માણ માટે	2016-17	7.00	8.10	12.15 (60)
			છ એમસીના 10 શહેરી સમુદાય આરોગ્ય કેન્દ્રોનું નિર્માણ	2017-19	13.25		
17	એફડબલ્યુના અધિક નિયામક	એનયુએચએમ	અર્બન હેલ્થ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત આઠ એમસી પર 520 નવી પોસ્ટ્સ બનાવવા માટે	2017-18	4.99	ઉપલબ્ધ નથી	
18	એફડબલ્યુના અધિક નિયામક	જીએમએસસીએલ અને પીઆઈયુ	નવ બ્લડ બેંક અને 41 બ્લડ સ્ટોરેજ યુનિટના સંચાલન માટે	2017-18	13.56	4.52	9.04 (67)
19	એફડબલ્યુના અધિક નિયામક	જીએમએસસીએલ	ઓબ્સ્ટેટ્રિક ઇન્ટેન્સિવ કેર યુનિટ હેઠળ સાધનોની સપ્લાય અને ખરીદી માટે	2017-18	9.00	0.03	8.97 (100)
20	પીએચના અધિક નિયામક	જીએમએસસીએલ	109 એમ્બ્યુલન્સની ખરીદી માટે	2017-19	9.70	5.04	4.66 (48)

ક્રમાંક	દ્વારા ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	ને ગ્રાન્ટ આપી	ગ્રાન્ટનો હેતુ	વર્ષ	વર્ષ દરમિયાન ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી	કુલ ખર્ચ	વનવપરાયેલ ગ્રાન્ટ (ટકાવારી)
21	એમએસના અધિક નિયામક	33 જીલ્લા / પેટા-જિલ્લા હોસ્પિટલો / મેડિકલ કોલેજ	અકસ્માતના સુવર્ણ કલાકો (પ્રથમ એક કલાક) દરમિયાન ઇજાગ્રસ્ત વ્યક્તિની આવશ્યક કટોકટીની સારવાર આપવી	2018-19	16.50	7.49	9.01 (55)
22	આયુષના નિયામક	પી આઈ યુ	વાંસદાની નવી સરકારી આયુર્વેદ કોલેજના બદલામાં સરકારી હોમિયોપેથી મેડિકલ કોલેજ અને વાંસદા ખાતે જોડાયેલ હોસ્પિટલનું નિર્માણ	2012-17	56.07	0.00	56.07 (100)
	કુલ				603.37	202.96	400.41 (66)

(સ્રોત: સંબંધિત નિયંત્રણ અધિકારીઓ પાસેથી એકત્રિત કરવામાં આવેલી માહિતી)

પરિશિષ્ટ 3.1

2017-18 સુધી ચૂકવેલા અનુદાન ના સદર્ભમાં બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો

(સંદર્ભ: ફકરો 3.1, પૃષ્ઠ 84)

ક્રમાંક	વિભાગ	અનુદાનની ચૂકવણીનો સમયગાળો	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો સંખ્યા	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રકમ (₹ કરોડમાં)	બાકી વપરાશ ના પ્રમાણપત્રો ની રકમની ટકાવારી
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	2001-18	204	2,995.88	70.76
2	મહિલા અને બાળ વિકાસ	2002-18	176	14.77	0.35
3	શિક્ષણ	2001-18	118	50.85	1.20
4	અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહકોની બાબતો	2001-18	2	6.41	0.15
5	વન અને પર્યાવરણ	2001-18	7	2.66	0.06
6	સામાન્ય વહીવટ	2001-18	2	0.47	0.01
7	ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલય	2006-08	5	0.11	0.00
8	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	2001-18	91	30.71	0.73
9	ગૃહ	2001-18	6	1.13	0.03
10	ઉદ્યોગ અને ખાણ	2001-18	71	6.31	0.15
11	શ્રમ અને રોજગાર	2001-16	22	0.45	0.01
12	કાયદા	2001-16	7	0.03	0.00
13	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	2001-18	3	1.38	0.03
14	બંદરો અને પરિવહન	2001-18	1	0.16	0.00
15	પંચાયત, ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ	2001-18	154	90.46	2.14
16	મહેસૂલ	2001-18	10	4.68	0.11
17	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા	2001-18	1,023	209.66	4.95
18	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	2003-18	6	13.09	0.31
19	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	2001-18	120	1.81	0.04
20	આદિજાતિ વિકાસ	2017-18	488	522.87	12.35
21	શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ	2001-18	57	280.06	6.61
કુલ			2,573	4,233.95	

સ્રોત: મહાલેખાકાર (લેખા અને હક્ક) ની કચેરી દ્વારા માહિતી પૂરી પાડવા માં આવી.

પરિશિષ્ટ 3.2

સંસ્થાઓ / સત્તામંડળો જેમના હિસાબો ઓડિટ માટે મળ્યા નથી તેમના નામ દર્શાવતું પત્રક

(સંદર્ભ ફકરો 3.3.2; પૃષ્ઠ 91)

ક્રમાંક	વર્ષ 2018-19 સુધી હિસાબો ન આપ્યા હોય એવી સ્વાયત સંસ્થાઓના નામ અને બાકી વર્ષોની યાદી	સહાયક અનુદાન ચુકવતો વિભાગ
2004-05 થી		
1	અક્ષર પુરુષોત્તમ આરોગ્ય મંદિર, વડોદરા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2005-06 થી		
1	શેઠ વાડીલાલ સારાભાઇ જનરલ હોસ્પીટલ અને શેઠ ચિનાઇ મેટરનીટી હોસ્પીટલ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2	કે.જે. મહેતા ટીબી હોસ્પીટલ,ભાવનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2006-07 થી		
1	વન વિકાસ એજન્સી સાબરકાંઠા,હિમતનગર (ઉત્તર)	વન અને પર્યાવરણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, સુરેન્દ્રનગર	વન અને પર્યાવરણ
3	જી.કે. જનરલ હોસ્પીટલ, કચ્છ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
4	ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને ટેકનોલોજી કાઉન્સિલ,ગાંધીનગર	શિક્ષણ
5	ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
6	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ પરીક્ષા બોર્ડ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
2008-09 થી		
1	વન વિકાસ એજન્સી, જામનગર	વન અને પર્યાવરણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, રાજકોટ	વન અને પર્યાવરણ
3	વન વિકાસ એજન્સી, સાબરકાઠા,હિમતનગર (દક્ષિણ)	વન અને પર્યાવરણ
4	નસબંધી મંડળ, ગુજરાત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
5	નારાયણ આંખની હોસ્પીટલ(આરોગ્યધામ સંચાલિત)હાલોલ પંચમહાલ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
6	સરદાર પટેલ યુનિવર્સીટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર, આણંદ	શિક્ષણ
7	શાંતિલાલ શાહ કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, ભાવનગર	શિક્ષણ
8	સ્પોર્ટ્સ ઓથોરીટી ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
9	રાજ્ય શિક્ષા મિશન ઓથોરીટી, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
10	સુરક્ષાસેતુ સોસાયટી, ભાવનગર	ગૃહ
11	સુરક્ષાસેતુ સોસાયટી, સુરેન્દ્રનગર	ગૃહ
2009-10 થી		
1	માંડવી તાલુકા ક્ષય નિવારણ સંઘ, કચ્છ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2	જે.એસ. આયુર્વેદિક મહાવિદ્યાલય અને પી.ટી.પટેલ આયુર્વેદિક હોસ્પીટલ, નડિયાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2010-11 થી		
1.	ભવન્સ શ્રી સી.ટી. સુતરીયા આઇ.ટી.આઇ., ખેડા;	શ્રમ અને રોજગાર
2.	ગુજરાત ગ્રામ્ય કામદાર કલ્યાણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
2011-12 થી		
1.	ગુજરાત રાજ્ય લલિત કળા અકાદમી,અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
2012-13 થી		
1	ભવન્સ શ્રી સ્વામિનારાયણ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટયુટ, ખેડા	શિક્ષણ

ક્રમાંક	વર્ષ 2018-19 સુધી હિસાબો ન આપ્યા હોય એવી સ્વાયત સંસ્થાઓના નામ અને બાકી વર્ષોની યાદી	સહાયક અનુદાન ચુકવતો વિભાગ
2.	વન વિકાસ એજન્સી, ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
3.	વન વિકાસ એજન્સી, વ્યારા	વન અને પર્યાવરણ
4.	વન વિકાસ એજન્સી, પાટણ	વન અને પર્યાવરણ
5.	વન વિકાસ એજન્સી, ખેડા	વન અને પર્યાવરણ
6.	વન વિકાસ એજન્સી, ગીર(પૂર્વ)	વન અને પર્યાવરણ
7.	વન વિકાસ એજન્સી, ગીર(પશ્ચિમ)	વન અને પર્યાવરણ
8.	વન વિકાસ એજન્સી, વલસાડ, દક્ષિણ	વન અને પર્યાવરણ
2013-14 થી		
1.	ભાઈલાલભાઈ અને ભીખાભાઈ ટેકનોલોજી ઇન્સ્ટીટયુટ, વિદ્યાનગર	શિક્ષણ
2.	ડો. દયારામ પટેલ ફાર્મસી કોલેજ, સુરત	શિક્ષણ
3.	ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ કાઉન્સીલ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
4.	ગુજરાત જમીન વિહોણા અને હળપતિ ગૃહ બોર્ડ, ગાંધીનગર	પંચાયત, ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ
5.	ગુજરાત ઔષધીય રોપા બોર્ડ , ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
6	ગુજરાત અનુસૂચિત જાતિ વિકાસ નિગમ, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
7.	આઈ.ટી. આઈ. કોલેજ (સ્વામિનારાયણ સંચાલિત) પંચમહાલ, લુણાવાડા	શ્રમ અને રોજગાર
8.	અંધજન માટે રાજેશ મેહતા ટેકનીકલ સ્કુલ અમદાવાદ, C/O અંધજન મંડળ અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
9.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ,સિવિલ હોસ્પિટલ, અસારવા, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
10.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ,સરકારી સ્પાઈન ઇન્સ્ટીટયુટ. નવી સિવિલ હોસ્પિટલ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
11.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, ગુરુ ગોવિંદસિંહ, જામનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
12.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, નવી સિવિલ હોસ્પિટલ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
13.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, સર ટી. જનરલ હોસ્પિટલ ભાવનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
14.	સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલ મેમોરીયલ સોસાયટી, અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
15.	સ્કુલ ઓફ આર્કિટેક્ચર, સી.ઇ.પી.ટી.યુનિવર્સીટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
16.	બાંધકામ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી ની સ્કુલ, સી.ઇ.પી.ટી.યુનિવર્સીટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
17.	સ્કુલ ઓફ ઇનટીરીઅર ડિઝાઈન, સેપ્ટ (સી.ઇ.પી.ટી.) યુનિવર્સીટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
18.	સ્કુલ ઓફ પ્લાનિંગ,, સી.ઇ.પી.ટી.યુનિવર્સીટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
19.	સૈનિક દેખરેખ એકમ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
20.	રાજ્ય આરોગ્ય સોસાયટી, આરોગ્ય અને ઔષધીય સેવાઓ અને ઔષધીય શિક્ષણ ના આયુક્ત , ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
21	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, નર્મદા	ગૃહ
22	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, રાજ્ય લેવલ, ગાંધીનગર	ગૃહ
23	વેરાવળ પીપલ્સ કો-ઓપરેટીવ બેંક સિલ્વર જ્યુબીલી ઔદ્યોગિક તાલીમ કેન્દ્ર, વેરાવળ	શ્રમ અને રોજગાર
2014-15 થી		
1.	ચિખલી એજયુકેશન સોસાયટીસ ગ્રાન્ટ-ઇન-એડ ઇંન્ડસ્ટ્રિયલ ટ્રેનિંગ સેન્ટર નવસારી	શ્રમ અને રોજગાર
2.	વન વિકાસ એજન્સી, છોટા ઉદેપુર	વન અને પર્યાવરણ
3.	વન વિકાસ એજન્સી, કચ્છ(પૂર્વ)	વન અને પર્યાવરણ
4.	વન વિકાસ એજન્સી, કચ્છ (પશ્ચિમ)	વન અને પર્યાવરણ
5.	ગુજરાત એનર્જિ ડેવલપમેંટ એજન્સી, ગાંધીનગર	કલાઇમેટ ચેન્જ
6.	ગુજરાત યુનિવર્સીટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
7.	હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સીટી, પાટણ	શિક્ષણ

ક્રમાંક	વર્ષ 2018-19 સુધી હિસાબો ન આપ્યા હોય એવી સ્વાયત સંસ્થાઓના નામ અને બાકી વર્ષોની યાદી	સહાયક અનુદાન ચુકવતો વિભાગ
8	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, ખેડા	ગૃહ
9.	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, વડોદરા	ગૃહ
2015-16 થી		
1.	અપંગ માનવ મંડળ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
2.	અંધ જન માનવ મંડળ,અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
3.	વન વિકાસ એજન્સી, ગોધરા	વન અને પર્યાવરણ
4.	વન વિકાસ એજન્સી, સુરત	વન અને પર્યાવરણ
5.	ગુજરાત હોમીઓપેથીક મેડીકલ કોલેજ, સાવલી, વડોદરા	શિક્ષણ
6.	ગુજરાત ઇન્સ્ટીટયુટ ઓફ એજ્યુકેશનલ ટેકનોલોજી, ગુજરાત યુનિવર્સીટી કેમ્પસ, અમદાવાદ	શિક્ષણ
7.	ગુજરાત સ્કુલ ક્વોલીટી એક્રેડીએશન કાઉન્સીલ ગાંધીનગર	શિક્ષણ
8.	ગુજરાત રાજ્ય સમાજ કલ્યાણ બોર્ડ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
9.	ગુજરાત રાજ્ય આદિજાતી વિકાસ નિવાસી શિક્ષણ ઇન્સ્ટીટયુટ ની સોસાયટી, ગાંધીનગર	આદિજાતિ વિકાસ
10.	ગુજરાત અર્બન ડેવલપમેંટ મિશન ગાંધીનગર	શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ
11.	ક્રાંતિગુરુ શ્યામજી કૃષ્ણા વર્મા કચ્છ યુનિવર્સીટી, ભુજ-કચ્છ	શિક્ષણ
12.	મહાત્મા ગાંધી લેબર ઇન્સ્ટીટયુટ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
13.	સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સીટી,યુનિવર્સીટી રોડ, રાજકોટ	શિક્ષણ
14.	શ્રીમતી બી.એચ.શાહ કરજણવાળા ઔદ્યોગિક તાલીમ કેન્દ્ર, સુરત	શ્રમ અને રોજગાર
15.	અસંગઠીત શ્રમિક કલ્યાણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
16.	વીર નર્મદ દક્ષીણ ગુજરાત યુનિવર્સીટી, સુરત	શિક્ષણ
17.	વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ અને રાજ રત્ન પી.ટી. પટેલ વિજ્ઞાનકોલેજ, આણંદ	શિક્ષણ
2016-17 થી		
1.	એ.આર.કોલેજ ઓફ ફાર્મસી અને જી.એચ.પટેલ ઇન્સ્ટીટયુટ ઓફ ફાર્મસી, વલ્લભ વિદ્યાનગર, આણંદ	શિક્ષણ
2.	એડલ્ટ ટ્રેનિંગ સેંટર (ટ્રસ્ટ) ફોર ધી બ્લાઇન્ડ, અમદાબાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
3.	એઇડ્સ કંટ્રોલ સોસાયટી (અમદાબાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન) અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
4.	આણંદ હોમિયોપેથીક મેડીકલ કોલેજ અને રીસર્ચ ઇન્સ્ટિટયુટ, આણંદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
5	અંધ અપંગ કલ્યાણ કેન્દ્ર, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
6	અંધ કન્યા પ્રકાશ ગૃહ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
7	બી.એમ. ઇન્સ્ટિટયુટ ઓફ મેન્ટલ હેલ્થ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
8	બી.એસ.નાથવાની ટી.બી. હોસ્પિટલ, કેશોદ, જુનાગઢ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
9	બી.વી.પટેલ ફાર્માસ્યુટિકલ શિક્ષણ રીસર્ચ વિકાસ (PERD) કેન્દ્ર, અમદાવાદ	શિક્ષણ
10	બાલા હનુમાન આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય, માણસા, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
11	ભાગવત વિદ્યાપીઠ, અશોક આઈ.ટી.આઈ. કૃષ્ણધામ, અમદાવાદ, 380060	શ્રમ અને રોજગાર
12	બિરલા વિશ્વકર્મા મહા વિદ્યાલય , એન્જીનીયરીંગ કોલેજ ,વલ્લભ વિદ્યાનગર	શિક્ષણ
13	કેમ્બે જનરલ હોસ્પિટલ, ખંભાત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
14	સી.એલ.પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટયુટ, પીજ, નડિયાદ	શિક્ષણ
15	ચીમનલાલ નગીનદાસ ટેકનીકલ સેન્ટર, અમદાવાદ	શિક્ષણ
16	ધરમસિંહ દેસાઈ ઇન્સ્ટિટયુટ ઓફ ટેકનોલોજી, નડિયાદ	શિક્ષણ

ક્રમાંક	વર્ષ 2018-19 સુધી હિસાબો ન આપ્યા હોય એવી સ્વાયત સંસ્થાઓના નામ અને બાકી વર્ષોની યાદી	સહાયક અનુદાન ચુકવતો વિભાગ
17	ડો. વી.એચ.દવે હોમિયોપેથીક મેડીકલ કોલેજ એન્ડ હોસ્પિટલ, આણંદ	શિક્ષણ
18	વન વિકાસ એજન્સી, આહવા (ડાંગ, દક્ષીણ)	વન અને પર્યાવરણ
19	વન વિકાસ એજન્સી, ડાંગ(ઉત્તર)	વન અને પર્યાવરણ
20	ચિલ્ડ્રનસ યુનિવર્સિટિ ગાંધીનગર	શિક્ષણ
21	વન વિકાસ દેવગઢબારીયા , દાહોદ	વન અને પર્યાવરણ
22	વન વિકાસ એજન્સી, જુનાગઢ	વન અને પર્યાવરણ
23	વન વિકાસ એજન્સી, (નર્મદા) રાજપીપળા પૂર્વ	વન અને પર્યાવરણ
24	વન વિકાસ એજન્સી, વલસાડ(ઉત્તર),	વન અને પર્યાવરણ
25	ગાંધી લિંકન હોસ્પિટલ, ડિસા, પાલનપુર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
26	ગૌ સેવા અને ગૌચર ડેવલપમેંટ બોર્ડ	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
27	ગુજરાત મીનરલ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ સોસાયટી	ઉદ્યોગ અને ખાણ
28	ગુજરાત રાજ્ય બાયોટેકનોલોજી મિશન	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
29	ગુજરાત બેકવર્ડ ક્લાસીસ ડેવલપમેંટ કોર્પોરેશન, ડૉ જીવરાજ મેહતા ભવન, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
30	ગુજરાત કેન્સર અને રીસર્ચ કેન્દ્ર, સિવિલ હોસ્પિટલ કેમ્પસ, અસારવા, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
31	ગુજરાત કાઉન્સીલ ઓફ એલિમેન્ટરી (પ્રાઈમરી) એજ્યુકેશન, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
32	એલ.એમ.કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, નવરંગપુરા, અમદાવાદ	શિક્ષણ
33	લાયન્સ કેન્સર ડિટેકશન સેન્ટર ટ્રસ્ટ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
34	એમ,એન,કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, ખંભાત, આણંદ	શિક્ષણ
35	મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સીટી, ફતેહગંજ, વડોદરા	શિક્ષણ
36	મણિબેન પીઠાવાળા આઈ.ટી.આઈ.નવયુગ કોલેજ, સુરત	શ્રમ અને રોજગાર
37	મેડીકલ કોલેજ વિકાસ સમિતિ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
38	મેડીકલ કોલેજ વિકાસ સમાજ, વડોદરા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
39	મેથોડીસ્ટ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટયુટ, સામારોડ, વડોદરા	શિક્ષણ
40	ઓ.એચ.નઝર આયુર્વેદ મહા વિદ્યાલય અને આયુર્વેદ હોસ્પિટલ, સુરત	શિક્ષણ
41	પી,ડી.માલવિયા કોમર્સ કોલેજ, રાજકોટ	શિક્ષણ
42	ગુજરાત કાઉન્સીલ ઓફ સાયન્સ અને ટેકનોલોજી, ગાંધીનગર	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
43	ગુજરાત નોલેજ સોસાયટી, ટેકનિકલ શિક્ષણ નિયામક, ગાંધીનગર	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
44	ગુજરાત સ્ટેટ એઈડ્સ કંટ્રોલ સોસાયટી મેઘાણીનગર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
45	ગુજરાત રાજ્ય હજ સમિતિ, ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
46	ગુજરાત રાજ્ય વોટર શેડ વ્યવસ્થાપન એજન્સી (GSWMA), ગાંધીનગર	પંચાયતો, ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ
47	ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળ જૈન સર્વોદય ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટયુટ, ડભોઇ, વડોદરા	શ્રમ અને રોજગાર
48	ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટીટયુટ ઓફ ટીચર્સ એજ્યુકેશન, ગુજરાત	શિક્ષણ
49	એન્ટરપ્રેન્યોરશીપ અને કારકિર્દી ઘડતર માટે નું આંતરરાષ્ટ્રીય કેન્દ્ર, અમદાવાદ	શિક્ષણ
50	જન શિક્ષણ સંસ્થાન, સુરત	શિક્ષણ
51	જનક સ્મારક હોસ્પિટલ, વ્યારા, તાપી	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
52	જુનાગઢ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન	શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ
53	કે.વી.પટેલ, આઈ.ટી.આઈ., ચાણસ્મા, પાટણ	શ્રમ અને રોજગાર
54	કચેરિયા મોજીલાલ ગોરધનદાસ જનરલ હોસ્પિટલ, બાલાસિનોર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
55	આર.કે.પટેલ ટેકનીકલ (ITI), પેટલાદ, આણંદ	શ્રમ અને રોજગાર
56	રક્ષા શક્તિ યુનિવર્સીટી, અમદાવાદ	ગૃહ
57	રવિશંકર મહારાજ આંખ ની હોસ્પિટલ, ગુજરાત અંધત્વ રાહત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ

ક્રમાંક	વર્ષ 2018-19 સુધી હિસાબો ન આપ્યા હોય એવી સ્વાયત સંસ્થાઓના નામ અને બાકી વર્ષોની યાદી	સહાયક અનુદાન ચુકવતો વિભાગ
	અને આરોગ્ય મંડળ, આણંદ	
58	રેવાબાઈ જનરલ હોસ્પિટલ, સરઢવ, ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
59	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, પંડીત દીન દયાળ ઉપાધ્યાય કોલેજ, રાજકોટ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
60	એસ.કે.પટેલ ઔદ્યોગિક તાલીમ ઇન્સ્ટીટયુટ, કડી	શ્રમ અને રોજગાર
61	સાબરમતી આશ્રમ જાળવણી અને મેમોરીયલ ટ્રસ્ટ, ગાંધી સ્મારક, અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
62	સંજીવની હોસ્પિટલ,ચલથાણ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
63	સરદાર સ્મારક હોસ્પિટલ બારડોલી, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
64	સરદાર પટેલ ઇન્સ્ટીટયુટ ઓફ ઇકોનોમિક એન્ડ સોસીઅલ રીસર્ચ અમદાવાદ	શિક્ષણ
65	સાર્વજનિક હોસ્પિટલ અને મેટરનીટી હોમ, ગોઝારીયા, મહેસાણા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
66	બહેરા-મૂંગા ની શાળા, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
67	શેઠ જે.બી. ઉપાધ્યાય બહેરા-મૂંગા ની શાળા, તલોદ, સાબરકાંઠા	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
68	શામળાજી હોસ્પિટલ, અરવલ્લી	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
69	મંદ બુદ્ધિના બાળકો માટે શારદા સ્કુલ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
70	શિવાનંદ મિશન, સૌરાષ્ટ્ર સેન્ટ્રલ હોસ્પિટલ, વીરનગર, રાજકોટ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
71	શ્રીમંત ફતેહસિંહ રાવ ગાયકવાડ જનરલ હોસ્પિટલ, બાયડ, સાબરકાંઠા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
72	શ્રીમતિ એ. જે. સાવલા હોમિયોપેથીક મેડીકલ કોલેજ, મેહસાણા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
73	શિક્ષણ કલ્યાણ અને કાર્ય (ગ્રામ્ય), માટે સોસાયટી, ઝગડિયા, ભરૂચ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
74	તોલાની ફાઉન્ડેશન ગાંધીધામ પોલીટેકનીક, આદિપુર, કચ્છ	શિક્ષણ
75	આદિજાતિ રીસર્ચ અને ટ્રેનીંગ ઇન્સ્ટીટયુટ, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ	આદિજાતિ વિકાસ
76	ત્રિમૂર્તિ હોસ્પિટલ, બાવળા, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
77	યુ.એન.મહેતા, ઇન્સ્ટિટયુટ ઓફ કાર્ડિયોલોજી એન્ડ રીસર્ચ સેન્ટર, સિવિલ હોસ્પિટલ કેમ્પસ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
78	પાણી અને જમીન વ્યવસ્થાપન સંસ્થા, આણંદ	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
79	ઝેવિયર્સ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટયુટ, વડોદરા	શિક્ષણ
2017-18 થી		
1.	ભગુભાઈ મફતલાલ હોસ્પિટલ (સેવાશ્રમ,) ભરૂચ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2.	અંધ કલ્યાણ પરિષદ, દાહોદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
3.	ગુજરાત પશુધન વિકાસ મંડળ	કૃષિ,ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
4.	સામાજિક અધ્યયન કેન્દ્ર, વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી કેમ્પસ, સુરત	શિક્ષણ
5	ગુજરાત આયુર્વેદ યુનિવર્સીટી, ચાણક્ય ભવન, જામનગર	શિક્ષણ
6	ભાવનગર યુનિવર્સિટી, સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલ કેમ્પસ, ભાવનગર	શિક્ષણ
7	ઉદ્યોગ સાહસિકતા વિકાસ કેન્દ્ર, ગાંધીનગર	ઉદ્યોગ અને ખાણ
8	જી.આઇ.એ. ઔદ્યોગિક તાલીમ કેન્દ્ર, મોરવા-રેણા, (પંચમહાલ)	શ્રમ અને રોજગાર
9	ગુજરાત ઇકોલોજી શિક્ષણ અને સંશોધન (GEER) ફાઉન્ડેશન , ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
10	ગુજરાત એન્વાયરમેંટ મૈનેજમેંટ ઇન્સ્ટિટયુટ (GEMI), ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
11	ગુજરાત ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન યુનિવર્સીટી, ગાંધીનગર	ગૃહ
12	ગુજરાત ઇંડસ્ટ્રિયલ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ એજન્સિ, વડોદરા	ઉદ્યોગ અને ખાણ
13	ગુજરાત મેડીકલ એજ્યુકેશન અને રીસર્ચ સોસાયટી (GMERS),	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ

ક્રમાંક	વર્ષ 2018-19 સુધી હિસાબો ન આપ્યા હોય એવી સ્વાયત સંસ્થાઓના નામ અને બાકી વર્ષોની યાદી	સહાયક અનુદાન ચુકવતો વિભાગ
	ગાંધીનગર	
14	ગુજરાત નેશનલ લો યુનિવર્સિટિ, કોબા, ગાંધીનગર	કાયદા
15	ગુજરાત પવિત્ર યાત્રા ધામ વિકાસ બોર્ડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
16	ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
17	ગુજરાત પ્રેસ એકેડેમી, ગાંધીનગર	માહિતી અને પ્રસારણ
18	ગુજરાત રાજ્ય બાળકોના રક્ષણ માટે સોસાયટી, બિરસા મુંડા ભવન, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
19	ગુજરાત રાજ્ય ખાદી ગ્રામોદ્યોગ બોર્ડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
20	ડી.એસ.પટેલ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટયુટ, સુણાવ, આણંદ	શિક્ષણ
21	ગુજરાત વિકાસ સહાય એજન્સી, આદિવાસી વિકાસ વિભાગ, ગાંધીનગર	આદિજાતિ વિકાસ
22	ડિસેબલ વેલફેર ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા, ઉનારા, સુરત	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
23	ઈલેકટ્રોનિક ગુણવત્તા વિકાસ કેન્દ્ર, અમદાવાદ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
24	એમ્પ્લોયમેંટ એક્સટેન્શન બ્યુરો, ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
25	વન વિકાસ એજન્સી,બનાસકાંઠા	વન અને પર્યાવરણ
26	વન વિકાસ એજન્સી,ભાવનગર	વન અને પર્યાવરણ
27	ગુજરાત રાજ્ય બિનનિવાસી ગુજરાતીઓની ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
28	ગુજરાત ટેકનોલોજીકલ યુનિવર્સિટિ, અમદાવાદ	શિક્ષણ
29	ઇંન્ડસ્ટ્રિયલ એક્સટેન્શન બ્યુરો (iNDEXTb)	ઉદ્યોગ અને ખાણ
30	ઇંન્ડસ્ટ્રિયલ એક્સટેન્શન કોટેજ (iNDEXT-C))	ઉદ્યોગ અને ખાણ
31	ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ કિડની ડીસીઝ & રિસર્ચ સેંટર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
32	શ્રી કાઠીયાવાડ નિરાશ્રિત બાલાશ્રમ, રાજકોટ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
33	શ્રી પ્રજ્ઞા ચક્ષુ મહિલા સેવાકુંજ, સુરેન્દ્રનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2018-19		
1.	ડૉ રસીકલાલ શાહ સાર્વજનિક હોસ્પિટલ, સાબરકાંઠા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2	ગુજરાત સાયન્સ સીટી ની કાઉન્સીલ, અમવાદ	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
3	ગુજરાત માહિતી આયોગ, કર્મયોગી ભવન, ગાંધીનગર	માહિતી અને પ્રસારણ
4	ગુજરાત માટીકામ કલાકારી & રૂરલ ટેક્નોલોજી ઇન્સ્ટિટ્યૂટ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
5	ગુજરાત સોશ્યલ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ સોસાયટી (GSIDS), અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડા નિયામક, ગાંધીનગર	શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ
6	ગુજરાત રાજ્ય બ્લડ ટ્રાન્સફ્યુંસન માટે કાઉન્સીલ, ન્યુ મેન્ટલ હોસ્પિટલ કોમ્પ્લેક્સ મેઘાણીનગર, અમદાબાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
7	ગુજરાત પાણી પુરવઠા અને ગટર વ્યવસ્થા બોર્ડ, ગાંધીનગર	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
8	ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ ટીચિંગ એન્ડ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદ (આઈપીજીટીઆરએ), ચાણક્ય ભવન, જામનગર	શિક્ષણ
9	સિસ્મોલોજિકલ સંશોધન સંસ્થા	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
10	નોલેજ કન્સોર્ટિયમ ગુજરાત, અમદાવાદ	શિક્ષણ
11	આર.બી.પટેલ તકનીકી સંસ્થા, મુ.પો.સાતેમ, તાલુકો અને જિ.નવસારી	શિક્ષણ
12	આર.કે.પટેલ તકનીકી સંસ્થા, સ્ટેશન રોડ, વસો, તાલુકા નડિયાદ, જિ.ખેડા	શિક્ષણ
13	સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલ રાષ્ટ્રીય એકતા ટ્રસ્ટ (SVPRET), ગાંધીનગર	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર

સ્ત્રોત:: પ્રધાન મહાલેખાકાર (આર્થિક અને મહેસૂલ ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા), ગુજરાત અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (સામાન્ય અને સામાજિક ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા) ગુજરાતની કચેરીઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

પરિશિષ્ટ3.3

બાકી હિસાબો ને લીધે અલગ ઓડિટ અહેવાલ (SARs) રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં થયેલ વિલંબ દર્શાવતું પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 3.4; પૃષ્ઠ 92)

ક્રમાંક	સંસ્થાનું નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કલમહેઠળ	ઓડીટ માટે જ્યાં સુધી હિસાબો રજુ કર્યા તે વર્ષ	રાજ્ય સરકારને જ્યાં સુધી અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપવામાં આવ્યા છે તે સમયગાળો	વિધાનસભામાં મુકવો જરૂરી/ ઓડીટ દ્વારા રાજ્ય સરકારને અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપ્યાની તારીખ/ અલગ ઓડીટ અહેવાલ મુકવાની તારીખ	હિસાબો રજુ કરવામાં વિલંબનો સમયગાળો(31 ઓગસ્ટ 2019 ની સ્થિતિએ) (મહિનાઓમાં)'
કાયદા વિભાગ							
1.	ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, અમદાવાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2016-17	2016-17	હા/ 06-02-2019/ માહિતી મળી નથી	2017-18(14) 2018-19(2)
2.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, નવસારી	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 21-11-2017/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
3.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, વલસાડ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 06-02-2019/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
4.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, રાજકોટ	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા/ 07-03-2019/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
5.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, પાટણ	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા/ 07-03-2019/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
6.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, જામનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2014-15	2014-15	હા/ 24-06-2015/ માહિતી મળી નથી	2015-16(38) 2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
7.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, મહેસાણા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા/ 25-02-2019/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
8.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, પાલનપુર	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 19-04-2018/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
9.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, ભરૂચ	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 06-12-2016/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)

ક્રમાંક	સંસ્થાનું નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કલમહેઠળ	ઓડીટ માટે જ્યાં સુધી હિસાબો રજુ કર્યા તે વર્ષ	રાજ્ય સરકારને જ્યાં સુધી અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપવામાં આવ્યા છે તે સમયગાળો	વિધાનસભામાં મુકવો જરૂરી/ ઓડીટ દ્વારા રાજ્ય સરકારને અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપ્યાની તારીખ/ અલગ ઓડીટ અહેવાલ મુકવાની તારીખ	હિસાબો રજુ કરવામાં વિલંબનો સમયગાળો(31 ઓગસ્ટ 2019 ની સ્થિતિએ) (મહિનાઓમાં)[1]
10.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તામંડળ, જુનાગઢ	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2015-16	હા/ 11-01-2017/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
11.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, તાપી- વ્યારા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2016-17	હા/ 30-10-2018/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
12.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, આણંદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2015-16	હા/ 23-05-2018/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
13.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, ખેડા, નડિયાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 01-02-2017/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
14.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા/ 06-12-2018/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
15.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, અઠવા લાઈન સુરત	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 06-12-2018/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
16.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, હિમતનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 10-01-2019/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
17.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, દાહોદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2016-17	હા/ 03-10-2018/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
18.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ,અમરેલી	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા/ 08-01-2019/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
19.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ ,કચ્છ - ભુજ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2015-16	હા/ 28-12-2017/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
20.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, ભાવનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 04-06-2018/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)

ક્રમાંક	સંસ્થાનું નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કલમહેઠળ	ઓડીટ માટે જ્યાં સુધી હિસાબો રજુ કર્યા તે વર્ષ	રાજ્ય સરકારને જ્યાં સુધી અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપવામાં આવ્યા છે તે સમયગાળો	વિધાનસભામાં મુકવો જરૂરી/ ઓડીટ દ્વારા રાજ્ય સરકારને અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપ્યાની તારીખ/ અલગ ઓડીટ અહેવાલ મુકવાની તારીખ	હિસાબો રજુ કરવામાં વિલંબનો સમયગાળો(31 ઓગસ્ટ 2019 ની સ્થિતિએ) (મહિનાઓમાં)[1]
21.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, વડોદરા	જરૂરી નથી	19 (2)	2014-15	2014-15	હા/ 19-06-2017/ માહિતી મળી નથી	2015-16(38) 2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
22.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, ગોધરા	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 10-05-2019/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
23.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, સુરેન્દ્રનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2015-16	હા/ 04-10-2017/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
24.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, અમદાવાદ ગ્રામ્ય	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 20-09-2017/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
25.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, રાજપીપળા	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 24-11-2017/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
26.	જીલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ, પોરબંદર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2015-16	હા/ 27-04-2018/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
ગૃહ વિભાગ							
27.	ગુજરાત રાજ્ય માનવ અધિકાર કમિશન, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2006-07	2006-07	હા/ 10-02-2010/ માહિતી મળી નથી	2007-08(134) 2008-09(122) 2009-10(110) 2010-11(98) 2011-12(86) 2012-13(74) 2013-14(62) 2014-15(50) 2015-16(38) 2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ							
28.	ગુજરાત વિદ્યુત નિયંત્રણ આયોગ	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા/ 06-12-2019 માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી

ક્રમાંક	સંસ્થાનું નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કલમહેઠળ	ઓડીટ માટે જ્યાં સુધી હિસાબો રજુ કર્યા તે વર્ષ	રાજ્ય સરકારને જ્યાં સુધી અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપવામાં આવ્યા છે તે સમયગાળો	વિધાનસભામાં મુકવો જરૂરી/ ઓડીટ દ્વારા રાજ્ય સરકારને અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપ્યાની તારીખ/ અલગ ઓડીટ અહેવાલ મુકવાની તારીખ	હિસાબો રજુ કરવામાં વિલંબનો સમયગાળો(31 ઓગસ્ટ 2019 ની સ્થિતિએ) (મહિનાઓમાં)[1]
બંદરો અને વાહન વ્યવહાર વિભાગ							
29.	ગુજરાત મેરીટાઇમ બોર્ડ	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	હા/ 11-09-2019 માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ							
30.	ગુજરાત મકાન અને અન્ય બાંધકામ કામદાર કલ્યાણ બોર્ડ અમદાવાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2012-13	હા/ 14-09-2016/ માહિતી મળી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ વિભાગ							
31.	ગુજરાત ગ્રામ્ય ગૃહ નિર્માણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	2022-23	19 (3)	2018-19	2017-18	હા/ 16-01-2019/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
32.	ગુજરાત હાઉસીંગ બોર્ડ,અમદાવાદ	2021-22	19 (3)	2017-18	2017-18	હા/ 03-06-2019/ માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
33.	ગુજરાત સ્લમ ક્લીયરન્સ સેલ, અમદાવાદ	2021-22	19 (3)	2017-18	2017-18	હા/ 14-06-2019 માહિતી મળી નથી	2018-19(2)
34.	ગુજરાત મ્યુનિસિપલ ફાઇનાન્સ બોર્ડ, ગાંધીનગર	2018-19	20 (1)	2018-19	2017-18	હા/ 16-01-2019/ માહિતી મળી નથી	વિલંબ નથી
35.	પાણી અને સફાઇ વ્યવસ્થાપન સંસ્થાન, ગાંધીનગર	2020-21	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 04-02-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
36.	અમદાવાદ શહેરી વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 12-03-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
37.	વડોદરા શહેરી વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 22-02-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
38.	રાજકોટ શહેરી વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 10-05-2019 જરૂરી નથી	2018-19(2)
39.	સુરત શહેરી વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2016-17	ના/ 20-03-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)

ક્રમાંક	સંસ્થાનું નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કલમહેઠળ	ઓડીટ માટે જ્યાં સુધી હિસાબો રજુ કર્યા તે વર્ષ	રાજ્ય સરકારને જ્યાં સુધી અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપવામાં આવ્યા છે તે સમયગાળો	વિધાનસભામાં મુકવો જરૂરી/ ઓડીટ દ્વારા રાજ્ય સરકારને અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપ્યાની તારીખ/ અલગ ઓડીટ અહેવાલ મુકવાની તારીખ	હિસાબો રજુ કરવામાં વિલંબનો સમયગાળો(31 ઓગસ્ટ 2019 ની સ્થિતિએ) (મહિનાઓમાં)[1]
40.	જામનગર વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2016-17	2016-17	ના/ 16-01-2018/ જરૂરી નથી	2017-18(14) 2018-19(2)
41.	ભાવનગર વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 06-02-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
42.	ભુજ વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2008-09	ના/ 23-08-2010/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
43.	રાપર વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 06-02-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
44.	ગાંધીનગર શહેરી વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 11-01-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
45.	અંજાર વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2015-16	2008-09	ના/ 19-08-2010/ જરૂરી નથી	2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
46.	ભચાઉ વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 28-03-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
47*.	વાડીનાર વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2014-15	ના/ 01-03-2017/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
48.	જુનાગઢ વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2016-17	ના/ 13-08-2018/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
49.	અંબાજી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/ 28-02-2019/ જરૂરી નથી	વિલંબ નથી
50.	અલંગ વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 28-03-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
51.	ભરૂચ/અંકલેશ્વર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સ્તામંડળ.	2021-22	20 (1)	2017-18	2015-16	ના/ 16-11-2018/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
52.	મોરબી/વાંકાનેર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2016-17	2016-17	ના/ 11-07-2018/ જરૂરી નથી	2017-18(14) 2018-19(2)
53.	આણંદ/વલ્લભ વિદ્યાનગર/ કરમસદ શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ.	2021-22	20 (1)	2017-18	2016-17	ના/ 23-05-2018/ જરૂરી નથી	2018-19(2)

ક્રમાંક	સંસ્થાનું નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કલમહેઠળ	ઓડીટ માટે જ્યાં સુધી હિસાબો રજુ કર્યા તે વર્ષ	રાજ્ય સરકારને જ્યાં સુધી અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપવામાં આવ્યા છે તે સમયગાળો	વિધાનસભામાં મુકવો જરૂરી/ ઓડીટ દ્વારા રાજ્ય સરકારને અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપ્યાની તારીખ/ અલગ ઓડીટ અહેવાલ મુકવાની તારીખ	હિસાબો રજુ કરવામાં વિલંબનો સમયગાળો(31 ઓગસ્ટ 2019 ની સ્થિતિએ) (મહિનાઓમાં)'
54.	સુરેન્દ્રનગર/ દૂધરેજ / વઢવાણ શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ.	2021-22	20 (1)	2017-18	2014-15	ના/ 10-01-2017/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
55*.	હિમતનગર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	--	ના/ ---/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
56.	ગીફ્ટ (G.I.F.T.) શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 10-05-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
57*.	શામળાજી શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2014-15	2014-15	ના/ 16-06-2017/ જરૂરી નથી	2015-16(38) 2016-17(26) 2017-18(14) 2018-19(2)
58.	ખંભાળીયા શહેરી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 14-03-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
59.	નવસારી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 17-06-2019/ જરૂરી નથી	2018-19(2)
60*.	બારડોલી વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ બારડોલી	2021-22	20 (1)	NA**	NA	ના/ NA/ NA	2017-18(14) 2018-19(2)
61*.	ખાજોડ વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ, ખાજોડ	2021-22	20 (1)	2017-18	NA	ના/ NA/ NA	2018-19(2)
62*.	ગુજરાત રિયલ એસ્ટેટ રેગ્યુલેટરી ઓથોરિટી, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	92	2018-19	2017-18	હા 28-08-2019 NA	વિલંબ નથી

ક્રમાંક	સંસ્થાનું નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કલમહેઠળ	ઓડીટ માટે જ્યાં સુધી હિસાબો રજુ કર્યા તે વર્ષ	રાજ્ય સરકારને જ્યાં સુધી અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપવામાં આવ્યા છે તે સમયગાળો	વિધાનસભામાં મુકવો જરૂરી/ ઓડીટ દ્વારા રાજ્ય સરકારને અલગ ઓડીટ અહેવાલ આપ્યાની તારીખ/ અલગ ઓડીટ અહેવાલ મુકવાની તારીખ	હિસાબો રજુ કરવામાં વિલંબનો સમયગાળો(31 ઓગસ્ટ 2019 ની સ્થિતિએ) (મહિનાઓમાં)[1]
વન અને પર્યાવરણ વિભાગ							
63.	ગુજરાત રાજ્ય CAMPA	2018-19	20 (1)	૨૦૧૩-14-સુધી, જોકે સુધારેલા ખાતા 2014-15થી 2015-16 અને વર્ષ 2016-17થી 2018-19ના વર્ષોમાં બાકી છે	૨૦૧૨-૧૩ અને 2013-14 પ્રક્રિયા હેઠળ છે .	હા / 02-08-2019 કોઈ માહિતી નથી	વિલંબ નથી

સ્રોત:: પ્રધાન મહાલેખાકાર (આર્થિક અને મહેસૂલ ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા), ગુજરાત અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (સામાન્ય અને સામાજિક ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા) ગુજરાતની કચેરીઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

નાણાકીય વર્ષનાં હિસાબો દર વર્ષે 30 જૂન સુધીમાં લેખાપરીક્ષા માટે રજુ કરવાના રહે છે.

ક્રમાંક નંમ્બર 47: વાડીનાર વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળ, ગુજરાત સરકારની તારીખ 30 માર્ચ 2017 ની સૂચના મુજબ અસ્તિત્વમાં રહ્યું નથી પરંતુ વર્ષ 2015-16 અને 2016-17ના હિસાબો બાકી છે.

ક્રમાંક નંમ્બર 57: વર્ષ 2014-15 ના હિસાબો મળ્યા છે, પણ વર્ષ 2012-13 અને 2013-14 ના હિસાબો બાકી છે.

ક્રમાંક નંમ્બર 60-61:ગુજરાત સરકારના ઠરાવ ક્રમાંક યુડીએ -102013-1758-વી તા .15 ડિસેમ્બર 2017 મુજબ, 2017-18 થી આ નવી સોંપાયેલ ઓથોરીટીઓ છે.

ક્રમાંક નંમ્બર.62: ગુજરાત સરકારના ઠરાવ ક્રમાંક એમઆઈએસ / 102017/978 / એલ તારીખ 22 માર્ચ 2018 મુજબ, 2017-18 થી આ એક નવી સોંપાયેલ ઓથોરિટી છે.

પરિશિષ્ટ 3.4

ગેરરીતિ, ઉચાપત વગેરેના વિભાગવાર/સમયવાર પડતર કિસ્સાઓની વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો; 3.6, પૃષ્ઠ 97)

ક્રમાંક	વિભાગનું નામ	5 વર્ષ સુધી	5 થી 10 વર્ષ	10 થી 15 વર્ષ	15 થી 20 વર્ષ	20 થી 25 વર્ષ	25 વર્ષ અને તેથી વધુ	કેસોની કુલ સંખ્યા
1	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	0	0	0	1	1	0	2
2	શિક્ષણ	3	1	6	1	2	0	13
3	અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહકોની બાબતો	2	0	0	0	0	0	2
4	વન અને પર્યાવરણ	17	10	5	1	0	3	36
5	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	6	0	1	1	1	3	12
6	ગૃહ	3	1	2	2	1	4	13
7	ઉદ્યોગ અને ખાણ	0	0	1	1	1	0	3
8	શ્રમ અને રોજગાર	2	0	0	0	0	0	2
9	કાયદા	2	1	1	0	2	1	7
10	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	1	1	1	2	0	23	28
11	બંદરો અને વાહન વ્યવહાર	0	0	1	0	0	1	2
12	માર્ગ અને મકાન	0	0	0	1	2	5	8
13	મહેસૂલ	0	0	1	1	2	22	26
14	પંચાયત, ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ	4	0	0	1	0	0	5
15	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	0	1	0	0	0	0	1
16	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા	0	1	0	0	0	0	1
17	આદિજાતિ વિકાસ	0	0	0	1	0	0	1
18	શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ	2	0	0	0	0	0	2
	કુલ	42	16	19	13	12	62	164

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (આર્થિક અને મહેસૂલ ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા), ગુજરાત અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (સામાન્ય અને સામાજિક ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા) ગુજરાતની કચેરીઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી સંબંધિત વિભાગ દ્વારા આપેલી માહિતી

પરિશિષ્ટ 3.5

ચોરી, ઉચાપત/સરકારી માલસામાનના નુકસાન અને આગ/અકસ્માત ન લીધે સરકારને થયેલા નુકસાનના કિસ્સાઓની વિભાગવાર/વર્ગવાર વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો 3.6; પૃષ્ઠ 97)

વિભાગનું નામ	ચોરીના કિસ્સા		સરકારી માલસામાનની ઉચાપત/નુકસાન		આગ/અકસ્માતના બનાવો		કુલ	
	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)
કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	1	3.21	1	1.41	0	0.00	2	4.62
શિક્ષણ	6	3.77	7	385.75	0	0.00	13	389.52
અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહકોની બાબતો	0	0.00	2	61.76	0	0.00	2	61.76
વન અને પર્યાવરણ	8	3.57	9	17.90	19	79.41	36	100.88
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	7	7.49	5	142.82	0	0.00	12	150.31
ગૃહ	0	0.00	13	128.34	0	0.00	13	128.34
ઉદ્યોગ અને ખાણ	1	0.46	2	77.62	0	0.00	3	78.08
શ્રમ અને રોજગાર	1	5.13	1	4.00	0	0.00	2	9.13
કાયદા	1	11.67	5	3.53	1	8.00	7	23.21
નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	11	6.09	17	38.07	0	0.00	28	44.16
બંદરો અને વાહન વ્યવહાર	0	0.00	2	5.79	0	0.00	2	5.79
માર્ગ અને મકાન	3	1.57	5	348.49	0	0.00	8	350.06
મહેસૂલ	1	5.86	25	8.60	0	0.00	26	14.46
પંચાયત, ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ	0	0.00	5	66.87	0	0.00	5	66.87
વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	0	0.00	1	12.68	0	0.00	1	12.68
સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા	0	0.00	1	14.87	0	0.00	1	14.87
આદિજાતિ વિકાસ	0	0.00	1	147.19	0	0.00	1	147.19
શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ	0	0.00	2	24.40	0	0.00	2	24.40
કુલ	**40**	**48.82**	**104**	**1,490.09**	**20**	**87.41**	**164**	**1,626.32**

સ્રોત:: પ્રધાન મહાલેખાકાર (આર્થિક અને મહેસૂલ ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા), ગુજરાત અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (સામાન્ય અને સામાજિક ક્ષેત્ર લેખાપરીક્ષા) ગુજરાતની કચેરીઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી સંબંધિત વિભાગ દ્વારા આપેલી માહિતી

પરિશિષ્ટ 4.1
પારિભાષિક કોષ

વ્યાખ્યા	વર્ણન
સામાન્ય વર્ગનાં રાજ્યો	સામાન્ય વર્ગનાં 18 રાજ્યોના ના નામછે, (1) આંધ્રપ્રદેશ, (2) બિહાર, (3) છત્તીસગઢ, (4) ગોવા, (5) ગુજરાત, (6) હરિયાણા, (7) ઝારખંડ, (8) કર્ણાટક, (9) કેરળ, (10) મધ્યપ્રદેશ, (11) મહારાષ્ટ્ર, (12) ઓરિસ્સા, (13) પંજાબ, (14) રાજસ્થાન, (15) તમિલનાડુ, (16) તેલંગાના (17) ઉત્તરપ્રદેશ અને (18) પશ્ચિમ બંગાળ આ ઉપરાંત, રાષ્ટ્રીય વિકાસ પરિષદે 29 રાજ્યોમાં થી 11 રાજ્યોને 'ખાસ વર્ગનાં રાજ્યો' નો દરજ્જો આપેલ છે જેનું લક્ષ્ય વધુ સંતુલિત વિકાસ માટે ભંડોળ પ્રવાહિત કરવાનું છે. જેમાં અરુણાચલ પ્રદેશ, આસામ, હિમાચલ પ્રદેશ, જમ્મુ અને કાશ્મીર, મણીપુર, મેઘાલય, મિઝોરમ, નાગાલેન્ડ, સિક્કિમ, ત્રિપુરા અને ઉત્તરાખંડ નો સમાવેશ થાય છે
રાજ્યની અમલકર્તા એજન્સીઓ	આમાં બિન સરકારી સંસ્થા સહિતની એવી તમામ સંસ્થા/સંગઠનો નો સમાવેશ થાય છે જેને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ભારત સરકાર પાસે થી ચોક્કસ કાર્યક્રમો ના અમલીકરણ માટે ભંડોળ મેળવવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા હોય.
મુખ્ય જાહેર સામાન	એવો માલસામાન જેનો તમામ નાગરિકો એવી રીતે સમાન ઉપભોગ કરતાં હોય કે કોઈ એક વ્યક્તિ દ્વારા થતા ઉપભોગ થી કોઈ અન્ય વ્યક્તિના ઉપભોગમાં ઘટાડો ના થાય, દા.ત.,કાયદો અને વ્યવસ્થાનો અમલ, નાગરિક અધિકાર ની સલામતી અને સુરક્ષા, પ્રદુષણ મુક્ત હવા તથા અન્ય પર્યાવરણીય સામાન, માર્ગોનું માળખું વગેરે.
જરૂરિયાતનાં ધોરણે આપવામાં આવતી ચીજવસ્તુઓ	એવી ચીજવસ્તુઓ કે જે જાહેર ક્ષેત્ર વિના મૂલ્યે યા ઓછા દરે આપતું હોઈ અને તેના વપરાશને પ્રોત્સાહિત કરવા માંગતું હોય કારણ કે એક વ્યક્તિ અથવા સમાજ ને તે જરૂરિયાતની અમુક ધારણાઓ મુજબ મળવા જોઈએ અને નહિ કે તેમની સરકારને ચૂકવવાની સક્ષમતા અને ઈચ્છા ને આધારે. આવા કેટલાક દૃષ્ટાન્તોમાં ગરીબોને પોષણ માટે નિ:શુલ્ક અથવા ઓછા દરે અનાજ આપવું, જીવનની ગુણવત્તા સુધારવા અને મૃત્ય દર ઘટાડવા આરોગ્ય સેવાઓ આપવી, પાયાનું શિક્ષણ સૌને આપવું, પીવાનું પાણી અને સફાઈ વ્યવસ્થા કરાવી વગેરે.
ઋણનું સંતુલન	રાજ્યની ઋણનાં પ્રમાણને (GSDP) સતત જાળવી રાખવાની ક્ષમતા તરીકે તેની વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે અને તે સંબંધિતોને ઋણ ચુકવવાની સક્ષમતા થી અવગત કરે છે. ઋણ સંતુલન, એટલા માટે, પ્રવર્તમાન કે પ્રતિબદ્ધ જવાબદારીઓ સામે તરલ સંપતિની પર્યાપ્તતાને અને વધારાના ઋણ પરત્વેના ખર્ચ અને આવા ઋણ માંથી મળતા વળતર વચ્ચે સંતુલન જાળવી રાખવાની ક્ષમતાને પણ સંદર્ભિત કરે છે. મતલબ કે નાણાંકીય ખાધમાં થતો વધારો, ઋણ ચુકવવાની ક્ષમતામાં થતા વધારા બરાબર હોવો જોઈએ.
ઋણની સ્થિરતા	સ્થિરતાની આવશ્યક શરત પ્રમાણે જો આર્થિક વિકાસનો દર વ્યાજના દર અથવા જાહેર ઋણ કરતાં વધારે હોય અને પ્રાથમિક સિલકો શૂન્ય હોય અથવા હકારાત્મક હોય અથવા સાધારણ નકારાત્મક હોય તો ઋણનો GSDP દર સ્થિર રહેવાની શક્યતા રહે છે. જો દર નાં વ્યાપ વધે (GSDP વિકાસ દર – વ્યાજ દર) અને પ્રમાણ વધે (ઋણ*વ્યાપનો દર) તો ઋણની સ્થિરતાની શરત પ્રમાણે જો પ્રમાણનો વ્યાપ પ્રાથમિક ખાધ સાથે શૂન્ય હોય તો, ઋણ GSDP દર સ્થિર રહેશે અથવા ઋણ આખરે સ્થિર થશે. બીજી તરફ, જો પ્રાથમિક ખાધ અને વ્યાપનું પ્રમાણ નકારાત્મક હોઈ તો ઋણનાં GSDP દર માં વધારો થશે અને જો હકારાત્મક હશે તો ઋણ GSDP દર માં આખરે ઘટાડો થશે.
ઋણ સિવાયની આવકની પૂર્ણતા	રાજ્યની ઋણ સિવાયની વધતી આવકની વધતી જતી વ્યાજકીય જવાબદારીઓ અને વધતો જતો પ્રથમિક ખર્ચ આવરી લેવા ની પ્રયાપ્તતા. જો વધતી જતી ઋણ-સિવાયની આવક વધતાં જતાં

વ્યાખ્યા	વર્ણન
	વ્યાજની જવાબદારી અને વધતાં જતાં પ્રારંભિક ખર્ચને પહોચી વળવા સક્ષમ હોય તો ઋણની સ્થિરતમાં સારી વૃદ્ધિ થાય.
ઉછીના ભંડોળની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધતા	ઋણ-મુક્તિ (મુદલ+વ્યાજની ચુકવણી) અને કુલ ઋણની આવકના ગુણોત્તર તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે અને ઋણની આવકનો ઋણ મુક્તિ માટે કેટલો ઉપયોગ થયો તે દર્શાવે છે અને ઉછીના ભંડોળની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધતા સૂચવે છે.

©
ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક
http://www.cag.gov.in

http://www.paggujarat.gov.in

પ્રોસેસિંગ અને મુદ્રણ : સરકારી મુદ્રણાલય અને લેખનસામગ્રી, રાજકોટ.